

**HIERONYMI
OSORII LVSITANI,
SILVENSIS EPISCOPI,
DE GLORIA, LIBRI V.**

Ad Ioannem Tertium Lusitanie Regem.

**EIVSDEM DE NOBILITATE
Ciuitatis & Christianae, Libri V.**

**AD LVDOVICVM PRINCIPEM,
Emanuelis Regis F. conscripti.**

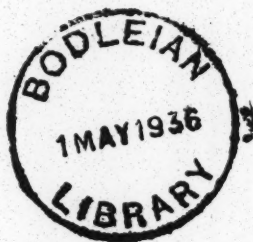
**Omnia nunc quàm antea castigatio-
ra edita.**

LONDINI.
Excudebat H. Middletonus,
Impensis. F. C.

1580.

37

3

CLARISSIMO³
DOCTISSIMOQUE VIRO
IOANNI METELLO SEQVANO,
I. C. Bartholomæus Bodeghemius
Delphus, V. IL. Sa-
lutem.

IERONYMI
Oforij Lusita-
ni de Gloria
Dialogos, &
quos de Ciuili
Christianâque
Nobilitate li-

broſ edidit, ad te mitto, Metelle do-
ctiſſime. Cui, quaſo, iuſtius debeban-
tur? Te enim in illis colloquentem
induxit author. Antonium verò
Auguſtinum Hiſpanum, etiam a-
cerrimè diſputantem. Deinde per-
quàm familiariter cum Oſorio vixi-
ſti Bononia, tum quum Andream
Alciatum Ius Ciuile docentem au-
diſ: cum Auguſtino verò quantū
A.ſj. ex

4 EPISTOLA AD IOAN.

ex eius libris, & a multis accepi, Bononia, Florentia, Venetijs, Roma, & in Belgio coniunctissime semper. In Anglia quoque comes eius indiudivus eras, quum ille pro Pontifice Maximo, ad Philippum Regem, legatione fungeretur: quemadmodum ex ijs libris, quos Oforius aduersus Haddonum de religione conscripsit, & ex tuo etiam relatu, quoties in eum sermonem incidimus, non semel cognoui. Porro dum Oforius istos de Nobilitate libros scriberet, cum eo eras (ita enim me ex te audire memini) & tuus una Carolus Sigonius, Italus. Sic autem, quod precipuum est & maximi faciendus, Oforius & Augustinus, eximia virtutis, ac pietatis, doctrinaeq, nomine, non domi modo, sed apud exteros etiam, uno omnium ore commendantur, ut ille Siluensium in Algarbijs, Lusitania:
hic

METELLVM SEQVA. 5

hic Ilerdensiū, in Tarraconensi Hispanie Prouincia factus sit Episcopus. Sigonium autem, Respublica Veneta primum, deinde Pontifex etiam Maximus, et Senatus Populusq; Bononiensis, in celebre suum Gymnasium magnis premijs accersuit, et inter bonarum artium, eloquentiaq; professores supremo loco constituit. Sed insignem horum in literis Triumvirorum eruditionem eamque multiplicem, praeclara ipsorum ingenij monumenta posteris adeo testatam faciunt ut eius memoria nulla deinceps obliuio sit obscuratura. His accedit meus erga te amor, non leuiter nec temere, sed iustissimis de causis iam pridē susceptus. Nā ut de eximia tua multarū linguarū et artium peritia, de varia multipliciq; doctrina, et in literis excolendis industria, quibus effectū est, ut in

A. iij.

homi-

6 EPIST. AD IOAN.

hominum meritò luce verferis : ut
 denique de acri tuo iudicio nihil hîc
 ego commemorem : mihi certè per-
 specta est singularis tua de civilibus
 belli pacisq; negotijs prudētia. Quā
 tu tibi nō in otio, sed usu etiā ipso, &
 ex longinquis peregrinationibus &
 omnis generis ac nationis hominum
 consuetudine, Regūq; ac Pontificū
 aulis frequentandis & perlustran-
 dis comparasti. Cognita quoque mi-
 hi tua in varijs fortuna casibus for-
 titer excipiēdis constantia. Quibus
 virtutibus, egregiam in omnes hu-
 manitatē adiunxisti. Mitto pieta-
 tem erga Deum, & modestiam in
 tantis tamq; raris animi ornamen-
 tis eximiam prorsus ac singularem
 quam Osorius tuus non semel ele-
 gantissimis sui ingenij monumentis,
 pro dignitate laudandam & poste-
 ritati commendandam suscepit. Cū
 igitur

METELLVM SEQVA. 7

igitur hi Oſorij tui libri, qui Florē-
tia primū annis abhinc multis: de-
inde in Germania prodierunt auide
distracti ſint, omniumq; propè mani-
bus terantur, & quam plurimi nunc
eos etiam expetant: iam tertio, mi-
nuſculis tamen formulis, quo faci-
lius geſtentur, recenti earum lecti-
one mirificè delectatus, excudendos
Ludonico noſtro Aleſtorio tradidi.
In quorum prioribus quinq; libris de
Gloria, qui trium interlocutorū dia-
logo ſive ſermone conſtant, hoc licet
nouè & ſine cuiuſquā exemplo for-
taſſis, non incommodè tamen & uti
ſperamus haud infeliciter tētare vi-
ſum fuit, poſſentne diuerſi diuerſo-
rum ut ingeniorum ſic & volunta-
tum, ac pronunciationis diuerſa ſer-
mones, diuerſis quoque characteri-
bus, ad faciliore memoriā, & prōp-
tius interloquentium cuiuſque diſ-

8 EPIST. AD IOAN.

crimen, in longiori praesertim sermone, qualis hic plerumq; describitur, sine magna reprehensione excudi. Quanquam quid hic iustè quis conqueri possit, non video: cum auctoris sententia nihil decedat, plurimū autem utilitatis ad lectores a quos hinc accessurū speremus. Antiquitatis porro studiosos, id agrè laturos non arbitror, quod veterū scripta unius aut alterius fortasse generis characterē constare compertum habeant: ne plurimas artes humanae vitae peritiles, quae praeursorum inuentis felici posterorum industria sunt adiectae, eadem ratione prorsus ex hominum memoria tollendas existiment. Infinitis enim rebus hodie careremus, si praestantes ingenio viri, maiorum vestigijs adeò curiosè, ne dicam ineptè, semper inhaesissent, ut in nullo deinceps artis aut disciplinae genere tū
an-

METELLVM SEQVA. 9

augendo, tum exornando, prater id quod ab illis inuentum, & traditum est, sibi quidquam elaborandum putassent. Bonis igitur & ad humanitatem efformatis ingenijs, nouū hoc Alektorij nostri, in excudendis hisce Dialogis institutum, non displicebit, uti spero, aut aptius saltē aliquid in posterum excogitandi, occasionem praebebit. Nam alioquin etiā Orosius, si tam angusto fuisset animo, ut nefas putasset, antiquorū inuentis quicquam adiungere, & maius aliquid atq; praestantius sine auctore suscipere nunquam decem hosce libellos adolescens etiānum, ingenti quidē ausu, ut ipse de se testatur, sed felicissimo tamē, ut doctissimi viri cēserit, nobis reliquisset. Amplū enim & apertū testimoniū purioris elegantiae, tum doctrinae, secū ferāt necesse est, qui tam cupidē legātur,

A. V. tur,

10 EPIST. AD IOAN.

tur: nimirum prudenter, & cum iudicio, tum etiam artificiosè & eruditè, grauitèr copiosèque conscripti. Quamobrem superuacaneum foret, eos a me, ut incognitos, hìc comendari. Ac verò, nōne satis magna laus est, eos Metelle, a tot doctis laudatissimisq; viris, a te maximè, qui mihi multorum es instar, Petròque nostro Ximenio, Philosopho ac Theologo præstantissimo, Pilade tuo, vehementer probari? Tu igitur aureolos istos libellos a me tibi missos, hilaris fronte nunc excipe: hoc est, veterem tuam cum Osorio Augustinòque consuetudinem, noua horum librorum editione lectioneq; (te enim licet absentes, tanquam coram ac presentes in ijs compellant) renouari modò patere. Quoniā e go, quos Marcus ille Tullius, de gloria omnibus eloquētia numeris absoluit, & claris

METELLVM SEQVA. II

claris Philofophiae luminibus illu-
 ſtravit, interciderunt : prudentiffi-
 mos Medicos imitemur, quib. eſt in
 more poſitū, ut ſi quod componendo
 alicui medicamēto, ſimplex quod ap-
 pellant, deſit, aliud eius vice, non diſ-
 ſimilis tamē generis ac natura ſub-
 ſtituant . Oſoriani ergo qui exſtant
 libri, Ciceronianorum de Gloria, qui
 nobis deſunt, locū tantisper ſuppleāt.
 Quod ſi alteros Oſorij, de Sapientia
 inſcriptos, naſtus eſſem: eos iſtis ve-
 luti caput mēbris addidiſſe. Etenim
 a Sapientia, cui reliquas omnes in-
 cludi virtutes volunt, originē ſuam
 ducit vera Gloria. Gloria verò ſpō-
 te, velut corpus umbra conſequitur
 vera non ficta Nobilitas . Sed philo-
 ſophari non nihil de his tecum libet.
 Si Gloria nec animo noſtro prorsus
 adheret, nec corpori, ſed ceterorum
 fortuna bonorum more fugax eſt, &
 fluxa:

12 EPIST. AD IOAN.

fluxa: qui fieri potest, ut *Aeterna* dici possit? quo itē modo, quae hinc dependet, *Nobilitas*? Si *Aeterna* quidē haud quaquā est, neq; vera *Gloria* censeri debet. Quamobrē ut *Gloria* reddi sēpiterna possit, eā in *Virtute* radices oēs iacere necesse est. *Virtus* n. clara aeternaq; habetur. *Veteres* itaq; *Romani* ingenio, virtute, sapientia praestantissimi, *Tēpla* quadā *Honori*, quē ego *Gloriā* esse desinio, & *Virtuti* tanquā coniunctis numinibus ex accepta per manus religionis suae praescripto dedicarunt, ita quidē, ut nisi per fanū virtutis ad *Honoris* adē, nulli ingressus pateret. *Marcus* etiā *Marcellus* ea dedicasse ad *Portā Capenā* scribitur, quō proficiscentes ad bella monerētur: sola *Virtute*, aditū ipsis ad *Honorē* & dignitatem, in ea *Repub.* quae tūc tēporis aequissimis fūdatur legibus, & institutis optimis

METELLVM SEQVA. 13

timis ornata florebat, apertū & liberum esse. Huius autē rei rationē non iniucundam, nec ab argumento proposito alienam, altius repetito principio, sic intelligi commodē posse existimo. Homini, cū sit animal ratione preditum & mortale, ideoque corpore constet & animo, duo potissimum insunt, a quibus regitur, quasi quidam eius actionum cogitationūque duces: Appetitus nimirum & Ratio. Inuentutem Appetitus (quod sensuum imperio magis obsequens, recto Animi iudicio Sapientiāq; resistit) propemodum gubernat. Senectutem verò, qua sapientiæ quædam altrix esse solet, ipsa Ratio moderatur. Etsi autem hi duo duces, simul ipsum Corpus, tanquā domicilium quoddam commune inhabitent: vehementius ij tamen inter se dissident. Corpus autē, quia
Deus

14 EPIST. AD IOAN.

Deus optimus Max. ex quatuor
 elemētis ita cōposuit, ut ad certum
 tantūmodo tempus hīc in terris sub-
 sistens, animo sedē ac ministerium,
 exercenda virtutis causa, praberet:
 eo decurso spatio, in partes suas re-
 solutum extinguitur. Ita Homo de-
 seritur a Corpore. Hic terminus,
 Mors est, ultima rerum terrenarū
 linea. Animus verò, qui potio-
 rem in Hominis structura partē constituit,
 cuius gratia Homo ipse in hanc lucē
 est editus, & qui ad cælum ob id o-
 riginem suam omnino refert: non in-
 terit, sed in omne ævum immortalis
 permanebit. Si igitur Animus per-
 petuò vivit: illum Corpori superesse,
 necesse est. Ex quibus, Hominē eo ip-
 so immortalē esse, consequitur. Quā-
 vis enim Homo, illa quā dixi Morie
 Corporis, ab Hominū sese societate,
 Terræq; commercio seiungit, hac in
 feris

METELLVM SEQVA. 15

feriora velut ex alto despiciēs: quod
in Cœlo, tanquam patria, sursum bes
atē degit: in terra tamen, hominum
linguis atq; memoria, permanet: u-
noq; Gloria ac Fama, quā virtute est
consecutus, hicq; reliquit, beneficio
vivere certò creditur. Quod si hanc
Gloriam, ut & ceteras res omnes,
quæ sub Cœlo sunt, tu tempore tan-
dem expugnari, & oblivioni perpe-
tue tradi contendes: an non & ipsū
Tēpus iisdē quoq; regionibus inclus-
sū, finitūq; esse fateri debes? Tempus
ergo, quia finitum, ab Æternitate,
quæ nullis annorum periodis termi-
natur, nullis seculorum finibus cir-
cūscribitur, & ob id immota, fixa, ac
sempiterna est, consopitur & absor-
betur. Quod enim est finitū, id ut ul-
lam ad infinitū rationē ac proportio-
nem habeat, non solū non explicari
verbis, sed ne mente quidē & cogi-
tatione

tatione concipi potest. Iam verò ex-
 imium illud nominis ex virtute pro-
 fectum decus ac celebritas, quæ Glo-
 ria nominatur, tum eius socia vel
 pedisse qua Nobilitas, quam nobis
 Christiana & cœlestis illa Sapientia
 peperit, vi virtutis eripitur dominio
 illi labili & fluxo Temporis, & in
 Aeternitatis possessionem missa, nul-
 lum interitum reformidat, sed in-
 credibili claritate circumfluens,
 perpetuum ævum vivit immortalis.
 Virtus enim ipsa, cui Fama celebri-
 tas omnis & Gloria, tanquam basi
 & fundamento firmissimo innititur,
 immortalis est procul dubio, et sem-
 piterna. Quamobrem Homo, qui ad
 hunc scopum collimat, huc cogitati-
 ones actionesq; suas oēs, quoad vixe-
 rit, dirigit, ut vera illius Gloria am-
 plissimam simul & optatissimā here-
 ditatē ab optimo ditissimoq; testatore
 filijs

METELLVM SEQVA. 17

*filij suis in beatissima regni cœlestis
 aternitate reservatâ consequatur: is
 Appetitū illū suū, qui fluxus est &
 solos sensus delectat, totis assidue vi-
 ribus domare atq; enervare nititur.
 Nā Ratio, Intelligentiæ divinæ alis
 sursum euolans, & Ætatis deinde
 maturæ prudentiâ diuinitus in Cœ-
 lum erecta, ex superiore eo loco, faci-
 le hunc Appetitū infra se iacentem
 coercēs, lethaliter ferit & cōculcat.
 Quāvis ergo Mors (ut rem in pau-
 ca conferā) oēs tū Appetitus, tū etiā
 Rationis vires excruet ac frāgat, &
 quas in Hominis Vita fūctiones ex-
 ercebat, secum auferat. Gloria ceriē
 sue Fama, ut Homo eiusque nomē post
 ipsā quoq; Mortē inter homines vi-
 uat, efficit. Nec solū ita post obitū vi-
 uit, sed etiā ips Virtutum ornāmētis,
 quib. in vita claruit, ceteros ad egre-
 giū honestatis studiū, & illustis fa-*

ma desiderium amplectendū vehemētius, quā cū inter homines versaretur, incēdit. Qua ratione fit etiā ut cēssante iam invidia, Virtus absētis quotidie magis ac magis hominū mentib. imprimatur, & totius posteritatis memoriæ consecratur.

Nec Tempus, licet rerum omnium edax, eā Gloriā absūmit, cū se Aeternitati, quæ id longissimē superet, totā ipsa mācipet. Ad hūc ergo modum, Homo & viuus, & moriens, & post obitū, aternam a Virtute, quā firmē semel imbuerit, Gloriā adipiscitur. Id quod etiā infinitis omnium historiariū monumentis ostendi demonstrariq. potest. Tanta enim tamq. excellens vera Virtutis vis est, ad illustre nomen apud posteros obtinendū, ut capitalis etiam eius hostis, improbitas, inani quoq. saltē egregia Virtutis imagine velata, magnam apud
plus

METELLVM SEQVA. 19

rimos aliquando laudem inuenerit. Nam quid ego calliditatem atque versutiam, illustris prudentia nomine celebratam? quid auaritiam frugalitatis : quid prodigalitatem & ambitiosam munerum corruptelam, liberalitatis & magnificentie : quid temeritatem atque audaciam, fortitudinis laude commendatam frequenter esse commemorem? Quid ceteras humani generis labe ac pestes, ficta quadam probitatis simulatione fraudulentè incantorum ac rudium animis obrepentes, in amplissimas dignitatis & Glorie possessiones inuasisse, & hostilem in modum, laudis Homerumque quasi prædas interdum abegisse referam? Aetas me deficiat, si singula suis exemplis ex omni antiquitate repetitis illustrare uellem. Hinc Elysiæ

20 EPIST. AD IOAN.

apud Gracos & Barbaros: hinc apud
 Christiana religionis cultores, Sabel-
 lios Manichaeos Arrios, Macedo-
 nios, Pelagios, Nestorios, Eutychetes
 Photinos, Donatos, Marciones,
 aliosq; plurimos id genus haesiar-
 chas, in pestem atque perniciem ve-
 ra pietatis ac fidei natos, & imma-
 nissima generis humani portenta,
 potius quàm homines, suorum lin-
 guis & libris iam olim diu mul-
 tùmq; celebratos fuisse, quam nunc
 quoque saepe laudari, magno cum
 animi dolore, certò scimus. Quam-
 vis autem nulla virtutis simula-
 tio diuturna esse potest, nec iniusta
 claritatis decorisque possessione per-
 petuò firi: tamen ex eo facile con-
 stat, quantum vera virtus, ad æ-
 ternam laudem & dignitatem adi-
 piscendam valeat, cum fucata &
 inanem quoque tantum ad hoc mo-
 men-

mentum frequenter attulisse videamus. Fuit enim, fuit profectò, eritq; semper, in pessimis istis hominibus, simulata quadam pietatis, modestia, iustitia, liberalitatis, benevolentia, charitatis, constantia ac fortitudinis species, insigni doctrina & eloquentia fucomirum in modum adornata, qua multitudini imperite pro magnis se venditant. Nihil hic Gymnosophistarum, Brachmanorum, Philosophorum, Druidum, aliorumque miram in virtutum & literarum studijs excolendis industriam: nihil inuictam innumerorum ducum & Imperatorum, in periculis pro patria fortiter adundis constantiam: nihil continentiam, nihil pietatem, quæ in Ethnicis quibusdam subinde eluxit adferam. Non enim verã illi virtutẽ habuerãt cũ supremũ hominis bonũ,

B.ij.

veram

*veram nimirum de summo Deo,
 deque sempiterna hominis salute ac
 felicitate, doctrinam, quæ sacris tan-
 tummodo literis per orbem innotuit,
 ignoraverint) sed umbram virtutis
 tantummodo. Et tamen hoc ipso vir-
 tutis adumbrata nomine, nobis etiã
 posteris, tanto seculorum intervallo
 innotuerunt. Nihil denique de san-
 ctissimis illis Patriarchis, Heroibus,
 Regibus, Ducibus, Heroinis: nihil
 de sacerdotibus & Prophetis, qui
 vel ante Legem, orbi diuinitus, in-
 ternuntio Mose datam, vel sub lege
 Mosaisca sanctissimè vixerunt, quo-
 rumque laudes sempiternis illis sa-
 crarum literarum monumētis con-
 signata sunt, hoc loco dicam. Hoc
 dico: tantum eorum hominum, qui
 verissime Virtutis studijs & exem-
 plis nomen suum ab interitu vindi-
 carunt numerũ apud nos esse, & iam
 inde*

METELLVM SEQVA. 23

inde a nato Christo, Domino ac Saluatore nostro seper fuisse: ut si latissimū istū dicendi campum vel obiter saltem ingredi luberet: nullū prorsus exitū inuenturi simus. Hic profundissimos Theologos, aduersus imperitiā impietatem & impiā imperitiā assidue decertantes: hic Martyres, Corporis immensos dolores aterna gloria spe, fortissimè calcantes: hic Monachos in desertis, in specubus, in cauernis, in sacco & cilicio, carnis illecebras perpetuò domantes, hic Virgines aduersus impudiciā, Viduas aduersus incontinentiā: omnes postremo, animo maximo, contēptis rebus humanis omnibus, in cælo versantes videas, & ad sempiternā beatitudinem ardentissimis votis anhelantes. Quæ quidem dum faciunt, & nullā ex tantis sudoribus in terris gloriā desiderant, tamē diuini numi-

24 EPIST. AD IOAN.

nis providentia procurante id fieri
 videmus, ut tanta nominis claritate
 circumfluant, quantā nullus obliuio
 tenebris obscurare unquam pos-
 sis. Sed hac fortasse longius, quā ha-
 literarum angustia postulabant,
 quas, nescio quo ardore, tecum dis-
 serens, abductus excessi. Nunc ad
 Oforium redeo. Is igitur hanc mo-
 ralis Philosophia partē, quae de Sapi-
 entia, de q₃ Gloria ac Nobilitate dis-
 serit, ita cōplexus est: ut ceteros (id
 quod nō ignoras) & rerū pōdere sub-
 tilitatē q₃, & genere dicēdi perelegāti-
 tū copia longo post se intervallo, quē-
 admodū doctissimi viri indicāt, reli-
 quisse censeatur. Quare plurimi ipsū
 ab omnib. eo nomine fieri, mirū, Me-
 telle, minimè videri debet. Ego certè
 libros Oforii legēs, ita afficior interdū
 ut omnē illū dolorē ac agritudinē,
 quā ex acerbissimis & quotidianis
 cha-

METELLVM SEQVA. 25

*charissima patria mea, tyrānide quo-
 rūdā miserabiliter oppressa; calami-
 tatib. absēs licet, assidue capio: leniri
 paulatim ac minui scitiā. Quo quidē
 nomine, plurimū ipsi me debere, libē-
 ter agnosco. Quod si tantū apud ipsū
 vel amicitia valerē vel authoritate,
 quātū tu vales: gratias ob id ei per
 literas (cū nūc ut audio, Roma sit)
 quā primū agerē, nec ullis ab eo pre-
 cib. efflagitare desisterē, donec eius-
 modi cōplurib. ingenij sui monumē-
 tis in lucē editis, beneficio nimirum
 maximo & præstātissimo, nō me solū,
 sed vniversā etiā posteritatem sibi
 quā arētissimē deuinxisset. Hoc au-
 tē cū ego nūc præstare nō possim: tuū
 erit Metelle, meas hac in re partes
 apud ipsū suscipere, & (quod potes)
 per literas ab eo contēdere, ut quic-
 quid in sacris aut humanioribus stu-
 dys paratum iam & elaboratum ha-
 bet:*

bet: id omne vel istic in lucem exire
 patiatur: vel huc saltē ad te mittat:
 quò Ludonici nostri Aleſtorij for-
 mulis, si ea non displicuerint, prope-
 diem excusum in manus hominum,
 quàm emendatissimè (quod eum ego
 facturū esse in me recipio) veniat. In
 primis autē, laudatissimā eius de re-
 bus in India gestis historiam, ad hac
 vsq₃ tempora eodē authore deduci,
 literaria Reipublica plurimū inter-
 est, & id ut fiat, doctorum omnium
 votis expetitur. Hoc autē ab eo ipso,
 cuius humanitatem pietatemq₃ sin-
 gularem mihi frequenter laudibus
 in cœlum euehere visus es, ut impe-
 trare (quod potes) velis ac studeas:
 cum mea priuatim unius, tū publica
 omnium gratia, te vehementer etiā
 atque etiam rogo. Vale. Colonia A-
 grippina, Calendis Septemb. Anno
 nati Christi. M. D. LXXVI.

HIE-

HIERONYMI OSORII LVSITA- NI DE GLORIA

LIBER PRIMVS.

ULT *A* sunt, Rex inui-
Etissime, quę magnam vim
habens ad hominũ vitam
vel recte constituendam,
vel funditus euerendam:
tum nihil est, quod in v-
tramque partem tantum valeas, quantum ar-
dens quoddam laudis & fame desiderium.
Primum enim adeo lasę patet, ut nullus sis,
neq; tanta humanitate præditus, neque tam a-
gressis & inhumanus, neque tantis honoribus
insignis, neque tam obscurus & ignotus, ne-
que tot virtutis ornamentis excelsus, neque
tam multis flagitijs coopertus, qui non flagret
infinita quadam glorię cupiditate. Deinde ita
est id communibus sensibus infixum, ut neque
vi rationis euelli, neque lege aut more ullo mu-
tari, neq; ullo metu coerceri & comprimi pos-
sit. Postremo tam vehemens est, ut animus
nullo in loco consistere patiatur, sed semper in-
censum trahas & rapias, ad maiora indies &
alsi-

altiora inflammato studio confectanda. Ex hoc autem animi motu clarissimæ virtutes, ex eodem teterissima vitia nascuntur. Aut enim industriam, animusq; ad res acriter & animose gerendas exuscitat: ita tamen, ut alios ad ius humane societatis mundum: patriamque beneficijs immortalibus obligandam, alios ad leges nefarie tollendas & remp. delendam sollicitet. Ut enim antiquissima commemorem, illi primi urbium conditores, qui homines in sylvis bestiarum more dissipatos, unum in locum compulerunt, & in civilis vitæ societatem conuocarunt, omnes, quod ex historijs constat, ardens gloriæ cupiditate fuerunt in studium tam præclari muneris incitati. Quid, qui optimis legibus & institutis, ciuitates suas ad summam ampliitudinem perduxere? Quid, qui pro patria caput suum in summum vitæ discrimen intulere? Quid, qui maximarum artium disciplinis, ciues suos excoluere? Num obscurum est, neminem sese sine magna spe laudis, vel ad homines inter se iustitiæ munere conciliandos, vel ad remp. virtute & industria defendendam, aut ingenij opibus illustrandam contulisse? Contra verò qui patrias euertere, aut scelere & amentia conuulsere, omnes fuerunt ad tam terribem,

&

Et tam immane facinus gloriæ cupiditate compulsi. Viriusque autem rei ciuitatis vnius varij casus infinita exempla suppeditant. Si enim inuestigare velimus, per quos fuerit olim Roma fundata, cuiusque imperium latissimè propagatum, ut a Romulo ordiamur, Et seriem illam clarorum hominum usque ad extrema florentis imperij tempora perducamus, intelligemus omnes adeò appetentes laudis Et gloriæ fuisse, ut illius parandæ causa neque laborem ullum sengerint, neque viæ periculum recusarint. Rursus si naturam spectemus eorum Romanorum, qui Romanum imperium per summum scelus euerterunt, aut saltem de illius pernicië Et interitum cogitarunt, omnes reperiemus ad gloriæ cupiditatem incredibiliter exarsisse. Hec autem nec in vnius tantum ciuitatis annalibus, nec in una tantæ memoriam hominum, sed apud omnes nationes, in omni ætate cernere licet, nullum esse scelus immane, nullum facinus impium, nullam sectam pestilentem, nullum reipublicæ turbulentiæ motum, qui non ab appetitu gloriæ nascatur. Non igitur immeritò viri sapientiæ præstantes, cum animaduertissent, ab hoc insano laudis appetitu Et
bona

bona quamplurima, & infinita mala proficisci; quasi ancipiti sententia in varias partes distracti, modò iuventutem ad summæ gloriæ studium cohortandam, modò ab illa quasi magna virtutis & constantie labe deterrendam existinabāt. Quid hīc sanctarum literarum monimenta commemorē? Explicari enim non potest, quā sepe & quanta orationis vi nos ad summum studium immortalis nominis inflamment. Rursus autem nihil est in illis tam dira pœna sancitum, quā ne quis honores ambiat, ne principatum appetat, ne cupiditate laudis efferratur, usque adeò ut omne Christiane pietatis fundamentum in contemp-
sione gloriæ consistat. Quid igitur? ut sit vel in casibus humanis, vel in doctorum hominum scriptis tanta dissensio, cum id etiam cælesti discipline tribuendum est, ut illius præceptis imbuti explicare nequeamus, siue nobis gloria consecranda, an summa potius animi consensione repellenda? Sed nimirum nihil animis nostris impressum & inustum est, in quo non divinum beneficium agnoscere valeamus: nos tamen illis naturæ principijs, quæ nobis ad salutem tributa sunt, perversè utentes, nostra deventia in perniciem incurrimus. Nam ira, cupiditas, &c., natus, dolor,

dolor, voluptas & reliqua generis, eiusdē, quibus animos vel incendi, vel reſtingui, vel incitari, vel remitti, vel efferri, vel contrahi, vel alio quouis pacto commoveri & agitari ſentimus, nobis donata ſunt, ut noxia repellentes, & ſalutaria aſciſcentes, naturę ſtatum conſervemus: nos verò ea plerumq; omnia ad flagitium atque vitę peſtē conferimus. Quo autem ſunt illa maiora & ampliora quę accepimus, eo ex illorum abuſu gravioribus malis implicamur. Largitus eſt enim Deus nobis rationem, quā maximè a bellis diſtemus, & ad divinam naturam propius accedamus: nos autem eandem ſepenumero rationem huc & illuc verſantes, ea ſcelera concipimus, ut belluas etiam immanitate ſuperemus. Habemus etiam a natura animos imbuos religione, quā incitati præcellentem illam naturam, divinamque vim hominum generi conſulentem, ex operibus agnoſcentes, eam caſtiſſimo pietatisq; pleniffimo cultu veneremur. At hominum amentia factum eſt, ut ab illo naturę ſeſu duceretur omni ſcelere contaminata ſuperſtitio, quę fuſa per omnes nationes, multis ſeculis omnium ſerè animos opprimeret, mortalesque miſeris inſanis implicatos & conſtrictos tenebat. Nihil deni-

qua

denique ne plura persequar, est nobis a natura
 insitum, quod non sit vel ad corporis tutelam,
 vel ad animi cultum aptissimum: sed nos ple-
 runque diuinis muneribus ad nostrum exiti-
 um, & deformitatem abutimur. Ex quo effici-
 tur, non studium laudis, cum sit nobis in gene-
 ratum, esse ullo modo vituperandum, sed ia-
 ctationem, & leuitatem hominum a vera vir-
 tute penitus aberrantium, & inanissimis opi-
 nionibus vitæ rationem pervertentium. Non
 enim temerè summus ille Dominus eam cu-
 piditatem omnium mentibus insensit, sed ad-
 mirabili cōsilio & ratione: ut ea videlicet in-
 citati ad honestatē, (unde laus omnis existit)
 ardentius aspiremus. At homines flagitijs in-
 fames cum veræ dignitatis opibus orbati, di-
 gnitatem tamē appetant: illiusq; viam penitus
 ignorent: eam e rebus inanissimis quærentes
 magnum in se dedecus admittunt: & patrie
 plerumque pestem atque perniciem machinan-
 tur. Hoc igitur gloriæ genus inane, finest. in
 atque moriferum, omnium malorum semi-
 narium in se continens, execrari præcipiunt
 sapientes homines: ab huius pestilenti con-
 tagione Christi optimi max. voce deterre-
 mur: non ab illo, quod vulgi amenitatem con-
 temnens, stirpe veræ virtutis imminuit.

Que

Quæ cum sepe mecum animo agerem, inire
capi rationem, quemadmodum errorem mal-
tis insitum ex aliquorum cunctis euellerem:
& homines nostros, in quibus est natura e-
gregius amor laudis ingenius, a leuitate ad
veræ gloriæ studium traducerem. Et ut in li-
bris de Nobilitate, quos scripsi ad Ludovicum
fratrem tuum, principem omnibus virtutibus
ornatissimum, facere sum conatus, ut fucatâ
atque fallacem nobilitatem a vera scerne-
rem: sic in his libris contendo, ut inanem &
fluxam a vera & stabili laude seungam, &
admoneam omnes, in quibus inest ardor qui-
dam mentis ad gloriam, ut toto pectore in
studium pietatis & religionis incumbant. A-
liis enim nunquam quod expetunt adipisci
ullo modo poterunt. Ut autem id commodius
efficerem, venit in mentem mihi complecti his
libris, ea quæ quondam de Gloria & Dignita-
te in sermone quodam, a me cum hominibus
amicissimis habito, cum essem Bononiæ, ver-
sata sunt. In quo sermone multa sunt addu-
cta, quæ totius gloriæ vim atque rationem
facilius aperient. Hos autem dialogos tibi di-
care constitui, parum ut hoc ingenij munere,
exiguo illo quidem, sed a non exigua in te pie-
tate profecto, animum erga te meum decla-

rarem: partim ut tui nominis amplitudine & auctoritate nuntius, facilius omnes reprehensorum impetus arcerem. Accedis, quod nihil aptius mihi videbatur, quam libros de Gloria inscriptos illi principi consecrare, qui est virtutum maximarum gloria præstantissimus. Nec enim tu is es, qui lenitati seruias, cuius studia ad plausum populi referantur, quem miserè distringas ambitio, & transuersum a recta viuendi via deducat, sed qui viæ consilia ad exactissimam prudentiæ normam dirigas, omnesq; tuas actiones veræ virtutis, perfectiq; officij ratione metiaris. Cum autem sis omni dignitate princeps, cum laude religionis atque sanctitatis es in primis admirandus. Quis enim unquam maiorem diligentiam adhibuit in sacris ædibus extruendis, in rebus diuinis ritè peragendis, in sceleribus impiorum hominum vindicandis, in Christi nomine propagando? opera enim tua effectum est, ut innumerabiles Africæ nationes, parua superstitione repudiata, & pristinis atq; inueteratis institutis omnino relictis, sese ad Christum ardenti studio conuulerint. Nō est igitur mirum, si aliarum virtutum laudibus abundas, cum hanc unam, e qua reliquæ omnes oriuntur, fueris studiosissime complexus.

plexus. Tu singularis institutæ præsidio rem-
 pub. tuam ab omni pernicie conseruas : tu
 mores patriæ fluentes disciplina severitate
 denuncis : tu Lusitaniam antea bonarum ar-
 tum rudem , omnibus disciplinis instru-
 endam curas : tua singulari sapientiâ effectum
 est, ut in communi Christianæ reip. incendio,
 inter Christianos principes excitato, sola Lu-
 siania summa pace frueretur. In tuis an-
 tem laudibus illa est omnium clarissima,
 quod Christus numine suo te protegit : tibi
 præsens adest : pro te pugnam capebis : quod
 cum alijs septemviro , tum abhinc triennio
 fuit in India , hostium etiam confessione de-
 claratum . Christi enim numen hostium im-
 petus repressit : nostros in summa paucitate,
 rerumq; omnium indigentia cælesti præsidio
 communiuit : exercitum maximum & ro-
 bustissimum e Turcis & alijs bellicosis na-
 tionibus Solymanni opibus & imperio con-
 flatum deleuit : atque , ne plura dicam , re-
 centi clarissimi facinoris exemplo , memori-
 am victoriarum , quæ fuerunt olim diuinitus
 Abrahamo, Gedeoni, Danidi, alijsq; viris san-
 ctissimis concessæ , renouauit . Hoc igitur
 his tantis rebus es assequutus, ut cum gloriæ
 causa nihil facias , incredibili tamen apud

populos gloria circumfluas. Singularis enim tuę probitatis exemplis docuisti, non præcipi-
tens ambitionem, non effrænatam dominandi
libidinem, non infinitam pecunię cupiditatem,
sed iustitiam, æquitatem, mansuetudinem, be-
neficientiam, religionem, gloriam immortalem
efficere. Quare frui isto tanto bono: Chri-
stus tue glorię authorem semper intueri:
omnes tuas curas in reip. salute desige: & ad
æternam atque diuinam gloriam ut facis a-
spira. Sed iam tempus admonet ut ad nostri
sermonis explicationem veniamus, quem ue-
lim ut pro tua præstante humanitate clemen-
ter excipias.

Cum igitur in Italiam me excolendi inge-
nij gratia contulissem, & ex multorū sermo-
ne intellexissem, nullam tunc Italię ciuitatem
esse cum Bononia literarum gloria conferen-
dam: eam delegi potissimum, in qua studia,
perturbatione rerum mearum impedita lon-
go tandem intervallo reuocarem. Postquam
verò in ea consedi, re ipsa cognoui fuisse mihi
ab omnibus, quorum prædicationem sequutus
fueram, egregiè consultum. Est enim illa ciui-
tas & opibus florens, & omnibus maximarum
artium disciplinis exculca, tum gentis huma-
nitate, & rerū omnium copia ad studia litera-

nam satis instructa. Florebant ibi multi doctrinae Græcis & Latinis non mediocriter eruditissimi: multi in omni philosophiæ genere excellentes: multi postremo dicendi facultate præstantes, & in omni liberali doctrina summa cum laude versati. Quid dicam de utriusque iuris studio, cum illud constet, Bononienses irreconsultos omnibus qui se huic grauiissimæ disciplinæ dederunt, admirabile semper acuminis & prudentiæ lumen prætulisse? Non igitur mirum videri debet, si tanta loci celebritate commoti bene informati adolescentes undique Bononiam conueniant, ad animi clarissimis disciplinis excolendum, cum in ea constitutum esse videatur egregium quoddam eruditionis & sapientiæ domicilium. In ea igitur cum omnem operam & studium in literis ponere cogitarem, nihil mihi prius faciendum putavi, quam ut me ad eorum amicitiam applicarem, qui erant ingenio atque doctrina præstantissimi. ut eorum ope & consilio, eo quo cursum institueram, citius atque felicius peruenirem. Quod quidem mihi facillimum fuit. Multis enim locis usus didici, nunquam elegantiam doctrinæ ab humanitatis laude sciuinctam esse: imò semper ingenij suauitatem cum omni literarum cul-

zu fuisse incredibili amoris societate copulatā.
 Siue id accidit, quia nemo ferme, nisi mihi cle-
 menti q̄, natura sit, & ab omni motu ferita-
 tis alienus, potest excellentem doctrinæ for-
 mam intueri, & ad illius cupiditatem incen-
 di: & ita fit, ut paucissimi docti agrestibus in-
 stitutis uiuant, quia paucissimi agresti ingenio
 præditi in doctrinæ studium incitantur. Siue
 tanta vis est in optimis artibus atque discipli-
 nis, ut illarum ope facili quæuis natura red-
 datur miis atque mansueta, & ad omnē ra-
 tionem humanitatis excolatur. Præclare e-
 nim ille, abire studia in mores assenerat. Ut e-
 nim quisq̄, liberalibus est disciplinis instructis-
 simus, ita maximè est in omni genere lenisa-
 tis, atque comitatis excellens. Vnde non imme-
 ritò nomen humanitatis ad maximarum ar-
 tium facultatem traductum est. Ibi igitur cùm
 homines admodum doctos peramanter obser-
 uarem, illi mihi parem voluntatem reddem-
 ses, cumulatissimè gratiam referebant. Erat
 mihi magnus usus cum Romulo Amaseo vi-
 ro in dicendo admirabili, in omniq̄, doctrinæ
 varietate præstantissimo. Observabam præ-
 terea Achillem Bochiū, equestris ordinis or-
 namensis atque singulari eruditionis laude
 florentem. Lodoniciū etiam Buccafferentū,

omnium Peripateticorum faciliè principem studiosè audiebam : & alios isem multos ex doctis habebam ætiffima consuetudine de-
 nuntios. Sed ij tam multis erant , & dome-
 sticis & publicis curis impediti , ut nulla ra-
 tione possent a gerendis negotiis auocari : me-
 isq̃ , atque meorum equalium longissimis ser-
 monibus interesse . Quamvis igitur ad eos
 frequenter iussim , aut saluandi causa , aut
 percontandi , si quis locus mihi multa legen-
 ti explicatu difficilis incidisset : non tamen un-
 quam induxi animum , ut homines , qui &
 me multo ætate antecibant , & erant nimis
 occupati , ulla molestia afficerem , & proluxa
 oratione a grauissimis studiis aliquo tempo-
 re retardarem . Disputationes igitur longi-
 ores , sermonibus equalium meorum , cum
 quibus eram assidue , reseruabam : & qui-
 bus duos in primis ex omni nobilitate , infi-
 gni amore , & studio complexus sum .
 Alter erat Anthonius Augustinus Cesar-
 angustianus , quem propter mores suauissi-
 mos , & multiplicem eruditionem valde a-
 mabam : alter Ioannes Metellus Sequanus ,
 homo singulari modestia præditus , quicum
 diuisione vixi , atque coniunctissimè . Vter-
 que autè eorum ius civile , cuius studio dedi
 C.iii. erant,

erant, alijs præclaris artibus excolebas, & multis dicendi luminibus anticipes iuris questiones illustrabas. Neque enim erant ex eorum numero, qui sibi diligentissimè cauendum esse statuerunt, ne bonas literas quasi iuris studio perniciosas attingant: sed potius nunquam se posse ad illam amplissimam iurisdicendi, & reip. constituendæ facultatem peruenire credebant, nisi fuissent omni doctrina nobilitate digna imprimis eruditi. Cùm autem in suburbano quodam, quo nos Augustinus itineraras simul essemus, post alios sermones ultro citroq̃, ut fit, de multis rebus habitos, ego huiusmodi sermonem institui.

QUANDO eam opportunitatem quã maximè optabam, mihi diuinitus oblatam esse video, valde reprehendendus sim, nisi ex ea fructus excepero, quos faciliè huius loci amenitati, omniumq̃ villarum fructibus anteponam. Postquam enim Florentia venistis, nunquam mihi licuit per otium sciscitari, quàm multa sint in illis Pandectarum voluminibus, quæ diligentissimè cognouistis, ab ijs quæ vulgò circumferuntur diffidentia: & satisne magnum adiumentum studiosis vos allaturos speretis. Ardeo enim incredibili cupiditate audiendi, & simul spem concipio fore aliquando, ut ductu vestro summorum hominum prudentiam in libris illis reconditam penitus inuestigem.

HIC METELLVS arridens. Quid tibi, inquit in mentem venit, arcana iuris ciliis

nillis velle cognoscere, cum iam pridem a nobis defeceris: & hanc totam disciplinam omnino contempseris? Quemadmodum enim cum illis, qui ad hostes perfugere, non sunt amplius iura civitatis illius, quam scelere amiserunt, communicanda: ita nec tibi in hac nostra studia, quæ deseruisti, curiosius inquirendum censeo. Si te ad nos retuleris, & quasi post lumen reuersus, pristina iura recuperaveris, tum fortasse te in penetralia discipline civis admitemus. Aliter te non interdictis arcebitur sed armis, ut iuris civilis hostem, ab huius scientiæ finibus repellamus.

MALE, inquam, narras. Neque enim si iuris studia contempsisse putandus est, qui solam altissimum atque diuinariam rerum cognitionem illis anteposuit: neque hostis iuris atque legum putandus est is, qui se ad illam disciplinam consulit, e qua, tanquam ex fonte, sanctiss. leges omnes hausit, & atque delibatae sunt. Nulla igitur causa est, cur mihi non liceat aliquid ex vestra facultate decerpere, vobis praesertim authoribus, qui tam multa ornamenta ex illis artibus, in quibus elaboro, dicta retinetis.

POSTEA, inquit Augustinus, videbimus, num ea tibi impertire conveniat, quæ tamen non oratione, sed scriptis comprehendiqueunt. Neque enim possent tam multa, tanto temporis spatio, tantoque studio collecta, humana memoria contineri. Nuuc autem quiduis aliud agam libentius. Aequum enim est, ut a minimum a labore nimio, quem his dictus in
C.V. studio

studio explicandi iuris excepi, alio studij genere relaxem. Præstat enim hoc multiplex litterarum cognitionis cupiditas, vt nunquam labore frangamur: & vnius studij satietatem aliarum rerum commentatione depellamus. Quare in præsentia (ius enim esse statuo, vt quamdiu in meo regno estis, me sequamini) mentionem iuris ciuilis omittamus: tuque in primis (me autem appellabat) si quid est in studijs tuis noui, fac adferas in medium, & aurium nostrarum sitim elegantia & copia tuæ orationis extinguas.

Mibi, inquam, nihil est, quod vestris auribus dignum esse putem. Toto enim tempore quo hinc abfuisstis, disiunxi me a consuetudine Musarum, animumq; reuولي ad studia plena laboris, & inania voluptatis. Nam & in Theologis recentioribus versatus sum, qui quidem sunt ab omni elegantia doctrina, & venustate sermonis abhorrentes: & in Hebraicarum litterarum elementis perdiscendis curam atque cogitationem posui. Omnia igitur studia his proximis diebus abiecti, quorum disputatione vos afficere voluptate aliqua potuisset: & in illis versatus sum, quæ mihi nihil incunditatis, plurimum vero laboris attulerunt.

E A D E M igitur, inquit Merellus, conditione fuissti qua nos, qui non modò sine incunditate, verum cum magna interdum satietate atque molestia Pandectarum illa, quæ dicebas volumina perlegimus. Qu' d si quis nos interroget, qua spe utilitatis impulsus
hoc

hoc negotium susceperimus, vix ullam fingere possumus: maxime cum magni errorum, qui de nobis iudicaturi sunt, vagis & errantibus certorum hominum opinionibus addicta, eos irrideat, qui ad hos libros, tanquam ad purissimum huius discipline fontem, omnia referenda putent. Quis enim nos feret, si quibusdam in locis nostram sententiam prudentium testimonio confirmatam, imprudentium responsis anteponamus? Emolumentum itaque & premium nullum video. Voluptas vero, siqua interdum capis & delinisti fuimus, tanta certe non fuit, ut laboris, atque molestiae magnitudinem adaequares. Non tamen est, quod ad me attinet, cur me suscepi negotij pariter. Nam nostro Augustino, homini doctissimo, & mihi amicissimo, praecleara quaedam molienti operam dedisti & ita pro mea virili parte multis inris studio dedisti aliquid opis attuli.

PRAECLARE inquit, inquam, Metelle. Nam id denique est vir virtute praestans existimandus, qui studia amicorum emolumentis suis anteferat & omnes curas atque cogitationes confert in publicam utilitatem, libentissimè rerum suarum iacturam facit, ut aliorum commoda constituat. Sed illud non rectè iudicas, vos nullo premio affecti posse. Quid?

Quid? parimne magnum premium poni in ea gloria & dignitate, quam isto labore fuisse assequuti? Fieri enim haud quaquam potest, ut tam præclara industria, quæ quidem est plurimum lucis doctus omnibus allatura, laudis & gloriæ fructu careat. Gloria autem nihil est in rebus humanis pulchrius, nihil amabilius, nihil cum virtutis altitudine copulatius. Nam & a splendore virtutis excitata est, & excellenti pulchritudine ad amorem dignitatis allicit, & homines ingenio præstantes ad virtutis studium inflammat. Omnes enim, qui maximo ingenio præditi sunt, stimulus gloriæ concitati, res præclaras aggrediuntur. Telle gloriæ cupiditatem, & omne studium virtutis extinguens. Nemo enim unquam sese pro Reip. salute in capitis discrimen intulisset: nemo publicam utilitatem emolumentis proprijs antetulisset: nemo denique omnibus rebus posthabitis sapientiæ studia coluisset, nisi primum fuisset ad spem quandam immortalitatis excitatus. Vt enim hic Themistoclem, Epaminondam, Scipionem, & ex nostris Carolum Magnum, & Gotsfridum, & reliquos imperatores, rerum gestarum gloria florentes omittam, quis dubitat Lycurgum, Chærondam, Zalcucum, incensos sempiternæ gloriæ cupiditate, leges, instituta, Resp. condidisse? Quis nescit Platonem, Aristotelem, Xenophontem, Theophrastum, & omnes deniq; qui monumentis suis philosophiam illustraverunt, gloriæ suauitate fuisse in sapientiæ studium incitados? Quis ad artem aliquam præclarâ animum adiunxit? Quis virtutem studiosè colendam putauit, qui non primum in egregij nominis celebritatem aciem mentis intenderet? Ex quo faciliè cerni potest, quanta sit gloriæ magnificentia, quod omnes, qui maximo animo excellentiâq; ingenio sunt, eam ardentier expetant,

sunt, & illius causa non inuasi res honestissimas atq; difficilissimas aggrediantur. Nihil est ex iure præstabilius, neque communi uitæ salutaris, nempe quæ a virtute nata sit, & animos maximos ad omnium virtutum excellentiam excusset. Quare, si quod spero vobis euenerit, ut eo labore nomen vestrum immortalitati commendetur: satis magnum præmium arbitror esse vestris optimis studiis persolutum. Est enim vestrum dignitatem omnibus possessiombus anteferre.

HÆC EGO cùm arrepta occasione dixissem, non tam ut longiorem sermonem elicerem, quàm ut obiter Augustino, orationem meam paulò antè requirenti, aliqua ex parte satisfacere: Augustinus ridens, istius certè, inquit, orationis ornamenta non videntur esse a Theologis illis ducta, per quos te fuisse aiebas a studiis eloquentiæ deductum. Primum enim illi non admodum ornate loquuntur: deinde nemini fallere aut fingere permittunt, postremò gloriam maximè contemnendam esse confirmant. Tu verò contrà omnia: nam & oratione satis ornata vsus es, nosq; deridendos huius claritatis expectatione suscepisti, eamq; postremo dicis rebus omnibus esse præferendam. Illud autem quàm festiuè dictum? ut parva gloria contenti, reliqua omnia negligamus. Quasi iam sit immortalitati nostri nominis hoc tam illustri opere satisfactum: aut satis magnum præsidium sit in ista nobilitate, ad vitam bene beatèq; degendam. Equidem, ut de me loquar, cùm animum ad Pandectarum emendationem adjicerem,

jicerem, nunquam speravi posse me hac ratione, ad eam nominis claritatem, quam dixisti, viam munire. Quamvis enim res sit vtilis, non tamen tantam esse puto, vt mihi eam gloriam dare possit, quæ operibus magnitudo monimentisque perfectis ingenio, & elaboratis industria tribui solet. Nondum enim tantos in studijs progressus habemus, tantumque roboris adepti sumus, vt inuidiam superare, nomenque nostrum immortale reddere valeamus. Quod si abundè magnam gloriam essemus consequuti: nulla tamen causa esset, cur ea nos voluptate diuturna perfunderet: nihil enim illa videtur inconstantius, nihil leuius, nihil commutabilius. Quare si te ex animo dixisse putarem ea, quæ de gloriæ præstantia & vtilitate protulisti, magnam mihi profectò admirationem mouisset oratio tua. Nulla enim sententia minus conuenit homini honestatis amore flagranti, & in vtraque philosophia versato, quam ea quæ gloriam exornat: sed credo te ingenij exercendi gratia voluisse rem incredibilem argumentis probabilem reddere, & contra doctorum omnium sententiam disputare. Atque vtinam id quod contendis efficeres: magna enim me molestia liberares. Negare enim non possum, me ad laudis cupiditatem exardescere, neque facillè posse libidinem istam reticere. Quod si posset haberi facilis & expedita ratio seruiendi gloriæ, sine virtutis & constantiæ labe, omnes industriae neuos ad eam parandam, sine vlla dubitatione contenderem. Nunc autem pudet me leuitatis atque flagitij, cum eam nobilitatem appeto, quam vix possim

possim a contagione temeritatis puram & inuiolatam conseruare.

EQUIDEM, inquam, non aliter loquor, atque sentio: neque si mihi iuranda calumnia esset, gloriam defendere recusarem. Quanquam illa nullius eget defensione: satis enim per se dignitatem suam tueri potest. Sed ex se scire sanè vellem: quid sequatur, ut res tam insigni & splendide leuitatu nomen imponas. Quare, nisi graue est, sententia tua rationem expone.

GERAM, inquit, tibi morem, & simul rationi tuæ respondebo. Illud tamen in primis dicam, me nunquam satis laudaturum illorum sapientiam, qui omnia infirma, fluxa, commutabilia, in quib. casus & fortuna dominantur, nullam vim habere ad beatam vitam statuerunt. Hæc igitur omnia sapienti contemnenda, atque pro nihilo putanda iudicabant. Sapientis enim est, non habere aliunde suspensas viuendi rationes: sed in animi bonis omnia vitæ præsidia collocare. Illa igitur tantum bona numerabant, quæ essent vera, simplicia, recta, honesta, constantia: quorum opib. & præsidijs solum boni muniuntur: quæ nunquam eripi neque amitti possunt, quæ denique sola sunt propria eorum, a quibus possidentur. Reliqua omnia, quib. improbi frequenter affluunt, quæ impetu fortunæ facile conuelluntur, quæ postremo sunt in casu sita, aut in amentissimæ multitudinis opinione posita, nulla ratione bona nominanda existimabāt. At gloria primū ex eo genere rerū est quarū copia flagitiosi homines sæpenuerō redundāt. Nisi parū Homero credis, apud quem Achilles indignè patitur, vulgari honorem, & laudis orna-

ornamenta virtuti debita, indignis tribui. Hac autē quereia non solum Achilles vsus est, sed multi etiam quotidie iure vtuntur, cum passim videant homines malitiosos virtutis simulatione nefaria scelera regentes, in luce hominum atque celebritate versari: eos verò, qui virtute præstant, in tenebris & caligine iacere. Neque enim semper, quod tu assumebas, nominis amplitudo ortum habet e virtute. Imò longè sæpius dolis, atque fallacijs, quam vera virtutis ratione comparatur. Est enim posita in iudicio populi, qui propter insitam stulticiam & temeritatē nequit vera cernere, nec inanem speciem dignitatis ab insigni forma veræ dignitatis internoscere. Sic autem fit, vt ille vir bonus & integer, atq; verè virtutis amator, cum nihil fingat ad opinionem multitudinis, gloria careat: contra autem vasser & astutus, imperitæ multitudinis errorem captans, diuinis laudibus efferatur. Quòd si nullum est vitium tetrius aut pestilentius eo, quod in virtutis specie latet (aliorum enim perniciem facilè prouidendo vitaueris: hoc autem prius importuna clade premit, quam dolum sentire queas) constatque gloriam longè sæpius simulatione virtutis, quam vera virtute parari: quæ tandem causa est, cur non fateamur gloriam a singulari genere improbitatis existere? Hoc infinitis exemplis confirmari potest: videmus enim quotidie audaces & facinorosos fortes existimari: auaros autem & prodigos liberalitatis nomē obtinere, & alios item varijs vitiorum cupiditatibus implicatos, vt virtute excellentes omnium sermone celebrari. Facilè enim quinijs, in tan-

ea populi cæcitate vini boni personam tueri potest, & amentis plebis oculos fallaci splendore perstringere. Constantia verò quæ potest esse in ea re, quæ non in nostra potestate consistit, sed tota sita est in amentia populari? Quod enim fretum tantas habet agitationes fluctuum, quantas multitudinis impetus atque dementia? Quæ fuit vnquam populis in aliqua sententia diuturna permansios, quem modò singulari genere laudis ornabant; eundem statim lacerant indignissima contumelia: & quem antea conuitijs insectabantur, in cælum laudibus extollunt. Eos expellunt, a quibus conseruati sunt: illos amplectantur, qui erant Reipublicæ perniciem machinati. Nihil vnquam fuit in illis constans & firmum, nihil quod non variis mutationes in horas singulas haberet. Sæpe itaque vnus hominis improbissimi dicto, sæpe seditiosi atque turbulenti ciuis oratione & calumnia conuersi populi ijs, quos paulò antè eximia laude afficiebant, inferunt infamiam insignem, eosdè que bonis omnibus evertunt. In ista tam mobili populi voluntate, quam in singulas horas inanissimi rumoris aura commutat, in ista tam præcipiti temeritate, tantæque multitudinis amentia, aliquid inesse statuis, quod sit granibus & honestis hominibus expetendum? Quid enim quæso est minus virtutis grauitati conueniens, quàm populi lenissimi plausum aucupari? Quid constantiæ magis aduersarium, quàm ex insipientissimi vulgi temeritate pendere? Quid denique miserius, quàm in ornamentis infamia populi concessis aliquod vitæ præsidium

D.

con-

constituere, quod quàm diuturnum sit, præstare non possis? Sunt enim omnes rumusculi perpetuò metuendi illis, qui ad gloriæ cupiditatem incumbunt, cùm animadverunt, quàm facilè temeritate eiusdem populi, qui eam concessit, infringi soleat. In eo autem quod dixisti, sublata gloria, studia virtutis extinguì, præclarè tu quidem virtutem exornas, quando statuis eam, nisi cupiditate famæ popularis excitata sit, officio fungi non posse. Placétne tibi virtutis altitudinem atque diuinam constantiam ad authorem populum referre? Cùm enim ita iudicas, virtutem non ipsius honestatis illecebris, sed amore tantùm istius inaniissimæ nobilitatis ad res gerendas excitari, omnem virtutis dignitatem plebis arbitrio committis. Virtutis igitur genus inducis humile, supplex, ambiciosum, intuens omnes motus populi, multitudinisque rumori seruiens, vt præclaram famam possit aliqua tandem ratione colligere: qua quidem re nihil absurdius excogitari potest. Quid enim aliud est dicere, virtutem gloria incendi nisi virtutem opinione populi plerumque delirantis incendi? omnise enim gloriæ ratio sita est in consentientis populi prædicatione. Quid igitur ille faciet in deserto loco, quem laudis tantùm cupiditas acuit, & ad claras actiones suscipiendas inuitat? Necessè est enim, vt omnia virtutis officia deponat, si verum est, quod in oratione tua parum consideratè posuisti, restingui virtutis stadium, ni gloriæ facibus inflammetur. Sed tu dum gloriâ falsis laudibus ornare voluisti, virtutem ipsam prop ijs ornamentis

spo.

spoliasti. Neque enim vlllo modo virtus illa dicenda est, quæ famæ seruit, & officia vitæ ad populi opinionem moderatur. Virtus enim seruire non potest, quæ sola libera est: nec humana ornamenta requirit, cum diuinis illustrata colluceat. Illa verò exempla, quibus vsus es, non me valde mouerunt: nam aut illi Imperatores, & principes nihil de sua laude cogitabant: sed amore virtutis inflammati, res illas tantas gerebant: aut nunquam vllam solidæ & expressæ virtutis rationem attigerunt. Iam Philosophi, qui scripserunt ad ostentationem disciplinæ, sunt valde ridiculi: nam vitæ grauitatem oratione profitētes, re ipsa sese leuitatibus istis dedidere. Quod si vellem exēplis pugnare, infinitā, ppe multitudinem proferre possem eorum, qui pessimis artibus nobilitati sunt. Vt enim alia genera scelerum prætermittā, quàm multi, vt immortale nomen apud suos assequerentur, actiones populares acerrimè suscipiendo, patrias euerterunt? quàm multi, cum optimos ciues multitudinis amicitia resistentes exterminarēt, vt benefici atq; salutare amplissimis laudibus affecti sunt? quàm multi postremò bellis iniustiss. orbem terrarum vexantes, fuerunt hominum opinione in deorum numero collocati? Peruersè igitur faciunt, qui gloriam tanquā aliquod singulare bonum intuentur, cum ea improbissimis quibusque tribuatur, & in opinionis leuitate & inconstantia sita sit, & scelere sæpenuerò atque perfidia comparetur: & postremò virtutem expellendo, Reipub. firmamenta nefariè labefactet. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ qui-

dem video potuisse fusius explicari. Est enim materies eiulinodi, in qua possit totus dies facile consumi. Sed contineo me, partim quia nolo vobis oratione longiore molestus esse, partim quia satis esse dictum puto ad inanitatem gloriæ conuincendam.

QVÆ cum ille dixisset, tum ego, *Verumque, inquam, te fefellit Augustine. Nam & quo longior fuisset oratio tua, eò maiorem nobis voluptatē attulisset, & opinio mea intimis sensibus insita non potest ad:ò breui sermone penitus euelli. Quod si mihi valde probauisses, in claritatis studio esse flagitioris omisionem seminarium: non tamen auderem fateri, me tam facile fuisse de sententia deiectum: ne fortasse eiusdem leuitatis & inconstantiæ, quam multitudini tribuebas, vituperationem subirem. Si verò rem vberius explanares, & argumentorum copia ex intimo artificio deprompta mihi rum inferres & quamplurimis exemplis causam apertam faceres, fortasse non puderet me in tuam sententiam descendere. Nunc autem vides, quantam ignominiam habeat facilis animi mutatio: quare mihi gratissimum feceris credo item & Metello, si de hac quaestione copiosius disputare vlueris. Perficies enim, vs si parum sententia tua mihi probata est, eam quamplurimis rationibus confirmes, si iam probata est ut me saltem non leui certamine fustum, sed acri pralio superatum esse confitear.*

HIC. Augustinus ridens, Est certè, inquit, hominis gloriæ studentis in omni sermone infamiae metu cruciari. Quare nolo deesse dignitati tuæ. Cum enim conijciam sententiam tuam a mea non discrepare, omnes conatus adhibebo, ut liberem te isto pudore, qui te verū fateri vetat. Exordiar igitur, nisi quid aliud nostrò

nostro Metello videtur.

MIHI certè, inquit Metellus, nihil isto sermone iucundius acciderit. Nam & incredibilem voluptatem ex vestro sermone capiam, & in hac tam dubia questione quid magis verisimile sit, argumentis utrinque collatis eliciam. Fac igitur ut oratione tua rei totius vim & naturam inspicere valeamus.

AVDITE igitur inquit ille, Philosophum insignem ex Academia spatijs venientem, qui vobis aditum ad omnia Philosophiae arcana patefaciet. Hic postquam arrisus, ad hunc modum exorsus est. Inprimis ipsius nominis quaestione vis explicanda est, ut melius possimus de tota iudicare. Nemo autem dubitat, quin gloria sit in opinione. Idem enim valet apud Latinos quod apud Graecos *δόξα*. Quāvis enim *δοξα* in vniuersum opinionem significet, ita tamen usurpatur interdum, ut illam tantum multitudinis opinionem significet, quae habetur de dignitate cuiusquam, cum videlicet maior hominum pars est in alicuius laude cōsentiens. Vnde etiā euenit apud Latinos, ut opinio pro gloria capiatur, veluti cum dicimus, aliquem esse virtutis opinione praestantem. Ex ipsa igitur vocabuli sententia iam facile cerni potest, quā aliena sit gloria a sapientiae gravitate. Est enim opinio imbecilla animi alienatio, nulla certa ratione munita, sed obscura quadam imagine veritatis excitata, falsa saepe & incognita pro veris atque perceptis

tis apprehendens. Sapiētia verò in errorem nunquā induci potest: neque enim, siue cœlestia contempletur, siue terrena despiciat, in quamvis naturæ similitudinem, sed in ipsam naturam aciem mentis intendit. Cùm autem præcipuum munus illius sit, res stabiles & nullo ævo interituras spectare, ita est cœlestium atque diuinarum rerum disciplinis assuefacta, vt nunquam ad humanarum considerationem descendat, nisi prius omnem circūcidat & amputet inanitatem. Contrà opinio, cùm sit rebus mortalibus atque fluxis intenta, ex illa consuetudine rerum minimè consistentium, quasi quodam æstu circumfertur incerta: & in summa rerum omnium ignorance atque temeritate versatur. Ita igitur fit, vt pro pulchris deformia, pro salutaribus perniciosa, pro iucundis acerba frequenter arripiat. Quocirca nihil tam pugnat cum sapientia, quàm opinio: nempe, quæ sit inimica constantiæ, & amica leuitatis. Si autē nihil esse potest clarum & excellens, quod constantiæ repugnet: qui fieri potest, vt gloria lumen aliquod habeat, cùm tota sit in opinionis inconstantia atque temeritate sita? Sed fortasse dices, non debere omnia ad illam exactissimam sapientiæ normam dirigi, quæ negat esse grauis & constantis hominis opinari: eos quæ te magis probare, qui multa censent opinione conformanda. Sit ita sanè: nec est enim necesse, omnia ad viuum refecare. Sed qualis erit ea tandē opinio, quæ probanda est? Ea certè, quæ non ab imperita multitudine, sed a paucis sapientibus, vniuersa etiam multitudine reclamante, concepta est. At gloria in existimatione populari atque multitudine.

tudinis opinione consistit, quod loquendi cōsuetudo facillè declarat. Non enim gloriæ cupidos appellamus eos, qui se paucis probari cupiunt: sed qui se totos ad multitudinis arbitrium fingunt & accommodant. Quis enim vnquam sese nobilitatis amore ab hominum cœtu, atque communione seiunxit? quin potius omnes qui laudem amant, in hominum luce atq; celebritate versari cupiunt, & in omnium conspectu res magnas administrare: vt eam gloriā assequantur, quam sibi proposuerunt. Ille qui Platonem instar omnium existimabat, & ab omnibus alijs desertus, præter vnum Græciæ sapientissimum non alium auditorem requirebat, non erat studiosus gloriæ, sed veritatis. Contrà verò Demosthenes, qui gloriæ cupiditate Academiā deseruit, si fuisset a populi corona destitutus, etiam audiēte Platone verbū nullum fecisset, sed poti⁹ animo fractus & mœrēs, lucū, quod aliquādo fecisse traditū est, propemodū contabuisset: sic est enim humilis atq; demiss⁹ animus in gloriæ cupiditate. Quid philosophi? Nōne satis ostendūt eā in populari prædicatione versari? Si enim eā paucorū iudicio cōtineri putassēt, nunquā ad illius contēptionem tāto studio suos auditores instruxissent. Hoc igitur sit a nobis principio constitutū, eam in publica opinione cōsistere. Aliter enim Socratem gloriosum appellaremus: Alexandrum verò gloriæ contemptorem, quorum alter omnes hominum rumores aucupabatur, & cū magna bella susciperet, imperitorum opinioni seruibat: alter multitudinē contemnens, nō ad populi voluntatem, sed ad rectam rationē omnia

vitz consilia referebat. Est igitur hæc vera gloriæ definitio: vniuersæ multitudinis opinio, de alicuius egregia dignitate concepta. Reliqua deinceps persequamur, nisi prius ea, quæ a me hætenus dicta sunt, refellenda putas.

Id quidem, inquam, experiar, postquam peroraueris. Nunc enim nullo modo commustam, ut te interpellem, maximè cum hæc definitio mihi non omnino displiceat.

CVM igitur, inquit ille, constet gloriam esse consentientem populi laudem, opinione excellentis decoris excitatam: illud intelligendum est, talem nos opinionem de rebus expetendis & fugiendis, de laudandis & vituperandis accipere, quales sunt ij mores, quibus imbuti sumus. Id enim quisque laudabile iudicat, quod intuetur, quod amat, quod nimis ardentem appetit. Quanta igitur varietas est in vltimi boni iudicio, tanta in laudis opinione sit necesse est. Cum verò tam varium & multiplex sit hominum ingenium, tamque dispares mores atque dissimiles, accidit ut in studium suum quisque rapiatur, & ea laudanda iudicet, quæ alijs vituperanda videantur. Quod quidem adeò latè patet, ut nullum sit tantum flagitium, nullum tam corruptum atque sceleratum studium, quod in suo genere laudatore careat. Est enim certum laudis præmium, inñimis etiam hominibus in ludicris artibus exercendis constitutum. Est & lenæ & meretrici sua laus in circumuenienda iuuentute, & turpitudinis illecebris allicienda. Quæ res impulit scriptorem quendam haud inelegantem, ut illam perfectam & absolutam meretricis formam, quæ cogitatione concipi potest,

potest, libro non inuenusto complecteretur. Quem librum, si me audietis, legendo conteretis. Plurimum enim interest ad maximarum artium studia, videre quàm pulchrè sint eo opere instructæ impuræ mulieres ad tendendas fallacias & pecuniam extorquendam.

H I C Metellus videns, bene, inquit, sanè fecit quisquis ille fuit, cùm simplices feminas, & huius tam præclaræ artis ignaras erudit. Qui potuissent enim fallendi disciplinam tenere, nisi fuissent huius liscris adinæ?

Q V I D, inquit Augustinus, est impudentius vanitate? Quid odio maiore dignius, quàm doli, fraudes, insidiæ? Sed videmus Vlysem Homericum auxilio Palladis celando & mentiendo, mentemque ad omnem malitiam & fraudem versando, diuinis laudibus ornatum fuisse. Nunquam certè Homerus Vlysem, quem nobis ad effigiem absolutæ sapientiæ descripsit, his artibus præditum induxisset, nisi temporibus illis fuisset summæ laudi tributum, astutè fallere, & insidijs callidè circumuenire. Quid autem Vlysem admiramur, cùm etiam Mulcæ apud Hesiodum glorientur, se cùm velint falsa contingere, & similitudine veritatis quos velint in fraudem inducere? Sed ad maiora veniamus. Est ne aliquid, quod magis contineat civilem societatem, diuini numinis metu, iusiurandiq; religione atque sanctitate? Nihil sanè. Qui igitur iusiurandum violat, is non solum in Deum impius, verùm etiam totius humani iuris, & communis salutis euerfor est existimandus. Attamen apud eundem Homerum legimus fuisse quosdam illustri,

D.v.

& cla-

& clara fama propter periurium celebratos,
qualis fuit

Autolycus ille, quo non præstantior alter,
Vt inquit Homerus,

Et fraudare homines, & fallere numina diuim.
Et ne parum elegantem eam perfidiæ sci-
entiam putaremus, subiungit :

Namq; suas illi dederat Cyllenius artes.

Neque enim tam præclara studia sine Dei
illius ope coli potuissent, qui eo ipso die, quo
natus est, tam præclara dedit futuri latrocinij
documenta. Namque Apollinis boues abegit,
& Vulcani instrumenta surripuit: aliæque e-
iusmodi facinora edidit immortalitate dignis-
simus. Fabulæ sunt, dicet fortasse aliquis.
Fabulæ certè, sed ab egregio vate fictæ,
vt videremus expressam veritatis imaginem,
& totius antiquitatis mores, & instituta cog-
nosceremus. Is igitur docet nos illis tempo-
ribus, neque latrocinij maria, & terras infe-
stas reddere, neque insidijs & perfidia generis
humani societatem violare, neque impia frau-
de periurioq; cœleste numen offendere, infamiam
vllam habuisse: sed potius eos, qui ea
scelera scienter & callidè suscepissent, magnam
fuisse laudem eo artificio consequutos.
Sed ne fabulis omnia confirmemus, quantam
vim habeant leges ad laudem rebus impuris
tribuendam, ex eo perspicui potest, quodd multa
facinora tetrè & impiè concepta, apud quam-
plurimas nationes honesta & laudabilia puta-
bantur, quodd essent legibus præscripta. Assy-
rijs mulieribus, antequam fuisset illis ab ali-
quo peregrino stuprum in luco Veneris obla-
tum, nubere legibus non licebat. In Lydia erat
statu-

flaturum, ut mulieres corporis pervulgari
questu dotem sibi conficerent: ita ut quæ id
facere renuisset, non satis proba, neque antiqui
moris fœmina putaretur. Carthagenenses,
Rhodij, Galli, Scythæ, aliz nationes quamplu-
rimæ non satis numen placari posse existima-
bant, nisi in sacris solennibus homines immo-
larent: usque adeo ut multi manu sua filijs vi-
tam eriperent. Qui igitur apud illos aras hu-
mano sanguine aspergeret, & seipsum parrici-
dio contaminaret, vir religiosus & pius habe-
retur. Quid hic Massagetæ, quid Derbices, quid
Hircanos, & Caspios commemorem, quorum
legibus erant ea scelera constituta, quæ etiam
fugiat & reformidet oratio? Hæc tamen illi,
quod essent sancita lege, & in more posita, iu-
sta & honesta ducebant. Magnam enim vim
habent mores, instituta, disciplina: quod vi-
tæ communis exemplis facillime cernitur. Ta-
lis enim est, ut paulò antè diximus, de rebus
laudandis apud omnes opinio, quales sunt ij
mores, quibus imbuti sunt. Neque enim po-
test is, qui pudorem penitus amisit, honesta-
tis specie commoveri: neque is, qui omne stu-
dium ad fallendum adhibuit, vera simplicia-
que laudare: neque ille, qui diuturna cædis
consuetudine effleratus est, humanitate & cle-
mentia delectari. Nemo denique ea probabit
vnquam, quæ videt esse ab institutis suis ab-
horrentia. Cum hoc igitur adeo exploratum
sit, quæ tandem vitæ ratio potest illi constare,
qui omnia ad gloriam dirigit, & studia vitæ
multitudini probare ardentissime cupit? Sige-
nus illud aureum extaret, Poetarum monimen-
tis immortalitati consecratum: tum demum
illi,

illi, qui se totos fingerent ad multitudinis arbitrium, potuissent simul cum gloria splendorem virtutis adipisci. Cum enim essent vniuersi sapientes, quod nunc paucissimis contingit, nemo poterat multitudini suos mores probare, qui non esset omni virtute cumulatus.

QVOMODO tandem, inquit Messellus, sine doctrinae studio, quod tunc in illis non erat, sapientiam assequuti sunt?

QVAS I, inquit Augustinus, vilo studio illis opus fuerit, qui nulla re, vt poëtae volunt, impediabantur, quò minus ipsam naturam optimam magistram sequerentur. Aurum autem illud apud poëtas nihil aliud significat, quàm naturales opes virtutis atque sapientiae. Quod vt melius intelligatis, vtat illis Hesiodi carminibus, quæ a te (me autem appellabat) haud ita pridem conuersa memoriae mandauit. Sic enim inquit:

*Numine diuino primùm est gens aurea terris
Edita, Saturnus dum cæli sceptrum tenebat.*

*Vt dii viuiebant homines, neq; tristibus ægri
Curis, nec pressi ærumnis, dum oue labore.*

Omne malum cunctis aberat, tristisq; senectus

Non dum tardabat vires: Sed semper eodem

Robore firmati stabant, viridique iuuentia:

Ducebantq; choros summa dulcedine leti.

Hinc apparet illos homines præsidij sapientiae circumseptos fuisse: nempe qui mentem haberent ab omni perturbatione liberam & solutam: & sese ab ijs malis, quæ corporis valetudinem perturbant, & senectutem infirmam, & odiosam efficiunt, tutos conseruarent. Non dum enim ambitio & auaritia rationis arcem

arcem occupauerant: nec dum corporibus infinitam morborum vim luxuria atque molli-
ties inuexerant. Neque solum in vita virtutis
fructum capiebant, sed etiam æquitate animi
incredibili moriebantur, quod est consumma-
ta cuiusdam sapientiæ. Sequitur enim:

Non tamen inuiti linquebant lumina vite,

Sed mors ut grato dulciq; sopore quetos,

Iam longa victos ætate amplexa tenebat.

Cum enim vis omnis abfuisset, neque dum pe-
stilentes ægrotudines in humanum genus inua-
sissent: nemo poterat vita excedere præter fa-
tum, præterque naturam, sed longa atque bea-
ta senectute consumptus. Additum deinde
est:

Cuncta illis igitur felicia proueniebant.

Omnia nam tellus nullo poscente ferebat.

Hic non tam est terræ fecunditas, quam præ-
stantia moderationis intelligenda. Erant enim
diuitijs naturæ contenti, quæ sunt parabiles
atque terminatæ. Si enim fuissent ardentes cu-
piditate, nunquam opibus illis, quas tellus me-
diocri diligentia culta largè fundit atque mu-
nificè, eorum sitis potuisset extinguere: sed in
pecunia terra et mari quærenda, omnib; sese
periculis exposuissent. Ergo non immerito,
cum tantis honestatis & innocentiae laudibus
in vita floruissent, post mortem antiquitatis o-
pinione fuerunt in Deorum numero repositi.
Sic enim ait.

Sed postquam fatum genus illud funere meris,

Sancti terrarum genij sunt notæ: ne dicti,

Humani generis custodes, & bona cunctis

Numina supplicibus depulsoresq; malorum.

Nunc terras lustrant, obscuroq; aëre septi.

Va-

*Vadunt iusta oculis, iniustaq; facta videntes,
Et ditant castos homines in vota vocati.
Hæc concessa illis regalia munera diuis.*

Est planè regium munus, & gentis aureæ maiestati conueniens, munificentia sua miseros homines inopia & egestate leuare, idque tam opibus terræ venis effossis, quàm ipsdem sapientiæ muneribus, quib^{us} est assequuta diuinitatem. Hoc enim arbitror Hesiodum significare voluisse, cum illos diuitias cultoribus suis enlargiri affirmat. Sed vt ad propositum redeamus: si genus illud aureum in vita permaneret, nec esset maiore ex parte sepultum, tum fortasse, qui omnia officia multitudinis iudicio conformaret, facile posset egregios fructus honestatis percipere. Sed videtis quanta sit huius auri diuini penuria? Socrates apud Platonem in illa ciuitate, quam finxit omnibus opibus florentem atque beatam, ex huius aureæ nationis stirpe Principes statuit. Cum enim vniuersam ciuitatem in tres partes diuisisset: alijs enim Reipub. gubernacula tradidit, alios ad vrbs custodiam armis instruxit: alios postremò voluit vel terram colere, vel in arte quapiam fabrili exerceri. Cum igitur hoc modo ciuitatem distribuisset Principum ordinè aureum appellauit: militum verò argenteū: agricolarū autem & opificū æneum atq; ferreum. Vult itaq; Principes excellere præstantia sapientiæ: milites autem robore animi: infimorum autem hominum ætatem in pecuniæ studio consumi. Sic enim intelligit illam auri, argenti & æris differentiam. In illa autem ciuitate, quam vir sapientiss. vt absolutam formā beatissimi populi descripsit, fatetur multis

partibus plures cuiuscunque generis opifices, quàm optimates & principes, hoc est, sapiētes futuros. Ergo illic erant plures inueniendi, qui diuitias atque voluptates, quàm qui veram virtutem amarent. Quòd si in illa Rep. cogitatione Platonis informata, pauci futuri erant honestatis appetentes, prae multitudine hominum ferrea, hoc est, flagitiosa: quid dicendū est in tanta & tam insanabili omnium gentium cupiditate, tamq̃; prae cipiti amentia populorum? An parum liquet, quàm verè idem vates, cuius testimonio paulò superius vsus sum, perditos ferreae gentis mores insectetur? Nullum, ait, iuris aut religionis vestigium in terris apparere: nullum esse inter hospites, hospitij fœdus: nullam inter fratres atque propinquos benevolentiam: nullam inter amicos officij & amicitiae sanctitatem. Deinde filios ait, contumelia parentes suos natu grandes afficere, nec vllò deorum metu ab hac tanta sceleris immanitate reuocari. Tum conqueritur nullam omnino laudem tribui, neq; religioni, neq; iustitiae, neq; pbitati: & eos, qui ciues suos iniurijs, & maledictis vexāt, summò opere laudari. Postremò pudorē asserit e terris exterminatū esse, Nemese in exiliū pulsam, iustitiā humanis sceleribus insensam hominum cœtus deseruisse, & in cœlum euolasse. Sed quorsum attinet Poetarum sententijs vti, cum infinitis exemplis intelligamus, nihil posse fingi multitudine turbulentius, nihil amētius, nihil in omni genere perniciosius? Quotus enim quisque est in populo, qui sapientiam diuitijs, honestatem voluptatibus anteponat? Contrà verò omnes sunt ardentes cupiditate, mihi
recti

recta ratione moderantes, sed omnia effra-
 ta libidine, atque nefaria voluptate metien-
 tes. Cæco animi impetu salutaria declinant:
 pestifera atque pernicioſa conſectantur. Ea-
 dem cæcitate mentis impediti nomina rerum
 immutant. Simples & apertos homines ſtul-
 tos appellant, unde etiam illud inueterauit a-
 pud Græcos, vt *ἡνῶτα*, quæ propriè signifi-
 cat ingenuam bonitatem optimè ſentientem,
 ſtultitiam ſignificaret, & nomen, quod erat
 laudis proprium, contumeliæ ſeruiret. Con-
 trā verò malitioſi, & fronte ſcelus occultan-
 tes, vt viri prudentia clari, ſermone omnium
 celebrantur. Temeritati & audaciæ fortitu-
 dinis nomen imponunt: prudentiæ verò &
 moderationi, timiditatis. Legibus obtempe-
 rare, imbecilli animi eſſe ſtatuunt: viribus
 vincere, glorioſum. Frugales auaritiæ nomi-
 ne vituperant: prodigos autem magnificentię
 laudibus exornant. Atque poſtremo in omni
 genere virtutes deſerunt, vitia perſequuntur,
 a ſtudio honeſtatis abhorrentes, & indomitis
 cupiditatibus inflammati, in ſumma opinio-
 num inconstantia & inanitate verſantur. Sunt
 in rebus afflictiſ humiles: in ſecundis elati: in
 discrimine armorum timidi: in pace & otio
 præſidentes: in inopia ſupplices: opibus au-
 tem affluentibus ingrati. In periculis enim con-
 ſtituti optimorum auxilium implorant: timo-
 re autem liberati, eoſdem patriæ ſinibus ex-
 pellunt. Eſt namque vulgi proprium omnem
 virtutis excellentiam odio habere, eamque,
 vt libidini populi nimis aduerſariam, de me-
 dio tollendam putare. Hinc illud ſceleſtiſſi-
 mum facinus Egeſiorum natum eſt, qui cùm
 Her-

Hermodorum eijcerent e ciuitate, non aliam causam attulerunt, nisi quodd virtutis industria nimium inter omnes excelleret. Hinc etiam existit ostracismus ille. Sic enim appellabatur illud exilij genus Athenis & Argis incredibili ciuium scelere constitutum. Quid enim aliud fuit in Aristide, quod offenderet populi voluntatem, nisi admirabilis quædam iustitiæ & integritatis opinio? Quid Cimonem & Themistoclem e patria eiecit, nisi res memorabiles in rebus bellicis effectæ? Quid aliud eosdem Athenienses induxit, vt exilio aut morte viros excellentes afficerent, nisi quodd cernerent in illis singulare quoddâ lumen virtutis elucere? Sed Athenas omittamus hoc infando scelere nimis infames atque detestabiles. Quid Hermocratem Syracusis exterminauit, nisi facinus illud maximum atque pulcherrimum, quo florentissimas Atheniensium opes attriuit, & patriam obsidione liberauit? Quid Dionem nondum præclaro illo munere perfunctum, cum adhuc tyranni, quorum iugum a ceruice patriæ depulerat, arcem tenerent, expulit: eundemque patriæ libertate constituta, vita priuauit, nisi egregij illius muneris inuidia? Quid hic referam Camillum, Coriolanum, Rutilium, Metellum atque Ciceronem, & alios innumerabiles singulari industria præstantes, quibus propter excellentem virtutis opinionem aqua & igni interdictum fuit? Inuitum esset, si vellem persequi, quàm fuerit semper vulgi temeritas optimi, viris infesta. Nescio enim quomodo semper homines animo magno, splendidoque ingenio præditi, populo suspecti & inuisi

E. fuere.

fuere. Quamuis igitur necessitate compulsa multitudo omnes imperij opes ad egregios viros deferat, ubi primum eorum virtute fuerit singulare aliquod beneficium consequuta, extinguit continuò beneficij memoriam invidia magnitudo: & ita fit ut eos, quorum opera & consilio patriam atque fortunas retinet, & patria & fortunis omnibus extrudat, & illis pestem inferat, a quibus conseruata est. Cum igitur constet, omnem populum esse amentem & ingratum, nefarijsque sceleribus adstrictum: quid tandem laudare poterit, quod sit a vera virtute & honestate profectum?

Hic ego interpellans: O hominem, inquam, minime popularem. Sic enim acriter in causam plebis inuectus es, ut videretur verendum sit, ne quid hinc emanet, quod in te plebis animos accendat. Quantum enim video, sic uniuersum populum improbitatu & amentia condemnas, ut neminem a tanto numero excipias.

NEMINEM certè, inquit ille: Non tamen vellem existimes, me tam censu & facultatibus, quàm virtute & industria summos viros a vulgo secernere. Is enim sum, qui omnes homines ingenio præstantes, & animi sui motus rectæ rationis imperio sedantes, & omnem curam & cogitationem ad communem utilitatem conferentes, quamuis inopes sint, & obscuris parentibus orti, in principum numero habendos censeam. Contrà verò qui hebeti ingenio sunt, & languori delidijque dediti improbis cupiditatibus obtrèperant, & publicam salutem negligentes, omnia referunt ad suam utilitatem, quamuis in amplissima familia nati sint, & res magnas administrant, plebeios existimo. Nō. n. quau-

quãtas opes habeãt cõsiderandũ est, sed quãtis digni sint. An tu illos Principes & optimates appellandos existimes, qui libidini seruiunt, & potentia aburuntur ad miserorum hominum calamitatem: patrimoniumq; suum contra ius & fas amplificando, & plebi grauissimas iniurias inferendo, patrię statum nefariẽ labefactant? Si enim vetera memoria repetamus, intelligemus profectò hoc fuisse plerunque in omni Repub. paucis propositum, vt paulatim omnes possessionibus suis iniuria pellerent, & in omnium fortunis impunẽ dominarentur. Cũ autem ipsi soli omnia possiderent, plebs omnibus bonis spoliata esset, nihil mali cogitari potest, quod non esset in populi calamitate. Fit enim plerunq; vt amplissimam pecuniam insolentia atq; fallidium : egestatem verò præceps audacia consequatur. Ita igitur evenit, vt & opulenti superbẽ imperando, & egestes in nobilium fortunas impetum faciendo, vtrinque patriam turbulenta seditione conuellant. Ergo cũ omnis populus in principes & plebem infimam distributus sit, & vtraque pars malis sceleribus inquinata, & hostili odio imbuta, semper in alterius perniciem incitetur: quid tandem boni erit ab vniuerso sperandum? Est enim in plebe temeritas, furor, audacia, cum incredibili studio nouitatis: in ijs autem, qui Principes appellãtur superbia, immanitas, auaritia cum immoderata dominandi cupiditate coniuncta. Quibus vitijs omnia tandem concidant opus est. Illud autem magno argumento est, nullum esse tam improbum facinus, quod non authore, & approbatore populo concipi possit, quod quotidie videmus

eos qui publicum otium importunitate sua perturbant, & omnia diuina & humana iura violant, vt viros fortes & patriæ studiosos mirificis laudibus extolli. Quid enim persequar ea scelera, quæ in turba & seditione ciuili cum magna laude concipiuntur? Quid autem postquam discordia, sanguine imbuta ciuium animos diuturna cædis consuetudine reddit immanes & efferatos? Neque enim solùm laudantur ære alieno oppressi, cùm suis creditoribus necem afferunt: verùm etiam qui propinquos & amicos interimunt. Nullam enim apud eos vim tunc habet naturæ lex: nullam possidet religionem sanguinis communio: nullam sanctitatem retinet amicitia: sed potius omnia gentium iura inaudito scelere & audacia violantur. Qui autem plura facinora immanitatis ediderint, & audacius fidem iureiurando firmatam sefellerint, astutiusque aduersarios nihil hostile propter fidem interpositam metuentes insidijs oppraserint, amplioribus laudibus afficiuntur. Neque enim malitia vllum dedecus illis imprimi: imò res alias ab illis gestas exornat. Inde fit vt plerique malint homines se in improbitate callidos, quàm in innocentia parùm astatos existimari. In nomine enim simplicis bonitatis erubescunt: & in fama malitiôsæ peruersitatis insolenter effertur. Ac vtinam vetera tantùm exempla, quæ a Græcis & Latinis accepimus, in medium adducere licuisset. Sed recens memoria tam multa nobis suppeditat, vt antiqua reticenda videantur. Quid enim, vt de hac potissimum regione loquamur, mali fingi potest, quod Italia in
ijs

ijs seditionibus longinquitate temporis inueneratis non viderit? Multi enim fuere, qui fratres atque propinquos necarent: qui templa religiosissime culta ciuium eade fenestarent, araque sanctissimas sanguine suorum aspergerent. Multos etiam legimus contra fidem interpositam aut fame, aut inaudito supplicio a ciuibz suis interfectos. Omnia denique facinora suscipi videmus, quæ semper in omni ætate a multitudine furente suscepta sunt, quæ pestem & exitium rebus omnibus inferre solent. Quæ enim gens est, quæ non huiusmodi sceleribz diuulsa, funditus interierit? Cum itaque omnia magna imperia vel externis bellis, vel intestina seditione corruerint, longè plures fuerunt ciuili discordia, quàm hostium armis excita. Hic populorum furor Atheniensium imperium deleuit. Hic Spartam & Thebas attriuit. Hic Romam & omnes denique nationes imperio florentes extinxit. Videtis hanc discordiæ flammam inter Christianos principes excitatam, quæ non solum miseris Pannoniæ reliquijs, sed Germaniæ, Gallijs, Italiæ, Hispaniæ, toti denique Europæ deflagrationem minatur, quatum terrorem omnibz incutiat? At hoc tantum malum, tam nefarium & crudele bellum, tatum Christianæ Reip. periculum scimus eipz multitudinis scelere & amentia conflatum. Populares enim furiæ eas faces in Christianam Remp. immisere. Quod nisi Christus Opt. Max. numine suo tantum incendium restinxerit, omnia conflagrarent. Cum enim singulæ ciuitates Italiæ sint in duas partes iam inde a Frederici secundi temporibz diuisæ, & inter se hostili odio dissidentes:

fit sæpenumero, vt qui viribus inferiores sunt, dum aduersarios vlcisci possint, nullo modo recusent exterarum gentium dominatum. Tantaq; est hominum dementia, vt cum patriam aliarum nationum imperio atq; libidini prodiderint, existimēt suam dignitatem esse præclarissimè constitutam. Omne namq; dignitatis ornamentum ponunt in ciuib; alterius factionis euertendis. Hæc Italiæ cruenta seditio populos incitauit, vt primùm Germanos, deinde Gallos, postremò Hispanos ad Italiæ dominationem euocaret, & florentissimæ orbis parti vastitatem & exitium inferrent, & odium tandem inter duos summos principes excitarent, qui de Italiæ possessione dimicantes, vsque eò progressi sunt, vt eorum contentio, si diu vixerint, eadem ingentem, & Christiani nominis interitum moliri videatur. Hostes enim nostri satis acres atque parati ad nostram perniciem accedunt, magis amentia nostræ, quàm viribus suis confidentes. Nunc igitur magna belli contentione Pannoniæ reliquias aggressi, haud mediocrem cladem gentibus illis intulerunt, & bonam Pannoniæ partem ferro & flamma populati sunt. Qui nisi diuino numine vt spero, fuerint repressi, in quamcunque regionem armorum impetum pertulerint, omnia delebunt. Christus Opt. Max. qui summa cœli templa diuina maiestate complet, populo Christiano, quem sanguine suo in lucem & libertatem vindicauit, clementer ignoscat, eumq; ab ista malorū tempestate defendat, iramq; suam in hostes sui nominis aliquid conuertat. Diuina siquidem ope, diuinoq; consilio opus est ad tantam pestem

arcendam, quando humano consilio depelli non potest. Confido equidem fore, ut hæc mala impetu furentis multitudinis excitata, fortissimus Imperator Quintus Cæsar confirmatus Christi auxilio propulset. Periculi tamen quod nobis intenditur, magnitudo, nullis verbis explicari potest. Causa verò huius impendentis mali non aliunde, quàm a furore partiū nata est. Ipsæ enim non contentæ cede & sanguine ciuium, quo sæpenumero leuissimis de causis vrbes replebant, complures etiam Reges ad discordiam sollicitauerunt: & omnia periclitati sunt, quo tandem non modò patriā perderent, sed vniuersam Christianam Remp. in extremum discrimen adducerent. Nunc igitur quemadmodum præclari artifices operibus suis delectantur: ita videmus huius tanti sceleris principes & authores erectos & alacres expectatione rerum nouarum volitare. Nec enim solum exules, & ære alieno oppressos, qui nisi patria extincta, se incolumitatem retinere non posse credunt: sed alios etiam videmus, quibus licuisset otio honesto frui, ex hoc tanto ruinæ periculo capere voluptatem. Nunc enim spem concipiunt fore, ut aduersarios vlciscantur, ut impunè latrocinentur, ut opes suas per summum scelus amplificent. Sic autem stulti sunt, ut non intelligant fieri non posse, ut in vniuersæ Reip. ruina salutem suam incolumem a communi calamitate cōseruent. Quod minimè mirandum est: nunquam enim fuit consilium in populo, nunquam certa & constans vitæ ratio: sed immanis audacia atq; temeritas omni flagitiorum generi copulata.

HIERONYMI OSORII LVSITA- NI DE GLORIA

LIBER SECVNDVS.

IC METELIVS:

*Sunt, inquit, ista Augusti-
ne, ut dicis. Multa enim
imperia populari amentia
concederunt. Non tamen
rectè videris facere, si pro-
pter aliquam tempestatem Reipublicæ inci-
dentem, que tamen non omni loco nec semper
excitari solet, omnem populum in crimen vo-
ces. Nam ille ipse Resp. que scelere intestino
corruere, nunquam ad aliquem gradum am-
plitudinis pervenissent, nisi fuissent aliquo tē-
pore bene constitutæ, publicæq; incolumitatis
amantes: & in hac tanta rerum omnium per-
turbatione videmus multas nationes paci &
otio studentes.*

AD HÆC Augustin⁹: Falleris, inquit, o Me-
telle, si nō credis omnem multitudinē iisdem
semper esse flagitijs coopertam, sed id minus
apparere, quā diu est severitate legū atq; me-
tu iudiciorum illigata. Fuit enim rebus huma-
nis hoc cælesti legum munere cōsultum, quod
quidem

quidem præstat, ut aliquādo metu comprimatur audacia, & innocentia sine cura sit. Fit enim ut dum singuli supplicia metuant, se se facilius vniuersi contineant. Attamen quemadmodum bestiam immanē, quamvis eo tēpore quo vinculis constricta est, minime noceat, non ob id cicurē atque mansuetam appellamus, quia venit nobis in mentem, quantas strages ederet, si fuisset illis vinculis eructa. Sic etiam est intelligamus omnem populū non sponte sua, sed legum minis quasi quoddā animal ferum & indomitū alligari debemus cogitare quid faceret, si clausus illis euolare potuisset. Atque id ipsum magnum argumentum est, multitudinem agrestem atque feram esse, quod nulla ratione potest nisi legum metu sepra sit, vitę officia tueri. Leges enim non sunt gravibus & honestis hominibus, sed leuibus & flagitiosis impositæ. Reticulū enim est ijs dare leges, qui florent opibus sapiētia, & sponte sua in maximarū virtutū studia incumbunt. Non igitur castis & integris, sed impuris & omni genere turpitudinis inquinatis scriptę sunt, ut petulantiā, avariciā, & reliquas animi labe vi, minis, atque metu constringant, & indomitas cupiditates supplicij formidine refrænent. Cū ergo manifestum sit, nullum unquā populū in officio contineri potuisse, nisi fuisset legum seueritate deuinctus: easq; constet amentia & furoris coercendi gratia inuentas esse: qui possumus de furore & amentia populi dubitare? Qui cui dem etiam cū est omnibus iuris vinculis impeditus, dat magnam significationem remeritatis, motusq; ratione vacuus atque turbulentos requirit, & cū primū vires colligit,
omnia

omnia repagula iuris effringit. Omnes enim id conantur, ut in eum statum perveniant aliquando, in quo possint impunè quævis maleficia committere. Quandiu igitur inopes & imbecilles sunt, metu iudiciorum a flagitio reuocantur, non tamen semper. Multi enim, quamvis sint omni rerum præsidio destituti, quietem pati non possunt, & tetra & immania facinora moliantur. Nā cum animus ardet pecuniæ cupiditate, aut inflammatur libidine, aut præceps odio & iracundia fertur, & ad terrorem legis obdurefcit, nullum est tantum flagitium, quod non concipere audeat. Fit enim ut primum nefaria cupiditas ad facinus impellat: deinde spes celandi & occultandi animū audacia confirmet. Est autem verisimile, leges ab initio nō nimis aspera supplicia sceleri statuisse: sed cū intelligerent Reip. moderatores, maiorem vim habere spem utilitatis ad cupiditatem inflammādam, quā pænæ metum ad restringendā, addabant semper aliquid ad animaduersionis seueritatem, ut aliqua tandem ratione vitia comprimerent, donec per omnia supplicia paulatim ad mortem deuentum est, qua omnem atrocitatem pænæ complexi sunt. Nihil est enim multitudini ipsa morte terribilius. Attamen tam effrænata cupiditate plerūque concitatur, ut neque morte propolita a scelere refrænari possit. Fieri enim nequit, ut libido ad potiundum temerè incitata minis ullis contineri diu valeat: erumpat enim aliquando necesse est, & omnia officia vitæ peruertat. Quā cupiant autem omnes populi, e iuris atque legum custodia emitti, facile ex eo perspicitur, quod ut quisque maximè sibi populum

pulum conciliare vult, ita maximè leges omnes paulò seuerius nefariam libidinem rescantes, abrogare contendit. Hac enim via multi opes & gloriam quæsiuere, atq; vt publicæ libertatis custodes omnium sermone laudari sunt, cùm interim sapientes & acuti homines ad insidias præcauendas, qui istis aduersabantur, salutare magis quàm iucundū consilium in medium aiterentes, vt communis vtilitatis euersores de medio tollerentur. Vt enim qui febrī vehementius affligantur, infesti sunt medicis, remedia salutaria quidem, acerbata tamen adhibentibus: illos autē diligunt, qui gelidam aut quiduis aliud suppedicāt, quo febris æstus aliqua ex parte releuatus postea magis ingrauescat: sic populus animo semper æger illis inimicus est, qui seueritate Remp. sanare cupiunt & eos amplexatur, qui populū vniuersum specie vtilitatis illectum, sint intra breue tempus omnibus bonis euersuri. Eos enim, qui non resecta & salutaria, sed grata atque perniciofa suadebant, vt Reipub. tutores atq; parentes, contra opes diuersa sententiū præsidij publicis armabat, atq; tandem in omnium dominatione constituebat. Ita igitur eueniebat, vt immodica libertatis cupiditate libertatem penitus amitteret. Illi. n. qui populi dementia eum gradum honoris assequerantur, omnibus qui vel animi magnitudine, vel sapientia præstabant, vel necem, vel exilium inferebant. Cùm igitur ira Remp. propugnatoribus omnino spoliassent, sine vllō metu crudeli dominatu populum, qui eum aluerat, opprimebant. Quid est autem quæso in terra tyrannide tetrius? Quid odio maiore dignius? Quid iuri humanæ soci.

societatis infestius ? At omnes fermè tyrannos accepimus dementia & scelere multitudinis natos esse, eiusq; praesidio potentiam corroborasse. Nec enim ut antiquissima commemorem, Orthagoras Sycionius, aliam sibi viam ad tyrannidem muniuit: nec alijs artibus Cypselus Corinthum occupauit, nec Pisistratus alia ratione Athenarum potitus est. Quid hinc referam Gelonem, Alexandrum, Phalarim, aliosque innumerabiles non solum in illa antiquitate, sed patrum etiam nostrorum memoria tyrannos insignes, quos omnes constat populares extitisse, & populorum amentia eas opes comparasse? Si laudari potest tyrannus, laudare populum qui tyrannos gignere & alere solitus semper est. Quod si tyranni detestabiles & execrandi sunt, quis populi temeritatem non execrabitur, quæ tam immania & importuna monstra in humanarum rerum perniciem extulerit? Quamuis igitur, ut eò reuertamur vnde digressi sumus, aliquis populus aliquo tempore sedatus & quietus esse videatur, non quid tunc non agat animaduertendum est, sed quæ sit eius vis, quæ mens, quæ opinio, quæ voluntas, quid efficeret, si fuisset legum custodia liberatus, quàm sit infestus bonis atque sapientibus, quàm facilis atque benignus improbis, quanta postremò detrimèta communibus rebus amentia multitudinis inuecta & importata sint. Extat querela grauissima Solonis elegantissimis versibus conscripta, quibus deplorat suorum ciuium insaniam & cupiditatem, qua quidem asserit, omnes Atticas opes confici atque consumi. Nondum opes Asiae luxuriam in Graecorum

corum mores inuexerant, quæ homines effæminarent, omnesque virtutis nervos incidèrent: cum iam animaduerneret vir sapientissimus omnem populi impetum ad interitum spectare. Cum enim videret potentium insolentiam, & perditorum hominum egestatem, timebat ea mala, quæ vel propter eximias opes, vel propter extremam inopiam excitari solent, stupra, adulteria, intoleranda conuitia, furta, latrocinia, sacrilegia, deinde seditiones, proditiones, clandestinam cum hostibus colloquia, atque tandem patriæ totius euersionem, quæ omnia solent omnibus populis accidere. Quod ut melius intelligamus, inspicimus a capite aliquam Rempublicam, gloriam florentissimam, qualis extiterit eo iam tempore, quo seueriore disciplina fundata esse videbatur. Fuitne populus vnquam populo Romano aut prudentiæ opinione grauior, aut rebus gestis illustrior? Non prorsus. Ponite nunc ante oculos singulas Romanorum ætates, & ea scelera quæ temporibus illius Reipublicæ castis & integris concepta fuere, in memoriam reuocate, ut melius de omni populo iudicare possitis. Vt enim facinora regum ætate nefarie suscepta præteream, post exactos reges populus in duas continuò partes distractus, ab externis bellis ad intestinam seditionem conuersus est. Principes enim id propositum habebant, ut plebi libertatem & fortunas eriperent. Publica itaque bona domu auertendo, & priuatos homines suis exturbando, in potestatem suam omnia redigebant. Plebs iracundia furens ad nobilitatis imperium excindendum, inuidiæ etiam stimulis con-

concitata ferebatur. Alteri igitur eos, quorum tutores esse debebant iniurijs gravissimis onerabant: alteri in illos, in quorum tutela erant omnes opes Reipub. impetum faciebant. Interim potentium hominū cupiditas omnes possessiones vsurpabat, fœneratorum inmanitas ciues in neruo deuinctos contumelijs atque verberibus conficiebat: multitudo tribunitijs furoribus agitata, omne imperium aspernabatur, vimq̃ summis magistratibus inferebat, clandestini nocturniq̃ cœtus, & occultæ ciuiū coniurationes intentū Reipub. denunciabant. Quid referam illas insanæ plebis secessiones, illam nobilitatis in opprimenda plebe contumaciam, illam temeritatem plebis ad affligendam publici consilij grauitatē instructam & armatam, illam postremò odij acerbiteriam contra populi commodam in principum animis insitam, & penitus in hærentem? Iam in legibus rogandis aut abrogandis, in tribunorum intercessionibus, in obnunciationibus augurum: quantæ turbæ commoræ, quantæ cædes etiam interdum factæ? Pauci enim erant, qui ratione aliqua ducti communi vtilitati consulerent: multi qui omnia infima summis paria facerent, turbarent atque commiscerent. Tantum itaque malum erat populi scelere conflatum, vt bellum quantumuis magnum atq; periculosum, esset sanis ciuibz optabile & expetendum. Nec enim alia ratione poterant discordiæ sedari, nisi cōmunis periculi metus animos otio dissidentes ad commune malum depellendum coniungeret. Hæc erat illa prisca Romanorum disciplina, hoc illud Reipub. decus & ornamentum.

mentum: hi denique civitatis illius sancti & incorrupti mores. Non hic disputo de immensa luxuria & avaritia, & reliquis pestibus, quæ post imperium latissimè propagatum & otium terra atque mari constitutum, incubuerunt ad nominis Romani perniciem. De illa ætate in corrupta præscorum hominum loquor, omnium Græcorum atque Latinorum scriptis illustrata. Quod si nullus unquam populus habitus est Romano præstantior, ilque vel eo tempore, quo magis excellere videbatur omnibus virtutis & industriæ laudibus, fuit infinitis sceleribus inquinatus: quid de reliquis omnibus existimandum est, qui omnia studia vitæ in turpem quæstum & effrenatam libidinem contulere? Vera est igitur & sapiens eorū sententia, qui a procuratione populi tãquam a navigatione maris scopulosi & infestissimi fugere præcipiunt. Non immeritò itaque Demosthenes, cum Athenis exularet, & civitatis arcem respiceret, flens exclamabat: O Minerva, inquit. Quid tibi venit in mentem tribus feris importunissimis delectari, noctua, dracone & populo? His quidē verbis ille vir eloquentissimus non modò graviter, ut debuit in populum invehit, sed eius etiam naturam, & ingenium sapienter explicavit, cum noctua atque serpente coniungens. Nulla enim noctua sic luce solis, ut multitudo splendore virtutis offenditur. Nullus draco tam vastus & immanis est, qui sic conferendus cū feritate populi, multiplici lapsu, & impetu surēte omnia pervertentis. Ergo cum hominum opiniones cum eorum moribus & vita consentiant, ita ut id solum laudent, quod institutis suis

suis conuenire viderint, constetque omnem populum esse magnis furoris & amentia stimulis agitatum, atque virtutis ipsius inimicum: erit quispiam tam sine mente, qui dignitatem aliquam in illius opinione positam existimet; qui tam feri & indomiti animalis motus obseruet; qui multitudinem cecam & amentem sibi magistrum vitę cōstituat; qui denique ad illius infinitam libidinem actiones administret; Quid enim est amentius, quā tam varias & inanes hominū opiniones intueri; Quid difficilius, quā tam contrarijs & inter se repugnantibus studijs & cupiditatibus obtemperare? Quid denique miserius, quā popularis offensionis metu dies atque noctes exanimari? Est enim primū libertas abijcienda, sine qua vera dignitas quę tota est in virtute posita, ne intelligi quidem potest. Virtus enim non in populi opinionem, sed in seipsam intuetur, nec leges accipit, sed potius imponit, nec vllis maioris frangi potest, sed est ab omni malorum impetu semper inuicta. Fit itaque vt dum miseri homines dignitatis specie capti, gloriam consecretantur: omnia ornamenta verę dignitatis amittant. Deinde quid absurdius, quā honestatis iudicium committi iudicibus inhonestis, atque totius virtutis ignaris? Semper enim cū de re aliqua questio exoritur, requirimus iudices, qui sint eius rei, quę vocatur in dubium scientissimi. Si de Philosophia certamen est, summos Philosophos studiosē consulimus. Si cōtrouersia aliqua iuris incidit, eo uni sequimur auctoritatem, qui optimi Iureconsulti numerantur. Si de rebus ad artem Musicam per-

pertinentibus ambigimus, ad eorum examen qui sunt in Mulicis valde exercitati, omnia perpendimus. Neque id solum facimus in artibus ingenuis, sed in sordidis etiam, ut ad iudicium artificum excellentium omnia referamus. Nihil enim arbitramur indignius, quam velle aliquem de re, cuius vim penitus ignorat, ferre sententiam. Si igitur in omni contentione eorum insolentiam qui iudicant de rebus quas nunquam cognitione attigerunt, intolerandam censimus: qui cōuenit existimationem multitudinis virtutis expertis & ignaræ, in virtutis iudicio magnifacere? Quid in artibus leuissimis iudicum imperitum audaciam damnamus: rei verò omnium maximæ atque pulcherrimæ iudicium populari amentix commitemus? & non quid pauci sapientes, sed quid vulgus imperitum statuat, intuebimur? & quos singulos ut leues & insanos contemnimus, ijs vniuersis tantum authoritatis tribuimus, ut eorum opinione a turpibus honesta distinguamus? Quid illud? quantum mali est? Nemo enim potest ab omnibus laudari, nisi sit iucundus vniuersis. Nemo autem potest id assequi, nisi seipsum ijsdem sceleribus astringat, quibus vniuersam multitudinem infectam esse videt. Nihil est enim aptius ad amorem conciliandum, quam studiorum similitudo. Est igitur illi necesse qui diligi cupit, ut ineat rationem, qua populi cupiditati satisfaciat. Ita efficitur, ut qui gloriæ seruiunt, non modò sint humiles & auentes, verum etiam scelera- ti. Nam populari temeritati ita addictum esse quempiam, ut nihil moliri audeat, quod

intellexerit non fore populo iucundum, est
extremæ cuiusdam humilitatis: honestatis au-
tem iudicium ad multitudinis arbitrium de-
ferre, singularis stultitiæ: indomitis verò po-
puli cupiditatibus obtèperare, sceleris imma-
nissimi. Est igitur illorum humilitas contem-
nenda, & leuitas irridenda, & improbitas exe-
cranda. Illud autem est valde odiosum, quod
ut quisque maximo animo præditus est, ita
maximè opinionis errore gloriam aucupatur:
eæque de causâ omnia vitæ consilia ad popu-
li voluntatem alliciendam dirigit. Nec enim
potest aliter clarus esse, & summos honores
adipisci, nisi popularis existat. Popularis au-
tem ille est, qui nihil omnino neque dicit ne-
que facit, quod populo ingratum fore cogno-
uerit. Cum igitur is, qui valet industria, & ad
omnem disciplinam docilis est, animum suum
ad studium multitudinis adiungit, tetra faci-
nora suscipiet. Quod si solùm hebetes & tardi
animi raperentur in istum errorem, non tan-
tum damni fieret. Nam neque si se studio sa-
pientiæ dicaissent, valde proficere potuis-
sent, neque ex eorum erratis tam multa detri-
menta fuissent rebus communibus importa-
ta. Cum autem homines florentes ingenio sic
vitam instituunt, ut morem populo gerendum
existiment, duplex malum est. Nam & seipsos
priuant illo amplissimo virtutis fructu, quem
perciperent, si studia sapientiæ coluissent, &
multo grauiora mala possunt ciuibus suis ex-
cellenti industria machinari. Præstans enim
naturæ vis perinde est, atque sunt ij mores &
disciplinæ, quibus informatur. Ut enim nihil
est Reip. salutaris ingenio eccellente, si fue-
rit

rit honestis artibus exultum: ita nihil Reip.
pestilentius esse potest animo maximo prauis
opinionibus imbuto. Ergo qui populi leui-
tatem intuebitur, quo maiore industria fue-
rit, eo erit perniciosior. Populi enim discipli-
na assuefactus, ingenium suum ad ea flagitia
quæ populo cordi esse videt, diligenter exa-
cuet: & in ijs conficiendis inter omnes ex-
cellet, omniaque summo studio declinabit,
quæ populo suspecta & inuisa cognoscit.
Atque primum cum Philosophiæ studium
vulgo spretum atque contemptum esse vi-
deat, nunquam is erit, qui magnam vitæ par-
tem in studijs sapientiæ consumendam exi-
stimet. Nunquam igitur inuestigabit, quis
sit terræ situs, quæ forma, quæ circumscrip-
tio, quæ maris vniuersas terras ambientis spe-
cies atque magnitudo, quæ fontium & flu-
minum natura, quàm disparia atque dissimilia
genera plantarum & animantium. Neque in-
quiret vnquam, quæ sit origo ventorum, quæ
vis fulgurum & fulminum, vnde nocturnæ
faces flammis coruscantibus, & cometæ,
quas vulgus esse putat malorum prænun-
cias, existant. Nunquam denique iucun-
ditatem illam sentiet, quæ percipitur ex
admirabili specie atque pulchritudine si-
derum, immutabili constantia, certos & æ-
quabiles motus in omni ætate conseruan-
tium: neque postremò in sui ipsius cogni-
tione studium vllum ponendum arbitrabi-
tur. Quæ certè consideratio illum ad sum-
mum sapientiæ gradum perducere, ingen-
ti quæ voluptate afficere, & ad summi re-
rum conditoris amorē incendere potuissent.

F. ij.

Sic

Sic autem omnibus opibus diuinis affluens, illum beatum statum assequeretur, qui in cœlestinum atque diuinarum rerum cognitione consistit. Ille enim demum est beatus existimandus, cuius mens hoc diuino contemplationis pabulo, quasi quodam nectare & Ambrosia alitur atque sustentatur. Quid enim aliud est Deorum interesse conuiuijs, quam diuinis opibus sapientiæ, quæ quidem sunt epulæ mentis & cogitationis, abundare? Nolite enim putare, doctissimos homines fictis fabulis nos in eum errorem inducere voluisse, vt crederemus Tantalum aut Prometheum, aut alium quempiam a Deis conuiuiis splendide magnificeque ornato acceptos fuisse: sed cum existimarent, Deorum vitam naturæ cognitione contineri, eos qui in naturæ peruestigatione multum operæ & studij consumebant, Deorum conuiuias appellauerunt, quod diuinis Sapientiæ dapibus alerentur. Felix enim ille habendus est, non qui ingenio ad quæstû & libidinem abutitur, sed qui rerum potuit cognoscere causas. Quæ quidem notitia nihil vtilius aut humanæ naturæ conuenientius inueniri potest. Nam si natura pulchritudinem amamus: nihil possumus cernere hac tam excellenti mundi specie pulchrius. Si voluptas omnes mortales allicit: nullæ voluptates sunt cunijs, quæ mente ex notitia rerum capiuntur, vlla ex parte conferenda. Si tranquillus animi stotus est ardens exereptendus, nihil est quod maiorem vim habeat ad constantiam animi comparandam. Is enim qui diuinarum rerum pulchritudinem amare cœperit, nunquam humanarum cupiditate concitatus vllum scelus admittet. Deinde

de cùm sic natura comparatum sit, vt mores nostros ad imitationem eorum, quos assidue intuemur, effingamus: opus est vt qui singulari studio in naturæ cognitione delixi sunt, cœli magnificentiam, constantiam & ornatum imitentur: nec aliquid in vita suscipiant, in quod aliqua humilitatis, aut inconstantia, aut turpitudinis suspicio conuenire possit. Nam humilitati repugnat amplitudo naturæ: inconstantia, rati & æquabiles astrorum omnium cursus, totiusque naturæ cœlestis firmitas: turpitudini verò tam magnifici operis decus & ornamentum. Ex ijs itaque studijs præclarissima efflorescat necesse est pietas atque iustitia, & reliquæ virtutes, quibus humani animi excoluntur, atque ad diuinæ mentis similitudinem accedunt. His igitur tantis tamque diuinis honestatis fructibus, qui ex studio sapientiæ constant, carebit is, qui gloriam expetendam censet. Necesse est enim, si in vulgus commendari cupit, vt seipsum ab eo studio seiungat, quod vulgo despici atque contemni peripicit. Qui quidem similitudinis opinionem despiciens, animum suum summis artibus excoluisset, quàm facilè contemneret omnes istas insanias populares? Nec enim conuenit, animum incredibili celeritate cœlum, terras, atque maria perlustrantem, aut gloriæ celebritatem angustis terræ finibus, exiguoque temporis spatio circumscriptam exquirere, aut ignobilitatē vt maximum malum extimescere. Omnis enim gloriæ splendor exiguis regionibus continetur, & intra breue tempus extinguitor. Et quamuis in omnes nationes effundi, atque in ætatem

longissimam propagari potuisset, illi tamen qui per infinitam cœlestium regionum magnitudinem animo peregrinatur, & æui æternitatem considerat, nihil magnum esse potest, quod sit terræ angustijs inclusum, & aliquando tandem vetustate consumendum. Omnis enim humanarum rerum memoria necesse est tandem obscuretur & evanescat, & obliuione sempiterna deleatur. Quòd si veritas ad sapientium normam dirigenda est, constatque sapientes homines gloriam parui pendere, quid causæ est cur gloriam expetamus? Nec enim vlla re clarius se sapientia solet indicare, quàm gloriæ contempnitione. Qui enim ambitione districti, hominum rumusculos intuentur, apertè declarant, nondum se mentis aciem in naturæ magnificentiam intendisse. Illud deinde naturæ iudicium num est parui ducendum? Omnes enim qui gloriæ causa ad res gerendas impelluntur, eam cupiditatem occultant atque dissimulant, seque finem alium sibi proposuisse profitentur. In quo facile iudicant, inesse in gloriæ cupiditate insignem aliquam fœditatem. Non enim quod amplum & honestum esse statuunt, ab hominum conspectu remouendum censent: sed potius enituntur, vt id in omnium oculis ponant atque constituent. Cùm ergo illi, qui nondum sensum omnem amiserunt, gloriæ cupiditatem in hominum conuentu profiteri non audeant, nonne apertè iudicant, eam esse insigni turpitudini affinem? Quòd si cupiditas gloriæ turpis est, & ipsa gloria turpis habenda est. neque enim ea res honesta est existimanda, cuius appetitum inhonestum

stum esse constat. Nec mirandum est eos etiam qui omnia referunt ad nominis claritatem, qui populi famam ut rem omnium præclarissimam sibi proponant, natura admonitos sentire huius insanæ cupiditatis turpitudinem. Est enim tum pestilens & exitiosa, tum insatiabilis & infinita: nempe cuius nec ardor ullo modo reslingui, nec impetus ulla ratione coerceri potest. Nec modò singulos homines amentes & insanos efficit, sed uniuersam Rempublicam exagitat, & omnia societatis humanæ iura peruertit. Ex illa enim acerbissima odia, turbulentissimæ seditiones, teterrima bella nascuntur. Reliquæ deinde cupiditates pacem plerunque & otium expetunt, ut ijs rebus potiantur quæ in bello obtineri nequeunt: at hæc una quietem publicam pati non potest, nec aliud optat, quàm patriæ procellam & tempestatem, rerumque omnium confusionem. Postremo singula vitia singulis virtutibus aduersantur, ut libido temperantiæ, frugolitati luxuria, liberalitati auaritia: at hoc unum in omnes virtutes cæco impetu incurrit, omnemque splendorem decoris & honestatis extinguit.

ATQVE in primis quàm sit contrarium prudentiæ, videamus. Est enim prudentia recta ratio, lumen quoddam animo præferens, quid fugiendum aut sequendum sit, sine ullo errore præscribens. Hoc tamen lumen is habere non potest, qui multitudinem insanam atque dementem sequitur, & in omni officio sese ad eius libidinem accommodat. Qui autem gloriæ seruiunt, ut demon-

strauimus, libidini & amentię multitudinis addicti sunt. In aura enim populari dignitatem omnem constituunt. Quare necesse est, vt in eadem tenebras incurrant: videmus enim eos qui semper aliquid noui in Repub. moluntur, & quietę ciuitatis statum sollicitant, magnos atque claros existimari: qui verò bonum & æquum populi rumoribus anteponūt, in obscuritate latere. Sic enim est amens multitudo, vt turbulentos homines, perniciemq; rebus communibus afferentes, laudibus in cælum tollat. Salutares autem ciues, communi paci & otio consulentes ne homines quidem existimet. Quid autem amentius Hectorē? Cū enim illum hortaretur Polydamas, ne temerē cum Achille configeret, sed reciperet se intra mœnia, vnde hostium impetum sine vilo periculo propulsaret, consilium illud spernens, se, parentes & patriam funditus euerit. Videmus tamen illum viribus suis stultissimē præfidentem, diuinis laudibus ab exercitu affectum: Polydamantem verò patrię sapientissimē consulentem indigno conuitio iactatum. Quis autē, vt fabulas omittamus, ex ijs qui gloriam amant, non se mallet Hannibalis, quā Hannonis esse similem? cū alterum videat eximijs laudibus efferri: alterum vix a quopiam nominari. Atqui Hannonis cōsilio potuisset Carthago diutissimē permanere: Hannibalis autē amentia omnes opes Carthaginis excisę sunt. Infinitis exemplis e Gręca & Latina historia sumptis poterit confirmari, quā sit studium glorię prudentię aduersarium. Sed minimē necesse est: quotidie enim videmus eos, qui ciues ad inutilia bella

bella sollicitant, qui temeraria & periculosa consilia sanis & tutis anteponunt, quorum animi sunt stimulis quibusdam amentię concitati ad facinus obeundum, in oculis ciuium esse, & vt viros acres & animosos omnium sermone celebrari: contrā verò qui ciuitatis otio consulunt, & longè in posterum consilio suo Reip. incolumitati prospiciunt, ignauos haberi. Iam ipsam gloriam tantopere colendam putare, quantā tandem est imprudentiæ atque leuitatis argumentum? Neque enim quidquam fingi potest leuius aut commutabilius populi existimatione atque voluntate. Sæpe enim pertenui quadam suspitione, sæpe sermone non certis authoribus dissipato, non rarè inuidia ex alicuius hominis egregij dignitate concepta, eos quos antea laudibus affecerant atrociter insequuntur, eorumque nominā nefariæ turpitudinis inurunt, quos paulò antè in cælum extulerant. Cum igitur tanta sit in gloria leuitas & inconstantia, is certè qui contra omnia fortunę tormenta se gloriæ præsidio præclare septum atque munitum esse statuit, stultus & demens est existimandus. Ille tamè longè dementior, qui videns quàm infirma sint omnia egregiæ famæ propugnacula, omnia tamen illius causa sibi facienda putat. Vtrumque igitur nimis alienum est a prudentis sententia & grauitate, & ea præclara ducere, quæ sunt inania, & quæ sentit esse inutilia, ardenti studio consecrari. Deinde qui fieri potest, vt vir excellenti ingenio præditus, neque solum longo rerum usu, sed omnium gentium monumentis instructus, qui populorum atque regum illustrium imperia & res

gestas cognouerit , & totius ætatis consequentis ordinem diuina mente perspexerit, laudem a paucissimis hominibus , ijsque imperitissimis magno studio petendam arbitretur? Quantula enim est ista hominum multitudo , apud quam laudari possumus , si ad omnes homines, qui vniversam terram incolunt, si etiam ad illorum qui fuerunt, postea, ué nascentur, numerum conferantur? Fieri ergo non potest, ut vir omni prudentia cumulatus, gloriam, cum exiguis terrarum finibus circumscribatur , & breui temporis spacio terminetur, & postremò in leuitatis opinione sita sit, non contemnat atque despiciat. Quòd si quis ista cupiditate non vacauerit, quamuis prudentiæ nomen habeat , imprudentissimus est habendus . Satis enim indicat , se parum instructum & ornatum esse illis rebus, quæ prudentiam efficiunt , cum id appetit, quod præ illarum splendore erat valde contemnendum . Cum igitur exploratum sit, gloriam sitam esse in opinione populari , quæ quidem semper est comes stultitiæ atque temeritatis, nihilque minus conuenire prudentis hominis grauitati, quàm id appetere, quod est Reipublicæ perniciosum , & sapientis amplitudine nimis indignum : nihil magis perspicuum esse potest, quàm gloriæ cupiditatem prudentiæ repugnare . Si autem cupiditas gloriæ prudentiæ aduersatur , & prudentia virtutem omnem continet : is, quem studium gloriæ sollicitat , virtute omni carebit. Primum enim necesse est, ut humanæ societatis iura violet . Videmus enim vulgo despici simplices & apertos homines, nihil per vim aut

aut fraudem gerentes, sed iustitiam atque pietatem studiosè colentes. Eos quamvis plerique bonos viros esse fateantur, ciues tamen nullo numero habent. Vxores autem calamitatem suam deplorant, quòd datæ sint in matrimonium ignavis hominibus, quibus neque studium sit patrimonium augere, neque opes malis artibus amplificare. Serui molestè ferunt, se dominos imbelles, & nulla industria præditos habere. His iutem sermonibus incitati liberi, distitant se nulla ratione parentum vestigijs ingressuros, sed vbi primùm adoleuerint, operam daturos vt in Republica dominantur. Nihil est igitur ad opinionem multitudinis humilior innocentia: nempe quam contemnunt ciues, execrantur vxores, serui despi-ciunt, liberi summa contentione fugiendam esse censent. Omnes enim existimant eos, qui leges sanctas habent, & æquitate omnia metiuntur, non consilio, sed imbecillitate ab iniuria abstinere: & cum, qui impunitate proposita non contendit, vt per scelus etiam nefarium ad summum honoris gradum ascendat, hominem abiecti animi, aut amentem iudicant. Hanc igitur vnã rationem augendi nominis & gloriæ comparandæ plerique putant, quæ in vi & audacia consistit. Dum enim vident eos, qui leges obseruant, a multitudine contemni: non modò ciuilia iura, sed illud etiam ius naturæ lege sancitum incredibili audacia conculcant. Neque enim possunt illum statum æsequi, quem sibi proponunt, quamdiu æquo iure cum ciuibz uis con-

contenti fuerint . Quantum igitur in illis est, ea omnia conueilunt, quæ cupiditati suæ ob- stare vident. nempe leges, iudicia, consilium publicum, & omnem deniq; constituendæ Rei- publicæ rationem. Quid enim attinet hic cō- memorare, quātam cladem rebus humanis in- uexerit, vt alios innumerabiles omittam, Im- peratorum gloria? quantam cædem, incendi- um, vastitatem orbi terrarum intulerit? quan- tas furor hic immanis in omnibus regnis & imperiosis populis strages ediderit? Sunt enim hæc adeò perspicua, vt oratione nullius in- digeant. Nec per se solum est ambitio & laudis effrenata libido pestilens & exitiosa, sed aua- ritiam & similes rerum humanarum pestes ef- fundit. Qui enim principes esse cupiunt, om- nes avaritia immani sunt. Partim enim existi- mant valde pertinere ad dignitatis amplitudi- nem splendidi cultus elegantiam, partim ad gratificandi voluntatem & multitudinem in- finita largitione deliniēdam opes summo stu- dio comparandas esse ducunt. Omnes itaque qui nominis claritatem amant, ita pecuniæ stu- dent: vt eam omnibus re&is artibus antepo- nant. Qui quidem si in gloria inesset aliquod bonum atque natura expetendum, cūm alienū appeterent, & iura violarent, potuissent se non inhonesta ratione defendere.

HIC egoridens, Te quidem, inquam, eorum causam agentem sanè libenter audirem. Non quòd diffidam posse te, modò uelis, omnia crimina quan- tumuis tetra & capitalia diluere. Est enim inge- niosi iurisconsulti, perditam litem, omnique iuris præfatio destitutam superiorem efficere, & ad clientis utilitatem leges omnes ininterpretari. Quam-
uis

is igitur non dubitem, te facile posse facinorosos homines crimine omni liberare: cupio tamen acumen istud ex artificio vestro depromptum propius intueri.

OBLITVS ne es, inquit ille, me hodie iurisperiti personam deposuisse? Non est igitur cur tibi infidias fieri suspiceris. Omnem namque artem, qua, ut inquis, causam e manibus aduersariorum eam volumus extorquemus, a nostra disputatione remouebo. Alibi igitur censeo tibi caueas. Hic enim nihil erit veteratorum, aut malitiosè comparatum ad fraudem inferendam. Verè itaque & simplici animo patrocinium eorum suscipiorem, qui laudis cupiditate contra ius opes suas amplificant, si constaret gloriam esse rem præclaram & expetendam. Non tamen tu fortasse mihi succenseas, si illos defendam, si ad me accedant. Ipsi pro se causam dicent. Finge igitur sic tecum loqui homines claros honoris & laudis appetentes.

NOS, inquit ij, certè sumus, qui omnia vitæ consilia ad gloriam & honorem referamus, ignobilitatem & humilitatem in extremis malis numeremus: & nihil esse dicamus præclarum & excellens, nisi quod ad famæ celebritatem dirigatur. Quocirca nullum laborem fugere, nullum periculum recusare in hoc studio debemus: nec nobis indignum aliquid putare, quod nos ab obscuritate vindicet in hominum lucem & claritatem. Neque enim vllum tantum malum opinione nostra fingi potest, quod sit cum obscuritate & contemptione aliqua ex parte conferendum.

dum. Possésne tu qui gloriam laulas, tam honestum orationis principium vituperare? *Minimè, inquam.* Nunc igitur inquit, attende, qua ratione hoc iactò fundamento defensionē instituerent.

CVM igitur, inquit, omnia ad nominis amplitudinem dirigamus, consentaneum est, vt ea studia persequamur, quæ gloriam pariant, ea verò deseramus, quæ apud omnes improbantur. Videmus autem homines iustitiam & æquitatē obseruantes, propter inopiam vulgo contemni: eos autem qui opibus abundant, quamuis iniustissimi sint, erectos & alacres, magnaquæ famulorum antecedentium, atque sequentium turba constipatos incedere. Hi ad Reipublicæ consilium adhibentur: illis honores deferuntur: eos omnes mortales intuentur, cum ob vitæ magnificentiam, tum quia sperant eos tantum posse publicam salutem atq; dignitatem tueri, quibus amplissimæ fortunæ fuerint. Quantum autem instrumentum in pecunia sit ad dignitatem, non solum vitæ communis exemplis, sed etiam prudentissimorum hominum autoritate confirmari potest. Illi enim primi urbium conditores atque rectores qui sempiternæ memoriæ commendati sunt, sic initio statuerunt, vt tantum loci quisque haberet in ciuitate, quantum illi pecuniarum esset. Censibus enim constitutis, omni quæ populo in certas classes pro pecuniæ ratione distributo, penes eosdem honores summi fuere, qui summis opibus affluebant. Ita igitur factum est, vt egentibus a Reipub. moderatione deiectis, diuites atque beati res communes

nes administrarent . Hic autem mos omnium gentium consensu confirmatus est . Quæque Hispaniæ tuæ monumenta , & reperies Hispaniæ primarios viros diuites homines appellatos fuisse . Sic enim passim legimus; reges, quoties de rebus ad Reipublicæ summum pertinentibus consultare voluissent , diuites homines euocasse , vt eorum ope & consilio , vel bellum vel pacem facerent . Nomine autem diuitum satis constat principes intelligi , qui quidem , vt ex nomine apparer , non tam virtute et industria , quam opibus & facultatibus ad illum principem locum ascenderunt , & nobilem stirpem in multa sæcula propagarunt . Hæc cum ornatus & copiosius explicarent , tum illam nobilitatis civilis rationem a te duobus libris constitutum euerterent , ostendentes quàm parum sit firmitatis & roboris in virtute ad posteritatem nobilitandam , nisi opes adhibeas , quæ solæ complures familias illustres & nobiles effecerunt . Id autem demonstrarent , in singulis nobilium familijs perspicuum facientes , eas omnes ex opibus singulari diligentia partis originem duxisse : atque tantisper dignitatem retenturas , dum incolumes fortunæ permanferint . Hæc igitur cum verbis illustribus & acutis sententijs disseruissent , tum ita fortasse concluderent . Ergo cum tanta momenta sint in diuitijs ad gloriam comparandam , cum omnes aditus ad honores , ad imperia , ad generis nobilitatem , qui sunt sæpenumerò virtutibus interclusi magnitudini pecuniarum aperti sint : & nos vitam
sine

sine dignitate mortis instar putemus : possumusue pecuniam aliqua ratione contemnere? Non prius, inquit. Aut enim diuitiæ nobis omni studio quærendæ sunt ad nominis claritatem, aut gloriæ studium omnino deferendum. Nihil est enim gloria sumptuosius, quam vel minima illiberalitatis suspicio frequenter obscurat. Sunt enim in vitæ cultu immanes quidam sumptus faciendi : sunt hospitibus conuiuia splendidè atque magnificè comparanda : est amplissima familia semper alenda : sunt multi mortales muneribus allicendi : sunt postremò multa ad vniuersi populi voluptatem atque plausum referenda. Qui autem existimat, se iuris æquitati obtemperando hos tantos, & tam multis in locis sumptus facere posse, est omni sensuum auxilio destitutus, atque vitæ communis ignarus. Qui enim iustitia par esse voluerit, nunquam opibus & potentia superior esse poterit. Est igitur necesse, si velimus illorum vesigijs insistere, qui nomen suum immortalitate consecrauerunt, qualis fuit C. Cæsar & Cn. Pompeius, & alij huius generis innumerabiles facti illustres, & vitæ splendore magnifici, vt multa contra iuris præscripta moliamur : vt prædam ex priuatorum bonis faciamus : vt publica depopulemur, vt nullam occasionem patrimonij contra fas augendi prætermittamus. Neque est cur nos vlla iuris ratio perturbet : si enim esset aliqua constans & certa iuris descriptio, non tanta esset contentio armorum propter controuersiam iuris excitata. Omnes enim qui sumunt arma, ius suum persequi dicunt : eiusdemque defensio partem vtramque ad

LIBER II.

77

ad hostilem dissentionē sollicitat. vnde facile apparet, cū reliqua omnia sint dubia & controuersa, hoc vnum ius certum esse, communique gentium more comprobatum, ut legum æquabilitas locū tantū habeat in ijs, qui fortuna sunt & conditione pares: qui verò potentia præstant, omnia quæ viribus occupare poterunt, obtineāt illisq; cedāt imbecilliores, & ita tandem omnia ad eos qui sunt in summo loco collocati, deferantur. Pareant igitur istis legibus, qui imbecillo animo sunt, vitamque in humilitate ducere & contumeliam pati possunt. Nobis verò, qui propter altitudinem animi nihil vnquam abiectum & humile cogitauimus, indignum est vlla legum formidine conturbari. Quid? Nos cū ad decus nati & instituti simus, & ad excellentem gloriæ formam amplectendam ardentem incitati, cū tantum opibus atque dignitate valeamus, æquo iure cum infima plebe viuemus? & eadem iuris societate deuincti cum ijs erimus, quos tanto interuallo superamus? & æquo animo cum abiecta & contempta multitudine commercium iuris habebimus? Non profecto vlla conditione tantam indignitatem patiemur. Omnia potius iura violabimus, & vniuersæ patriæ statum conuellemus, quàm tantum dedecus admittamus. Hæc si dicerēt homines clari atque nobiles, venitne tibi in mentem, qua nam ratione posses eorum sententiam refutare? præsertim cū demonstrarent se eorum exemplum sequi, qui sempiternæ memoriæ propter factorum excellentiam commendati sunt?

NON ita quidem facile, inquam. Neque enim
G. facile

*facile est dicere contra homines non modò potentia
verum etiam acres, atque ad dicendum paratos, nisi
sumpto prius spacio ad confirmationem animi, at-
que diligentissimam commentationem.*

*H I C Metellus, quàm isti diserti, inquit,
sine nescio: hoc unum scio, illorum orationem
ad tyrannidem spectare. Fieri enim non po-
test, quin ea animi furentis elatio patriam
opprimat, ubi primum vires nata sue-
rit.*

VERVM id quidem est, inquit Augusti-
nus. Attamen id mihi facile probant, non posse
eos clarum in Repub. nomen adipisci, qui iu-
stitiam colunt: suntq; magis ad accipiendam
iniuriam, vt recta ratio postulat, quàm ad in-
ferendam parati. Sic enim est amens & ceca
multitudo, vt eos pro nihilo ducat, qui ma-
nus a scelere continent: eos verò qui iura om-
nia conculcant, laudibus exornet. Hoc igitur
multos mortales ad omne nefarium facinus
impellit, vt ex scelere laudem aucupentur.
Fit itaque vt gloriæ cupiditas non solum pro-
pter honorum contentionem, sed etiam quia
est cum auaritia & luxuria coniuncta, omnia
diuina & humana iura violet, atque tyrannides
vbique constituat. Huc enim erumpat aliquan-
do laudis appetitio, necesse est. Videmus enim
eos egregijs laudibus effieri, qui tetri & im-
manes in patriam existunt. Quanta enim prædi-
catione celebrantur ij veteres, qui non contē-
ti priuata viuendi ratione, tyrannidem occupa-
uere? Quin etiā patrū memoria multi, quos mi-
nimè necesse est nominare, egregiā laudē cōse-
quu-

quanti sūt retra & crudelia facinora suscipiēdo, multa q̄; contra publicam salutem, & vniuersæ Reipublicæ libertatē moliendo. Hac enim ratione summis honoribus vsi, & in ciuitatibus suis dominati sunt. Quid imperiosi populis? Quid reges illustres? Aliāne ratione sibi gloriam pepererunt, quā gentium iura violando, & iniustissima bella hnitimis populis inferēdo? Cū enim summi principes animaduertant, non alia via posse clarius & amplius nomen adipisci, quasi communes hostes generis humani, omnibus quos opprimere possunt, infesti sunt. Hac igitur libidine sutescentes, causam aliquam dictū speciosam prætendunt, vt non sine ratione videantur alijs regibus aut populis perniciem asserre. Primò igitur tenuiores inuadunt: deinde accessione victarum gentium duplicatis viribus potētiores adoriuntur. Iam si vident vicinos atteri seditionibus, ad discordiarum euentum, tanquam ad certissimam prædam, attenti sunt. Sperant enim fore, vt altera pars illis supplicatum pro auxilio veniat, & hac via credunt ita se posse victis subsidio occurrere, vt tam victos quā victores libertate spolient, aut certè partem vtramque mutuis vulneribus confectam aggredi cogitant. Illis artibus Assyriæ principes imperiū auxerunt. Iisdem Persæ & Medi rerum potiti sunt. Hac ratione Athenienses in socios tyrannidem cōparauēre. Eadem etiam via Lacedæmonij socios oppresserunt. Quid de Philippo dicam? qui partim vi, partim dolis & fraudibus vniuersam Græciam subiugauit? Filius autem illius Alexander, cū orbem terrarum iniustis armis peragraret, & innumerabiles nationes,

a quibus nunquam lēsus fuerat, euerteret: nominis sui gloria omnes mundi regiones impleuit. Qui si ab iniuria abstinuisset, ne tenuis quidem illius fama ad nos vsque permanisset. Romanos autem quis non videt ambitione præcipites omnia bella quæsiuisse, iugumque omnibus terris imposuisse? Apud quos disputabat Carneades, omnes opes quas habebant, illis dimittendas esse, si vellent iuris humani præscriptis obtemperare. Sed quid opus est in rebus adeò perspicuis multis exemplis vri? Parúmne liquet omnes fermè, qui ardentis gloriæ cupiditate in rerum bellicarum studium incubuere, nullam rationem iuris habuisse? Scitum est igitur illud Antigoni dictum, Sophistæ cuidam librum de iustitia inscriptum illi offerenti, Nugaris inquit, cùm apud me de iustitia diseras, quem vides armis alienas vrbes inuadentem. Intelligebat enim Rex acutissimus, eum qui ditionis augendæ, & gloriæ parandæ gratia bella sumit, intra regiones officij contineri non posse. Inde adeò factum est, vt nullus vnquam rex Iusti cognomen assumpserit: cùm enim alij urbium expugnatores, alij Aquilæ, alij Fulmina appellarentur, permulti etiam Inuidi cognomine gauderent, neminem vnquam in omni memoria ætatum, temporum, regionum accepimus, qui se Iustum appellari vehementer expeteret. Quæretis autem fortasse, quæ tanta illos amentia vexaret, vt sese titulis vini & impetum significantibus efferrent? Iustitiæ verò nomen, quo nullum est magis regio muneri consentaneum, omnino despicerent? Quia videbant eos, quos æquitas & continētia delectabat, vulgo con-

contemni: qui autem viribus ad iniuriam utebantur, consentienti omnium laude celebrari. Quòd si nihil est hominū opinione clarius industria militari: & constat omnes fermè, qui gloriā armis allequuti sunt, iniustos, & humano generi infestos extitisse: relinquitur, nihil magis pugnare cum iustitia, quàm gloriæ cupiditatem. Hæc enim ut dictum est, propter honorum contentionem intestina bella concitat, patriamque omni crudelitate lacerat, multisque vulneribus impositis tandem extinguit. Nulla denique tanta iniuria est, quæ non habeat ortum e gloriæ cupiditate. Nunc si lubet fortitudinem videamus.

PERGE inquam, hic enim audire cupio quid sentias.

PRIMUM, inquit, est euellendus error omnium animis insitus. Opinantur enim nihil esse quod magis accendat animum ad egregiæ virtutis studium, quàm eximiæ nobilitatis desiderium. Hoc autem euenit, quia parum acutè vident, quantum intersit inter virtutē & audaciam: & quantum ab animi magnitudine furor & amentia differat. Nam si omnes qui quacunque de causa sese intrepidè in armorum discrimen inferunt, fortes appellandi sunt, cur non omnes sicarios & gladiatores multum in sanguine & cæde versatos fortes appellamus? Fit enim persæpè, ut maiora facinora edant in turba perditii homines, quàm in prælio pro patria inuito viri virtute præstantes. Quid est igitur, quo virtus ab audacia & temeritate præcipiti distinguatur? Primum quidem rectæ rationis imperium, sine quo nulla mentis affectio poterit ad virtutis ampli-

tudinem pertinere. Quos enim non ratio impellit, sed furor exagitat ad pericula subeunda, non modò parùm fortes, sed ne homines quidein habendi sunt. Cur enim hac eximia laude non leones & pantheras, in quibus natura incredibile robur iniecit, ornaremus: si virtus aliqua posset sine lumine rationis aliquo modo consistere? Tum demum igitur existet illud animi robur inuictum, tunc eminebit illa virtutis præstantia, quam excellentem atque penè diuinam arbitramur, cùm ratio imperium tenuerit, atq; pro dignitate præscripserit, quæ sunt tanquam tetra, nefaria & infesta acri impetu repellenda. Est enim hoc viri fortis officium, vt cùm honestatem ratione duce perspexerit, eam omnibus vitæ commodis anteponat, illiusq; retinendæ causa mortem libenter occumbat. Et quemadmodum in Rep. bene constituta omnes leges sunt in armorum tutela: sic etiam in bene moratis animis omnia iustitiæ præscripta fortitudinis præsidio muniuntur. Existunt enim e corpore immanes iracundiæ, nefariæ cupiditates, & timores horribiles, qui menti tenebras offundunt, eamque de gradu dejiciunt. Fuit igitur necessaria ad firmissimâ iustitiæ custodiam quædam altitudo animi, mortem atque dolorem negligentis omnesq; turbidos motus, qui cæco impetu rationis arcem oppugnant, acerrimè propulsantis. Est itaq; fortitudinis munus, cùm illud cōmune omnium virtutum, vt rationi obtemperet: tum illud præcipuum, vt iuris æquitatem diuina constantia tueatur. Ergo si fortitudo semper rectæ rationi paret, & pro iustitiæ sanctitate pugnat, illi qui se totos effingunt ad teme-

temerarię multitudinis opinionem, & iniurijs
quàm plurimi: vniuersum genus humanum
vexant, quomodo tandem poterunt ad forti-
tudinis excellentiam aspirare? Eos enim, vt
antè disputatum est, a multitudine laudari ex-
imè videmus, quorum viribus & potentia fu-
erit omne lumen æquitatis extinctum. Quid
igitur? illine tam clarę virtutis nomen allè-
quuti meritò videntur, qui dominandi libidine
aut patriam oppresserunt, aut alijs gentibus a
quibus lęsi nunquam fuerant, libertatem eri-
puerunt, multosq; mortales bonis omnibus e-
uerterunt? Cur enim sicarij atque latrones in-
famiam vllam susciperent, si isti verum decus
sibi conciliare possunt? Neque enim sunt mi-
nus, quàm latrones, atque piratę, generi ho-
minum pestilentes: imò quò maiores opes ha-
bent, eò maiores calamitates rebus humanis
inferunt. Ex hoc autem genere sunt illi impe-
ratores, quorum paulò antè fecimus mentio-
nem, quos imperita multitudo tantis laudibus
affecit, vt eos propemodum in deorum nume-
ro collocaret. Qui quidem tantum abest, vt
fortes habendi sint, vt etiam in summa imbe-
cillitatis turpitudine volutentur. Qui enim
fortis est, idem est magnanimus: qui autem est
magnanimus, animo excelso & alto, humanaq;
omnia contēnente præditus est. Sed qui glorię
studet, humana despicere nō potest, cū in po-
pularibus ornāmētis omne decus vitę consti-
tuit. Efficitur itaq; vt qui glorię seruit, nūquā
splēdorē verę fortitudinis assequatur. Fortitu-
dini enim sēper aduersatur animi infractio atq;
demissio. Qui autē ex plausu populi dignitatē
quærit, vt sit populo supplex & obnoxius, opus est

Præterea si magnitudo animi seruitutem pati non potest, qua ratione illum magnanimum appellabis, qui se populo in turpissimam seruitutem addixit? Nec enim vllō modo is liber dicendus est, qui se plebi indignè submittit: qui ad multitudinis nutum se totum accomodat: qui omnes infamiae rumusculos extimescit: cuius omnia facta, dicta, cogitata ad auram popularem referuntur. Quod si constat omnes virtutes esse inter se nexas atque iugatas, fortitudinem quæ esse quandam animi elationem, ab omnibus timoribus inuictam ad alta & ardua incitatam, infima verò contemnentem: relinquitur planè istam insanæ mentis affectionem, quæ se fortitudinis imitatricem esse vult, cum omni virtuti repugnet, & ad populi auram captandam tam cæco impetu rapiatur, immanitatem potius atque leuitatem, quam virtutem nominandam esse.

N V N C ultimo loco videamus, quam parum cum temperantia & moderatione gloria conueniat. Cum enim constet, non posse gloriæ cupiditatem cum aliquo virtutis genere simul habitare, tum hoc vel maximè cernitur in animi tranquillī atque sedati constantia. Multi enim tyranni sapientiæ laudem adepti sunt: multi simili ratione falsam iustitiæ personam induere: multi etiam fallaci virtutis imagine famam egregiam consequuti sunt: Animi autem moderationem nemo vnquam flagitiosus & improbus potuit imitari. Habet quidem prudentia acumen ad mala præcauenda: id tamen sibi malitiosa calliditas assumit. Est iustitia clemens atque benigna: eandem verò laudem multi largitione & fallaci specie

cie liberalitatis adepti sunt. Inest in fortitudine incredibilis quædam animi elatio : at huius elationis similitudinem in hominibus audacissimis & improbissimis plerunque cernimus. Temperantia verò cum totius honesti formam habeat expletam & cumulatam, nempe quæ ab vniuersæ virtutis consensione sapientiæque muneribus existat : & in animi placida & quieta constantia sita sit, nihil relinquit insipientibus, quod aut cupiant, aut possint assimilare. Quenadmodum enim magna tēpestas vētis vehementiss. excitata, nihil habet cōmune cum trāquillitate : ita nec insipientis animo varijs perturbationibus tanquam fluctibus agitato, cerni potest aliqua mentis honestæ & tranquillæ similitudo. Operæpretium est autem videre eos quos nominis cupiditas inflamat, quàm multa signa dent furoris & amentia: quàm sint eorum inconsiderata consilia atque turbulenta : quantis stimulis ad facinus incitentur, & a mente rationeque deducantur: vsque adeò vt neque somnum capere, neque vllō modo quietem pati possint. Vt enim quisque maximè gloriæ studet, ita maximè illi accidit, vt a tota mente deficiat. Quid enim inter amentem & ambitiosum intersit, non intelligo: cum ipsa ambitio sit maximus quidam furor. Quod quidem in Hannibale facilè cerni potest. Sic enim a Silio haud contemnendo poëta describitur, vt furorem cum inaudito scelere coniunctum in eo videre liceat. Sed ipsum Silium audiamus. Sic enim inquit:

Armato diuitem nullus pudor. Quid mirum?
Est enim hæc propria laus virorū fortium se q;

seque insolentius efferentium, omnes religiones spernere, nempe quibus animos tantum humiles & abiectos constringi putent. Sed videamus quàm claræ fuissent illæ virtutes, quæ erant cum illo contemptu numinis coniunctæ:

Improba virtus.

Et pacis despectus honos.

Non facîle patior diuinum virtutis nomen improbitatis coniunctione maculari. Nec enim virtus improba esse potest, nempe quæ improbitatem repellendo, publicam salutem constituat. Hic tamen poëta vulgi consuetudinem sequutus, audaciæ importunæ gloriam appetenti, virtutis nomen imponit. Quid deinde sequitur?

Penitusq; medullis.

Sanguinis humani flagrat situs.

Vtrum magis sitienter appeteret humanum ne sanguinem, an nominis claritatem, nequeo dicere. Illud quidem affirmare possum, Hæmibalem multo clarius & illustrius nomen ista immanitate adeptum fuisse, quàm mente vitæq; tranquilla potuerit adipisci. Addit deinde:

Insper auis.

Flore vixens aues Ægætes abolere, parentum

Dedecus: ac Siculo demergere fœdera ponto.

Et iure quidem auebat. Neque enim si fœderis sanctitatem coluisset, potuisset ea gloria florere, quàm fœderibus violatis maximisque detrimentis in patriam inuectis, allequutus est. sed ait:

Dat mentem Juno, ac laudum spe corda fatigat.

Agnosco Iunonis inueteratam odium.

Nec enim satis habuit bellum acerbum terra
ma-

marique contra virum pietate insignem domo profugum gessisse, & omnes Acherontis opes ad illius exitium euocasse, nisi quemadmodum Diana aprum in Calidonios fines, sic illa iminane illud monstrum ex Africa ad ipsius Æneæ posteritatem euertendam immisisset. Quæ tamen quamuis Romanos vlscisci vellet, multò tamen acrius ipsum Hannibalem sibi charissimum vexauit, quàm Æneas, quibus erat infensa. Longè enim grauius est mentem & rationem, quàm vitam atque fortunas eripere. Videte igitur vt Hannibal, antequam exercitum in Romanos compararet, numine Iunonis cruciaretur, & iam ad furorem & insaniam redactus, maleficiorum poenas penderet:

*Jamq; aut nocturno penetrat capitolia visu,
Aut rapidus fertur per summas passibus Alpes.
Sape etiam famulus turbato ad lumina somno
Expauere truce per vasta silentia vocem,
Ac largo sudore virum inuenere futuras*

Miscentem pugnas, & inania bella gerentem.
Num potuit maior furor inuadere Alcmeonẽ
aut Orestem, quos matrum furie tædis ardentibus agitaue? Aut Pentheum & Athamanta, quos poëta nobis furentes inducunt, & in suorum cæde bacchantes? Non est enim cur existimemus, Hannibalis tantùm naturam & ingenium hic descriptum esse, & non potius omnium, qui simili studio ad gloriam contendunt. Quid enim Achille furiosius? qui vt expleret iracundiam, cupiebat suos armis Troianorum opprimi, vt in vltimo discrimine constituti facerentur, se sine illius ope

ope pares hostibus esse non posse. Iam de Aiacis impotentia nihil attinet dicere, quem ira ob Achillis arma Vlyssi adiudicata, ad furem mortemque perduxit. Sic enim furebat gloriæ cupiditate, ut existimaret, esse sibi vitam abijciendam, si quisquam sibi fuisset antelatus. Sed fabulas omittamus. Quis gloriam expetiuit ardentius Alcibiade? Quis illo fuit intemperantior, peiusque animo & vita constitutus? Eius autem ambitionem & effrænatam gloriæ libidinem legimus, exitium Atheniensium rebus intulisse. Qui si non inexplebili laudis cupiditate fuisset inflammatus, nunquam ciuitatem aliorum consilio florentem, ad inuilia bella furenter incitasset, nec opes patriæ intemperantia sua comminuisset. Quid de Alexandro dicam non minus amente atque furioso, magis tamen fortunato? Quàm multa ille signa dedit intemperantiæ & immanitatis, cum in suos non solum esset petulanter inuectus, sed ijs etiam, quibus omnia debebat, mortem crudeliter attulisset? Nec enim necesse arbitror persequi Cliti aut Parmenionis, aut Callisthenis cadem, aut aliorum, cum quibus erat necessitudine sanctissima copulatus. Vnde facile apparet, quàm fuerit immanis in alienos, cum fuisset tam sceleratus in suos. Quantus ille furor extitit, cum magna pœna sanxit, si quis se ut Deum non veneratus esset? Quid cum in medijs epulis hortatu meretricio regiam, in qua epulabatur, incendit? Quid cum profusis lachrymis questus est, nondum se vnum mundum subiugasse, cum a philosophis innumerabiles esse traderentur? Quid,
cum

cùm suorum oblitus, quos in media Barbaria infinitis hostibus circumfusus deserebat, solus se intra Sudracarum urbem in confertos hostes saltu deiecit? Nónne hæc omnia declarant, illum nihil vnquam sapienter & grauitè, sed furiosè semper & rabidè res administrasse? Non est opus in re minimè dubia plurimis exemplis vti. Perspicuum enim est, eos qui omnia ad gloriam & honorem referebant, amentia præcipites, & nimis intemperantes extitisse. Quin etiam si est aliquis paulò modestior, vbi primùm gloriam gustauerit, quasi Circæam aliquam potionem hauerit, omnem humanitatem exuit, & superbus, crudelis, immoderatus efficitur. Nemo Pausaniam insinulauit insolentiæ, antequam apud Platæas cum Mardonio signis collatis dimicaret. At post illam insignem victoriam adèd sese insolenter extulit, vt omnem Græcorum nationem fastidiret, & de patria, pro qua paulò antè vitam in discrimen adduxerat, prodenda cogitaret. Quid Themistocles? Nónne Salaminia victoria sic elatus fuit, vt nihil fingi possit intemperantius? Idem etiam morbus Lysandrum inuasit, postquam Atheniensium opes attriuit. Tanta enim insolentia esse cœpit, vt statum Lacedæmonis prudentissimè a Lycurgo fundatum immutare cuperet, ne videlicet illa iuris æquabilitas, quæ erat in Lacedæmoniorum institutis, honori immodico, quem ardentè appetebat, obsisteret. Iam Romulus propter intolerandam superbiam, qua post Fidenates deuictos Rempublicam administrauit, fuit in frustra discerptus. Quid hic L. Manlium Capitolinum?

num? Quid alios infinitos commemorem, qui simul vi in gloriam venē. e, statim ab omni mentis statu deiecti sunt, multa que furoris & amentia signa dedere? Si igitur temperantia est omnium virtutum fons, (continet enim omnium perturbationum sedationem: unde omnis virtutis splendor existit) est que manifestum, gloria constantiam atque moderationem penitus everti: quid est quod dubitemus, ex ista cupiditate omnes immensas libidines, quæ iram miseram & ærumnosam efficiunt, oriri? Quid igitur est in ista nobilitate famaque populari, quamobrem in tam multis miseris esse velimus? Si enim constat eorum animos, qui gloriæ student multis erroribus obcæcatos esse: si vi & fraude plerunque nituntur: si nihil possunt clarè & amplè cogitare, cum omnem dignitatem ex populi temeritate petendam existimant: si postremo infinitis cupiditatibus distracti sunt, & ægritudinibus anxii & acerbis implicati: si omnes istæ pestes sunt semper comites istius leuitatis & insanie: quid tandem gloria tetrius aut detestabilius inueniri potest? Nec enim vno tantum genere flagitiorum animos exedit: sed tanquam furia innumeris circumplicata serpentibus, multiplici cupiditatum genere circumsepta, faces intentat, animosque perpetuo cruciatu conficit: omnemque rationē beatæ vitæ peruerit, quæ in tranquillitate animi cura vacantis, & omni virtute cumulati, consistit. Sed tempus admonet, et ad exitum festinemus: nimis enim diu vestra humanitate abusus sum, & fortasse immodica loquacitate fui vobis aliqua ex parte molestus.

EQV IDEM inquit Metellus, velle
 ut integrum diem in tam præclara disputati-
 one consumeres. Nihil enim mihi inuidius
 isto sermone accidere potuisses.

HIC Ego, idem inquam, diccrem, si non fuisset mihi imposita necessitas contra tam accuratam orationem discendi. Hæc igitur cura abducit animum meum a voluptate, quam ex tam erudito sermone capere potuissem.

NONDVM igitur, inquit Augustinus, satisfactum tuæ dignitati putas? Nescio enim quam spem ostendebas fore, si rem vberius explanarem, ut in meam sententiam discederes: quod ne statim faceres, pudore te aiebas impediri. Nunc autem ad gloriæ defensionem te magis paratum video.

Quid respondens, inquam, alicone me gloriæ ipsius immuniorem esse putas, ut sine sudore & sanguine, quod aiunt, me victorem esse conficeat? Præsumo omnia pericula laboris, & ibique quanta maxime poterō contentionē resistam, quam tibi victoriam concedam. Fac igitur ut orationi tuæ finem imponas. Epilogum enim expecto tuæ disputationis elegantia consentaneum.

ILLVM quidem, inquit Augustinus, non tam e Rhetorum officina, quam ex sanctissima Christi religione depromam. Sic igitur traditum est, maximas coelitus copias a cælo detrusas in inferorum sedes, & perpetuè noctis tenebras incidisse, propter infamam principum & gloriæ cupiditatem. Deinde persequuntur eorum atque ruinam primorum parentum, qui simili libidine cæcati, non solum ipsi con-

concidere, sed omni posteritati ingentem vim
malorum inuexere: quæ quidem nullo gene-
re orationis possunt explicari. Sunt enim infi-
nita, quibus animi sæpe in contrarias partes
distracti, & a seipsis dissidentes, sæpe grauiore
aliqua clade perculsi & abiecti: sæpe cæcati
erroribus & opinionū prauitatibus impediti,
a recta ratione deiiciuntur, & quamplurimis
sceleribus imbuuntur. Sunt innumerabiles æ-
rumnæ, ingentes dolores, acerbissimi casus a-
nimum assiduo cruciatu lacerantes, quæ qui-
dem possint eruditi homines deplorare. com-
plecti autem oratione non possint. Nullum e-
nim est tantum ingenium, tantaque dicendi
facultas & copia, quæ valeat ea mala dicendo
consequi, quibus sæpius conficiamur.
Quod si omnia mala quibus oppugnamur, ab
illa ruina primi parentis nata sunt: eaque non
alia de causa edita fuit quàm gloriæ cupidita-
te: quid alia argumenta requirimus? Quid il-
lud? Nōne satis nobis adimit differendi la-
borem, cælestis ille doctor ad omnem errorē
depellendum, hominumque genus a tenebris
vindican- dum a cælis in terras missus? Videns
enim humanas mentes multis erroribus im-
plicatas, & infinitis scelerib. adstrictas, diuina
benignitate motus, humanam naturam inex-
plicabili ratione sibi copulauit, ut in humano
habitu atque forma delitescens, nos a serui-
tute miserrima, qua oppressi tenebamur, e-
riperet, & in cælestem libertatem aufereret. Lu-
it ille quidem suo sanguine nostra facinora,
pestiferique hostis imperium excidit, ut pestē
a capitibus nostris auerteret. Sed non hac so-
lū ratione insanabiles ægri- tudines generis
hu-

humani curare voluit: sed etiam disciplina
cœlesti diuinæque virtutis atque sanctitatis
exemplo. Caliginem enim hominum menti-
bus offusam præsentia sua discussit, atque do-
cuit quæ esset vera & constans vitæ ratio, quod
esset illud summum & extremum in bonis, qui-
bus ornamentis esset animus excolendus, qui-
bus gradibus in cœlum ascenderemus. Quod
est autem huius sanctissimæ disciplinæ caput,
atque Christianæ philosophiæ fundamentum
honoris, laudis, & gloriæ contemptio. Hanc
virtutem qui complexi fuerint, omnes virtu-
tes assequuntur. Quemadmodum enim ab il-
la nobilitatis appetitione natum est principi-
um omnium flagitiorum, ita contempta illa,
omnes virtutes oriuntur. Quam sit autem ista
nobilitatis appetitio perniciofa, satis est dili-
gentius intuentibus exploratum. Euertit enim
omnem ciuilibis atque domesticæ disciplinæ ra-
tionem, iuris æquitatem oppugnat, fidei san-
ctitatem violat, amoris & amicitie rationem
labefactat. Simul enim atque honoris species
obiecta fuerit, quæ plures amicos ad sui cupi-
ditatem alliciat, omnis ardor amoris extin-
guetur, & existet nefaria quædam atque scele-
rata contentio. Animos præterea liber-
tate spoliatur, formidine infamie concutit,
varijs perturbationibus exagitat atque fureni-
ti libidine ad omne facinus inflamat. Ergo
ut is qui in loco inculto agrestiumque plan-
tarum asperitate vastato hortum facere instituit,
opus est, ut prius inutiles illas plantas euellat;
ita fuit necesse, ut antequam Christus animos
nostros excoleret, prius istud inanitatis semi-
narium, quod omnia scelera fundit, radici-

H.

tus

tus extirparet . Hoc igitur inprimis & doctrina & vitæ exemplo suscepit, vt humanum fastum comprimeret . Primum enim in obscura patria , & ad multitudinis opinionem obscuris natalibus nasci voluit . Porro quo tempore in lucem editus est, in præsepe propter loci angustias abijci . In illa tenuitate deliruit summus ille cœli moderator, qui naturam vniuersam infinita virtute coercet & continet . In ipso verò ortu sanctissimæ matris inopia, perdit tyranni illius sanguinem petentis immanitate, postremo fuga & exilio vexari voluit . Postquam verò ab Ægypto in Iudæam reuersus est, non statim Hierosolymam concessit, vt in hominum luce versaretur: sed in loco ignobili, & infrequenti domicilium constituit . Cum verò venit maturitas tradendæ disciplinæ, seque ad homines erudiendos applicauit, nihil aliud frequentius inculcauit discipulis, quos ex infima plebe delegerat, quàm vt ambitionem fugerent, & de se humiliter atque demissè sentirent: omnes autem immodicæ laudis appetentes verbis acerbis insectatus est, eisque præcipitem ruinam & occasum denuntiavit . Contrà verò moderatos & humiles, ingenijque sui opibus diffidentes benignè cōplexus, ad firmissimam spem immortalitatis excitauit . Quid illud? Nō ane satis ostendit quàm essent honores respuendi, cum eos fugit, qui se creare regem volebant? cum vitam inopem, & ab omni cultu & elegantia remotissimā sequutus est? Iam quis non videt illum gloriæ mortiferum vulnus imposuisse, cum in ignes contumelias pati, grauissimas igne-

ignominias accipere, multisque flagris cædi,
& quod mortis genus erat olim maximo de-
decori, in crucem tolli voluit? Est igitur au-
dax & impium facinus, cum humilitatis au-
thorem Christum rerum omnium dominum
habeamus, claritatem nominis aucupari velle.
Illius enim sunt hæc monita, præcepta, insti-
tuta, quibus gloriam euersam & extinctam
conspicimus. Si igitur Christum Opt. Max.
pura, integra & incorrupta mente venera-
mur: si illius disciplinam, in qua omnis im-
mortalis atque beatæ vitæ ratio consistit, se-
quendam existimamus: si non nomine dun-
taxat, sed reipsa Christiani sumus, omnem
gloriæ appetitum coercere debemus. Aut e-
nim summi illius rectoris disciplina repudi-
anda est, aut gloriæ cupiditas ex animis ex-
trahenda. Vtrumque enim fieri non potest,
ut & Christo obtemperemus, & gloriæ ser-
uiamus. Attendite quæso diligenter, ut me-
lius videre possitis, quàm contraria sit glo-
ria Christianæ pietati. Elatus iracundia ma-
ledictum in aliquem temerè contulisti. Fa-
cinus est inexpiabile, sanguine atque cæde
luendum. Nec enim existimatis, qui ver-
bo violatus est, posse se in pristinam dignita-
tem restitui, nisi prius illi quem affecit con-
tumelia, in armorum certamine vitam eri-
piat. Potest iniuriam persequi iudicio.
Non est, inquit, viri fortis, cum eo iure con-
tendere, quem manu & ferro possit oppri-
mere. Nullum est enim in legibus honestum
virtuti præsidium: sed quoddam subsidium
imbecillitati necessariò constitutum. Ideo
ne ego ætatem in decoris studio consumpsi,

H.ij.

&

& tam multa facinora virtutis militaris edidi, ut post tantas res cum magna laude gestas, sit mihi instar cuiusdam viduæ iudicum auxilium implorandum? Tum certè longè maius dedecus in me concepissem, quàm illud ipsum, cuius macula mihi vel cum vitæ periculo diluenda est. Certum est enim vitæ non parcere, dum dignitati consulam. Præcepit Christus, ut iniurias & errata omnia condonemus. Quid Christus, inquit, in hac causa præcipiat, non valde ad me pertinet. Id autem quod pertinet, valde exploratum habeo, nempe nihil esse viro indignius, quàm pati contumeliam, & ab ulciscendi studio religione aliqua dimoueri. Aut igitur sese mihi ad pedes abijciat, erratique veniam petat, ut ipse subeat infamiam, ego dignitatem meam recuperem: aut si recuset hanc conditionem, ad pugnam se paret. Vitari enim summa contentio non potest. In qua si sese prius non dederit, gladio meo confectus cadet, aut ipse fortiter & honestè decumbam. Quid si cadas, & e corpore excedens in perpetuum cruciatum abripiare? Ridiculum est, inquit, istis tartareis monstris viros incensos gloriæ cupiditate perterrere velle: moueant ista homines anilis & imbecilli animi, anxijque superstitionibus implicatos. Me verò non obiecta religio, non mortis metus, non supplicia, quæ dicuntur esse apud inferos constituta, non monstra denique vlla a laudis studio deterrebant. Quod si ad inferos adducendus sum, non dedecore contaminatus, sed honestus, atque viri fortis officio functus latus. Videtis amentiam? Queruntur miseri homi-

homines, se dignitate spoliatos esse ab ijs quos ipsi impuros & nulla dignitate præditos esse conitentur. Non pudet igitur homo amentissime, te tantum operæ atque studij in ea re posuisse, quæ non sit vnquam in tua potestate, sed in aliorum libidine futura? Nam si tantum iuris habet in dignitate tua cuiusvis audacia, vt cum velit verbo tibi totam eripiat: quid te miserius, quid magis anxium aut sollicitum fingi potest? Vitam enim ages acerbam & calamitosam: intemperantissimi cuiusque furorem extimesces; infamiz metu noctes & dies cruciaberis, atque perpetuo animi angore pœnas amentiz persolues. Sed videamus quantum malorum furor hic rebus humanis importet. Primum legum vtilitatem, quæ a diuina mente ad humanæ vitæ cultum defluxit, e medio tollere contendunt, dum illis submitti ignominiosum existimant. His autem sublati, nihil est in vita, quod coherere atque permanere possit, nihil quod impediatur, quò minus omnia scelere & audacia violentur, & cupiditatis incendio deflagrent. Deinde quod est longè grauius, Christi religionem & sanctitatem despiciunt, atque populi cæcam & amentem opinionem splendori diuinæ lucis anteponunt. Quo quidem scelere nullû profectò dirius aut detestabilius excogitari potest. Tunc vt imperitissimi populi plausum aucuperis, cœlestem Christi disciplinam, summi atque præpotentis Dei mentem & numen ludibrio hab:as? Tantumne istam nescio quam gloriam admiraberis, vt maius apud te pondus insanæ plebeculæ rumores habeant,

H.ij. quàm

quàm leges sanctissimę , ad salutem generis
humani diuina beneficentia constitutę? Tam-
diu igitur Christiani nomen retinebis , quam-
diu id tibi per populum licuerit . Vbi verò
casus aliquis inciderit , in quo populi leges
iubeant a Christo deficere , repentē Christi
leges infringes & quantum in te erit , om-
nia illius sacra conturbabis . Sed operę pre-
tium est , exitum tam funesti certaminis
spectare . Ille igitur miser , cuius honor &
dignitas , in quam omnia studia vitę contu-
lerat , vnus hominis improbissimi conuicio
deleta est : nullam moram interponit , quin
ad pestiferum armorum certamen prouocet
eum , a quo accepit iniuriam . Prouocat au-
tem literis per omnia compita muris affixis ,
atque multorum testimonio consignatis . Al-
ter isdem tyrannicis legibus populi coa-
ctus , oblatus certaminis conditionem mini-
mè recusat . Tempus ergo præstituitur : lo-
cus designatur : omnia quę ad pugnam op-
portuna sunt , summo studio comparantur .
Interim domus vtriusque impurissimo co-
mitatu , atque flagitiosiss. turba referta per-
strepit vocibus gladiatorum & aleatorū , con-
uiuia quotidie celebrantur , in quibus ne-
mo vir honestus accumbit , opes in libidine
& nequitia consumuntur . Animus autem
vtriusque confectus acerbissimo cruciatu , cō-
sistere aut respirare non potest , cū diutur-
na cædis cogitatione diuis & hominibus in-
fectus , ad perniciem contra fas inferendā se-
paret , & nocte visis terrificis in somno obie-
ctis turbulentē quatiatur . Postquam verò di-
es adest , qui inter eos conuenerat , & in loco
de-

destinato leuissimorum hominum turba circumfusi consistunt : constituitur spectaculum inhumanum & atrox, omnibus rectis institutis & legibus perniciosum. Homines duo eiusdem plerumque linguæ, nationis & patriæ, atque saltem iuris & sacrorum societate detinendi, causa leuissima contentions oblata, in campum deducuntur, vt alter alteri exitium inferat, & vitam quam religioni & patriæ debet, cum summo religionis atque patriæ detrimento, in magnum periculum mortis, & sempiterni cruciatus adducat. Locus vndique septus, & armatorum præsidio communitus, disceptatio armorum inter vtriusque partis aduocatos, ipsique iudices sese truculentius gerentes, & truci vultu barbaram immanitatem denuntiantes, atque postremò illa tam tristis exitus expectatio animos formidine perterret, & oculorum acies horrore perstringit. Quin ipsi egregij bellatores antea ferociter insultantes, eximiam animi conturbatione dissimulare nequeunt : imperio tamen populi coguntur in instituta amentia persistere. Postquam verò signo dato vterque eorum infestis animis, & ancipiti armorum agitatione contendit, vt alteri exitium comparer, & alteruter, vt fit, graui vulnere sauciatus occumbit: tum demum apparet, quantum imperium habeat in homines laudis inanitati seruientes amentia popularis. Necesse enim est, vt tanta ferocia appareat in vultu illius qui ceciderit, vt quauis illi victor maximis vocibus inclamet, vt sese dedat, iugulum det potius, mortiferamque plagam accipiat, quam deditione sua, id quod erat omnibus notissimum, victum

se esse fateatur, aliter enim extremum dedecus concepisset. Mauult igitur crudelissima morte mactari, sibi que morienti sacris omnibus interdici, quam vitam ab hoste accipiendo, ab omnium aditu, sermone, congressu, propter infamiam nominis arceri. O conditionem seruitutis miseram, acerbam, & luctuosam, omnia mala, quę cogitatione fingi possunt, continentem. Despicit populus animi simplicitatē & stultitiam appellat. Est igitur tibi vtendum versuta fallaci que nocendi ratione, si vis sapiens existimari. Contemnit integritatem & innocentiam: danda ergo opera est, vt per vim & fraudes fortunas amplifies. Frugalitatem obscuram & nobilitate alienam ducit: omne patrimonium est per luxuriam effundendum, si velis in clarorum hominum numero reponi. Modestiam & animi moderationem imbecillitatis esse putat. Sunt igitur danda plura furoris & amentię signa, si cupis vir ad res gerendas acer & animosus existimari. Leges postremò durissimas imponit, vt religionem negligas, vt diuina & humana iura violes, vt sempiterni domini numen offendas, vt te manibus inferis inaudito scelere deuoueas. Est ergo tibi repudianda salus Christi sanguine quę sita, & omnis sanctitas irridenda, bellumque sceleratum gigantum more cœlitibus inferendum, atque manus tetrē & impurē Christiano sanguine cruentandę. Quid enim quęso est ad opinionem vulgi præclarior, quam multos in hoc impio atque nefario pugne genere trucidare? victor enim postquam aduersarij cæde crudelitatem expleuerit, ita discedit e loco certaminis, atque si e patrię sinibus hosti-

um

um imperum repulisset. Equo igitur inuectus, ingentiq; numero hominum stipatus deducitur ouans, & omnium oculos in se conuertit. Celebratur incredibili multorum gratulatione victoria, tympanorum atque tubarum cantu omnia concrepant. Nec solum præconis voce, sed prædicatione omnium magnitudo tanti facinoris ornatur, mirisque in cælum laudibus effertur. Si igitur, ut iam omnia concludamus, constat omnem gloriæ rationem, cum in populari leuitate atque scelere sita sit, esse contrariam legibus, iudicijs, totiq; disciplinæ ciuili: si competum est, hoc insanabili morbo domus, ciuitates, imperia, nationes exscindi, omnesq; virtutis opes euerti: Si postremo nihil est, quod tam pugnet cum Christi Optimi Max. disciplina, religione, sanctitate: quid causæ est, cur non a gloria, tanquam a re pestilenti atque perniciosa fugiamus, illiusq; impetum summa animi contentione comprimamus? Dicam enim quod sentio, me ista aliquando mente pertractantem vehementius conturbari. Sum enim, quod apud tales amicos fateri libet, gloriæ fortasse quàm par erat audior. Sed cum videam, quàm multa mala morbus hic in res humanas inuexerit, omnia vota facienda puto, ut illam depellam. Nunc autem exspecto, quid ad hæc responsurus sis. Quamquam si te Christianum memineris, & quid a te sanctarum literarum studia postulent, animo cogitaueris, eam defensionem deferres, gloriæque non modò contemnes, verum ut magnam religionis & pietatis labem singulari diligentia propulsabis.

H. V.

H. I. E.

HIERONYMI

OSORII LVSITANI DE GLORIA

LIBER TERTIVS.

Æ C ille cū dixisset, finem discendi fecit. Ego autem: *vix, inquam, statuere apud me possum, maior ē mne mihi voluptatem, an admirationem attulerit oratio tua. Tantam enim verum varietatē in omni genere discipline, ingenio, copia, facultate complexus es, ut me penē misericordia orationis obrueres. Sed quō maior fuit eloquentiæ tuæ vis, eō magis in pristino meo sensu permaneo, vel eo solo argumento persuasus, quod nec ista tanta dicendi facultate potuerim ab hac sententia depelli. Quid enim censes? Essēne me in discendo pertinacem, & veritati, quod Sophistæ faciunt, impudentissimē repugnantem? Nihil est certē magis a mea natura atque moribus alienum. Cū enim in errore aliquo versor, tantum abest, ut in eo perseverare velim, ut etiam immortale me beneficium accepisse confitear ab eo, qui me in viam reducit. Quod enim munus amplius homini veri cupidissimo dari potest, quā veritatis ipsius abstrusa atque recondita patefactio? Quod si vel amici prudentiū auctoritas, vel disertī hominū facultas errorem unquam alicui detraxit, id tibi nunc facillimum & expeditissimum fuisset. Nec enim habeo amicum, quem pluri faciam, nec est ē nostris æqualis,*

libus, quæ putem esse tecum orationis vbertate & elegantiâ conferendum. Sed sic natura comparatum est, ut opiniones iudicio & voluntate susceptæ faciliè deponantur: innata verò nulla dicendi vi conuelli possint. Id igitur es assequutus, ut mihi difficile admodum videatur, gloriam a calumnia tueri, non ut eam odio aliquo dignam putem. Adhuc enim is sum, qui nihil arbitrer in natura, præter unam virtutem, nominis claritate diuinus. Fieri quidem fortasse potest, ut propter ingenij mei imbecillitatem disputationis tuæ firmamenta labefactare nequeam. Gloria tamen nihilominus ornamenta sua retinebit, nempe quæ non in oratione mea, sed in natura consistant. Attamen quando semel illius defensionem suscepi, nungabo, ne officio meo desim. Mælo enim ut malè a me defensa ingenium meum vituperet, quàm deserta perfidiam.

HIC AVGVSTINVS ridens: Hoc certè, inquit, veteratorium est, eloquentiam meam extollere, tuamque ipsius extenuare, ut si minus causam a te susceptam tueri poteris, appareat, id non illius imbecillitate, sed incredibili mea dicendi vi effectum esse. Expecto igitur an reliquus orationis tuæ cursus huic principio respondeat. Me namque oratorem, qualem tu me vis esse, non putabo, si me hoc artificio abs te vinci patiar. Certum enim mihi est, ubi peroraueris, meum ingenium & copiam, quam tantis laudibus ornasti, in tuam laudem conferre.

QVASI, inquam, mihi homini gloriæ avidissimo quicquam iucundius acciderit, quam laudem vndeque venari. Istius igitur quamvis artificiosa laudis spe, contendam nunc multò vehementius. Atque primùm gloria ortum e fonte repetamus: deinde

deinde paulatim ad Christianam disciplinam veni-
emus, cuius testimonio probabimus, nihil esse magis
cum Christiana sapientia copulatum, quam laudis
& gloriæ splendorem. Quare non me valde mouet
illa oratio tua, qua me perorando admonebas, ut
meminissem me Christianum esse, sacrisque literis
deditum. Quasi minimè officio meo conueneret, glo-
riam, quam tu magnam religionis labem appellas,
aliqua ratione defendere. Ego quidem illam quan-
tum potero defendam: nec ullius oratione ab illius
studio deducar. Continet enim totius honestatis ele-
gantiam & claritatem. Fieri autem non potest, ut
res tãtis honestatis opibus exulta, diuinis institutis
& legibus aduersetur. Id tamen suo loco reseruemus:
exordium nunc aliunde capiamus. Gloriæ igitur ra-
tionem non esse in errante opinione, sed in natura
sitam id maximè declarat, quod omnibus innatum
est mirum illius desiderium. Quæ enim gens est, aut
tam humanitate culta, aut tam immanis aut bar-
bara, quæ non naturali studio concitetur ad laudis
studium? Quantam verò illius cupiditatem natura
nobis in seueris, ex eo facile cernitur, quod omnes pu-
eri infantes, simulatque sentire aliquid incipiunt,
laude mirificè capiuntur. Mirum est enim, quanta
certamina ineant, quanto vincendi studio efferan-
tur, quantus in victis pudor insit. Ut autem quisque
præstantissima indole natus est, ita maximè cupidi-
tatis huius significationem dat. Refert Xenophon,
Cyrum illum Persarum regem, cum esset adhuc pu-
er, ad id ad cupiditatem laudis exarsisse, ut illius
causa iam in ea ætate pericula omnia subeunda du-
ceret. Facile fuisset igitur, ex illo motu animi futu-
ram Cyri virtutem augurari. Nemo enim unquam
res magnas animo magno aggressus est, qui non in
ipsis ætatis primordio dederit insignia documenta,
quanti

quanti gloriam aestimaret. Non est hic necesse, Pyrrhos, Scipiones, Alexandros enumerare, cum omnes summos Imperatores hoc tantum signo constet magnam spem futura virtutis civibus suis attulisse. Quid de insigni ad præclaras disciplinas indole? Num parum liquet optimam de illa spem concipendam esse, qui omnem conatum animi ad laudem referunt? Misi, inquit Fabius Quintilianus ille datur puer, quem laus excitet, quem gloria inuget, qui virtutis sitas. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit oburgatio, hunc horror excutabit, in hoc desidia nunquam verebor. Hu verbis optimus ille magister indicia ingenij excellentis explicat. Quid, postquam pueri etate progressi, quatenus quicquid ipsis attingat, despicere incipiunt, num alio genere orationis a languore desidiaq, citius auocantur, quam summorum hominum commemoratione? Videte quibus verbis Pallas apud Homerum Telemachum incendat, ad pœnas de prætorum petulantia repetendas. Sic enim ait:

Nec iam res tantas puerili mente retractes.

Nonne vides quantum nomen sit adeptus Orestes,

Cum patrem vicescens, visa spoliauerit illum,

Qui scelere infando patrem demiserat orco?

Tu decus eximium præstanti in corpore tandem

Excitet, ut magno laudem capiaris amore.

Illam igitur orationem si vidimus incensum Telemachum, ut nihil aliud quam de virtute cogitaret. Cum enim sit hoc studium laudis in omnibus, tum illi, in quibus est maior animus, tanto laudis amore capiuntur, ut illius causa vitam despiciant. Quod de se testatur Euryalus apud Mironem dicens:

Est hic, est animus lucis contemptor, & istum

Qui vita bene credit emi, quo tendis, honor, m.

Nec u ardor extinguitur, etate confirmat: a sed tunc
ratione

ratione & studio multò magis incitatur. Unde Ulysses apud Euripidem ait. se necem hand recusaturum, dummodo sibi moriens sepulchrum magnificè adificetur ad sempiternam gloria monumentum. Multos etiam comitat fuisse eo progressos, ut gloria cupiditate suis viam eriperent. Et Brutus ille, de quo idem Maro:

Infelix, utcumque ferent ea fata minores,

Vixit amor patria, laudisq. immensa cupido.

Sic etiam traditum memoria est, Alcibiadem Pausania matrem, cum illum Spartiara in Tenaro morte domi interclusum fame necare parauissent, primum lapidem ad obsidendum aium exitum posuisse. Similis etiam cupiditas Timoleontem induxit, ut fratrem dominatū patriam opprimentem interimeret. Ne Torquatus quidem, cum filij eade sanxit militum disciplina, hac cupiditate caruisse putandus est. Non hic d. sputo, an cunies hi rectè officio sancti sint: sed illud ostendere volo, neminem unquam gloria causa suorum charitatem repudiaturum fuisse, nisi natura habisset eorum animis gloriam esse omnibus rebus humanis longè præferendam. Quid Philosophi? Nonne spe clari nominis inducti, seipsis ad sapientia studium contulerent? Ut etiam antiquiores præteream, Plato certe, quantum prædicationem atque nobilitatem amaret, apertè declarauit. Nam & laudem esse bonum quoddam cæleste censebat, & omnibus eam rectè factis quasi præmium diuinum proponit, ipseq. maximarum artium instrumentum, & illud admirabile genus eloquentia in gloriam suam maxima ex parte transtulit. Aristoteles autem, cum esset philosophia gloria præstans, minimè contentus illo splendore, quæ erat sapientia studijs assequutus, eloquentie laudem incredibili animi contentione. quesivit. Infinitum esset.

effect, si vellem eos, qui ab his orti sunt, enumerare, quos omnes constat fuisse gloria stimulis acriter incitatos. Quod si aliqui se gloriam despiciere gloriosi fuerint, id fecerunt, ut ea nobilitatis contempzione maxime nobilitarentur. Quod declarat eorum studium in suis nominibus inscribendis, cogitationumq; suarum in gloria propaganda. Quid de Poëta dicam? Non enim solum sibi ipsi, sed omnibus, in quorum studium propèsi sunt, nominis immortalitatem pollicentur. Hoc enim sibi diuinitus conceffum existimant, ut e tenebris quos velint eripiant, atq; seculis innumerabilibus hominibus luce constituent. Cælesti profecto manus res ad laudem insignes ab oblivionis tenebris eradicare, mortemq; ipsam omnia delentem ingenio comprimere. Sed nescio quomodo in tantum hoc dico, tum quia Poetarum ingenua sunt semper admirata, tum quia et Solonem credo imitatus, cum illi eorum exstiteret. Nescio igitur quantum ratione pleriq; sua dignitatis obliti, mercatū immortalitatis instituerint, gloriamq; venalem omnibus proponunt. Multi enim sunt, qui cum nulla instrumenta virtutis habeant, eam facile a Poeta nudantur, quibus si te numeribus insinues, statim te facient Iouis filium felici silere natum, atque multiplici virtute aurea secula referentem. Quod vitium ad quosdam historicos hac nostra ætate contagione permañant. Nam bene de se meritis spem sempiterni nominis ostendunt, ipsi autem quibus insensū sunt perpetuam nominis infamiam minitantur. Verumque enim se ingenio & eloquentia prestare posse confidunt.

ILLIS igitur, inquit Augustinus ridens, inseruias opus est, si te immortalem fieri cupis. Nihil enim proderit summam infus honestatis studium illis, qui Poëtas aut Historicos iratos habent.

Q V A S I

QVAST, inquam possint homines leuissimi, id quod contendunt, efficere. Multi enim sunt, qui verè & incorruptè res gestas memorie prodant, idque solum est in omni aetate permansurum, quod est veritate subnixum. Vanitas enim in lucem veritatis incurrens, quasi quadam nebula, dissipatur & evanescit. Attamen neque scriptores laude afficeret eos quos maximo beneficio sibi obligare cupiunt, neque avari homines ingenti pretio laudē merent, nisi utrique eorum laudis eximia dignitate caperentur. Sed quid Poëtas admiramur, cum agricolas & opifices, cum barbaros etiam homines & ab omni cultu humanitatis abhorrentes laudis dulcedine moueri videmus? Nullus enim est agricola, nullus artifex, nullus operarius, qui non laudari valde cupiat & inter sui ordinis homines princeps existimari. Ergo cum pueri, senes, adolescentes laudem ardēter expetant, cum omnes siue principes siue plebei, siue intelligentes & docti, siue rudes & imperiti, siue maxime disciplinis exculti, siue artibus infimis incumbentes ad eam enitantur: pressumme dubitare, quin ea cupiditas humanam naturam maxime attingat? Nunquam enim esset tantus omnium gentium consensus, & conspiratio in gloria consequenda, si ea moribus & opinione disiderata, & non potius rei & impetu naturae expetita esset. Quae enim moribus aut legibus & institutis continentur, nec sunt eadem apud omnes, nec ullam constantiam habent: sed varias pro temporum ratione mutationes subeunt. Ex eo igitur, quod omnes mortales semper laudari concupierint, facile ceruitur, hunc appetitum laudis esse naturae & non opinione nostris animis infixum. Si autem qui vel ingenio vel praeclara ad virtutem indole praestant, quo sunt ad altiora nati, eo maiora dant iudicia naturae: constat.

statq; in studium laudis istos ardentius incitari, quâ maiore indole præditi sunt: relinquitur planè, hunc animi impetum nullo modo infirma opinione, sed natura præstantia contineri. Quod si natura nos non ad flagitium, sed ad honestatem genuit & conformauit, ob idq; omnes sapientes eam tanquam optimum viam ducem sequendam statuunt; & perspicuum est, nos impetu naturæ ad laudem contendere: efficitur nos gloriæ cupiditate ad virtutem & honestatem dirigi. Poterit quidem fieri, ut non teneamus homines veræ gloriæ viam, & opinionis errore flagitia infinita concipiant. Quemadmodum enim reliquas affectiones vtiliter a natura datas, ad nostrum statum conservandum temeritate & amentia ducti in perniciem nostram convertimus: ita etiam fit, ut gloriæ cupiditate ad nostrum dedecus abutimur. Ut igitur in rebus alijs, cum impetum naturæ ecrimur, quid sit illud, quo nos impellat, ratione inuestigamus: ita cum tantum gloriæ desiderium omnibus innatum esse videamus, in quibus rebus ea sita sit, exquirere ratione debemus. Providendum enim est, ne quod plerisq; accidit, inanis laudis specie delinuti, sempiternam infamiam subeamus. Ut igitur id præcaueri possit, est gloriæ vis & ratio diligentius inquirenda. Primum itaque videndum est, eam in laudis genere versari. Locus autem & regio laudis honestate & pulchritudine continetur. Id enim tantum laudamus, quod aptum & venustum est, & aliquo splendore dignitatis illuminatum. Contra vero quicquid turpe & ineptum est, vituperare solemus. Quod si interdum accidit, ut rebus inhonestis aliquid laudis imperitarius, id sit propter aliquod decoris atque venustatis similitudinem rebus turpibus adiunctam. Existit enim in corporis motu, incessu, & in voce quidam modus & convenientia

numeri rationem cadens, & venustati speciem præ se ferens, qua quidem sit, ut res etiam flagitiose genus quoddam laudis aucupentur. In quibus tamen rebus nullo modo flagitia laudari possunt, sed illa pulchritudinis imago: qua sæpenumero insignes turpitudines occuluntur. Quæ enim ita deformia sunt, ut nulla specie pulchritudinis illustrentur, nemo laudauerit unquam, nisi sit humano sensu penitus orbatius. Cum id igitur tantum laudari contingat, quod decorum atque venustum est, videamus, si ne huius decori iudicium in errante opinione situm, an semper ad naturam referatur. Continet enim hæc quæstio omnem disputationem. Si enim est in natura positum, non tanta erit varietas & inconstantia, quantam tu esse voluisti: sed erit profectò aliquid, quod in omni memoria sit certa & constante laude celebratum. Hoc autem in corporis humani figura certi facile potest. Ut enim ex omni genere animantium nullum est præter hominem, quod pulchritudinis elegantiam sentiat, ita nullum aliud potest insigni aliqua specie delectari. Reliqua enim ut histrionis motum sentiunt, ipsius autem motus ordinem & venustatem non sentiunt, ut cantorum sonos auribus accipiunt, harmoniam autem ex varia compositione sonorum haud assequuntur: ita & in formis magnitudinem atque colorem vident, ipsam verò partium conuenientiam & aptam corporis compositionem intueri non possunt. Ex quo sequitur, deformia a pulchris humana tantum natura atque ratione distingui. Quæ cum sit eadem in omnibus, idem erit apud omnes de venustate iudicium. Nam ut omnium aures vox extra modum absona & absurda ledit, distincta vero & varijs intervallis numerum aptè confici-

ens delectat: ita oculos omnium, partes corporis non certa ratione inter se convenientes offendunt, membrorum autem omnium concinnitas incredibiliter allicit. Sumus enim natura elegantiae & concinnitatis appetentes. Quae quidem in motu & in voce numerus, in corpore autem certa & rata partium ratione constat. Quis enim est, quamvis sit ab omni flagitiosa cupiditate remotissimus, qui non excellentem formam libenter aspiciat? Neque enim solam aspectu alienae pulchritudinis allicimur homines, sed etiam omnibus insidet cura quaedam propriae dignitatis. Nemo enim est, qui non cupiat integras, & aptas corporis sui partes habere, & non omnia circumspectas, quibus eius speciei ornatiores esse possit. Quod si corporis elegantia, quae quidem non tam in coloris bonitate, quam in certa dimensionis lege consistit, omnium oculos ad se rapit, efficitur plane, id non incerta opinione, sed constante naturae iudicio contingere.

Non enim nunc hoc, nunc illud, sed idem semper omnes natura iudicant, suzendam videlicet esse deformitatem, & pulchritudinem expetendam. Poteris quidem fieri, ut alios alia magis delectent, ut in picturis: nemo tamen nisi prius omnem humanitatem exueris, honestam & liberalem oris speciem non aspectus iucundam existimabis. Si igitur illa pulchritudinis imago, quae sub oculos cadit, quamvis fluxa sit & instabilis, non tamen incerta opinione, sed certo ipsius naturae sensu iudicatur: quid de pulchritudine animi dicendum est, quae neque morbo corporis amittitur, neque aetate deflorescit, neque medicamento ullo corrumpitur, sed quod idcirco magis ornamenti diuini illustratur. Illic enim non adiutoria venustas multis interdum maculis aspersa cernitur ut in corpore, sed solida & expressa pulchritudo

que sola est sua natura & sponte laudabilis. Nam si laus omnis, ut dictum est superius, rebus tantum decoris atque venustis tribui solet, & verum decus in animi tantum bonis eminet; quis dubitet omnem laudem esse ad dignitatem animi referendam? Quod ut facilius videamus, illam similitudinem honesti corporis ad pulchri animi speciem transferamus, ut in eo tantum excellentem illam formam insucri possimus. Atque utinam sic eam oratione liceret atque mente licet & cogitatione depingere: iam videretur ipsius honestatis fontem, unde omnes laudes emanant. Sumamus igitur hominem ingenio & studio præstantem, optimis artibus imbutum, verum cupidine vehementer inflammatum. Is cum acris mentis aciem in mundi motus, & conuersiones admirabilemque cæli ornatum, atque totius nature consistentiam intenderit, omniaque cælestis illius rectoris numine & consilio regi & administrari perspexerit: conuertat sese ad sui ipsius contemplationem, ut mentem suam cælesti satus editam, & cum diuina mente copulatam sentiat atque tandem videat, quid sit tanto natalium splendori consentaneum. Intelliget enim profecto summum illum dominum, a quo animum hausit, & tanta beneficia accepit, esse sibi non modo religione summa colendum, sed etiam ardentissimo studio sequendum. Ex hac igitur animi conformatione pietas & sanctitas existit: hinc admirabile iustitiæ & equitatis decus orietur. hinc singularis amicitie fides, hinc liberalitatis & magnificentie splendor elucescet. Huic tam claro & illustri virtutum comitatu adiungamus illam quasi custodem & propugnatricem iustitiæ fortitudinem, que hunc armis diuinis undique regat & muniat. Sit itaque erecto animo & excelso, humanaque omnia conspiciente, altaque nimis & ardua consecrante, & in

omni contentione semper inuictis. Hanc autem animi aliquid rem moderetur temperantia, quae quidem totius honestatis & elegantiae decus & ornamentum in se continet. Sit igitur hic, quum animo & cogitatione fingimus, insigni modestia praeditum, omnem turpitudinem repellat, turbulentis cupiditatibus obstitat: in omnibus iustus & factus modicus & ordinem conseruet, & quid maxime deceat semper inquirat. Ergo cum hic tam illustribus & inter se concinentibus honestatis ornamentis atque praesidijs reclusa daverit, nullumne censet admirationem hominibus allaturum? Illum quidem admirabuntur uniuersi, & conuulues etiam amabunt. Nullo enim modo honestas, quae quidem nihil est in terris magnificentius aut amabilius, hominum admiratione & studio carere potest. Etenim quis tam agrestibus institutus uiuit, qui non ipsius rationis praestantiam atque sapientiam cum ingenii admiratione suspiciat? Quis unquam tam abiectionis animo fuit, qui uirtutis altitudinem minimè predicandam existimaret? quis tanta immunitate effratus est, ut fidem & bonitatem non amantem iudicaret? Si igitur singulae uirtutes per se, quanquam illae re disiungi non possunt, sed cogitatione tantum separantur, omnibus praeseferendae & amandae uidentur: quid tandem omnium conspiratio atque consensus efficiet? Praeclare Aristoteles: Si essent, inquit, qui uelut deorum siue pulchritudine corporis excellerent, reliqui omnes equum esse dicerent, eos in omnium dominatu locari. Quod si corpus elegantia praestans hanc opinionem non offerre potest, multò facilius id esset de animi praestantia iudicandum. Sed non ita facile pulchritudinem animi cernimus, atque ueritatem corporis aspectu sentimus. Huius uerbis ostendit Aristoteles, uehemen-

sius amores excitari posse animi dignitate perspecta,
 quam corporis insigni specie considerata: animi au-
 tem formam non ita facile cerni. Sed quid refert?
 Non enim diu celari poteris. Necesse est enim, ut
 aliquando tandem existat, lucemque suam longè la-
 teque diffundat. Tunc igitur omnes insolito splendo-
 re commouebit, & ad sui amorem inuitabit. Habe-
 sis hinc gloria principium, quod quidem nihil est ali-
 ud, quam egregium illud altissime menti lumen,
 omnium oculos in se conuertens, & ad sui amorem
 incredibiliter alliciens. Est enim gloria publica vir-
 tutis excellentis admiratio, cum insigni benivolentia
 coniuncta. Nec enim quoduis decus gloriam gigni-
 nit, sed excellens & admirandum. Neque rursus
 omnia quæ sunt admiranda, gloriosa dicenda sunt:
 sed ea tantum, quæ ab animi decore & honestate
 ducuntur. Si enim quæcumque sunt admirabilia,
 gloriam sibi parerent, cur non monstra atque prodi-
 gia, quæ magnam mortalibus admirationem incu-
 tiunt, gloriosa putaremus? Gloria igitur tum di-
 mum locum habet, cum excellens & admiranda pul-
 chritudo animi conspicitur, quam admirentur om-
 nes & singulari omnium charitate dignam existi-
 ment. Sola enim dignitatis amplitudo utrumque si-
 mul efficit, ut & stupore suspensos homines teneat,
 & sui amore inflammet. Neque enim tantum prop-
 ter utilitatem magnitudinem, quam viri virtute
 florentes nobis afferunt, quantum ob insignem & il-
 lustrem virtutis speciem eos amplectimur, usque a-
 deo, ut illos etiam quos nunquam vidimus, eximie
 diligamus. Sumus enim appetentissimi honestatis, e-
 imusque forma perspecta in illius cupiditatem arden-
 ter incumbimus. Ut enim eos, a quibus nun-
 quam lesi sumus, si virtutis expertes & flagitijs
 inquinati fuerint, & contemnimus, & iniuria re
 illos

illos odium concipimus: ita homines virtute præcellentes veneratione quadam, & insigni benevolentia dignos iudicamus: quis enim est, qui desideret & ignavum hominem non despiciat? quis libidinem, avaritiam, perfidiam crudelitatem non oderit? Nemo tam effrenatus cupiditatis nunquam fuit, qui si virum licuisset, non multis partibus maluisset ad ea quæ scelere consequutus est, sine scelere pervenisse. Etenim ipsos, qui se vitis omnibus dediderunt, ita graviter offendit suscepti flagitij turpitudine, ut sibi ipsis odio sint. Sit autem aliquis homoteter & impurus, omniq; scelere & parricidio contaminatus: fieri ne posses credis, ut non in domesticorum odium irruat? ut non eum fratres etiam atque parentes, ut malum auspiciū detestentur? ut non illum omnes e natura finibus exterminandum putent? Si igitur omnes a natura instituti, scelus odio & vituperatione prosequuntur: consequens est, ut honestatem iudicent esse diligendam, atque mirifice celebrandam. Unde planè colligitur, omnem laudis excellentiam esse in virtutis magnitudine constitutam. Quod igitur in orationis initio posuisti, nemo facile tibi dabit, nempe gloriam e populi levitate pendere. Illud enim iudicium multitudinis, in alicuius hominis laude consentientis, non est libera voluntate, sed naturæ necessitate susceptum. Necesse enim est, ut quem viderint omnes esse virtute præstantem, quod minimè obscurum esse diu potest, quamvis id in principio lateat laudibus in cælum tollant. Gloriæ itaq; fundamentū non in populi inconstantia ponendū est, cum ea sibi stabilem sedem, & sempiternum domicilium in una virtute collocarit. Hoc enim semper evenit, ut virtutis ipsius lumen celebris opinio consequatur. Nec me conturbat nomen opinionis. Non enim

verum est, omnes esse dubias & incertas: siquidem multae sunt verae, constantes & graues, quibus ad religionem, ad patrie charitatem, ad omnem denique virtutem incitamus. Hae igitur opiniones (sic enim doctissimi viri appellant interdum communes sententias in animis nostris impressas) quamuis nec ratione conclusae, neque ulla disciplina confirmatae sint, nullam possunt habere varietatem. Sunt enim naturales & insitae, nec ad eas confirmandas ullis exquisitis rationibus opus est, cum sint ipsa natura perspicuae, nec ullo modo dubitandae. Si igitur grauissimi philosophi non verentur has inchoatas intelligentias, unde omnis sapientia defluxit, opiniones appellare; quid tibi venit in mentem, ex nomine opinionis inuidiam in gloriam concitare velle? Equidem ut verum fatear, illo tuae disputationis principio cohorrui. Putavi enim te velle Chrysippum ab inferis excitare, qui nos non hybris, sed acutis argumentis undique pungeret, & maledictus infectaretur, quod aliquid praclarum in opinione positum existimaremus. Tu enim sumus, qui non modo innatis opiniones, sed alias quamplurimas honestas & laudabiles asseramus. Si itaque illo genere necromantiae uti voluisses, me certe metu exanimasses.

QV ID ita tandem inquit Augustinus ar ridens. Nec enim unquam te Lusitanum hominem adeo timidum putavi, ut mortuorum imagines extimesceres.

QV A S I, inquam, Gorgonis ipsius aspectu conturbari possim, & non potius horrido illo differendi genere, a naturae tuae clementia penitus abhorrente. Nec enim Chrysippus ipse mihi tantum terroris incussisset, si carmen illud usurpasset, Adsum, atque aduenio Acheronte: quantum si me contortis sophismatibus oppressum indigna etiam contumelia

repasset, locum & futurum appellando, quod in aliquid opinari ne digne rem constituissem. Tunc igitur initio, cunctis de leuitate opinionum disputantem annuadueri, nemo nullas eiusmodi inultas suspicantes acerrime Zeno mihi oppugnaret. Sed postquam dixisti, non tibi placere omnia a te illam exactissimam sapientie normam duxi: seque vidi a te hoc minus dissonandi genus oratione delapsum, illam etatem tuam luculenter explicanti: continuo restitui. Non debitas enim, quia si genus aureum extaret, tunc is, qui se multitudini probauisset, si esset omnino splendorem virtutis assequutus. Si hoc inter nos conueniat, non erit difficile demonstrare, eum etiam quem haec gens, quam vos Poëtae ferream appellare soletis, laude perpetua dignum existimatis, esse omni virtute cumulatam.

HOC quidem inquit, scire sanè vellem, qua ratione te id probare posse confidas.

QUIA, inquam, insipientis multitudinis de rebus laudandis & vituperandis opinio, a sapientis sententia non disrepat. Si igitur in illius aurei, hoc est, sapientis gentis opinione de alicuius dignitate concepta, erat aliquid excellens atque magnificum: non erit dubium, quin id etiam quod imperitum vulgus mirificè laudandum putarit, sit honestum & laudabile existimandum.

HOC igitur inquit, effice, si potes, multitudinis opinionem a sapientiae decretis minime dissentire. Nec enim te impedire volo.

HOC, inquam, planè effectum arbitror. Iam enim disputatum est, fieri non posse, ut virtutis decus annuaduersum, non vniuersis hominibus admirandum atque summo studio complectendum videatur. Tantas enim vires virtus habet, ut ab ho-

fribus etiam egregie dignitatis confessionem exprimat. Hoc autem voluit ostendere Himerus, cum Priamum inducit in senum confessum, Agamemnonem, & alios Græcos principis, a quibus ingentes clades acceperat eximie laudantem. Sed quid hostes admiramur, cum illi etiam, qui non cum hominibus, sed cum virtutibus bellum omni scelere imbutum gerunt, ipsarum virtutum splendore & elegantia obstupescant? Illud enim quod dicebas, tale nos opinionem de rebus latulandis & vituperandis accipere, quales sunt ij mores, quibus instituti sumus quis tibi concedet, qui modo in ipsius natura vim acutius intenderit: Omnes enim nati sumus ad decus & honestatem, hisq; virtutum seminibus inclusi sit, ut quamvis prauis moribus imbuti, & perniciosis legibus instituti simus, unam tamen virtutem summis laudibus efferebant iudicemus. Nec vlllo modo tanta morum aut rerum perniciēs incidere potest, ut rerum natura vertatur. Quis enim quæso est adeo flagitij omnibus coopertus, ut non cupiat se iustum & grauem existimari? Si enim flagitia multitudinis pulchra viderentur, cur ea impuri homines tanto studio celarent? cur explende libidinis gratia tenebras & lustra sequerentur? cur eos post susceptum scelus intemperantiæ suæ pœniteret? Nam cum aliquis aut turpitudinis illecebra delinquit, aut alia quauis animi perturbatione concitatus flagitiū committit, ubi primū ille motus animi residet qui rationis iudiciū impediebat, multis signis ostendit, quā acerbo animi cruciatu afficiatur ex illius macule conscientia. Hinc illa Phædra priuigni amo e infantiens, atq; a mollissimo vitæ cultu ad venationis studium trauersa, ab Euripido lamentari exducentur. Cū enim amo e furvus nihil aliud quām telum, saxum & monti inelamaret, ubi

se colligit, ita sumum dedecum lamentatur

Miseram me, quo! facinus feci

Quò metraxi furor inuitam?

Agui in præcep. dira calamitas.

Heu heu infelix,

Iscum nutritrix caput occulit

Nostrium: nam me pudor oppressit.

Tege, nam lachrymas oculi stillant,

Vultumq; rubor nimis tinxit.

Rediens sensus cruciat animum,

Amens tridat in exitum. sed

Præstat: et tunc funera mergi,

Cum sensum furor eripit omnem.

Videtur in Phædra etià scelere & amentia furente, non esse penitus extrinsecus indolē pudoris & honestatis: Sed quid Phædrā admiramur, cum Medea mulier omniū scelestissima multipliciq; parricidio contaminata, apud eundē Poëtā Corinthijs mulieribus persuadere nititur, sese nullos officij numeros præterijse? Sed fabulas omittamus. Non enim illis nobis opus est, cum ipsa vita cōmuni infinita exempla suppediet. Quis enim unquā fuit adeo impurus & flagitiosus, qui nō suspiceret fidē, continentia, animiq; excellentis altitudinē? Sume ex omni memoria quā velis. I'sne Dionysiu viliū superiorem, seuerum hominē & impurissimū dicitur quidē ille contra generis humani societate impiē atq; nefariē cōmisit, & patriā a se durissima seruitute oppressam multorum cede funestauit. Nūc illius inueterata perfidia & immanitas efficere potuit, ut nō fidē & animi constantia laudabile exstiteret? Nō profectō. Quantiū enim amicitie sacritate suspiceret aperit declarauit, cū exēpiū singulū in amicis atq; fidei in duob; Pythagoricū adduximus, exclamamus: utinā ego vobis tertium amicum adscriberet. Idē cū parasset

infidias Polyxeno viro spectatissimo, qui Cestiam illius sororem in matrimonio habebat, usque Polyxenus meus perterritus in Italiam fugisset, Cestiam acriter insultavit, quod non indicasset mariti consiliū. Tum Cestia: Ad ore me, inquit, dignitatu oblitam putas, ut si rescivissem, quæ vir meus animo agitabat, non me illi eiusdem fuge atque fortune comitem præduissem? Multo enim erat mihi ad dignitatem aptus, uxorem exulis Polyxeni, quam Dionysij tyranni sororem appellari. Quid deinde sequutum est? Tyrannus ipse vir immanis et truculentus, illius virtutis admiratione perculsus, Cestiam post illam diem multo officiosius observavit. Jam filius eius, quamvis patris scelera immensa luxuria circumdasset, satis ostendit, quid de sapientia atque virtutis amplitudine sentiret, cum Platonem honoribus diuinis affectum: quem tamen postea Syracusis ablegavit, ne videlicet in illius conspectu turpior appareret. Omitto præclaram Phalaridis intolerantiam: nihil dicam de multis alijs tyrannis importunissimis, ut ad Neronem tandem perveniam, quo quidem nullum terribius aut immanius monstrum tellus extulit. Parvum multis ille signis ostendit, quam magnificè de virtute sentiret? Quanto studio quodam tempore viros excellentis ingenio complexus est? Quanta industria musicum, et alias ingenuas artes excoluit? Cum autem omnes suas opes in singularem nequitiam contulisset, inauditaque scelera cocepisset, cupiebat tamen se se continentem et grauem summumque P. R. rectorem appellari. Nunquam ceritè Nero virtutis egregie nomen concupivisset, nisi in ea quam plurimè dignitatis mese indicasset. Quid postquam marum necavit? Numquid illæ ipse manus furie, quæ mentem ipsius assiduo cruciatu lacerabant, parum aperire

docebāt nunquā in hominibus, quantumvis perditis
 & effrenatis, sensum honestatis extinguī? Nunquā e-
 nim confceleratos homines tantum sceleris conscien-
 tia vexaret, nisi haesisset eorum animis, nihil esse
 scelere fidius, nihil tetrius, nihil detestabilius. Quod
 si Nero homo omnium scelestissimus, si homo ille
 appellandus est potius, quā importunum quod-
 dam monstrum atque prodigium, & scelus edio di-
 gnum, & virtutem laudabilem & amantem esse
 iudicabit: quis animo fingi potest adeo consuetudi-
 nis improbitate victus, ut virtutis magnificentiam
 non suspiciat? Dies me deficeret, si vellem exemplis
 hanc sententiam confirmare. In re tamen adeo per-
 spicua unico tantum loco, recenti atque domestico
 contentus ero. Fernandus quidam fide regius Lu-
 sitania princeps, Ioannis regis hoc nomine primi fi-
 lius. Is defuncto patre, cum ab Eduardo rege illius
 fratre exercitum cum imperio obtinisset, in A-
 fricā traiecit, atque signis collatis, ita parua manu
 cum innumerable hostium multitudine sepe con-
 fluxit, ut semper ex illis victoriam reportaret. Sed
 tandem effectum est, ut insidijs oppressus in hostium
 potestatem perveniret, & in mediterraneas Mau-
 ritaniae regiones deportaretur. Occupatae illuc ty-
 ranidem Lazerachus quidam, homo avaritia im-
 mani, luxuria infinita, feritate incredibili praedi-
 tus. Cum autem Fernandi redemptio fuisset in lon-
 ginquum tempus delata, (nihil enim inter nostros
 & Maurum convenire poterat) accidit tandem, ut
 Fernandus ipse multis doloribus in ergastulo per-
 functus vitam ederet. Eius autem morte tyranno
 nuntiata, tradunt illum quasi stupore percul-
 sum diu sisse, atque tandem haec verba pro-
 tulisse. Profecto si vir hic non ita M. homini insti-
 tutus insensus & inimicus extitisset, fuisset in omni
 aetate

atate diuina laude cumulandus. Fuit ille quidem in omni genere honestatus excellens: ego tamen tres illius virtutes præcipuè sum semper admiratus. Constas enim illi nunquā sese Venere vlla comaculasse, nec unquā in vitiā mentis fuisse: Deumq; semper ardentissima pietate coluisse. O vim virtutis admirandā, quæ hominibus etiā dedecore, flagitio, turpitudine contaminatus eam adfert necessitatē, ut vel inuiti decorus & honestatis excellentiā laudibus in cælum tollant. Num clarius natura indicit expectatus? Perfidiosus homo atq; adeo ex fraude & mendacio compositus, singulārē fidē admiratur, in omni libidine tetrē & impurē volutatus, sanctissimi viri castitatē celebrat: hostis sanctitatis purissimi & ardentissimi religionis studiū laudibus effereñdū putat. Ergo si virtus tantū vales, ut ipsæ ipsis, quorū cupiditatibus infesta est, admirationē ingentē commoueat: quid conuenit asserere, nos laudē non natura & splendore suo, sed studio & cupiditate nostra metiri. Si enim ita esset, qui turpi voluptate ducuntur, nullo modo continentie pulchritudine mouerentur. Neq; qui alienū appetunt innocentiam laudarent, neq; scelerati & impuri castitatem religionis extollerent. Quod quā falsum sit satis esse probatū arbitror. Quanquā in re minimē dubia confirmanda longior fui, quā fortasse conueniebat. Nihil est enim magis perspicuū, quā vniuersum genus humanū in virtutis laude mirifice consentire. Et hoc fit ut dictū est, non lege, more aut instituto, sed insito naturæ iudicio. Vt enim solem lucere, ignē calere sentiunt vniuersi: ita mortales omnes, quantumvis impuri, iudicant virtutis excellentiam esse admirandā & prædicandā, & omnī studio complectendā. Nam ad id quod dixisti, infames homines & impuras mulieres in ludæis aut flagi-

flagitiosis artibus exercendis certo laudis premio affici solere, iam responsum est, turpitudinem ipsam per se a nemine laudari posse: sed illud aptum atque concinnum, quod in forma, in cultu, in motu, in gestu denique corporis enitescit. Quae tamen honestatis similitudo non tantam vim habet, ut impuras artes vulgo laudabiles efficiat. Nunquam enim re probum obijcerentur, si hominum vulgus existimaret, alicuius expetendi decori laudem in illis esse sitam. Quod autem ad Sisyphum & Autolyum & Ulyssen attinet, intelligi oportet non in illis vanitatem, sed sapientiae speciem fuisse laudatam. Sapientis enim hominis officium existimatur, multa dissimulare, multa etiam interdum Respub. causa simulare, & hostes insidijs callide circumvenire: quibus artibus apparet, tres illos praescis temporibus nobilitatos existisse. Nec tamen Homerus quattuor multa praclare dicat, est in omnibus audiendus. Multa enim mentiuntur Poetae, ut est in veteri proverbio, Cum igitur ut ad propositum rideamus, exploratum sit tantam esse admirationem virtutis, tantum ipsius honestatis splendorem, ut tyrannos etiam homines feros & humano generi pestilentes commoveat: quid de populo tandem univervo existimandum est? Costat enim ex ijs, qui nec insigni scelere contaminati sunt, nec rursus egregiae virtutis specie commendati, virtute namque, excellētes multis annumerari non possumus: & qui insigni aliquo scelere publicum ortum perturbant, omnium consensu a vita communione repelluntur. Est igitur populus multitudo collecta ex ijs, qui vel aliquam officij mediocritatem tueri possunt, vel in leuiore aliquo flagitio versantur. Hic tu quantum oratione consumpsisti in accusanda libidine populi, in amantia multitudinis insectanda, in communibus vitae flagitijs describendis? In illa verò

explicatione ciuiliū seditiōnū atque publicarū
 calamitatum exultauit oratio sua, omnem antiqui-
 tatis memoriā repetens atque d. monstrans, omnia
 imperia populorū auerſa & scelere concidiſſe.
 Sed mihi crede, habuit multum iniquitatis accusatio
 ſua. Pratermiſſis enim bonis populorū opera &
 induſtria conſtitutus, in eorū tantū malis enu-
 merandis, viſiſq; omnibus ſciligendis verſata eſt.
 Quid enim queſo fuiſſet ad humane vitę preſidiū
 & cultum vtiliter inuentum, ſi non multitudinis
 labor & manus acceſſiſſet? Vt enim hic omittā terra
 culturam, ædium extruções, urbium munitiones,
 curationem valetudinis, nauigationem & artes in-
 numerabiles, ad vitam ſine cura degendam populi
 ipſius ope, & diligentia conſtitutas: rectē profectō
 viuendi diſciplina, mores & inſtituta nulla fuiſſent
 niſi hominum multitudo iure ſociata vnum in locū
 conueniſſet. Nam ſi homines in ſiliis diſſipati be-
 ſtiarum more vagarentur, quid humanitatis cultus,
 aut quod verecundię ſignum in rebus humanis exi-
 ſteret? Ciuitates igitur indolem adoleſcentium exci-
 tauerunt, atque paulatim hominum ingenia exco-
 lentes, ad honeſtatis ſplendorem inſtruxerunt. In il-
 lis religio & officiū ortum eſt, ibi iuſtitia lumen
 eluxit, ibi magnitudo animi, ibi modeſtia & reli-
 quę virtutes exſtiterē Quin etiam artium maxi-
 marum ſtudium, occultarūq; rerū inueſtigatio &
 inuentio nulla eſſe potuiſſet, niſi prius ſummorum
 hominum ingenia fuiſſent ciuilibus inſtitutis man-
 ſuefacta, & excolta ad rerū naturam acriori mē-
 tis acie perſpiciendam. Neque ſolū hoc preſtat
 ciuilis cultus, vt homin. ſ. agreſt. vita ad humani-
 tatem traducti, facilius humanarū atque diuinarū
 rerū cognitionem capiant, verū etiam vt
 ſecurē atque commodē vitam in naturā perſeſtiga-

tione consumant. Nullo enim modo summi viri sapientiae studia colere potuissent, nisi multitudinis ope eorum vita muniretur, multorumque hominum inuentia ingentem illis materiem ad naturae explanationem suppeditarent. Omnes igitur artes, quarum praesidio vitam sustentamus, & vim bestiarum, imbruium, hostium arcemus, & animum sapientiae disciplina excolumus, atque postremo homines summi, ipsius multitudinis ope inuentae: quae perfectae sunt. Haec tam multae utilitates quantam tandem ratione a populo manare potuissent, nisi fuisset innatus omnibus insignis quidam pudor, & publicae incolumitatis appetitus? Quis enim queso est in populo legibus atque moribus constituto, qui a charitate humani generis abhorreat? Nec enim solum liberos, parentes, propinquos, sed cives etiam atque adeo genus humanum sibi naturali amoris fœdere sociatum vident. Quam dociles autem sint ad omnem rectè viuendi disciplinam, si modo rectores habeant & prudentia graues, & publicae incolumitatis amantes est explicatu difficillimum. Mirum enim est, quam omnes magistratus & principes vereantur, & viros omni virtute praestantes obseruent, usque adeo, ut excellentis hominis conspectu furor omnis confidat, & incendium seditionis extinguatur. Quod Vergilius elegantissimè describit,

Magno (inquit) in populo cum sepe coorta est
Seditio, seu. r. q. an. mis ignobile vulgus.
Lim. r. facies & saxa volant, furor arma ministrat.
Non potuit magis ante oculos ponere turbulentæ
discordiæ tempestatem. Sed videte illius sedandæ fa-
cilis & expeditæ rationem.

Tum pietate grauem, ac meritis si fortè virum quem
Conspectere siliunt, arctetisq. auribus astant.

K.

Ille

Ille regit dictis animos & pectora mulces.
 Cernis quātum habeat authoritatis apud populū,
 furis etiam ad tectum & immane facinus excita-
 tum, prudentiæ, constantiæ atque probitatis opinio?
 Non est necesse id exemplis confirmare. Plena hyslo-
 riæ sunt, neque est quicquam magis peruulgatum,
 quam prudentium & grauium hominum auctori-
 tate populi fauores omnino comprimi, & turbidas
 seditiones extingui. Quid illud? nonne n. agnum
 argumentum est, nihil esse apud populū virtute il-
 lustrius, quod eos magnificiat, qui præstantium ho-
 minum testimonio comprobantur? Non enim me-
 diocrem laudem inueniunt ij, qui se ad claros &
 spectatos viros adiungunt, & ab illis diliguntur.
 Hos itaque multitudo statim incipit admirari, quā-
 tus nondum eorum res studia perspiciat. Satis e-
 nim ad magnum decus existimat esse, datum illis a
 summis hominibus, virtutis & industriæ testimo-
 nium. Hoc animaduertentes Poëte, fecerunt eos
 quos ornare volebant, quorundam Deorum familia-
 res, ut Vl. ssem Minervæ, Æneam Vereris, Hippo-
 lytum Dianæ, ut multitudo in tanta gloria ponens
 approbationem hominum virtute præstantiū, tanto
 magis fidentius de illis iudicaret, quos audiret fuisse
 Deorum familiaritatibus implicatos, quantum di-
 uina sententia hominum iudicijs antecellit. Ergo
 cum omnes homines maximam quidem laudem ar-
 bitrentur esse, a diuina mente comprobari, proximā
 autem a viris diuinis in pretio haberi: quid est ma-
 gis perspicuum, quam omnes ad virtutis &
 sapientiæ laudem conspirare? Nam quid aus popu-
 lum ingratiū semper & improbum in cives bene me-
 ritos extitisse, si recte iudicare de omni causa vili-
 mus, non certe huius mundi crimine liberabimus.
 Eas enim calamitates quas viri excellentes in libe-

ris populis hauserunt, magna ex parte reperimus
 paucorum perfidia illatas multitudine reclamante.
 Obijt in carcere Miltiades, in quem fuit non popu-
 lo, sed Xanippo accusante deductus. Populum enim
 in iudicio valde propitium expertus est. Theramenes
 triginta tyrannorum iussu venenum sumpsit inuito
 populo, necemq; illius ægerrimè ferente. Haussit in ea
 ciuitate venenum Phocion, calumnia paucoru Macedonia
 regibus gratificantium: at vniuersa ciuitas
 ob illius mortem in luctu versata est. Quid Socratis
 necem? Quia Xenophontis exilium? Quid Demetrii
 fugam? aliorumque hominum industria præstans
 exitus miserabiles oratione cõplectar? Parum
 ne constet, eos omnes fermè iniuria multitudine in
 clades illas incidisse? Quantum mærorum, ut de
 Romano loquar, exilium Cecilij Metelli Numidici,
 gentili o Metelli, tui, cuius vniuersis attulerit,
 quantam rursus voluptatem ex illius restitutione cuncti
 ciues exceperint, dici vix potest. Fuit Clodij
 conductu opera in exilium pulsus Cicero: at illius
 discessu omnis ciuitas incredibili dolore
 confecta fuit. Quid de illius restitutione
 dicam: tanta totius Italiae gratulatione
 celebrata? Quanto amore populus vniuersus Cato-
 nes, Paulos Marcellos, Scipiones, & omnes egregios
 viros complexus est, ut eorum casus & incommoda
 dolenter tulit, quàm grata voluntate sint semper
 summorum hominum memoriam persequas, docteri
 hominum scripta declarant. Quare Africanu illu
 superiore valde admiror, Lincernu patriæ, quæ illu
 amplissimis honoribus auxerat, in ciuib; Quin e-
 ziam tradunt morientem præcepisse, ut sepulchrum
 sibi in eo ipso loco, quod exilio voluntario delegerat,
 edificaretur, ne ossa illius in grata patria contur-
 ret. O vocem tanto viro indignam! Tunc migrat in

patriam appellas eam, quæ te tantis beneficijs orna-
uit? Illa te admodum iuuenem in summo imperio
locauit, eadem summis viris gloriam & dignitatem
tuam imminuere cogitantibus, incredibili studio re-
sisti: quin etiam eo ipso die, quo erat tibi iudicium
subeundum, suum erga te studium declarauit, cum
deserto foro, neglectis tribunus & insigni contume-
lia vexatis, te omnia templa salutem prosequuta
est. Si patriam appellas duos Petillios, qui tibi di-
em dixere, non recusato quo minus eam ut ingrati-
am & inmemorem, scelere condemnas. Si autem patria
est vniuersa ciuium multitudo, cum hæc te semper
ornarit, & auxerit, tuæq; dignitatis amplitudini
nullo in loco defuerit, non in ea gratum animum,
sed in te prudentiam requiro: Idem, quod de Scipio-
ne diximus, de omnibus ferme præstantibus in Rep.
gubernanda viris dicendum est. Vix enim fuit vn-
quam egregius homo, qui non populo egregie charus
existeret. Aus præterea, populari amentia ciuitates
& imperia corruisse. Verum id quidem est: sed ea
ipsa imperia populorum opera & industria funda-
ta & amplificata sunt. Non, inquit, sed paucorum
consilio & sapientia. Fateor equidem. Sed si ea
iusta causa est, cur populos ab ea laudis societate re-
pellas, quod non per se, sed paucos sequuti vrbium
fundamenta uicerint, & ciuilem societatem diuersissi-
me coluerint: eadem ratione defendam non esse ve-
rum causam publicæ calamitatis populus attribui.
Non enim per se, sed paucos sequuti omnia perdid-
erunt. Quæ igitur inuidia est, id illis crimina in-
ferre, quod præcipue pertinet ad principes, eorum
iustitia ad suam dominationem intemperanter a-
buscentes: & laudem illis cum principibus commu-
nem, ad principes vniuersam transferre? Si verum
itaque fateri, & rectus populorum studijs vitia pen-
sare

fare velimus, multò plura bona quàm mala reperimus rebus humanis fuisse opera multitudinis imperata. Quæ quamvis interdum turbetur, & in perniciem irruat, ducta tamen sæpe ipsius honestatis splendore a flagitio reuocatur. Vt enim mare diuisum sedatione atque tranquillum, quàm tempestate concitatum animaduertimus: ita populum diuisum quietum, quàm seditione commotum aspicimus. Hanc tu populi causam si tueri voluisses, quantum campum haberes in quo oratio tua posses excurre, & quomodocunque vellet liberè vagari. Facile enim potuisses, quæ tua copia est, infinitis exemplis ostendere, quantum amor honestatis fueris semper omnibus populis ingentis. Atque primum res ab Atheniensibus gestæ (nescio enim quomodo ciuitatis illius, omnium disciplinarum alterius exempla, libentius usurpamus) ingentem tibi materiam afferrent. Commemorares enim, quàm sæpe omni populus honestatis tuenda gratia extremum discrimen adierit: quàm illustres contentiones pro iustitiæ defensione, & totius Græciæ libertate suscepit: quanto impetu, & ardore cum summo fortissimum omnium periculo supplicibus opem attulerit. Quod si Spariam orationis ipsius cursu & impetu delatus esses, quàm multus & quàm memorabilibus exemplis disputationem locupletare potuisses? Explicares enim puerorum institutionem, studia iuuentutis, ipsius senectutis gravitatem, vniuersiq; populi in virtutis studio consensionem. Tum ea quæ Lacedæmoniorum multitudo pro Græciæ defensione fortiter atque laudabiliter gessit, quæ rectè, temperatè & constantè administrant, luculentè exponeres. Jam Romanæ gentis mores & instituta, quàm amplam orationis segetem tibi suppetantur? Quæ enim tanta fides, tanta iurifurâ-

de religio, tantum honestatis studium in ullis tamquam fuit? An tu credis fieri potuisse, ut populus ille tam longè latèque imperium auzeret, idque tam multis annis conseruaret, si non artes præclare, quibus erat instructus, multis partibus eiusdem vitæ superassent? Nullo modo mihi crede, non dico imperium auzere, sed ne ciuitatis quidem vnius opes diu tueri potuisset, si plus apud eum libidinis & igniuiæ turpitudinis, quam laus industriæ & continentie valuisset. Nichil enim est, quod sine virtutis & modestiæ præsidio possit esse diuturnum. Ut autem hic Gallos & alios populos rerum gestarum gloria florentes omittam, quomodo tu Hispanæ nationis facinorosa verba extolleret? ut singulas res vniuersæ Hispaniæ consensu contra Christiani nominis hostes susceptas exornaret? Diceret enim, quanta virtute Hispani pro religione dimicarent: quanta contentione patriam defenderint: quanta fide reges & principes amplexi fuerint. An tibi homini eloquentissimo, in tam vera & expedita causa oratio defuisset? Quam autem similitudinem truculentæ bestię inducis, alienam puto. Non enim ut inuitis bestiis atque recusantibus sint iniecta vincula: sic hominibus leges impositæ. Homines enim non vis, sed ratio impulsit ad leges accipiendas. Rationi autem injici vincula non possunt. Quæ vis enim queso multitudini inferri potuit? Aut quo supplicij metu vniuersum populum coges legibus obedire? At constat septennumero multos, ut patrijs legibus obtemperarent, ad non dubiam mortem concurrisse. Vnde in Spartiatas, qui apud Thermopylas duce Leonide ceciderunt, extat illud Simonidis Epigramma a nostro Cicerone versum:

Dic hospes Spartæ, nos te hic vidiſſe iacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Ergo

sceleratos homines de medio tollendo, partim medio-
 cres homines ad honestatem premio laudis incitan-
 do, multitudinem bonam & obsequentem effi-
 ciunt. *Vi enim medicina refecat interdum partes*
insanabiles, ne earum contagio totum corpus infi-
ciat: ita leges extremo supplicio inextinguibile scelus
comprimunt, ne ex illo quasi quadam lues ad uni-
uersam Rempublicam permanet. Et quemadmo-
dum, ut in eodem simili verfer, ubi salus omnino
desperata est, ibi nullus medicinae usus esse potest: ita
si mores publici fuissent omnino corrupti, nunquam
fuisset in scelera vindicatum. Nam neque cura-
tio desperatis adhuc benda est, neque corruptae partes
excindende, si totum corpus est similiter affectum.
Hic tu populum ipsum, quasi belluam immanem,
inuitam atque repugnantem, legum clauis in clu-
sionem esse vis. Quasi non ab ipsis populis expetite
leges, atque comprobata sint. Aliter enim, cur tam-
si honores Lycurgo apud Lacedaemonios publico om-
nium consensu decreti fuissent? Cur apud Athe-
nienses Solonis nomen in tanta laude floruisse? Cur
Romanae civitatis principes in Graeciam misisset, qui
leges a sapientissimis hominibus Latas describerent?
Cur omnibus, qui leges dedere, summa rerum omni-
um potestas permissa fuisset? Omnes enim constat
in suis civitatibus primum patrum tenuisse. Omnes
illa antiquiora de divinitate creata, Mercurij a-
pud Aegyptios: de Minos, & Rhadamantho, qui fi-
lij Jovis habiti sunt: de multis alijs legumlatori-
bus, qui fuerunt populorum opinione in deorum
numero repositi. Vel non igitur mihi dicas, que-
niam bellua immanis vincula expetuit unquam,
aut divinos honores habuit illis, a quibus aliza-
ta est? Quid illud? Multa exim in publico mo-
re posita pro lege habenda censent illi, quos autho-

ros habetis. Sic enim, ut alios omitram, vester
Julianus ait. Cum ipse leges nulla alia ex causa
 nos teneant, quam quod iudicio populi receptæ sint,
 merito & ea quæ sine ullo scripto populus pro-
 bauerit, tenebunt omnes. Ex hac *Juliani* sententia,
 quam reliqui omnes sequuntur, apparet, quantum
 sit publico iudicio tribuendum. Nunquam enim
 viri grauiissimi atque prudentia præstantissimi, sã-
 ti fecissent vniuersæ multitudinis approbationem,
 nisi acutè vidissent, illius voluntatem esse plerum-
 que cum honestatis studio, legumque prudentia mi-
 rificè congruentem. Quod si lex est ut placet *De-
 mostheni*, Deorum inuentum atque manum, aut ut
 inquit *Aristoteles*, mens omni perturbatione va-
 cua, eique de causa diuina: constat, populi morem
 & legem ratam efficere, & pro lege reputari: efficitur
 planè, populi plerumque iudicium cum diuina
 mente consentire. Quod igitur tu pro argumento
 sumis amentie popularis, id maxime populi pudorem
 & verecundiam confirmat. Continunt enim leges,
 quibus populi deinceps sunt, totius honestatis disci-
 plinam, vniuersumque Reipublicæ præsidio suo
 communiant. In quo autem inuidiam ex tyranno-
 rum inauaritate populo concitare voluisti, parùm
 mihi visus es attendere quantum iudicium honesta
 indolis in populo extiterit, tunc etiam cum tyrannos
 publico præsidio armabant. Quantum enim sic
 multitudo ad honestatem propensa, ex eo perspicitur,
 quod nemo unquam ad eam astu capiendum ac-
 cessit sine virtutis egregia simulatione. Quis enim
 unquam tyrannidem afflictauit, qui non prius om-
 nem contentionem in eo adhibuit, ut vir virtutis
 excellens, & publicæ incolumitatis amans haberetur?
 Quemadmodum eam aucupes aut esca, aut
 fistula aures alliciunt, atque tandem improvidus illa-

queant: ita qui populum insidijs opprimere statuerit, hoc primum aucupio simulatae virtutis sibi utendū putant. Nunquam profectō malitiosi homines hac arte sibi populum capiendum existimarent, nisi intellexissent illum virtutis spectre delectari. Ergo si populi voluntatem respicias, videbis eum tunc etiam, cū ad homines improbissimos omnes opes Reipublicae deferrebat, plurimum virtuti tribuisse. Nō enim illos, sed virtutem, quam esse in illis existimabas, ornandam esse ducebat. Idq̃ ubi primum dolum sentire potuit, apertē ostendit. Quantum enim odium in tyrannos, & quā immane concipiat quā inimicus & infestus sit omnibus qui simulata virtute populus illuserunt: explicari non potest. Multa dici alia possunt, ex quibus liquet: dō constet, quā sit ut plurimum omnis multitudo honestatis appetens & infensa turpitudini. Sed minimē necesse est. Hoc enim dico, cū populi mores immutati perniciem Republicae minuantur: cū ciues perditī effrenataq̃ libidine furentes sese flagitijs omnibus inquinant: cū, ut rerum humanarum conditio postulat, Reip. fatalis exitus appropinquat: tūc etiam omnium testimonio virtutis excellentiam comprobari. Te autem teste potissimum utar. Sic enim ais, nomina rebus inmutari, malitiam appellari vulgō sapientiam, audicię virtutis nomen imponi. Si igitur tantum studiū existit in omnibus improbis occultandi flagitij, virtutumq̃ nomina captandi, nōne satis apparet eos omnes egregiē de virtute iudicare? Addis præterea, in periculis constituti optimorum auxilium implorant, metu autem liberati, eosdem e patrię finibus expellunt. Non cernis igitur, quantum in omni fortuna testimonium a corrupta multitudine viris optimis impertiri solcat? Nam qui in communi rerum omnium perturbatio-

ne, in rebus desperatis, cum ad delubra omnia confugiant, ut tram diuinam religione placent, a viris etiam bonis, quasi a quodam numine caelesti auxili-um implorant, iudicant certe in illis diuinam vir-utem elucere. Qui vero secundis in rebus ciues bene meritos eiciunt, aut in eos improbi sunt, quod in- telligant eorum virtutem & continentiam pecuni-arium cupiditati voluptatumq; libidini repugnare, aut inuidia ducti virtutis praestantiam equo ani- mo aspicere nequeunt: si ut licentiam suarum cupi- ditatum obtineant, quid illustrius, quam declarari ab hominibus libidini deditis, sese praesentia hominis vniui, tanquam luce solu offendi? Nec enim perdi- si homines de illo praeclaram opinionem habent, quem flagitij censem habere non reformidant: si a- stuentes inuidia egregios viros exterminant, eos planè iudicant esse diuinis copiis affluentes. Iis e- nim, quae quisque contemnit, nemo inuidet: sed ijs quae pulchra & eximia putat. Quid est igitur cla- rius, quam in omni fortuna semper excellentem vir- tutem furiosi etiam populi consensu in laude ver- sari? In vniuersum autem tria sunt, quae aliquo tempore expressam laudem virtutis impediunt. Nam aut flagitiosa cupiditas incitat homines ad laudem honestatis obsequendam, aut inuidia ad ex- singuendam, aut invidia ad obscurandam. Cum e- nim ut primum de cupiditate loquar, animus ager quasi graui morbo oppressus, ad studium virtutis ex- citari nequit, sed nefariae voluptati constringen- dis n dat, indignè patitur proprium scelus aliorum splendore coargui. Hoc igitur instigat homines amantes ad aliud facinus longè detestabilius o- beundum. Incedunt enim insidias optimo cuique, machinas omnes adhibent, ut eum aut interimant, aut exterminent, ut ita tandem possint per omnia genera

genera libidinum vagari. Vt igitur lucem oderunt, non quia parum iucundam aspectu, aut parum rebus humanis utilem existiment, sed quia suis interdum flagitijs eam aduersari conspiciunt: ita virtutem interdum nefarie persequuntur, non quia lumen illius parum caeleste atque diuinum arbitrentur, sed quia vident illud esse sceleri contrarium & inimicum. Ergo ut ad suscipienda flagitia opportunitate noctis utuntur: ita luce virtutis amota, credunt se multo liberius peccaturos. Vident enim illius discessu, noctem atque tenebras quasi occidente sole futuras. Hac itaque flagitiose cupiditatis immanitas est interdum impedimento, quò minus virtus pleno ore laudetur. Inuidia deinde quantum potest, eam infringere conatur. Est enim malum reum, detestabile, execrandum, omnibus bonis infestum, rebus humanis pestilens atque mortiferum. Hac ubi animis hominum quasi furias quasdam immittit, ita eos amentia precipites exturbat, ut in amicorum etiam perniciosi instiget. Dum enim plerique dignitate principes esse cupiunt, idq; non tam industria excellenti, aut acri virtutis studio, quam alienae laudis imminutione se assequi posse confidunt, omni impetu feruntur in eos, quos vident insigni dignitate praeditos, usque adeò ut neque familiaritate, neque propinquitate, nec ulla denique coniunctione a tanta sceleris immanitate deducantur. Nichil est enim tam sanctum, nihil tam omni religione munitum, quod non inuidia violare soleat. Intimos enim sensus lacerat atque consumit, tantumq; dolorem efficit, ut menti lucem eripiat, & ab omni alia cogitatione ad virtutis exitum traducat. Hinc igitur doli, fraudes, insidiae, hinc tela comparata in bonorum pestem atque perniciem, hinc turbulentissima tempestates excitare. Attamen
quo

quò maiorem dolorem capiunt homines perditissimi ex aliena dignitate, eo clarius iudicium iudicij suadant. Nunquam enim tanta invidia astuarent: nisi planè cernerent eas opes, quibus homines singulari virtute in omni genere redundant, esse laude immortalis dignas. Ergo neque flagitiosi homines, cum impunè libidinis atque dedecori servire cupiunt, nec invidi, cum alienæ dignitatis aspectu contabescunt, aliter de virtute iudicant atque viri boni: quamvis id omni ratione dissimulent. Considerandum tamen est, quàm brevis et quàm imbecilla sit illa fraus hominum aliena dignitate dolentium.

Quamvis enim primos vapores habeat vehementes, interposito tamen spacio confescescit, atque tandem vires omnes amittit. Illi enim ipsi, qui omnia effrenata libidine mestuntur, qui virtutem insucri nequeunt, eandem paulo post vitæ naturæ victi in omni ætate celebrant laus, atque religione consecrandam existimant. Obscurum est, vix primam virtutem ab omnium conspectu remouetur, omnem invidiam timorem, idere, et spectatos homines ab ipsis invidia requiri? Tunc enim omnes virtutem amissam lugent, tunc se bonorum præsidio orbatos esse queruntur, tunc cupiunt eos etiam, quos occiderunt, in vitam revocare, tunc eos laudat in calum extollunt. Sic igitur fit, ut omnes excellentes viri in multis maiore gloria floreant post mortem, quàm in vita floreant. Tunc enim invidiæ impetu videbatur nonnunquam cursus veræ laudis impediri. Post mortem verò invidia prorsus extinguitur, et caligine ab omnium oculis dispulsa. mirum est quatenus splendor virtutis omnium oculis obuersecur, et quanto consensu multitudinis effratur. Restat ut de multitudinis infirmitate differamus, quàm tertiam causam adduxi, cur interdum virtus in obscuritate lateat. F.

seor equidem imperitum vulgus in magnis erroribus
 versari solitum. Multos enim videmus falsa virtu-
 tis opinione commendatos, multos contra virtute
 eccellente praeditos, eodem errore hominum in igno-
 minia versari. Nam licet sapientes cum insipienti-
 bus in virtutis approbatione consentiant, hoc tamen
 interest inter utrosque, quod sapientes statim verè
 & incorruptè iudicant, & visa nomine virtutis
 inuoluta perspicunt: insipientes verò id tardius as-
 sequuntur, & prius aliquam insensuè penam luunt.
 Unde perspicitur, illis qui ad veram gloriam nitun-
 tur, non modò perditorum hominum furore & inui-
 dia multos labores esse perferendos, & ingentia vitæ
 discrimina subeunda, sed etiam infamiam concipi-
 endam. Quæ tamen intra breue admodum tempus
 evanescit. Tanta enim est veritatis vis, tantum ve-
 ra virtutis lumen, ut omnem infamiam aut scelere
 hominum, aut errore cõflatam deleat & extinguat.
 Ita tandem fiet, ut homines etiam scelerati & impe-
 riti bonos egregiè laudent. Non ita est, inquis: nam
 cum in omni genere rerum illi tantum iudicare de
 ijs rebus possint, qui sunt earum rerum scientissimi:
 fieri non potest ut populus, cum sit virtutis ignarus,
 ceteris de virtute nullo. Hoc quidem rectè dictum
 fuisset, si sensus ille, quo honestatem laudandam &
 amandam sentimus, ratione & disciplina, & non
 potius natura, & quadam penitus insita notionẽ
 constaret. Omnes enim a natura informati, sapienti-
 am, equitatem & animi altitudinem cum admi-
 ratione suscipiunt. Quid insicari non potes. Sed in-
 fidias inquis fieri multitudinẽ, & ita evenire, ut ho-
 mines seditiosi simulatione virtutis opes, honores,
 imperia consequantur. Fateor equidem. Sed quæro,
 num possit aliquis dolus & fraudibus in diuina
 laudis possessione permanere? Minime certè. Cur ita-

rardem? Quia multa signa sunt, quæ faciliè arcana
 mentis inducunt. Nam cum oculi, frons, status, in-
 cessus, oculi mentis aperiant, tum multo magis o-
 ratio, omniaq; vitæ consilia, quæ semper natura co-
 gerit cum mentis habitu consentiunt. Est enim ani-
 mus quasi fons perennis, unde omnis oratio & om-
 nis actiones emanant. Vis igitur vitæ redundan-
 uerit, multa necessario proficiunt, quæ illum inclusas
 libidines ostendent. Quantum studium adhibuit
 Alcibiades, quam diu sparte vexit, ut seueri & cō-
 stantis hominis personam sibi faceret? Num eam tue-
 ri diu potuit? Non profectio. Insita namque libidi-
 ne concitatus, infinita flagitia concepit cum summa
 impunitate & impudentia. Quid Phalaris? Quid
 Dionysius? Quid alij inuicissimè tyranni? Num
 cum populos specio lenitatis & clementie delinire
 cuperent, insitam immunitatem dissimulare potue-
 runt? Quam multi perfidiosi, cum intelligerent ni-
 hil esse fide plausibilius, frustra se bonos viros esse si-
 mularunt? Quam multi natura et ingenio truculenti,
 frustra clementie firmam aucupari conati sunt? Ve-
 luti ille Domus Terentianus, qui cū uideret facilita-
 te nihil inuicem esse melius, neq; clementia, eiq; de cau-
 sa libere atq; benignè facere meditaretur, nullo mo-
 do potuit id, quod in uita Minerva conabatur, ad
 extremū usq; tenere. Ad naturā itaq; suam subinde
 redit, & cum maxime se colere uult, uerba plena
 stomachi fundit, quare est illud, i. s. fundite, emite,
 facite quod uolū uobis. Nulla deniq; uirtus, nullū stu-
 diū diu simulari potest. Ad id satur enim atq; repu-
 gnat ipsa natura. Quāuis igitur nullū esset ingeni-
 um in populo, scelus tamen tam malis signis seip-
 sum indicans, negotium nullum esset inspicere.
 Quid, quod in nō est omnino homines ad id, quod est me-
 lus intelligendus? Vt enim fatear, in rebus quæ
 arti-

artificio constant, multa ab earum rerum intelligentibus animadueri posse, quæ imperitos effugiunt, id tamen in rebus quæ sunt communibus infixæ sensibus, accidere non posse defendo: quanquam in artibus etiam videmus eadem sæpenumero doctus et indoctus probari. Quis enim est in populo, quem Franciscus Mediolanensis eximij cytharædæ cantus non incredibili suauitate demulsi? quem Michaelis Angelus Florentini tabula non admiratione suspensum teneat? Legi nuper perbelli Epigrammata summorum hominum in tabulam parandam, in qua erat Mendoza tuus, vir omnibus rebus o natissimus, Cæsaris apud Venetos legatus, opera Titiæ cuiusdam luculenter expressus. Existimasne fieri posse, ut illa pictura, quæ viro doctissimos et amplissimos commouit, non multitudinem etiam commoueret? Idem oriam in omnibus alijs artibus accidere videmus, ut qui excellentes artifices ab optimo quoque artifice iudicantur, iudicio etiam multitudinis excellent. Contrà vero si pector aliquid imitando a natura discedit, si musicus vocem absonam, et paulò a numerorum ratione discrepantem conatur, omnes quantumvis haud arti non rudes offendit. Quod si homines illo et de artibus illis sæpenumero rectè stantunt, quarum intelligentiam sine disciplina assequi non possunt: quid de honestate dicendum sit, ad cuius intelligentiam et cupit et non discit, sed natura instituti sumus? Si Aristoteli et ceteris hæc aliquis Athenis, quis esset omni laude? si non illi, num aliter graues homines, aliter plebem suscipi? quæ sententia opinari conuenit? Minimè quidem. Omnes enim virtutem Aristoteli propter virtutis excellentiam mirabantur. Tempore Pisicionis, quis bonorum omnium ne fuit illo virtutis et continentis fons et præstantior? Quis itæ fuit illi iudicio multitudinis antelatus?

Quid

Quid hic Camillum, quid Regulum, quid Africanum, & alios excellentes populi Romani principes commemorem? Quis enumerat Romæ, qui non eorum virtute Romanum imperium nisi iudicaret? Sed minime necesse est in re perspicua confirmanda multis exemplis uti. Constat enim semper vulgus hominum constantiam, gratitatem, & animi magnitudinem suspexisse. Quod si aliquando aut vera virtus latet, aut vitia simulatione virtutis occultantur: considerandum est, nec virtutis lumen diu obscurum esse posse, nec quicquam fictum aut simulatum in diuturna laude versari. Præclare igitur Socrates, ut est apud Xenophontem, eam tantum esse certam ad gloriam viam asserbat, quæ veritate muniretur. Hoc autem ita confirmabas. Fingamus, inquit, velle aliquem aulædum præclarum existimari, non tamen sit. Is cum illud musicum artificium imitari nequeat, reliqua omnia, quæ viderit fieri ab aulædo, summa animi consensione persequetur. Primum igitur operam dabit, ut ad eorum similitudinem ornatu pulcherrimo instructus, & sequentium æmine circumfusus, in publicum prodeat. Deinde cum eos videat omnium sermone laudari multos etiam laudatores allegabit. Sed tandem aut nullum suum si occurrere dabit, aut si dare volueris, sese ridiculum ostendet. Nec solum malus aulædus, sed impudens, & arrogans esse conuincetur, ingentesq; opes sine ullo fructu consumere. Hoc igitur tanto dedecore sine ullo emolumento, & cum omnium derisione concepto, quoniam modo poteris reliquam vitam sine angore traducere? Idem eveniet illi, qui se summum Imperatorem aut optimum gubernatorem haberi velit, harumq; artium sit ignarus. Si enim, cum valde cupiat singularem de se opinionem multis afferre, fidem non fecerit, erit certe miser. Si autem fidem

L.

fecerit,

fecerit, multò inferior. Nec enim poterit aut claustrum sibi traditum tenere, aut exercitum sibi commissum moderari: & ita eos quos minimè vellet, funditus euerteret, & ipse cum insigni dedecore & ignominia peribit. His quidem verbis Xenophon ait solitum fuisse Socratem nobiles homines ab inani gloria detertere. Alibi verò sermonem a Cambyse cum Cyro filio habitum exponens, ita eos loquentes inducit. Sic statuis pater, inquit, Cyrus, nihil esse vilius opinione sapientiæ, ad milites imperio continendos. Ego verò, inquit Cambyses, Quanam igitur ratione perficiam, ut me omnes sapientem opinentur? Una est, inquit, via ô fili, ad illustre sapientiæ nomen in quouis genere consequendum, sapientiã ipsam complecti. Quod quidem in res singulas inquirens, rerum esse deprehendes. Si velles enim te bonum agricolam aut equitem, aut aulicũ existimari, non tamen esses, aut aliam quamvis artem profiteri instituis, cuius esses omnino rudis, vide quàm multa tibi fuissent excogitanda, ut eam quam velles opinionem populo commoueres. Atqui sicum miles egisses, ut te laudarent, ut videlicet ea via stalla illa confirmaretur opinio, & magnifico cuiuslibet artis apparatus expectationem multitudinis excitasset: ubi primum tui periculum fieret, infamia tua conscientia omnium conuicta teneretur, & apertè summum infamiae crimen sustineres. Hactenus quidem Xenophon. Cuius sententia videmus quàm sit inanis eorum conatus, qui dolo atque fallacijs ad gloriam adspiciunt. Erunt quidem illi aliquo tempore in oculis populi, & opibus atque gratia florere. Sed ubi primum insulie detectæ fuerint (neque enim animo conception scelus dissimulari diis potest neque latere) summa infamia deformantur. Sola igitur vera virtus firmam & stabilem gloriam efficiet.

Altera

Magna enim est vis in virtute, magnum robur & inuisum, nempe quæ nec perditorum hominum iniurijs infringi, neque iniuriæ telus obrui, neque inscitia multitudinis obscurari possit: sed ita semper cum scelere & amentia congregatur, ut clarissimum triumphum agat, lumenq; suum tandem omnium oculis conspiciendum exhibeat. Ergo cum neque flagitiorum omnium miscuitas, neque inuidiæ detestabilis immanitas, neque imperiæ multitudinis amentia possint ullo modo laudem honestatis diutius impedire, nihilq; sit aliud quod laudi virtutis officiat: eueniat tandem necesse est, ut virtus omnium improbissimorum etiam confessione summis laudibus offeratur. Hæc est illa gloria, quam expetendam iudico. Nihil est enim a virtute perfectum, quod non sit omni studio complectendum. Illa vero fallax & inanis, quæ se huius imitacionem esse cupit, quamvis illi nemo resistat, per se tamen intra breue tempus euanescit. Nullas enim vires falsum habere potest ad permanendum. Hæc est illa, quæ miseros homines afflicta, quæ populo supplices esse facit, quæ scelera infinita suscipit, quæ ciuitates & imperia conuellit, inanis, furiosa, imbecilla, dignitatis appetens, & nunquam in ulla dignitatis parte versata. Huius tu quidem vitia grauiter infectatus es, sed oratio tua immortem inanis gloriæ flagitia ad ipsam gloriam transiit. Quod quidem perinde est, ac si quis humane figure e luto fictæ vitia colligens, eaque in hominem conferens, probare veller, hominem esse lutum & fragilem, mente & ratione penitus carentem. Ista enim gloria, cuius scelera complexus es, non magis in gloriæ ratione non cadit, quam homo e luto & argilla factus in hominis rationem. Tuis autem definitiombus uti libet. Tuis enim gloriam esse censent.

sem uniuersi populi laudem, opinione excellentis decorus excusata. Viri igitur tibi tandem gloria affluere videntur? Illine, qui e blanditu suffragijs in opinionem suorum ciuium irrepunt, an illi potius, qui laudem non ambiciosè flagitantes, ab omnibus tamen & ciuibus, & peregrinis miris laudibus efferuntur? Illi qui aura leuissimi & inconstantissimi rumoris exultant? An ij, quorum laudem nulla cōsequēs atas obruet? an illi postremo, quos imperitis tantū ad breue admodum tēpus inanissimo plausu prosequuntur? an illi potius, quos paulo pōst omnes ciues & peregrini, prudentes & imprudētes boni & improbi sūt eximij laudibus ornatur? Est enim virtus grata multitudini, iucūda bonis, improbis admiranda, & contra omnia inuidiæ tela undique munita. Eam itaque solam gloria stabilis & firma consequitur. Contrā verò, qui virtutis expertes sunt, frustra ad gloriam nituntur. Merito igitur eos ita pudet istius leuitatis, ut interdum gloriæ studium in concione profiteri non audeant. Est enim fœdum & flagitiosum, gloriam sine virtute consecrari. Illa igitur oratio, qua ambitionis indignitatem, insulias, ogritudines, humiles & fractas exanimationes elegantissimè descripsisti, nullo modo gloriam labefactat, nēpe quæ non in ambitione, sed in eximia virtute consistat. In quo verò ais. sapientiæ studia contemni, sapientiā tuam requiro. Si enim quid primo impetu vulgus exquirat attendimus: fateor eorum studia despicere, qui neglectu diuinijs, spretis voluptatibus, omnem operam in naturæ peruestigatione ponunt. Si vero, quid tandem natura cogente laudare soleat: intelligemus omne studium esse gloriæ cupidis in sapientiā collocandum. Illi enim ipsi, qui primo præclara studia spernunt, paulò pōst animo repugnantes ipsius sapientiæ dignitatem, sapientes homines,

mines, ut aliquod caeleste nomen inueniatur. Si autem antiquitatis memoriam repetere velimus, videndum omnes qui sunt habiti sapientia praestantes, amplissimis honoribus usos, eorumque consilio res magnas administratas. Ut enim a poetis ordiamur, qui ignorat in quanto honore fueris apud Thebanos Tiresias. Calchas vero apud vniuersos Gracos, qui Troiani bellum insulere? Ex principibus autem Amphiarauus, Nestor, Palamodes, & Ulysses sapientissimi sunt existimati. Quis igitur illis temporibus fuit auctoritate praestansior? Achilles autem fertur fuisse traditus in disciplinam Chironi Centauro, qui fuit inter illius memoria sapientes numeratus. Ex quo intelligitur, quantum fueris olim sapientiae tributum. Nunquam enim Poëta finxissent Achillem, quem diuinis laudibus ornare volebant, fuisse summis artibus eruditum, nisi animaduertissent, omnes mortales praeclaras disciplinas admirari. Sed abeamus a fabulis. Quid Lycurgus? nonne sapientiae admiratione tantum est auctoritatis assequutus, ut ciuitatem luxuria disfluentem legum seueritate decerneret? Quid septem sapientes? Nonne in suis ciuitatibus principatum obtinuerunt, & Graeciam vniuersam, bonamque Asia partem sapientiae nomine commouerunt? Athenienses vero postquam doctrinae studia a paruis initijs ad summam amplitudinem peruenere, quos populi suffragio vel exercitui, vel Republicae praefectus unquam fuit, qui non esset idem omni doctrina perpolitus? quid hic referam amplissima laudis ornamenta, quibus Gorgias, Plato, Aristoteles, Xenocrates, Theophrastus, & omnes denique in Philosophia excellentes affecti sunt? Apud Persas autem Magi in tanta admiratione fuerunt, ut nemini regnare liceret, qui non fuisset prius eorum disciplinis institutus.

Quantus honos item fuerit habitus apud *Egyptios* sacerdotibus, penes quos erat diuinarum & humanarum rerum scientia, explicari non potest. *Romani* longo tempore politiore doctrina caruerunt. Attamen quantum rerum cognitioni tribuerint, ex eo intelligi potest, quod vanissimam illam ex *Etruria* disciplinam, quæ in augurijs & monstrijs interpretandis, & extis inspicendis posita erat, in summo honore haberent. Quare minime mirandum est, postquam *Philosophia* *Romam* immigrauit, multitudinem maximarum artium disciplinas admiratam esse, nobilitatemq; ad earum cupiditatem vehementer exarsisse. Quid commemorem *Africanum* illum, qui *Carthaginem* & *Numantiam* delcuit? Quid *Laelium* Sapientem cognominatum? Quid *Scæuolam* & *Brutum*, atq; postremo ut alios innumerabiles omit tam, *Ciceronem* nostrum, eloquentiæ parentem, qui gloriam *Romani* imperij doctrinæ præstantissimis muneribus illustrauit? An est obscurum, eruditos homines apud *Romanos* egregiam laudem & eximios honores fuisse disciplinarum omnium laude consequutos? Nec *Romani* solum, sed etiam externi doctrinæ commendatione fuerunt in eam ciuitatem accepti, atque summis honoribus ornati: qualis fuit *Plutarchus*, *Chironæus* & *L. Seneca* aliqui permulti, quos esset infinitum recensere. *Druiles* autem apud *Gallos*, *Brachmanes* apud *Indos* quantum multitudini admirationis attulerint est satis exploratum. Exponam vobis rem admirabilem & auditu fortasse non iniucundam. Sine ut scitis, regionem incolunt latissimam, in extremis orientis oris ad Septentrionem sitam, atq; *Sythiæ* continentem, ita ut multis in locis uisæ pruinæq; rigeant. Nostri autem cum maria omnia transierint, & inuictis armis omnia litora peragantes, auream

Cher-

Chersenesū, extrema sꝑꝫ oras India prætermittit, flē-
 ſcunt ad septentrionem, ad regiones maritimas Si-
 narū naues appellentes. Ibi itaq; tandem conſiſtūt,
 atque ſine vltius nauigandi faciunt. Qui igitur
 ex noſtris aliquod comere ū cum illis habuerint,
 aiunt vix eſſe vllam nationē ſue urbū magnitu-
 dinc, ſue edificiōrū pulchritudine, ſue victu culiūq;
 cūili, ſue ſagrans artū ſtudio, cum Sinarum na-
 tione comparandā. In libris autē ſcribendis enei
 formis, quæ non ita pridem apud nos in vſu ſunt, illi
 in finis propē ſeculis vtuntur. Tantūq; ſerūt a-
 pud illos tribus diſciplinis, vt non ſit vllō modo ſas-
 ſum, ū imperiū committi, niſi illi, qui ſe probau-
 rit eſſe omni diſciplina cūulati. Nec enim in mā-
 andis honoribus, aut generis, aut fortune rationē
 habent, ſed tantū diſciplinæ. Omnes igitur, qui prin-
 cipatū expetunt, in artū ſtudia incumbunt. Ibi
 autem credunt ſe non pauciſſimā progreſſionē fe-
 ciſſe, ad certos iudices huic muneri diſtinatos acce-
 dunt. Horū ſuffragio, aut vt indocti repellūtur, aut
 vt docti certis honoris inſignibus ornantur. Ex ijs
 deliguntur, qui minores iuriſdiſtiones adminiſtrent.
 Qui autem diutius in ſtudio permanere, & in ma-
 ioribus diſciplinis verſari cupiant, vbi certū cur-
 ſum abſoluerint, aliud iudiciū longē grauius ſube-
 unt. Iudicantur enim a viris multo doctioribus: ijs
 ſi ſatiſfecerint, ad altiore honoris gradū aſcendūt.
 Sic etiam licet ijs, qui ampliorem honoris ſpēm ſibi
 propnunt, plures annos in ſtudio conſumere, & or-
 dinatim aīa atque alia doctōrum hominum iu-
 dicia ſubire. Sunt enim plures ordines hominum,
 di ingenio atque doctrina iudicantium. Pauci
 autem ſunt, qui per omnes doctrinæ gradus ad am-
 pliſſimum locum aſcendant: cū multos præ-
 ſtans vis nature, non paucos fortune deſeruit.

Hi tamen pauci summum imperium administrant, in summo rerum fastigio collocati.

HIC Metellus: Si verum est, inquit, quid asseris Plato, nempe eam Rempub. beatam fore, quæ se Philosophis regendam tradiderit: Sine beati putandi sunt.

ESSENT quidem, inquam, si fuisset Philosophia apud eos rectè constituta. Sed ut famæ est, genus doctrinæ colunt multis erroribus atque magicis superstitionibus implicatum. In hoc tamen admirandi sunt, quòd eos imperio summo præficiant, quos esse iudicant doctrinæ laude præcellentes. Nā si tantum apud eos valet opinio sapientia, ut eius etiam inanem speciem summis honoribus afficiant: quid fecissent, si vidissent aliquem veræ sapientiæ munus ornatum & instructionem illam profectò ut diuinum hominem atque e cælo de lapsum, cum ingenti admiratione suspicerent. Si igitur, ut eo redeamus unde sumus digressi, omnes sapientiæ opatione præstantes in summa laude atque dignitate vixerunt: si doctrinæ studium non solum apud Græcos & Romanos, sed etiam in omnibus barbaris nationibus semper floruit, atque dominatum est: satis constat, non disciplinæ studio gloriam inueniri, sed potius amplificari. In eo autem quod ait, graues & sapientes homines minime esse de fama atque existimatione sollicitos, valde tibi assentior. Sed id non accidit, quia gloriam despiciant, sed quòd sapienter intelligunt fieri non posse, ut gloria virtutem deferat. Nec enim Aristides, cum plausum vulgi contemnebat, gloriam contemnebat, sed temerarium illum populi motum, breui interiecto spatio cõfidentem. Neque Falrus Maximus, qui non ponebat ruidiores ante salutem, gloriam aspernabatur. *se. l. l. u.*

Et inanem famam negligebat, ut paulò post constanti omnium laude frueretur. Hoc est autem, quod dici solet, gloriam fugientem sequi. Necessè est enim, ut qui altè mente fontem gloriæ videt, & ita vulgi leuitatem contemnens ipsam virtutem, unde laus omnis emanat, consecratur, in vera & constanti gloria vigeat: & ita sit, ut laudem spernendo laude circumfluat. Qui sunt igitur anxij? Qua solliciti? Qui cum exanimatione blandi atque fracta omnes auras extimescunt? Illi qui errore hominum obrepunt ad dignitates. Nec enim ita summa mentes, ut non intelligant, quàm infirma sint omnia, quæ fraude atque fallacijs innituntur. Vt enim qui in magna rerum omnium inopia se copiosum & lautum existimari vult, magna solitudine conturbatur, anxie reformidans, ne domesticarum sordium fuma in vulgus emanet, cum ex citra diutem hominem ne attingat quidem: ita necesse est virtutis, & sapientis expertes magna molestia torqueri. si cupiant gloriam adipisci, cum ij, qui virtutis opibus abundant, sine ulla huiusmodi cura etatem degant. Vident enim sese veræ gloriæ compotes aliquando futuros, ex quo efficitur, nimiam in studio gloriæ sollicitudinem turpitudine vacare non posse. Satis enim apparet, non adesse virtutem, quæ homines quiescentes atque consuetos efficit.

L.V.

HIE-

HIERONYMI OSO-

RRI LVSITANI

DE GLORIA

LIBER QVARTVS.

*V*Æ cū dixissem, pau'um
conquiesci, & rursum ita ex-
orsus sum: Satis opinor esse
demonstratum, gloriam non
ab errore vulgi pendere, sed
a lumine virtutis oriri: nec in
populi delirantis inscitia, sed
in exulta mentis acie sitam esse, nec sequi multi-
tudinis inconstantiam, sed esse stabili atque firma
in sede collocatam. Natura enim vi fieri ostendi-
mus, ut omnes mortales virtutem & sapientiam in
cælum fama atque sermone tollant: contrā vero
flagitia & scelera detestentur. Probauimus errorem
vulgi, quo sepe numero laudem tribuit indignis, esse
non posse dururum: & ita fieri, ut qui maximè
videntur gloriæ studere, eam minimè consequantur:
& qui primo interdum aspectu gloriæ expertes ap-
parent, insigni laude cumulentur. Nūc igitur con-
sequens est, ut breuiter explicemus, quantū fructū
rebus humanis asserat illius studium. Ut autē hunc
initium sumamus, cū multa diuinitus in huma-
nis animis innata sunt, nihil tamen habent vilius,
quā ingenitum pudorem & verecundiā. Est enim
pudor, vehemens quidā lede coris & ignominie ti-
mor. Hunc autē timorē appellat Plato diuinū: est e-
nim custos omnium virtutum. Primum enim huius vere-
cundie lumen elucet in pueris in ijs præsertim, qui
clariore indole nati sunt, quos vi etiam non tam do-
loris metu, quā timore infamie & turpitudinis
offen-

offensione commoveri. Hic igitur infamia metus illos acuit, & in studio vigilantes efficit. Dum enim ab equalibus vinci turpe & ignominiosum putant, omnem laborem perferunt, & summam adhibent diligentiam, ut inter omnes excellent. Et ita fit, ut dum decus summo studio vitant, honestatem omni ratione consecretur. Postquam vero etate progressi magis vim ipsius naturae despiciunt, quid est quod eos vehementius incitet in virtutis studium? Hoc enim timore impulsit, quidam artium maximam studia sequuntur: alij militare disciplinam strenue colunt: alij civilia munera diligenter administrant: alij denique alijs eiusmodi curis intenti sunt, ut omnem de decoris suspensionem a se remoueant. Cum enim videant nihil esse turpius inscitia, nihil effeminati animi: languore scdium: nullum laborem aut periculum dedecoris vitandi gratia recusant. Vides igitur quam utile sit hoc insitum odium turpitudinis? Qui enim ita affecti sunt, ut dedecus exhorrant, non umbra & otio languescent, non luxuria & molitia disfluent, non auaritia sordibus inquinabuntur, non hostis aspectu percussi & ab hoste fugiunt: sed omnibus se periculum exponunt, & omnem etatem honestis in actionibus consumunt. Quod si illis ea deus opus, quae (ut est in fabulis) data fuit Achilli, velintne potius pro patria dimicantes cum gloria mori, an vitam cum rerum omnium affluentia, & sine ulla dignitate ad extremam senectutem perducere: non est dubium, quin obscura vitam mortem claram anteponant. Hic etiam pudor senectutem a leuitate, libidine, & inconstantia deterret, animo repatantes, nihil esse temeraria libidinosamque senectutem flagitiosius. Ut igitur nihil est in vita tetrius imprudencia, ex ea enim omnes effrenatae libidines existunt: ita non habet poterit a leuitate colenda pudore vitius inueniri. Pudor autem quid aliud est, quam

quàm vehemens motus animi dedecus repellentis, ad laudem & gloriam aspirantis? Ex quo efficitur, omne studium honestatis cupiditate glorię contineri. Illud deinde quantum est? Nemo enim vel laborem excipere, vel voluptatem respicere, vel visā negligere potest si non sit laudis & glorię suauitate delinitus. Cum enim a natura sic instituti simus, ut dolorem vitemus & voluptatem asiscamus, euenit necessariò, ut magna pars hominum omne officium voluptate metiatur. Nec enim sapientes sumus, ut statim ipsius honestatis pulchritudinem cernere valeamus. Præclare Plato beatū fore prædicat, cui vel in senectute contigerit sapientiam adipisci. Unicam igitur præclarę institutionis rationem esse censet eam, quę in recto dolore, & in honesta voluptate consistit. Dolorem autem rectum eum esse statuit, qui e turpitudinis infamia capi solet: honestam autem voluptatem quam magnitudo laudis efficit. Præcipit igitur sic institui pueros & adolēscētes, ut ignominia quàm maximè doleant, & laude quàm maximè delectentur. Hęc Platonis sententia sequenda est omnibus, qui suos in officio continere cupiunt. Aliter enim frustra operā suā consumunt. Nemini enim persuaseris, ut voluptatē spernat: ut autem voluptati fluxa atque nefaria, stabilem & honestam anteponat, persuaseris. Nemo inducet animum, ut dolorem appetendum iudicet: ut autē breui & exiguo dolore ingentem effugiat, inducet. Possunt enim bene informati animi faciliē videre, quàm inanis & fluxa sit corpore percepta voluptas: & intelligere, laudē honesti laboribus emptam, firmā & constantē voluptatē efficere. Turpi itaq; voluptate libenti sumē carent, ea compensatione, ut verā laudis dulcedine perfruantur. Sic etiā illius doloris vis audi g: a: r: e, quem admissū dedecus

inurit, omnem do'orem libenter excipiunt. Quas enim vigiliis, quos labores non perferunt ij, quos laudis suauitas ad disciplinarum studium inflamat? Quere ab ijs, qui summā eruditionem in omni literarum genere consequuti sunt, an posuissent unquam ad eum gradum aspirare, nisi fuissent a principio dulcedine laudis inuitati? Negabit apertè Iacobus Sadoletus, vir omnibus literarum laudibus abundans, & insigni eloquentia præditus: negabit Petrus Bëbus, qui res Italas, ut audio, clarissimis ingenij monumentis illustrat: negabit Contarenius, vir omni doctrina genere atque Philosophia laude cumulat'us: negabunt denique reliqui eiusdem ordinis principes, qui sapientie studia colunt. Hoc autē fastebuntur multi viri eruditione præstantissimi, quos esset infinitum recensere, sese hac laudis iucunditate delimitos omnes labores sustinuisse. Hoc idem tute ipse fateberis, & omnes denique, in quibus idem ardor existit. Magnum est enim voluptatem aspernari, blandimenta naturæ respuere, visæ cursum in corporis labore, & in animi contentione conficere. Laudis igitur illecebris opus fuit, quibus animi a flagitiosa voluptate ad honestam traducti, neque laborem neque dolorem ullum sentirent. Tanta enim est gloriæ discedo, ut illa semel capta, quamuis sapienter non sint, nullis inuidiæ velis infringi, nullis fortune tormentis debilitari possint. Licet igitur omnes malorum tempestates sibi subeundas animaduertās, non tamen eorū metu deterrentur, quò minus omnē operam curā & cogitationem in unam virtutē cōferant. Crede mihi, ferre tantam contentionem animi non possent, nisi voluptate eximia laudis allocuti fuissent. Multa sunt a nostris (dicam enim audacius) tanto animo suscepta atque perfectā, ut omnem penè antiquitatem obscurent. Vt enim alias
præ-

*præclaras contentiones omittam, illud certè facinus
 stupendum est, homines neque multitudine, neque op-
 ibus abundantes, omnia maria transmisisse, Indi-
 am & suis, & maximorum Regum præsidij op-
 ibusq; vallatâ aperuisse, & in suam potestatem sum-
 ma belli contentione redegis-
 se. Quid enim ego refe-
 ram ingentes classes hostium de-
 ressas, innumera-
 biles exercitus exigua manu fuses,
 Persas & Ara-
 bas multis in locis superatos: & ut nihil aliud di-
 cam, regionem immenso spatio a Lusitania distan-
 tem, e Solimani hostis potentissimi faucibus ereptâ,
 & contra ingentem Turcarum & Thracum mul-
 titudinem defensam atque conservatam? Hæc qui-
 dem tanta sunt, ut impium facinus sit ea humana
 virtuti, & non potius auxilio Christi, qui nostris
 sepe præsentiam suam declarat, adscribere. Sed si
 est aliquid humane fortitudinis tribuendum, quæ
 tamen ipsa in diuinis beneficijs numeranda est, ni-
 hil in nostris hominibus video, in quo tam multis
 gentibus excellant, præter eximiam laudis cupidita-
 tem. Si enim ad numerum respicias, sunt paucis-
 simi: si ad belli apparatus aut rei militaris scien-
 tiam, nullo modo cum Turcarum opibus & usu cõ-
 parandi: si ad aliorum auxilia, Turci omnia in il-
 lis terris pacata, nostris autem propter religionis
 dissensionem vehementer infesta sunt. Sed illud est:
 nostros verè gloriæ cupiditate incensos, neque vul-
 nera, neque dolorem sentire, in gladios & flammâs
 irrucere, omniaq; vitæ pericula dignitatis gratia ne-
 gligere. Hæc enim voluptas, quæ ex laude pertapi-
 tur, illos adigit, ut ad mortem ante oculos positam
 alacri sanè atque fidenti animo gradientur. Ex
 quo facile constat, laudis suauitatem non modò ve-
 rit Cambyfes apud Xenophontem, summorum homi-
 num laborem leuorem efficere, sed etiam optabilem
 atque*

atque iucundum. Si igitur præstantium hominum ingenia multis laboribus & vigilijs lucem aliquam rebus humanis attulere: si viri fortes & magnanimi ut patriæ consulere, vitæ non peccerant: si postremo aliqui etatem in clarissimis studiis consuetæ, sapientiam assequuti sunt: id certè est stultitiam & cupiditati verè laudis assignandum. Ea enim primam etatem allicit, & in virtutis studium incendit, donec paulatim animos ad ipsam virtutem per se colendam & amandam perducant. Neque solum primus animi cursus & impetus ad laudem eos fructus affert quos diximus. sed multò etiam maiores & uberiores effundit ipsa laus amplificata. Ex ea enim emulatio existit, quæ stimulus languentem animum excitat, & ad certamen virtutis accendit. Et autem nihil est invidia pestilentius, in eo enim pugnat, ut non virtute propria, sed alienæ virtutis extinctione principem locum obtineat: ita nihil emulatione salutaris, nempe quæ non alienum decus obscurando, sed ad parem, aut maiorem laudem nitendo, ad summam dignitatem adspirat. Quod enim ferunt de Themistocle, quæ gloria Miltiadis inestigavit, ut omnem etatem in virtute consumeret: qui de etiam antiquior fama de Theseo prodit, qui Herculem imitatus, bellum contra monstra omnia suscepit, patet latissimè. Incredibile enim est, quantà vim habeat excellens virtus celsanti omnium fama celebrata ad animos amore virtutis incitandos, & inflammandos. Quis enim est, quem non clarorum hominum gloria vehementer afficiat? quem a summo non suscitetur? cui stimulos non admoneat? Multos libidini deditos accepimus, qui summorum hominum claritate incitati, repente ad studiâ honestatis exarscunt. Quod minimè mirandū est. Quævis enim pars illa animi nostri, quæ cælestis habenda est, sit ple-

rumque

rûmque vitijis in terram depressa, & quasi demersa:
 tamē ubi primū aliquam honestatis speciem insue-
 tur, ad memoriam suæ naturæ reuocata, amore ho-
 nestatis accenditur. Quantum igitur potest, eniti-
 tur, ut a vitijis emergat, & quasi renatus pēnis, quas
 nefariæ cupiditates inciderant, in altum euolet. In-
 de autē oritur illa præclara contentio inter virtu-
 tis amatores excitata, dum nemo alijs æquo animo
 cedit, sed singuli potius dant obnixè operam, ut in-
 ter omnes excellant. Hoc autem certamine iniecto,
 quis nō videt quanta sit futura bonorū affluentia?
 Illi enim ciuitas planè beata est, in qua non figulus
 figulo inuidet, ut ait Hesiodus, sed sapiens cū sapiē-
 te certat: iustus iustum emulatur, fortis cum forti
 virtutis præstantia contendit: modestus & continē-
 s in eo laborat, ut omnes magnitudine continentie
 vincat. Sic enim fit, ut dum singuli sese ad virtutis
 certamen acuiunt, vniuersi tandem sint in virtutis
 omnium studio florentes. Ergo cū hac illustri &
 honesta contentio, tantum utilitatis afferens, am-
 plitudine laudis excitetur, quid tandem illa vilius
 in rebus humanis inueniri potest? Animum enim
 iacentem excitat, instruit, inflammat, omnium do-
 lorū obliuisci facit, & ab omni alia cogitatione
 ad magnorum hominum imitationem, atque singu-
 lare virtutis studium trahit. Gloriam tu igitur,
 quæ tam utilis & fructuosa est, visuperare audeas?
 & eam sapientissimo cuique spretam, & inuisam
 esse contendes? Quomodo tandem, aut qualis erit
 iste sapiens, cuius omne studium in virtute colenda
 positum esse debet, si virtutis ipsius partem negligat
 atque pro nihilo putes? Poteritne fieri, ut quod ab
 ipsius honestatis fonte ducitur, non sit ipsum hone-
 stum, eaque de causa sapientibus expetendum? aut
 parum demonstrauimus, nullo modo gloriam aliun-
 de, quam

de, quàm ab honestate nasci? Nihil inquit, esse magnum potest ijs, qui cæli spatia immensa mente definiunt. Quasi sit quidquam intra cæli complexum virtute magnificentius, aut maius decus in sideribus ipsis, quàm in pulchritudine mētis eluceat. Nam quod autem prudentiæ repugnare, iam facile corni potest, quàm id sit ab illius ornamento alienum. Omnes enim virtutes gloriam parientes prudentia gubernat, & ipsa per se munera amplissima, digna visque plenissima suetur & sustinet. Quemadmodum enim errare, labi, decipi, temerè quidquam & imprudenter administrare, turpe & flagitiosum videtur omnibus: ita qui nullis erroribus cecatam mentem habent, sed obscura cognoscunt, & futura præcipiant, & quemadmodum incidentibus rebus uti conveniat sapienter explicant, amplitudine laudis antecellunt. Hæc est enim omnium mortalium opinio, ut homines prudentia præstantes summo imperio dignos existiment. Inde fit, ut sapientum o multitudo, quàm præcipitem esse ducis, imperiūque nefariè detestantem, prudenti homini libenter obtemperet. Intelligit enim, omnium salutem illius auctoritate & iudicio contineri, qui optimè potest, quid omnibus utile futurum sit ratione providere. Quod quidē in rebus singulis licet inspicere. & groti enim quantumvis morosi, bonorum medicorum iussis parent: vectores etiam præstantium gubernatorum nutus omnes observant. Sic etiam milites incredibili alacritate iis imperatoribus obediunt, quos esse vident rei militaris scientia præcellentes. Hoc item in reliquis artibus (neque enim omnes percurrere necesse est) evenire constat. tantum quemque auctoritatis ad imperandum habere, quantum intelligentia sue artis excellit. Quod in Reip. regendæ scientia maxime cernitur. Nemo enim adeo minus captus est,

ut non intelligat eos saluos esse non posse, qui spectati hominis consilium aspernantur. Ergo ea virtus quam omnes mortales planè regiam existimant, quo tandem modo fieri potest, ut gloria aduersetur? Sequenda est, inquis, vulgi temeritas ijs qui publicè laudari cupiunt. Sequenda quidem, si breuem & inanem laudem appetunt, quam summum statim dedecus & infamia consequatur. Hoc autem vel eo exemplo, quod ab Homero sumpsisti, de salutaris consilio Polydamantis improbatò, intelligi potest. Nisi fortè suspicaris, cum Hecctor ipse se damnaret amentie, quod Polydamanti non auscultasset, & temeritatis infamiam morte delere statueret, clementiorem in illum exercitum ab Achille casum fuisse, quam ille in se fecit. Inanissimo igitur plausu vnius noctis elatus, in eam ignominiam incidit, quæ erat morte tristissima, & acerbissimo patria funere lucida. Sed inquis, Hecctoris nomen esse multò quàm Polydamantis illustrius. Quid ad rem? Quasi Hecctor illum splendorem nominis assequutus sit temeritate & amentia, & non potius singulari magnitudine animi, quæ pro patria dimicabat. Cùm illum itaque multitudo Polydamanti præferebat, non temeritatem prudentiæ, sed virtutem eximiam mediocri consilio præferebat. Idem de illa comparatione Hannonis & Hannibalis dicerem, nisi viderem alterum gravitate & constantia omniura approbationem mouere: alterum perfidia & immanitate offensionem incurrere. Gloria autem, ut dictum est, non admiratione tantùm, sed quadam etiam animorum conciliatione comparatur. Cùm igitur Hannon semper honestus & gravis, Hannibal sepe turpissimus nobis occurrat, & in alterum quodammodo propensissimus, alterius autem scuitiam detestemur: non est
pre.

probatu difficile, Hannonem plus gloriæ, quàm Hannibalem fuisse cōsequentum. Illam autem partem orationis tuæ, quæ probare conatus es gloriam esse contrarium iustitiæ, sum valde admiratus. Quid enim quæso est aptius iustitiæ, ad immortalitatem nominis comparandam? Nam si virtutis amplitudo commouet homines, nihil est illa magnificētius: si decus honestatis amorem cōciliat, nihil illa pulchrius: si utilitatis magnitudo mortales in alicuius studium incēdit, nihil est iustitiæ salutarium. Quod enim est officium, siue ciuile siue bellicum, siue priuatum siue publicum, siue ad honestatis cultum, siue ad uitæ commodā pertineat, quod illius tutela vacet? nihil est studium, quod ab illo seiunctum homines ad se allicere, & aliquam gloriæ partem consequi possit. Ingenium enim perspicax & acutum, si absit iustitiæ, quò maius extiterit, eò magis erit omnibus suspectum & inuisum. Magnus autem animus iustitiæ vacans, quò fuerit ercētior, eò maiorem ex illo perniciem formidamus. At iustitiæ vel soli confidimus, omniq; vitæ præsidia in bonorum fide constituenda putamus, Gloria autem sine hominum fide & beniuolentia intelligi nequit. Ex qua efficitur, sine iustitiæ gloriæ constare non posse. Non enim, quod non semel diximus, omnia quæcunque animos insolita magnitudine conturbant, in gloria ponenda sunt: sed ea tantum quæ excellentis animi pulchritudine & honestate continentur. Tamberlanus quidem Scythia fuit multis opibus abundans, & bellorum gerendorum peritissimus. Is è Scythiæ finibus egressus, multis Asiæ nationes populatus est: & omnia quæcunque imperium amorum uulit, ferro flammæq; vastauit. Tandem cum Turcarum Imperatore congressus, cum in prælio cepit, &

in aurea cauea vinculis aureis constrictum inclusit. Hunc ferunt adeo truci immaniq; natura fuisse, ut nullius unquam lachrymis ad misericordiam adlucit potuerit. Morem autem hunc in obsidione civitatum solitum servare constat. Primo die candidis tentorijs castra tegebat, significans, eo tantum die spem clementie obsessis ostendi. Sequenti vero die purpurea sibi praecebat, ut intelligerent omnem aditum ad clementiam illius esse iam puberibus interclusum. Quod si deductionis consilium in tertium diem differrent, tunc atris tentorijs collocatis, omnis sexui & omni aetati internecionem denunciabat. Cui autem aliquando urbem, quae sese dedere intra illud bidui spacium recusarat, multis tormentis & machinis oppugnaret, obsessi salutem desperantes, omnes pueros habitu lugubri deformatos instruunt, ut ad Tamberlanum supplices accedat, & flebili clamore sublato misericordiam implorent. Hos ille pueros conspiciens turmam equitum obviam mittit quae eos omnes proterat atque dilaniet, urbemq; statim capit, & in omnem sexum ita crudelitatem suam expromit, ut neminem superstitem patriam relinquat. Hic quidem quamvis ingentes opes habuerit, omniumq; bellorum victor extiterit, nullam gloriam assequi potuit. Est enim gloria, ut saepe iam diximus, forma celebris honestatis, excellentibus in humanum genus meritis excitata, benevolentiam multorum concilians. Filium autem non magis quisquam aut laudare aut amare poterat, quam procellam atque sempiternam turbido impetu omnia pervergentem. Sed quorsum Tamberlani fecimus mentionem? Ut, cum intellexerimus, nullam naturam immanem & importunam, quamvis sit reliquis in rebus admiranda, posse laudem adipisci, facilius intelligamus, nihil sine iustitia, & eius partibus, nempe fide,

benignitate, clementia, gloriosum & laudandum
reperiri. Præterea minime obscurum est, omnem
nomini claritatem & splendorem in diuini muni-
nis imitatione consistere. Huc enim natura impe-
tu trahimur omnes, qui laudem appetimus, ut Dei
similes efficiamur. At nulla virtus in Deo nobis
clarior & illustrior occurrat, ea qua generi hominū
ope & gratia consulit, omniaq; iustissimo imperio
moderatur. Ea namque omne pie venerationis stu-
dium, & castissima religionis sanctitatem excita-
uit. Ea efficit, ut non modò sancti scriptores, sed e-
tiam Poëtæ Græci atque Latini præpotentem De-
um Deorum & hominum parentem appellarent.
Ergo cum hac una virtute, quæ posita est in huma-
no genere tuendo, maximè possimus distare ab im-
manitate beluarum, & diuinæ naturæ similitudi-
nem attingere: quid tandem ad claritatem nominis
illa fieri potest illustrius? Quantum vero uniuers-
um genus hominum iustitiam amaret, apertè de-
clarauit, cum sese illi regendum tradidit, qui iusti-
tia excellentes esse videbantur. Omnia siquidem
regna & imperia, singulari iustitiæ & equitatis
opinionem constituta sunt. Principio enim cum nec-
dum essent homines certo iure deuincti, omnium vi-
ta mutui esset iniuriis, & cadibus infesta: ij qui a
potentioribus indignè premebantur, consueiebant
ad aliquem iustitiam & fide præstantem, qui ab eis
iniuriam propulsaret. Hic autem aliorum quidem
vim & impetum reprimendo, aliorum verò mise-
riam subleuando, salutem omnium consulbas. Cum
igitur animaduerneret vniversus populus, quàm
salutarius esset omnibus illa iuris æquabilitas, eum,
cuius iustitiam expertus fuerat, in summo rerum
imperio locabat. Ex egregia itaque iustitiæ fama
regum maiestas orta est, inde summa imperiana-

nata sunt, inde postremo gloria immortalis illuxit. Nam usque eò prouecta fuit amore iustitiæ multitudo, ut eorum principum memoriam, qui cum fide & equitate vixerant, summa religionē consecraret. Unde colligitur hanc unam esse viam maximam, ad regie dignitatis amplitudinem & magnificentiam, quæ iustitia, probitate & beneficentia continetur.

RECTE tu quidem, inquit Metellus. Contrà tamen disputant aliqui, convenire principi qui magna quædam spectat, in loco fidem fallere. Aliter enim negant eum suæ dignitati & amplitudini servire posse.

SCIO inquam, multos esse in hac sententia, quæ quidem nihil fingi potest amentium. Si enim principem hanc virtutem detraxeris, non modo perfugia bonorum, præsidia innocentium, firmamenta Reip. conuelles, sed eum turpitudine insigni notatum reddes. Quid enim turpius principe & astuto & fallaci, & vitæ consilia non ad humanæ societatis fidem, sed ad utilitatē suam callidè referentē? Quasi, inquiunt, putes nos eum magnum hominem appellare, qui societatem humanam & numiam incolenda fide religionem emolumentis suis anteponit, & non eum potius qui omnia ad suam amplitudinem dirigit? Credibile quidem est, auctores tam sceleratæ sententiæ nulla præcepta honestatis in magno principe fingendo complecti. Sed istud amplum & magnum videamus, quale tandem sit. Estne aliquid in rerum natura, quod sine propria virtute magnum esse possit? in uniuersum enim uniuscuiusque rei virtus appellatur id, quod eam perficit & absolut. Ad hunc modum canis virtus

tem esse dicimus celeritatem & sagacitatem: equi, velocitatem ad cursum, & in periculis adeundis alacritatem: hominis vero, ingenium excellens, & egregiam ad omne genus honestatis indolem. Similiter etiam in rebus quæ non natura, sed arte & studio constant, eas virtutes appellamus, quibus earum rerum perfectio continetur. Alia enim est virtus pictoris, alia poetæ, alia citharædi. Nullum autem est artificium, siue ingenium, siue sordidum, quod sine propria virtute esse possit in suo genere tumulare perfectum. Artus autem regia virtus, aut iustitia est, aut nulla prorsus est. A principio enim hæc reges creauit & auxit, & ad summum fastigium dignitatus euexit. Nullam autem huius omnium præstantissimæ discipline virtutem ducere, cum artes etiam infimas propriis virtutibus excoli videamus, hominis est dementis, & maximè in rebus turpissimè delirantis. Ergo cum nihil propria virtute vacans magnitudinem suæ naturæ conuenientem assequi possit: constetq; iustitiam esse virtutem maximè regiam: quo tandem modo fieri poterit, ut princeps iniuria atque perfidia regiana magnitudinem consequatur? Poteritne vir altus & magnus esse, qui clarus & honestus non sit, aut honestus esse, qui decus & honestatem, pro qua viris magnanimus vita deferenda est, utilitate posteriore habet? Quæ enim dignitas in eo poterit inesse, quæ inquinavit auaritiæ turpitudo? quæ deformauit perfidiæ scelus? quem effrenata dominandi libido a recta ratione detorsit? Eū certè non principè modo, sed ne hominem quidem appellari fas est, sed monstrū potius importunum, non ex equo & homine mixtum, quales Poëta Cerauros fuisse fingit, sed totum e Leonis immanitate, & vulpeculæ fraude compositum. Non hic disputo quanto augeore,

M. iij.

fo. i.

solicitudine, tabe, cruciatu afficiantur ij, qui neminem possunt habere fidei benivolentia coniunctum, quales sunt omnes, qui fidem sanctam non habent. Non dico, in quam fluxa & incerta se se sint eorum opes locatae, qui ad eas augendas malitia virtutis quam brevis concidant omnia imperia malis artibus comparata. Hoc dico, quod ad nostrum institutum pertinet, nihil esse ad hominum existimationem turpius, nihil magis cunctis mortalibus iniustum. Omnes enim iustum imperium libentissimè sequuntur, iniustum verò extinctum atque deletum cupiunt. Quid quidem unius tantum civitatis exempla apertum facient. Fuit in Romanis olim praecleara quedam indoles ad iustitiam. Ex ea enim civitate prodijt Camillus, qui magistrum, inaudito scelere civitatem hostium prodentem, nona pena affecit: & Faliscos, quos belli magnitudine non poterat, iustitiae admiratione sub Romanum imperium subiunxit. Ex illius Reipub. institutis exitit Fabricius, qui regem potentissimum terrorem maximum Romanorum manibus inferentem monuit, ut a veneno caueret. Eiusdem civitatis disciplina instructus Regulus, ne fidem hosti datam falleret, ad exquisitissima supplicia subeunda Carthaginem profectus est. Quid hic memorem Coruncani, Catonis, & Aemilij Pauli continentiam? quid Africani quid Quinctij, quid aliorum; principum mansuetudinem, & in servandis victis moderationem? Bella verò nunquam ferre, nisi laceffitis iniuria, sumebant, nec arma illis ipsis a quibus violati fuerant, inferrebant, nisi rebus frustra repetitis bellum ante denuntiarent, atque solenni ritu indicerent. Imperatores autem earum ipsarum nationum, quas armis subegerant, patroni fiebant more maiorum, & eorum commodis egregiè consulcbant, usque adeò,

ut esset eorum victoria sanis hostibus interdum ex-
 pescenda. Quam multis enim populi, intestinis sedi-
 tionibus agitati, maiorum finem attulerunt? Quanta
 fide socios & omnes denique, quos semel in fidem re-
 ceperant, tutati sunt? Quamdiu igitur illa ciuitas
 floruit equitate, fuitque omnium gentium commune
 persugium, ita propagauit imperium, ut id propemo-
 dum ultimus terra finibus terminaret. At postquam
 auaritia infinita in illius mores inuasit, postquam
 Romani e sociorum bonis prædari, subditas gentes
 vexare, prouincias exinanire ceperunt: statim ciui-
 tatis illius magnitudo dissipari cepit, & magis ma-
 gisque labi, donec omnino corrueret. Minime igitur
 probanda est illa Carneadi oratio, qua contra iusti-
 tiam in populi Romani concione disseruit. Nolu-
 it enim ea uir copiosus & disertus sententiam suam
 exponere, sed ingenium ostentare & demonstrare,
 nihil esse tam absurdum, quod non posset probabile
 dicendo fieri. Si enim uerum fateri uelimus, asse-
 rimus Romanum imperium si le auctum, atque diutis-
 simè conseruatum fuisse. Quod quidem Romanos
 impulsit, ut fidem in Capitolio prope Iouem summa
 religione consecrarent. Sapienter enim uidebant,
 nihil quod fide & beneuolentia fultum non esset, diu
 permanere posse. Id autem, cum a fide discedebant,
 multo facilius apparebat. Claudicabat enim imperi-
 um, quoties eueniebat, ut illi in officio claudicaret.
 Quod si nullus honor, nullum imperium, nulla po-
 tentia, si non sit fidei constantia stabilita, aliquid
 stabilitatis habere potest: tamen eris quisquam tan-
 to furore præditus, qui perfidiam summis uir-
 tutes esse dicat? Non aliquando tandem animo re-
 putabit, quam multi reges & imperiosi populi pro-
 pter iniurias illatas omnibus bonis euersi fuerint?
 quam cito magnas illas opes amiserint? quam tum

M.v.

sem-

semper odium doli atque fraudes excitantur? Sed esto. sit aliquis improbus, qui in magna amicorum inopia, multorum animis grauiter offensis, possit opions per iniuriam partis diu atque sine cura frui: tamen erit quisquam animo magno præditus, qui velit propter vllum vitæ commodum omni laude spoliari? qui diuitias vllas virtutis ornamentis anteponat? qui non dedecus vel cum summo vitæ periculo declinet? Quod autē dedecus tātum est, quod sit cum perfidia infamia conferendum? Qui excellens animo sunt, neque paupertatem, neque exitium, neque mortem, neque dolorem metuent: omnia quæ mortales intoleranda iudicant, contemnunt atque despiciunt, vnum tantum dedecus extimescunt, & libenter vitam abijciunt, ne splendorem honestatis amittant. Cum igitur in iniquitate turpitudo tanta sit, qui laudis amore flagrauerit, opus est vt omni imperiū in iustitiæ studium incumbat. Hanc tu tamen vulgo spernendus. Ita enim ais enenire, vt serui domines liberi parentes, uxores maritos pro nihilo putent, si videant eos innocentiam seruare, fidemque proprijs emolumentis anteferre. Ita credo fieri posse, vt qui tam alto animo sit, vt eum peritua non moueat, & constanter huic inani cupiditate, qua plerique inflammati in perniciem rapiuntur, obsistat, conueniatur. Eum quidem quatinus in principio multi vt negligentem hominem, & parum rebus augendis attentum despiciant, vniuersi tamen paulo post admirabuntur. Sed paupertatem obscuram & ignobilem esse dicis. Est quidem si nullæ sint animi diuitiæ, quibus fortunæ iniuriæ compensari possit. Nam si virtus adsit tantum abest, vt paupertas splendori nominis officiat, vt id etiam longè clarius & illustrius reddat. Quid Epaminonda gloria nocuit rei familiaris angustia? Nihil sane:

sanè: imò multò illam magnificentiùs illustrauit.
 Non enim ignauia, sed pecunie contemptione pau-
 per erat. Nil autem uidetur esse tam excelsi ani-
 mi, quam pecuniam contemnere. Idem etiam de A-
 ristide, de Phocione, de multis alijs dici potest: quo-
 rum gloriam paupertas non imminuit, sed amplifi-
 cauit. Si enim gloria posita esset in inanissimo lu-
 dorum apparatus, in sumptibus profusis & inmodi-
 cis, e quibus nullus fructus ad publicam utilitatem
 redundat, si denique in muneribus illis, quæ ad breue
 admodum tempus multitudinem imperitam delimi-
 unt, faseret equidè, cum sine magnis diuitijs parari
 non posse. Cum autem sita sit in virtutis altitudine
 & magnificentiâ, quæ non inani plausu statim
 morituro, sed laude perpetua celebratur: quid ubi
 uenit in mentem dicere, pecunie cupiditatem esse
 cum gloriæ cupiditate coniunctam? quasi quicquam
 sit, quod in ruius odium multitudinis incurrat,
 quàm auaritia: aut non facile possint animi max-
 imi gloriam ullam consequi, sine pecunie magnitu-
 dine. Fuisset hoc in loco facillimum coarctare co-
 rum hominum mentiam, quos disputantes induxi-
 sti, neminem splendoris & gloriæ cupidum posse
 colere iustitiam & æquitatem. Sed cum sint ita re-
 bementes atque violenti, ut nullo modo patiantur
 se ulli uiris disceptatione uinci, usq; suum armis,
 & non oratione persequendum statuunt: metuo ne
 disputatione irritati, impetum suum in me con-
 uertant. Vides enim quàm periculosum sit, homines
 opibus clarescentiæ laceffere. Verba namque rebus
 uicissuntur.

QVId igitur inquit Augustinus ridens:
 timore aliquo ductus tam illustrem causam,
 tantoq; impetu a te susceptâ desereres? Minimè
 profectò conuenit homini gloriæ cupido in
 ipsius

ipsius gloriæ defensione tam insigne dedecus admittere.

Nullo, inquam modo, neque mea dignitatis obliuiscar, neque causam deseram, quam etiam si opus ita fuisset, vel cum periculo vitæ defenderem. Ratio tamen ineunda est, si commodè fieri possit, ut in odium hominum potentium minimè veniamus, & illis valde prosumus. Alio igitur sermonis genere minus contentioso & magis nitido mihi utendū censco, ut facilius in eorum animos influat oratio.

EXORDIRE igitur, inquit Augustinus. Nos enim valde ad audiendum animus erecti sumus.

FACIAM, inquam. Sed est necesse, ut si mihi exciderint argumenta, quibus illos uti fecisti, me in eorum memoriam reducas. Hoc enim tantum memini, illos postquam se omnia ad gloriam dirigere professi sunt, disputasse fieri non posse, ut sine magnis operibus ad principatum peruenirent. Deinde exemplis clarorum hominum, & institutis omnium Rerump. & Hispaniæ etiam monumentis ostendere conati sunt, omnem vitæ splendorem in pecunia consistere. Tum fieri posse negauerunt, ut sibi quisquam vel magnas opes pararet, vel ingentem pecuniam coaceruaret nisi prius omnia iura perfringeret. Atque ita tandem concluderunt esse indignum summorum hominum præstantia, legibus ullis submitti.

OMNIA, inquit Augustinus, argumenta potissima complexus es. Nec aliud mihi in mentem venit, quod quidem ad rem facere putem.

PRINCIPIO igitur, inquam, videamus, an hoc pacto me illis insinuare valeam. Sic igitur existimate me cum illis loqui. Non possum equidem utri clarissimi, non admirari præclaram istam indolem animi

animi vestri, ad omnem decoris atque dignitatis excellentiam. Quantum enim ex oratione vestra iudicare potui, sic laudis amore flagrat, ut opes & facultates, atque postremo vitam ipsam gloria causa profundere minimè dubitetis. Est igitur iam hic vestri imperius ad laudem non vulgari laude decorandus. Quid enim queso est in vita laude diuinius? Etsi namque Deum veneramur, nec ullam victimam numini diuino gratiorem aut magnificentiorem offerre possumus. Ea diuinos homines, & in omni genere virtutis excellentes afficimus, nec ullum maius premium, quod rectè factis proponi possit, habemus. Eius postremo immortalitate breuitatem vitæ consolumur. Cælestis igitur natura animorum vestrorum, atque cognatio quæ vobis est cum mente diuina, facit ut rebus alijs neglectis, quæ vulgus hominum sitienter appetit, immortalæ gloriam atque diuinam ardentè expetatis. Sed interdum vereor, (multæ namque insidiæ tendi solent hominibus angustissimis, quales vos estis) ne sermonibus improborum pateant aures vestræ, quibus in errorem inducti, non veram sed inanem gloriam consecuturi, cuius specie capti in sempiternum dedecus incidatis. Ne igitur id vobis acculas, ut perditorum hominum rumoribus tanquam ventis aduersis iactati, laudis & gloriæ naufragium faciatis: singularem cautionem atque diligentiam adhibendam censeo, & perinde atque gubernatores ætæni, in maximis tempestatibus vectorum consilia non aspernantur: ita nullo modo conuenit vobis in profundo tantis procellis agitato nauigantibus, repudiare consilia hominum dignitati vestræ studentium. Audite igitur viri nobilissimi ea, quæ fortasse vos quamuis sitis ingenio excellenti propter curas rerum maximarum, quibus estis impliciti, haud ita clarè potestis intueri. Nec enim

enim dubito fore, modo recta consilia perditorum hominum sermonibus anteponatur, ut eam gloriam consequamini, quam nulla unquam vetustas possit obstruere. Præclare tu quidem, inquit Metellus, exordium et rhetorum officina sumpsisisti multis decendi luminibus illustratum, & ad animos nobilitatis uniuerse preparandos satis appositum. Si igitur reliquum orationis cursum eadem qua cepisti felicitate peregeris, homines insanos in sanitatem fortasse restitues. Omnia quidem, inquam, tentabo, nec vllum artificium mihi notum pratermittam. Tu tamen si quid me hominem in dicendo penè rudem effugerit, velim mihi præsto sis. Omnes namque persuadendi rationes tibi notas esse oportet, nempe qui non Ciceronem modò, sed artem etiam vniuersam diligentissimè cognoueris. Mignum, inquit, illeridens, tibi aduocatum adhibes. Faciam igitur, si te opera mea indigere videro, ut te consilij tui in me ad hoc munus deligendo minimè peniteat. Audi igitur inquam. Sic enim institutam orationem fortasse non incommode contexere licebit. Mihi quidem amplissimi viri, hoc imprimis spectandum videtur omnibus, qui gloriam amant, quam sedem atque domicilium habeat ipsa laudis elegantia. Nec enim conuenit rem adeò illustrem, nullum certum locum, in quo consistat habere, sed sine ulla constantia vagari. Credibile autem non est, vos cum tanta magnitudine animi præditi sitis, aliquam leuem & inane laudis umbram inueneri, quæ statim euanescat, & non potius cum nominis claritatem, quam omnes anni consequentes excipiant. Cum igitur immortalitatis amore fligaretis, reliquum est, ut laudis ipsius domicilium in ea parte constituatis, quæ in vobis immortalis atque diuina descendit. Ex corpore autem, cum sit e terra concretum, eaq; de causa mortale

le & caducum, quid tandem existeret quod fixum & stabile permanere possit? Si claritas, enim igitur extimiam, si laudem insignem, si gloriam sempiternam adipisci cupis: animus ipse natura diuinus & immortalis est vobis egregie celandus, omniumq; diuinis copijs locupletandus, nihilque omnino pratermittendum, quod ad illius excellentem speciem & pulchritudinem pertinere videatur. Non enim e genuinis & auro, quo fugitivos homines, & impuras mulieres saepenumero fulgere conspiciunt, sed e diuino cultu animi laudes omnes existunt: inde omnis summa gloria splendor & dignitatus elucescit. Animi autem ornamenta sunt virtutes eximia, quibus humane mentes ornatae similitudinem diuinę mentis attingunt, & immortalitatem nominis assequuntur. Contrā verò vitia flagitiosa sorditate, pulchritudinem animi corrumpunt, & mentis habitum ita deprauant, ut nihil turpius fingi possit. Primum igitur cauendum est omnibus, qui dignitatem suam tueri volūt, ne voluptatū blanditijs illecti, cœleste illud animi: decus iniquent. Nefaria namque voluptates, præterquā quod sunt: futiles & inanes, cū semel effluerint, ingētem dolorem animi & diuturnū dedecus impressum relinquunt. Contrā verò labores honesti breui contentione perficiunt, ut animus eximia voluptate compleatur, & insigni gloria cunctetur. Et igitur illustris laborum atque dolorum patientia animum illustrat: ita laborum suza omnibus illum ornamentis spoliāt. Inde fit, ut ne mortem quidem, quæ plerisque mortalibus horribilū est, & maxime pertimescenda, summis viris & cupiditate laudis accensis liceat extimescere. Timoris enim turpitudine mentis altitudinem deprimit, & illius speciem obscurat. Videns enim quam fœdum & turpe sit, abiectis armis ex acie fugere, metu trepidare, nihilque ut

forti

forti & constanti homine dignum est, sed omnia cum humili & fracta animi dimissione suscipere? Hoc certe vobis accidere posse non arbitror, ut mortem magis terream & horribilem existimeris, quam tanti dedecoris offensionem. Sic enim estis nati; sic educati, sic exemplis domesticis instituti, ut dum ignominiam & turpitudinem vitetis, mortem facile contemnatis. Si igitur tuenda dignitatis gratia sunt omnes voluptates nefarie repellende, labores eximij suscipiendi, dolores magni subeundi, atque postremo mors etiam appetenda: tantaq; est ipsius honestatis vis, ut omnes labores leues atque tolerabiles efficiat, & occidentem vitam vere laudis dulcedine consoletur, quid erit indignius, quam dignitatem ipsam sordibus auaritiæ maculari? quid amenius, quam excellentis animi statum, pro quo viris magnanimis vita ponenda est, & acerbissimi etiã cruciatus perferendi, pecunie causa prodere, & amore diuitiarum terrestrium & caducarum, opes cælestes, quæ magna ex parte in iustitia consistunt, amittere? Nihil est enim vel ad elegantiam pulchrius, vel ad studium multitudinis amabilius, vel ad claritatem nominis illustrius, quam humanam societatem tue-ri, propriæq; utilitatis immemorem, omnium incolu-mitati prospicere. Hæc enim sunt illa diuina opera, quæ admirationem cunctis afferunt, studia hominum excitant, immortalisq; laude vigent. Ut autem nihil est iustitia præstabilius, ita nihil iniuria scilicet inius, nihil fœdius, nihil omnibus magis execrandum. Ergo qui pecuniam æquitati iuris anteponit, illustrem animi figuram habituq; corrumpit: & dum legibus, quas recta ratio atque diuina sanxit, subditi ignominiosum putat: ipse sese dedecori & ignominie, vilissimo pretio adducit. Animi itaque splendore deleti, impuritateq; suscepta, quæ tandem spes

relin-

relinqui potest ullius laudis & gloria comparanda, cum ex ornamentis animi laudes omnes oriantur? Non adducar igitur ut credam, vos aliquid ad famam sordidam & vestru rationibus & institutis alienum, pecunia causa suscipere. Quamvis deinde valde fortuitas amplificatus, multos tamen erunt mercatores, qui vos diuitijs longè superent. Vestrum autem est monetas opes appetere, quibus obscuri etiam homines affluunt, sed quæ vos altissimo gradu constituent: neque in illis diuitijs dignitatem ponere, quibus abundansem licet esse turpissimum, sed per quas omnia verè dignitatis ornamenta consequamini. Si verò pecuniam ut gloria instrumentum amandam existimatis, reputate quàm sit absurdum, pecunia causa dignitate omni orbari, atq; gloriam prorsus abicere. Nec vos illorum hominum exemplis uti decet, qui flagitijs indignissimis facta egregia contaminauere. Quis enim est tam sine mente, qui vel Marium, vel Syllam, vel Casarem, vel alios simili amentia furentes eo nomine laudet, quod ut magnas opes haberent, detrimenta quàm plurima communibus rebus inuexerint? Contra verò si quid ab illis sapienter & fortiter administratum est, si quid operæ & studij in Remp. contuere, id omnes laudibus efferrandum atq; prædicandum iudicant. Non sunt igitur quidam homines imperiti vestrè dissimilis ullo modo ferende, qui cum summorum hominum virtutes a se qui nequeant, eorum vitia confectantur. Hoc enim perinde est, atque si quis excellentem formam illuue & squallore fœdatis effingere volens, iam pulchram & diuinam illam exprimere non possit, illuue tantum atque sordes imaretur. Nec vos moueat illa descriptio facultatum, in Rebusp. ab earum moderatoribus instituta. Non enim fuit mea, eorum, ut summos honores ad eos,

N.

quæ

qui essent opulentissimi, deferrent. Sed cum intel-
ligerent illos, qui summa rerum inopia premuntur,
haud ita facile posse Reip. studium nauare, & eas
artes colere, quibus patriæ maximis in rebus & sui esse
possent: homines propter necessarij victus indigen-
tiam infimis artibus incumbentes, nec immodicu o-
meribus fatigandos, nec summis honoribus honestan-
dos esse decreuerunt. Illum autem maximum cen-
sum statuerunt, qui satis esset ad vitam honeste &
moderate degendam. Quod si quis infimæ classis ho-
mo virtutem egregie coleret, & excellenti industria
e tenebris emergeret, illi certè noluerunt esse adiutori
ad summos honores interclusum. Tum enim optime
Reipub. consuli putabant, cum virtus & singularitas
inerti nobilitati esset antelata. Nam quod ad Hi-
spaniæ principes attinet, quos olim dicitur diuites
homines appellatos, haud facile dixerim, magisne
propter abundantiam pecuniæ, an ob illustres animi
opes, hoc sibi cognomen peperisse. Illud affirmare pos-
sum, eorum nomen, qui virtutis opibus minime in-
structi fuerunt, aut obliuione sepultum esse, aut quod
est longè grauius, scilicet æterna infamia notatum. Soli
regitur omnium prædicatione celebrantur, qui pro re-
ligione & patriæ defensione opes & facultates neg-
lexere, caputq; suum in vitæ discrimen intulere, ho-
stiumq; impetum inuicta virtute repressere. Horum
enim laudes ad ciuium patrio more canit, horum
res gestas ornari, his mirificum ab vniuersis studium
tribus videmus. Si vos autem lauta & pretiosa
suppellex, si magna familia, & magnifico apparatu
ita delictent, ut in illis decus vitæ constituatis,
veniat vobis in mentem, quàm sit indignum, aliunde
quàm a vobis ipsis dignitatem exquirere. Etenim si
vos aliqui propter alium vestrum æqualem honora-
rent: idq; aperte offenderent sese nullo numero vos
habi-

habitueros fuisse, nisi vidissent cum illo sociatos, quem
 obseruantia dignū censerent: id certē splendore vestro
 indignum putaretis, honoremq; aliam causa & obis
 oblatum aspernarentur. At quāto est indignius
 propter inquam seruoriam conditionem, aut propter
 opes fluxas & caducas observari? Perficite igitur
 viri nobilissimi, ut non facultatibus, non sumis, non
 generis claritati sed vobis ipsis, hoc est, animis
 vestrīs omni laude cumulatū honores eximij dese-
 rantur. Ea enim tantū vestra ducite, & earum ja-
 cultatum copia gloriamini, quae nec casus eripit, nec
 inuidia libi faciat, nec aetas vlla consumit. Quae e-
 nim ad imperita multitudinis plausum aucupan-
 dum referuntur ita sunt fluxa & inania, ut intra
 breue tempus & exiguum ea omnia leuissimus etiam
 quisq; contemnat, & pro nihilo habenda putes. Nec
 eos imitemini, qui corruptis hominum studijs se sta-
 bilem gloriam asequi posse confidunt, eaq; de causa
 alijs eripiunt, quod alijs statim largiantur. Multū
 enim plures erunt iniustitia lēsi, quā beneficio de-
 nunti. Deinde multitudinis cōium iustissimū de cau-
 sis excitation, est multo vehementius, quā sit illa
 gratia paucorum, impurissima largitione collecta:
 & ita sit ut qui malefici sunt in multos, ut esse
 possint in paucos benefici, fructum laudis exiguum,
 & inanem habeant, sceleris autem offensionem ser-
 piternam. Repellite igitur omnia, quae maculam af-
 ferre possunt vestrae dignitati, illaq; studia colite quae
 sola gloriosa sunt existimanda. Non enim diuitijs
 abundare, nec tenuiores affligere, neque in Republica
 dominari, sed animi bonis affluere, vniuersis charum
 esse, Reipublicae salutarem existimari, est laudabile,
 gloriosum, & summus honoribus illustrandum. Est
 honor diuinū quoddā praeuium, virtuti & honestati
 constitutum, omne turpitudinis consortium repellens.

N. II.

Et

Et ita fit, ut qui animum flagitio & turpitudine contaminatum gerunt, nullo pacto honorem, se inane fortasse nomen honoris adepti in summa ignominia versentur. Ergo cum tanta dignitas sit in animo virtutis ornamentis exculto: cum tantum laudis ornamentum in fide, iustitia, bonitate consilietur: tamen erit quisquam, qui suadere audeat, vobis hominibus ad decus & laudem natis, ut tantum decus abijciatis? ut præclaram istam indolem infirmi scelere polluat? ut animi præstantiâ eximio dedecore maculatus? Non istud genus hominû a vestra familiaritate repellatis? Non tantâ gloriæ labi atq; perniciem in terris ultimas exterminabit? Arcete viri amplissimi pestem, fœda consilia detestamini, scelerosos homines a contubernio vestro rejicite, ne vestro nomini grauem maculam sermonibus impijssimis iurant. Non enim illa domus gloria floret, in quam innumcrabilis pecunia congesta est: sed quæ multis abstinentiæ exemplis abundat. Nec quoribus & potentia præstant, sed qui sunt virtute & dignitate principes splendide solent atque magnificè laudari. Nec illi qui propriæ vitæ consulunt, sed qui eam pro patriæ salutis ponunt, in gloria sunt. Non vos autem conturbet inopiæ nomen. Si enim fortunas Reip. causa neglexeritis, pro fluxu & interituri opibus æternis atque diuinis affluetis. Nec mortis ipsius aspectu terre vram. Si enim, cum id a vobis patria flagitauerit, hanc breuem & miseram vitam in summum discrimen adlaxeritis? immortalitatem consequemini. Si igitur existitis ad gloriæ cupiditatem: si vos a primis annis pulchritudo dignitatis allexit: si immortalitatis studio flaratis: excellentem istam industriam in virtutis studio consomite, iustitiam atque pietatem colite, uniuersum genus hominum beneficijs vestris obligate. Sic enim eam honestatis
am-

amplitudinem consequemini, quam praesentes admi-
rentur posset memoria grauiſſima proſequantur. de
cuius laude mortales omnes una mente & voce con-
ſentiant. Haec tamen quidam me cum illis diſſeruiſſe
exiſtimare. Libenter autem hoc dicendi genere uſus
ſum, ut hac quaſi declamatione meditati atque pa-
rati, aliquando ad huiusmodi homines ab iniuria
dehortandos accedam. Cupio enim eos quoruſ artiſti-
cio ab opinione leuitati ad uera gloria ratione tra-
ducere.

NIHIL quidem, inquit Metellus, erit, quod
non iſto tam eleganti orationis inſtrumento
effici valeas. Sed unde quaero tibi tanta dicendi
ornamenta ſuppetunt? Hanc, n. ante hac habui
de te opinionem, ut exiſtimarem te facile poſſe
tractare materiam, in cuius commensatione
multum ut ſoles, opera & ſtudiij conſumeres.
Ut autem ex tēpore iſto modo diceret, ſuſpicari
non poteram. Quod item in Auguſtino noſtro
mirabar. Quāuis, n. nihil ſit illo politius, tamē
tam ſplendidum orationis ornatū ab illo ſine
diligentiore meditatione non expectabam.

FORTASSE, inquam ridens, habet hic locus
aliquam vim diuinam, quae diſcrentium animos in-
citet, & nos ea quae dicimus, non ingenio noſtro, ſed
Muſarum ſpiritu concitati dicimus. Ut autem Po-
ëti multo feliciter fluunt carmina, quae non ſtudio
& meditatione, ſed furore diuino proferuntur ita
mirum non eſt, noſtra non multum multis in locis a
Poëtiſ diſſidentia, uerius Muſarum quodam afflu-
tu fundi, quā diuturna commensatione cunctis
potuiſſent.

SI hæc, inquit August, loci natura est, hæc nobis sæpius veniendum censeo vt tam iucunda Musarum consuetudine fruamur, illarumque numine completi in his saltem sedibus floridis & amœnis, inter has vltimos tam suis frondibus, quàm adiunctis vitibus totum hunc locū opacâtes, diserti esse possimus. Tibi igitur author sum, vt hac tanta loci opportunitate admonitus, ea quæ restant alacrius persequare.

Faciâ, inquam: atque de Iustitia quidem non est quod amplius in præsentia disseram. Cùm enim verum decus sit in maxima virtute positum, quæ quidem illustratur magnis in Remp. meritis: constetq; nihil esse Iustitia magnificentiùs, aut hominum vitæ salutaris: quid est magis perspicuū, quàm summum & excellens decus iustitiæ manere contineri? maxime, cùm nulla animi & ingenij indoles egregia a iustitia seuincta possit aliquam habere dignitatem? Quæ enim iniusta sunt, quantum sint admirabilia, sunt odiola & iniusta, perpetuâq; flagrant infamia. Quod quidem in animi magnitudine facili cernitur. Rectè tu quidem virtutem a temeritate & audacia distinxisti, cùm diceres, non omnem animi alacritatem in fortitudinis rationem cadere: sed eam tantum, quæ rationis imperium sequitur, & pro Iustitia, atq; comuni utilitate pugnat. Qui.n. impetu ceco & inconsiderato concitatus, manu cum hoste configit, eū nullo modo fortè, sed temerariū & immanè appellari cõuenit. Ille igitur tantū, vt dixi, fortis est, qui rationi parens, nullum periculū pro salute communi recusat. Qui autè hoc animo est, egregia laude carere nō poterit. Omnes enim mortales admirantur inuictum robur animi nemini cedentis, nulli labori succubentis, nullis periculis officia relinquentis. Nec verū est, turbulentiâ & impudentem audaciam constanti mul-

situ-

itudinis opinione laudari. Quis enim homines cedere nefaria imbutos, sanguinemque perpetuo sumentes, eo nomine laudandos putat, quod aliquod immune facinus intrepide suscipiant? Contra verò quo maior est in illis ad scelus audacia, eò magis illos omnes mortales od-runt & execrantur, malàque posse dignos existimant. In eo autem quod ais, summos principes iniustissima bella suscipiendo summa quadam gloria floruisse, parum mihi videri attendere, quæ sit huius verbi sententia. Gloria enim, ut sepe dictum est, sine singulari hominum studio & benevolentia ne intelligi quidem potest. Nemo enim pestilentiam & vastitatem, nemo terræ motū, eluvionem, incendium, & reliqua, quæ vi incredibili animos hominum perterrent, gloriosa unquam putavit. Ea igitur tantum laudari, ea memoria mandari, ea immortalis religione consecrari cernimus, quæ alta quadam mente atque singulari iustitiæ & pietatis studio geruntur. Ut igitur nec naturæ prodigijs, nec truculentis bellis gloria tribui potest: ita nec hominibus nihil omnino a belluarum immanitate distantibus. Quis enim est tam sine mente, qui nomen eorum non oderit, quos accepit fuisse generi humano pestilentes? Ergo cum gloria magna ex parte in hominum charitate sita sit, eos quos omnes existimans luce indignos extitisse, quibus etiam ad inferos perpetui cruciatus extant, duces esse gloriam consequutos? Fuerint illi potentis & admirandi, horrificum bellum multis intulerint, innumerabiles nationes Martis vi perculerint atque subegerint: gloria certè ne tum quidem, cum se florentes, atque beatos existimabant, affici potuerunt: & nunc mortui, omnibus imbuti, detestabiles & execrandi videntur. Quid si levisissimus quædam eos admiratione percussus extollas, non dimitte

opi-

opinioe permanebit . Illam enim breui tempora ratio atque mediocri animaduersio penitus euellat. Hic locus postulat, ut ordine tuo omisso, nunc possimum orationem illam refutemus, qua asseuerabas, eos qui in singulari certamine furenter inito parem suum obrutiant, insigni gloria cumulari. Eos enim ne minimam quidem gloria partem attingere commendam. Non enim fortes, sed furiosi: non honesti, sed impuri: non illustres & ampli, sed humiles & obscursi sunt existimandi. Grauius tu quidem, & meritis genus illud certaminis, ut omnibus institutis diuinis & humanis infestum, infectatus es. Quid enim habet turbulentum illud dissidium, insana in lacependo contumelia funestus ille teterrime contentionis exitus, quod non sit & cunctis sceleribus imbutum, & turpitudine insigni cumulatum? Eos tamen ais, in summa gloria versari. Quomodo tandem? Aut qualis est ista gloria? Concursum undique fit leuissimorum hominum, ut viros illos Martios inter se acriter & animose sine ulla graui causa certantes spectes. Tribuitur magna laus illis, qui vel hominem sanctissimo sibi religionis fœdere sociatis iugulant: vel mortiferam plagam, ut amentissime multitudini satisfaciant interrito vultu excipiunt. Sed velim mihi dicas, cum olim gladiatores inspectante populo Romano depugnabant, num existimes eos, qui simili audacia paribus suis vitam eripiebant, simili laudis genere caruisse? Imò quò plures & clariores spectatores habebant, eò maiorem plausum excitabant. Quid autem mirum est, hominum genus abiectissimum, propter inanem virtutis imaginem eam laudem obrinuisse, quæ bestiis etiam dari solebat? Laudabantur enim feræ truces & feroces, quæ multos homines in circo laniabant. Hanc etiam etiam, in Hispania præsertim, cum in ludis

ludii publici undiq. spicula in sauros intorquensur, illi qui magnam hominum stragem dunt. egregij tauri atque non vulgari pretio digni repuantur. Sic igitur homines isti nobiles, qui amentia precipites in exitum ruunt, ab imperita multitudo ne laudem assequuntur: sed eam laudem, quae sit illis cum impurissimis gladiatoribus, cum leonibus cum pantheris, atque postremo cum iuru etiam communis. Num quispiam asseruit, aut feras illas, aut homines effratos, quorum ludus erat humani sanguinem fundere, in gloria fuisse? Minimè quidem. Cur ita tandem? Quia gloria nullo modo consistit in leui atque reperiua multitudinis approbatione, quae momento temporis euanescit. Vt igitur apud Romanos non Mirmillones, non Retiarii, nò Thraeces, non Hoplomachi, non deniq. totum hoc operarum genus e disciplina lanistarum impurissimum & inquinatissimum, quamuis audax esset, in gloria vixit: sed Imperatores & optimates, virtute, gravitate & consilio patriam conseruantes: ita nunc non inhumanum, ferum, barbarum facinus obeuntes in gloria vigent, sed viri constantes & graues, amplissimae virtutis opibus Christianam Rempub. fulcientes. Nemo enim non videt istorum turpitudinem, qui vitam venalem habent: qui sui aut aduersarij caede amentissimae multitudini spectaculum praebent qui sunt furoris ipsius mancipia, qui leuissimis de causis gladiatorio generi mortis adducuntur. Videte igitur, quod genus laudis visa emendum putent homines amentissimi. Id nempe, quod impuri gladiatoribus & bestiis immanibus concedi potest. Deinde quàm citò memoria facinorosi illius extinguatur. Postremo quanta sceleris infamia deformatū sit. Qui enim in certamine spirituum effundunt statim veniunt in obliuionem, &

ita excedunt e vita, ut ne pompa quidem aut fun-
 ris & sepulture honorem, quæa vulgus hominum
 plurimum facit, obineant. Victores autem quis post
 triduum sapiens in magnis viris habendos putat?
 Quemadmodum igitur olim gladiatores, quamvis
 victores e circo discederent, & pieti uherentur in
 rhedi, eximio quodam plausu celebrati, nemo non
 infames & detestabiles existimabat: ita isti, quos
 similis in conditione dissimili merum feritas atque
 barbaria delectat, quamvis illo tempore exiguo, in
 quo maior est leuitati & amentia, quàm rationi &
 iudicio locus, a leuissima illa turba aliquod genus
 laudis assequantur: breui tamen omnium opinione
 in turpissimorum hominum numero reponuntur.
 Nec enim esse potest in scelere dururna sceleris ap-
 probatio. Ergo cum gloria posita sit in constanti
 predicatione hominum, ingentia facta mirantium,
 & eximium ornamentum dignitatis insigni amore
 complectentium: illam taminancm laudem, tam re-
 merariam, tam repentinam, tam subito ex omni
 memoria discedentem, atque postremò tanta sce-
 ris immaniissimi contagione maculatam gloriam
 appellabis? Nullo modo, mihi crede, potest gloria
 in tam tetro & impio, tam omnibus detestato, tam
 cunctis hominibus inuiso facinore consistendi locum
 habere. Qui sunt igitur illi, quorum virtutem om-
 nes summi, infimi, mediocres admirantur: quorum
 magnificam speciem intuentes studio incenduntur,
 qui non viui modò, sed multò etiam magis post mor-
 tem in ore omnium sunt? Illi nempe, qui insignem
 patriæ charitatem incredibili robo: e atque virtute
 commununt: qui humana omnia, quantumvis hor-
 ribilia, veri decoris tuendi causa despiciunt: qui
 vitam, cum opus ita fuerit, patriæ reddere minime
 recusant. Mirum enim est, ut afficiantur omnes,
 quoties

quoties audiunt, aliquid facinus clarum & memorabile, pro salute omnium cum magno vitæ periculo susceptum. Tanta est enim huius virtutis admiratio, ut eos etiam, qui multis ante seculis patriæ suum sanguinem largiti sunt, curare compellamur. Codrus itaque hominum commemoratione viger, qui sese in medios hostes immisit, ut morte sua patriam conservaret. Clarissimam Leonide mortem pro salute Græciæ appetitam miris laudibus exornant. Uciq; sese pro patriâ deuouentes, animos nostros sibi virtutis admiratione deuinciunt. Huius generis exempla innumerabilia proferri possunt, quibus intelligamus, non audaciæ, sed virtutis laudē immortalem tribui, nec patriam importuna cupiditate vexantes, sed eam cum vitæ etiam periculo seruantes omnium sermone celebrari: nec illis, qui omnia dominandi libidine peruertere, sed qui e suorum ceruicibus hostium impetum insigni virtute depulere, diuinos honores haberi. Sed minimè necesse est nobis hoc in loco diutius immorari, ad alia præsertim festinantibus.

Restat ut aliquid etiam de Temperantia laudem dicamus. Est enim in hac virtute totius honestatis decus & lumen constitutum. Regis enim & cōtinet omnes affectiones: unde appellatur Temperantia, quòd insit in illa animorū temperatio quædam, & admirabilis ex varia & repugnantē effectionum genere concensus. Græci appellant σωφροσύνην, quasi σωφρονισμός. Conservat enim maximè prudentiam: & considerata iudicia rationis salutaris præsidio confirmat. Parum. n. uiuat rectè sentire, si statim non libidinis immanitas a recta sententia depellat. Hoc igitur efficit Temperantia, ut ratio imperiū facillimè teneat, atque pro dignitate
regium

regium munus administret. Refrenat enim libidinem, voluptatem ne fariam repellit, infinitu cupiditatibus obstitit. Et omnes denique motus animi temerarios atque turbulentios coercet & comprimit. Ex quo efficitur, prudentia atque iustitiam modestia munere contineri. Tunc enim demum vel vera cernere, vel recta atque simplicia conscelari possumus, cum omnis libido comprimitur. Iam vero illa magni animi indoles ad res altas & arduas adspirans, si modestia vacat, virtutis nomen habere non potest, sed extremi furoris & amentia. Qui enim ita elato animo sunt, ut modum non teneant, arationis imperio deficiunt, & impetu ceco ruunt, oia quocumque se conferunt evertentes. Cum autem precipui munus huius virtutis sit, in omni officio modum & ordinem conservare, & id quod in qualibet re maxime deceat amplecti, necessario complexa est omnem pulchritudinis excellentiam. Vt n. qui temeritate & amentia ducuntur, aut alicui proterve nocent, aut molliter & effeminatè se gerunt, dedecus in signe concipiunt: ita qui animo rectè constituti sapientiā & æquitatē colunt, & humana cuncta despiciunt, oia honestatis lege metientes, oibus simul dignitatis opibus excellunt. Ergo cum hæc virtus omne dignitatis ornamentum in se contineat, & virtus ex se necessario gloriam generet: relinquatur, omnem gloriam in temperantia consistere. In ordine enim vite & constantia sita est honestas omnis, & in confusione turpitudine. Quid enim quæso Achilles iracundia, aut Atacis furore turpius? Quorum alter luctu atque lachrymis, quantum sibi ipse displiceret ostendit, alter dedecus impotentia animi conceptum morse delere constituit. Quod si homines laudis audire, propter intemperantie recordationem se ipsi oderunt: quod tandem de illis populi uniuersa

si iudicium fore suspicamur? Fieri ne potest, ut multitudo sit in quemquā natura clementior, quam est quisquam in se ipsū? aut ut cernat aliquis acutius sua flagitia, quam vulgus, ad alienum dedecus animo notandum semper intentum? Quod autem ad Hæmibilem attinet, si talis eius natura fuit, qualis a Sælio describitur, equum existimas qui tantam illius immanitatem non exhorruerit atque detestatus sit? Cū mitigatur odio hominum flagrant, ad gloriam peruenire non possunt. Non est ita, inquit. Imò præcipiti & effrenata mente eam gloriā est adeptus, quam animi moderationis atque temperantiæ nunquam assequi potuisset. Pergisne tu gloriam in hominum metu atque conseruatione ponere, quæ tota est in animi dignitate, atque beneficentiæ collocanda? Fuit ille quidem stupendus, fætor: sed ita, ut horrida & infestus pestus, non ut vir egregie dignitatis laudibus abundans. Quod etiam in Alcibiade perspicere potest, qui cū egregiam in adolem in temperantia contemneret, æternæ sempiternæ maculis est aspersus. Idem de Pausanias, cuius etiam memoriam intulisti, & reliquis eodem morbo oppressis asserendum est. Nam quod ad Alexandrum attinet: quantum illius degnitati in temperantiæ dedecus offecerit, explicari non potest. Quænam enim magnū nomen animi præstātis altitudine, & multis continentia exemplis adeptus fuerit, postquam sese immensa luxuria, impiique multorum cade contumaculat, extremam ignominiam subiuit. Factum enim est, ut illius nomen paulo ante hostibus etiam charum, esset repente amicis propè omnibus inuisum. In unum sum autem, quos dixisti gloriæ magnitudine insolentes & furiosos exuisse: non unquam ullum veræ laudis gustum habuere, nec solida gloria, sed iactatione & leuitate a mensis statu de-

ieclī sunt. Non enim erant virtute vera, e qua gloria omnis emanat, stabilis, & ideo nec ventosam populi celebratē, nec honores eximios ferre atque sustinere villo modo potuerunt. Perinde enim atque parua cymba naui onerariē velis & armentis instructa, ventum sustinere non potest, sed leuissimo flatu iactata deprimitur: ita isti cū virtutis amplitudine & gravitate carcant, honoribus eximij tanquam ventus vehemens illos obruitur. Fido autem quā grauius Plato eandem vice dignitatem in animi moderatione percat. Si enim ait in libro de Legibus: Deus quidem, o viri, et ex antiquorum scriptis accepimus, omnium rerum initium, extremum & medium nomine suo complectens, ita rella per omnia pertinet, ut orbem natura conficiat. Illum autem sequitur iustitia, in eos, qui a diuina lege deficiunt, seuerē vindicans. Porro autem, qui vitæ beatæ compos futurus est, iustitiam amplexus humili ornatu subsequitur: qui vero ductus in solentia, vel opibus vel bonis, vel forma corporis elatus, tum iuuentutis & amentia præceps, ardentisq; impetus animi concitatus, cum tanta contumelia, ut statuat nullius se principis aut moderatoris ope indigere, sed esse potius ad alios regendos instructum: a Deo deseritur. Desertus autem, & alios ipsi operum inflatos sibi socios adiungens, exultat omnia perturbans. Et primū quidem apud multitudinem in viris magnis habetur, sed hic dignas penas iniustitiæ pendens, seipsum, domū, vniuersamq; patriam funditus euertit. Verba Platonis expressis quibus v. r. ille summus omnium gloriæ rationem in iustitiæ cultu, & in humanitate collocandam putat. Illius enim tantū firmas & stabiles opes effudit, qui Deum omnia providentem atque moderantem intuetur, sibiq; nihil assumens, omnia beate

vite præsidia in ope celesti, diuinæque virtutis imitatione constituit. Superbi vero & insolētes, suisque opibus nimium præsidentes, cum in Deū non respiciant & ita diuinæ mentis lumine careant, in tenebris reuolunt, omnia temerè commiscētes atque perturbantes, Breui itaque statu inaniſſimi rursus elati cum insigni paupertate calamitate in sempiternum dædici incurrunt. Unde colligit idem Plato, esse Deum supplex animo venerandum, & omni studio sequendum omnibus, qui laudem & dignitatem eternam habent, neque aliam esse censis ad vite splendorem viam, quàm quæ diuinæ virtutis similitudine & animi moderatione consistit. Sic enim ait eodem in loco: Quod nara erit igitur efficiū Deo gratum, & cui illi ne natura congruentē iudicium certè una prorsum hominum sententia contentam. Auiunt enim, simili simile, quod quidam est ratione dimensum, gaudere. Que enim modum non habent, neque sciam inter se, neque cum ijs, quæ certa ratione & modo definitæ sunt, ullo pacto conuenient. Deus autem nobis modus atque mensura est, multò quidem certior pecunia, & multò exactior quàm mens humana. Is igitur qui in Dei amicitiam venturus est, oportet ut quàm maximè possit, ad illius similitudinem accedat. Hac autem ratione efficitur, modestum esse deo charum. Est enim illi similis. Intemperans vero dissimilis, & ab illo dissilens & iniustus. Hac Plato. Quibus nihil potuit dici præclarius. Primùm enim similitudine sumpta e magnitudinibus communi dimensione carentibus, aserit incontinentes, proteruos, atque petulātes, neque bonis, neque suis similibus illa ratione coniungi posse. Cū enim eorum infinita cupiditas nequeat ullo modo terminari, & idem omnes ar-

dentissime cupiant : multo maior existit inter illos contentio , quàm inter bonos & improbos excitari plerunque soles. Tum illud quàm sapienter dictum? Non pecuniam, quàm multis communem rerum omnium mensuram esse statuunt : non mentem humanam , qua quidam omnia moderanda putant , sed Deum ipsum esse modum, rationem & regulam, qua sint omnia vite officia dirigenda. Ita autem fit, ut illi moderari sint, qui sese ad Dei voluntatem, sanquam ad exactissimam vitæ legem & normam accommodant. Quæ cum Dei similes sint, (necesse enim est, ut sit illis eximia cum Deo similitudo, qui sua omnia diuina lege & ratione metiuntur) Dei sibi amorem conciliant, & illius opibus illustrantur. Ut igitur omnes inordinati & intemperantes, cum Deum, a quo valde dissident, insensum habeant, & honestu hominibus odiosi sint, & flagitiosis etiam vehementer iniusti, luce omni dignitatis orbati concidunt ita mites, atque mansueti tranquillè omnia atque moderatè gerentes, cum in Deum respiciant, diuino quodam lumine collucēt, & bonus chari sunt, & improbus admirandi: atque ita tandem diuino & humano iudicio immortalæ claritatem assequuntur. Ex quo efficitur, omne gloriæ lumen esse in temperantia posuitum. Non igitur impotentes & iracundi, non superbi & insolentes, omniaq; furore & inaudita libidine perturbantes gloria florent, sed qui iracundiam cōhibent, libidinem refrenant, animum temperant, & quanto magis excellunt opibus, tanto se submissius gerunt, & ordinem atque modum in omni officio conseruant. Hi consentes & graues homines, hi viri maxime, atque plinè Deo similes habentur, & omnium tandem consentiente laude celebrantur. Ergo ut iam huic parti finem imponamus, si illi tantum, quo neque amentia vexat, neque

neque nefaria habendi cupiditas inquinat, neque
formido concutit, neque vis libidinis inflamat, in
gloria sunt: sed qui sapientia florent, & omnem
curam & cogitationem in publica salute d. fi-
gunt, animosq; magno sunt & inuicē, quem
quidem lege diuina moderantur: relinquitur pla-
nē, omnia egregie eiusdem laudis ornamenta
esse necessario cum virtutum maximarum studio
coniuncta.

O.

HIERONYMI OSO-

RII LVSITANI

DE GLORIA

LIBER QVINTVS.

*V*NC tandē, inquit Me-
sellus, reliquum est, vt o-
stendas quam vim habeāt
argumenta illa, quibus cō-
tendebat Augustinus, glo-
ria studiū Christianis in-

stitutis aduersari.

*T*V Mego: Ea verò quę hactenus adducta sunt,
satis superq; puto ad illa diluenda. Si enim inquam,
constat, nullam esse in temeritate & amētia ad glo-
riam munitam viam, si laus omnis in eximia virtus-
tis elegantia consistit, & omne studiū Christiani ho-
minis excellenti virtuti dicendum est: quid clarius
esse potest, quàm glorię cupiditatē esse cum Christia-
na disciplina copulatam? Quī fieri enim potest, vt
quisquam singulari studio virtutem colat, virtutis
autem ipsius decus & ornamentum despiciat? Quod
quidem si diuini homines indignū virtutis prestan-
tia putauissent, nunquam splendore illius inuiscarēt
eos, quos omni virtute instructos & ornatos vole-
bāt. Audi enim quibus verbis magnus ille Moses po-
pulum in amorē pietatis allectet & inuiter. Sic enim
ait: Hęc est vestra sapiētia & intelligentia in gen-
tium luce & celebritate constituta, vt audientes uni-
uersi huius diuine legis instituta, dicant. En popu-
lus sapiens & intelligenz, gens magna. Idēne qua-
li ora-

li oratione vir ille summus ostendat, gloriam esse diligendam? Non mediocrem enim vim in eo argumēto sitam putat ad populum amore pietatis inflammandum, quod ipsa pietas sit apud omnes miru laudibus efferenda. Idemq; statim subiungit. Non est vlla natio tam illustris & ampla, ut Deos presentes habeat, sicut nos habemus Dominum Deum nostrum presentem, & nobis in votis & precibus occurrentem. His verbis Moses non modo gloriam exornat, sed illius fontem aperit. Deo enim charū esse, illius mente gubernari, celesti presidio communiri, est maxime laudabile & gloriosum, & omnium sermone celebrandum. Multa ex huius sanctissimi viri scriptis proferre posset, quibus videretis, quantū seper omnes vera gloria stimulus ad studiū virtutis inciderit. Sed ad diuini vatis atque clarissimi Regis carmina festinat oratio. David igitur, ut alios inter illos & Moses tempora interiectos omittā, quanto studio gloria tuatur? Quanta animi cōtentione dedecus repellit? Quam indignē patitur eorum inuidiam & inmanitatem, qui laudes ipsius obscurare nituntur? Quousque tandem, inquit o viri, gloriam meam deformatus? & alibi, Domine, inquit, si feci istud (intelligebat autem falsum sibi crimē illatum) si manus meas scelere maculaui: si domesticū meis aliquid mali machinatus sum, & nō potius isa me gessit, ut inimicos etiā meos a debita peste seducere: hostis me persequatur, atque petat animā meā: cōprehendat atq; proterat virā meā. Grauis sanē imprecatio. Nihil enim videbatur fieri posse calamitosius, quā in hostium manus incidere, & sanguine suo crudelitatem illorum satiare, nisi id vltimo loco addidisset, quod omni diritate seorsus existimabat. Adiungit enim: Gloriam meam infringat & abijciat. Hæc gratig videtur tibi hominū laudem contemnere.

is? an eam potius omnibus vite commodis longè
 preferentis? Iam verò cum excitatur ad diuinæ
 maiestatis amplitudinem augustè atque sanctè ve-
 nerandam, cum illius erga se beneficia infinita com-
 memorat: quid illo tam grâdi carmine celebrat ma-
 gnificentius, quàm gloriam sibi a Deo tributam?
 Pugnas itaque suas, victorias atque triumphos ex-
 tollit, omnia summa laudis ornamenta, quæ fuit
 diuina benignitate consequutus, oratione comple-
 ctitur: neque tantùm potentia aut imperij finibus,
 quantum claritate nominis incenditur, ad Dei lau-
 des, cœlesti quadam harmonia concinendas. Filius
 autem ultima verba, quæ dixit, cum iam mors ap-
 propinquaret, nonne apertè declarant, quantum illi
 nominis amplissimi studium extiterit? Nam neque
 nomen suum neque parentis reticuit: Et cum ma-
 iestatem suam esset oratione complexus, musicum il-
 lud artificium, quo tantum diuinæ mentis viribus
 excitatus excelluit, nullo modo silentio præterit.
 Huius sapientissimi viri sapientissimus filius Solo-
 mon, quæ præmia proponit iuuentuti? quibus mu-
 neribus adolescentes ad sapientiæ studium in prin-
 cipio operis intuitus? Non alijs certè, quàm regie
 dignitatis insignibus, quibus excoluntur omnes ani-
 mi, qui diuinæ legi parent. Ait enim in eodem li-
 bro: Iustitiæ memoriæ esse iucundam, atque sem-
 piternam: impiorum autem nomen quasi tæbe exe-
 sum atque confectum euanescere, claramq; famam
 esse omnibus opibus & facultatibus anteponendam.
 Aliibi verò, cum rerum humanarum imbecillita-
 tem, huiusq; misere vitæ solitudines, & angos-
 tes esset elegantissimè persequutus, omniq; tan-
 dem humana, ut leuia & inania contemneret,
 unam gloriam exipit, & quasi mente incitatus
 exclamat, illius suavis: atoni unguentis suauissimis

& odoribus esse præferendam. Multa possum ex
 huius summi regis scriptis memoriter pronuntiare,
 quibus ea confirmetur opinio. gloriam nempe esse
 pijs hominibus expetendam. Sed par est, ut ra-
 tionibus etiam pugnemus. atque primum illud asse-
 ramus, obscuritatem, ignobilitatem, ignominiam,
 & dedecus, esse diuinæ vindictæ supplicium conse-
 leratis hominibus irrogatum. Legimus enim eorum
 nomen, qui diuinam religionem impiè atque nefa-
 riè violauerunt, fuisse ex hominū memoria penitus
 euulsum. Apud Mosē verò Deus ipse prædicit im-
 pijs fore, nisi resuscitent, ut eorum nomen obliuione
 sempiterna conteratur. Alibi autem, idē multis
 in locis minatur infamiam omnibus, qui legem re-
 glexerint, atque sacra polluerint. Jeremias au-
 tem ita sub Dei persona in Iudeos inuehitur: E-
 uellam, inquit, vos, & ciuitatem istam excin-
 dam, tradamque vos grauiſſimis ignominie ma-
 culis inuictos hominum memorie sempiternæ. Ex
 ijs & alijs locis infinitis, quos breuitate diei admo-
 nitus omitto, apertum atque perspicuum est, ignomi-
 niam esse supplicium hominum impietati & sce-
 leri a diuino numine constitutum. Quare mini-
 mè mirandum est viros interdum sanctissimos in-
 firmia quodammodo frangi atque debilitari: & qui
 contra omnia fortuna & tormenta egregiè muniti sunt
 ignominie tempestate sæpe conuelli. Quod in Iobo,
 Davide, Necemias & alius viris sanctissimis & for-
 tissimis cerni potest: quia cum reliqua omnia inuicta
 ut tute sustinerent, indignè ferebant ignominiam.
 Quòd si tantum malum est in sepulci nominis ob-
 liuione, in dedecore & infamia, ut in ea sæpenū-
 mero videatur ultio diuina consistere: conse-
 quens est, ut laus & gloria sit in diuinis muneribus
 habenda. Et si viri pietate præstantes non
 O.ij. sine

sine causa vituperatione & consuetio perturbantur: par est, ut laude & predicatione delectentur. Quod autem gloria sit diuinum beneficium, Moses imprimis ostendit. Hoc enim Israëli denuntiatur: futurum nempe, si diuinis institutis obedierit, ut sit a Deo locatus in summa gloria, & cunctis gentibus honore antelatus. De Iesu verò illius successore scriptum est, Deo munere fuisse nomen illius per omnes terras cum summa omnium admiratione peruagatum. Apud Samuelem aiebat Deus Eū, qui me coluerit, honestabo: qui autem me contemnit, erunt contempni. Non igitur inmerito Dauid id multis in locis aserit, illam omnem gloriam, quæ mirifice redundabat, esse diuinæ beneficentiæ referendam. Illum itaque perennem gloriæ fontem carmine perpetuo celebrat: illum summum authorem decoris & dignitatis intuetur: in illius cultu claritatem omnem positam esse docet. Ex quo apparet, gloriam esse cælestē quoddam munus apud animos pios collocatum. Ergo cum nominis atque famæ celebritas sit in diuinis bonis numeranda, sapientem appellabis eum, qui illam aspernatur: qui lucem ipsam fugit? qui beneficium diuinum repudiatur? Christus, inquit, præcipit, ut a gloria tāquam a re pestilente atque pernicioſa fugiamus: quasi verò Moses, Dauid, & reliqui, quorum testimonijs vsus sum, non ea, quæ protulere, spiritus illius afflatu protulerint. Erat enim iam illis temporibus Christus numen illorum animis inclusum. Sed de illius institutis postea videbimus. Nunc verò ex te libenter audirem, num Christus à cælo in terras delapsus est, ut rerum naturam, quæ ipse finxit, euerteret: imò verò ut eam iacentem erigeret, atque cælesti præſidio confirmaret. Gloriæ autem appetitum esse in animi natura insitum, abunde demōstrat.

monstratum est. Necesse est igitur ut animus tunc ardentius laudem appetat, cum fuerit morbus, qui illum impediunt, omnino liberatus. Tunc enim incorruptus, atque sui simul permanens, vim atque naturam suam claris ostendet. Ergo cum Christus omnes morbos, quibus erat oppressum genus hominum, a suis omnino depulerit, consequens est, ut illi qui Christi opera ex illis malis, quae naturam humanam deprimebant, emergere, ad gloriam aspirent, atque tanto ardentius gloriam expectant, quanto maior ardor honestatis in illis existit. Deinde, quid impudentia retrius? quid hominum vite perniciosius? Quid christianae religionis castitatis magis infestum? Nequam enim hominem & improbum, poteris aliquando fortasse ignominiae micu a flagitio reuocare: at qui pudorem omnem amisit nihil sibi reliquum fecit ad effrenatam libidinem aliqua ex parte cohibendam. Quocirca non immerito viri sanctissimi hoc impudentiae nomine, omnem morum immanitatem complectuntur. Quale est illud Isaia. Scelus instar Sodoma praese tulerunt, nec occultauerunt. Item illud Jeremiæ Frontem perficisti, meretricis impudentiam suscepisti. Quod si nihil existimatur apud nos impurius inuerecunde frontis audacia, nihil erit moribus, & institutis Christianis aptius, quam pudor & verecundia. Pudor autem nihil aliud est, quam vehemens motus animi dedecus fugientis, laudemque maxime consequentis. Ex quo efficitur, Christiani hominis esse, decus & laudem intueri. Præterea cum hominibus. Christianis omnis opera in eximio virtutis cultu ponenda sit; qui possunt id negligere, cuius ope vident omnem contentionem in virtutis studio susceptam facillime sustineri? Quantam enim vim habeat laudis firmitas, ad pericula negligenda, Oportet.

voluptates nefarias repellen-
das, labores ingentes
subiundos satis fuit antea demonstratum. Id autē
impulit Paulum diuinum hominem, ut iam sepe e-
os, quos ad virtutis altitudinem instruit, laudis si-
auitate deliniret. Romiorum enim pietati atque
religioni gratulans dicit eorum fidem iam fides
orbis terrarum peragrassē. Ad Philippenses verō
scribens, eos ait, instar Syderum, lumen suum longē
lateque diffundere. Corinthios autem sanctissima
templi atque delubra diuini spiritus appellat. Om-
nes denique, ad quos scribit, laudibus inuitat, ad
pietatis certamen alacrius ineundum. Petrus item
quam magnificē exornat eos, quos ad summum
gradum virtutis alituratur? Vos, inquit, estis genus
electum, regium, sacrosanctum, & ab omni terre
cōtāgione secretum & liberum. Sed quid horum cæ-
lestium hominum testimonijs vitetur, cum ipsum cæ-
li dominum autorem habeamus? Discipulos enim
suis corā laudans, eos mundi lucē appellat, & ut ci-
uitas in edito loco, & excelso sita occultari nequit:
ita illorum excellentem virtutem celari & occultari
non posse confirmat. His igitur laudibus e-
os vehementius allicit, ad omnes tempestates atque
procellas inuictō animo subleuatis. Ergo si tan-
tum virtutis instrumentum est in laudis suauitate
positum, ut ea sibi viri cælesti quidam atque diui-
na virtute præditi, utendum esse duxerint, ad a-
nimos hominum amore pietatis vehementius inci-
tandos: si Christus ipse sanctorum mentes ad summum
virtutis studium magnificentia laudis inflammat.
possumus ne dubitare, quin laus egregia sit diuinum
quoddam vnbecillitatis humanae subsidium, ad om-
nes labores animo maximo perferendos valde neces-
sarium? Fin illud quæritum est? Omne videli-
cet Christianorum studium, omnem operam, indus-
tri-

am, curam, cogitationem, omnem denique mentem esse ad communem salutem generis humani conferendam? Quid autem magis homines iuuet, quam egregie famæ celebritas & amicitudo, haud quam reperietis. Est quidem liberalitas & beneficentia satis utilis, sed ea utilitas ad multos permanere non potest. Unius viri iustitia, unius civitatis opes contineri fortasse aliquando possunt, quæ tamē illo extincto corruunt. Sic etiam fortitudo cuius unus, cuius tantum suis erit aliquo tempore salutaris, non tamen alijs, nec suis quidem semper. Hoc etiam modo sapientie, continentie, aliarumque virtutum omnium fructus est angustus finibus & exiguo vitæ spacio circumscriptus. At fumus usque, fortitudinis, liberalitatis, continentie, & omnium denique virtutum, non paucus, sed omnibus, non modo suis, sed etiam exteris, non una tantum ætate, sed in multa secula, atque propè infinita cōsulit. Nec enim tantum valet ad presentes ampla dignitatis specie commouendos: sed ad omnem posteritatem exemplo virtutis inflammandam. An tu credis fieri potuisse in tanta scelerum omnium coluunt, crescente subinde luxuria, visiorumque multitudinis montes humanas obruente, ut aliquod virtutis & iustitie vestigium in hominum vita residere, nisi quorundam animi virtutis egregie monumentis excitati, sese ad virtutis studium applicuissent? Laus, laus, inquam, & gloria hominum dignitate florentium, omnium predicatione celebrata, & monumentis annalium consecrata, languentes animos exuscitat, & amore dignitatis incendit, atque facit tandem, ut omnia humana quævis aspecta & difficilia contemnant, et honestatem in maximis laboribus, & periculo acris studio cōsequantur. Ea autē de causis sancti scriptores, non modò

M. V.

nobis

nobis sanctorum hominum expressas imagines reli-
 querunt, sed etiam nos ad eos intuentes & imitan-
 dos omnibus modis adhortati sunt. Illos itaque qui
 pietatem unice coluere, diuini tituli & ornamen-
 tis illustant: nos autem acerrimis interdum verbis
 insectantur, quod vitæ nostræ consilia excellentium
 hominum cogitatione minimè confirmemus. Quod
 certè non fecissent, nisi planè iudicassent, nihil ad
 vitia ex animis extirpanda, virtutesq; ferendas, ho-
 minumq; vitam honestatis opibus excolendam utili-
 us inueniri posse, quàm clarorum hominum maximè
 claram & nobilitatam virtutem. Ecce enim ut nulla
 maior pestis atque perniciēs rebus humanis inferri
 potest ea, quæ nascitur ex aliquo inauditi sceleris
 exemplo: ita nihil est ad homines in officio continē-
 dos utilius, nihil ad communis vitæ cultum saluta-
 rius, quàm virtutis eximia monimentum. Quod si
 præstantium hominum memoria iisdem regionibus,
 quibus vitæ spatium circumscriptum est, terminata
 fuisset, eorumq; res gestas idem tumultus, qui eorum
 corpora contegit, obruisset: quem tandem fructum
 ab illis caperemus? Nunc verò dici non potest, quàm
 nos iuuet illorum gloria æternis monumentis cele-
 brata. Cùm igitur constet, tantum fructum afferre
 hominibus nominis claritatem, ut sine illa parum
 sit utilitatis in virtute, Christianiq; hominis officium
 sit, vitam etiam, si opus fuerit, pro omnium salu-
 te profundere: quid mirus Christiano conuenit, quàm
 gloriam repudiare? Equidem eum, qui gloriam om-
 nibus modis aspernatur atque respuit, non impu-
 dèrem modò atq; naturæ communis ignariū, ut qui-
 dā homines sapientes, nec angusti atq; parui animi,
 ut plerique: sed etiam inhumanū atq; ferum appel-
 labo. Tu cū effugium tuum sit omnium utilitati
 consulere, iisq; legibus adstrictus sis, ut quantum

possis, uniuersum genus humanum tuari debeas: id negligas atque despicias, quo nihil potest hominum vite salutaris inueniri? Si te non pulchritudo laudis allucit, utilitas certè communis te ad eam amandam incitare debuisset. Nunc verò cum nobilitatem despicias, aut non intelligis, quantum fructum rebus humanis afferat hominum præstantium fœdera, aut intelligis quidem, sed id ad te pertinere non putas. Si non intelligis, furus & amens, si cum intelligas, id minime curandum putas, inhumanus & ferus es existimandus. Quantum enim in te est, non modò dignitatis tuæ lumen, sed hominum salutem repudias. Illud nostrum tantum est, ut nemo possis sine graui crimine laudem abijcere. Summum enim & extremum omnium bonorum, quo sunt omnia studia, officia, consilia vite referenda, ad quod omnes curæ, cogitationes, & omnes denique rationes honoris, Lædus & dignitatis dirigende sunt, est ille summus omnium rerum sator atque moderator, a quo animum hausimus, & tantu tamque diuinis beneficijs affecti sumus. Si igitur ingrati animi crimen & scelus exhorremus, si beatæ vite compotes fieri ardens optamus, nihil tanta cura & studio moliri debemus, quàm ut Dei nomen amplè magnificèque apud omnes nationes illustretur. Quid autem magis Dei gloriam illustret, quàm Christiani hominum dignitas, nos facile reperies. Talem enim gentes a nostris institutu abhorrentes opinionem de Christi nomine concipiunt, quales sunt ij mores, quibus Christianam, numini que diuino consecratam nationem præditam esse conspiciunt. Inde fit, ut nihil magis dedecoret apud homines summi Dei nomen, quàm turpitudinis infamia a Christianis impè concepta. Ut igitur Christianorum flagitia quodammodo in Dei contumeliam reuertun-

redundant: ita nihil clarius illius bonitatem in omnium conspectu conluitur, quam Christiani hominis deus excellens. Multo enim clarius Dei numen in animis pietate atque virtute florentibus elucet, quam in vniuersæ naturæ fabrica quam oculis inueniuntur. In naturæ enim operibus, opificum summi conditoris ornatum atque pulchritudinem mirandi, quasi regiarum adium elegantiam & magnificentiam aspicimus, in animis autem omnium virtutum ornamentis, quasi gemmis & auro fulgentibus, effigiem diuinæ mentis admirantes, obitupeamus. Ea autem causa Petrus Christianos lucus adhortatur, ut sic inter gentes vitam instituunt, ut omnibus admirationem commoueant. Sic enim, inquit, fiet, et qui modo vos quasi maleficos insectantur, opera vestra bona respicientes, Deo gloriam tribuant. Paulus vero quam multis in locis admonet, ne vllum impijs sermonem demus: ut omnem maledicendi materiam amputemus: ut decoris & honestatis coram omnibus hominibus studiosi simus. Sic enim ait futurum, ut illustri dignitatis exemplo multi virtutis studio incenduntur, & diuina virtus debitu laudibus effertur, eamque sibi causam asserit, quod tanto studio muneris sui functionem clarissimæ virtutis operibus illustret, ut gentem suam emulatione incendat: atque ita tandem aliquos ex Hebræis ad verum Dei cultum traducat. Porro autem cum docet Timotheum, qualem sacerdotem deligi conueniat, adijcit in fine, oportere ut non solum a pijs, sed ab impijs etiam impijs & alienis detur illi honestas & innocentia testimonium, qui Pontifex irandus est. Idem ad Corinthios scribit se mortem facilius passurum, quam vllam gloriam suæ immutacionem. O diuinitas hominem, atque veræ gloriæ ciuitate flagrantem nempe qui illius viuendæ gratia, neque mortem, neque crucia-

cruciatum ullum recuset. Videbat enim nihil esse in rebus humanu neque ad salutem generis humani fructuosius, neque ad Dei virtutem prædicandam illustrius, quàm piorum hominum claritatem. Ergo cum nihil clarius in omni natura Dei laudem & gloriam ostendat hominibus, quàm illustris piorum hominum laus: & omnis animorum contentio ad diuinam gloriam referenda sit: qui possimus gloriam sine graui retro & impio crimine repudiare?

Christi tamen inquit, præcepta gloriam tollere. Inanem quidem gloriam, quæ vel ex inani plausu populi, caduca & fragilia laudantur, vel e simulatione virtutis existit: non illam, quæ ex vera virtute nascitur. Nec eorum studium damnat, qui gloria feruiunt, sed qui errore hominum ad eam se perueniuros esse confidunt, & ita quod erat diuino beneficio tribuendum, in amentia populari collocandam putant: qua quidem nulla capitalior pestis esse potest. Mentem enim omni luce spoliât, & a rebus diuinis abstractam in terris ita deprimit, ut nullo modo possint verum animi decus intueri: hoc est autem, quod Christus ipse perditissimis hominibus dicebat, quomodo potest credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, & gloriam, quæ a solo Deo est, non queritis? Nihil est enim quod mentem magis impediât, quò minus cælestis disciplinae lucem accipiat, quàm illius gloria cupiditas, quæ errore hominum comparatur. Ita igitur fit, ut qui terrenis rebus additus, inanem laudem ardentius appetit, cum vera virtute caveat, nunquam ad veram gloriam aspiat, quam solus Deus solum pietatis & honestatis cultoribus largitur. Verum enim decus, quod non est in falsa opinione sed in vera virtute positum, ut antea disputauimus, Dei munus atque beneficium est. Diuina autem beneficia non repudianda, sed gratissi-

gratissimis animis accipienda sunt.

In o, inquit, laus etiam vera fugienda est. Id enim Christus precipit, ut præclara munera obcuntes oculos hominum vitemus. Quando id? aut quomodo? Nec enim præclarum id dici debet, quod in inani specie virtutis inest. Qui autem extremum vite finem in humana laude constituunt, non virtutem colunt, sed virtutem simulando, scelus inmane concipiunt. Dirum enim est, inipium est, execrandum est, non dico in humanæ opes, sed ne in gloriam quidem, aut virtutem ipsam, e qua gloria omnis existit, ut in summis bonum respicere. Deus enim, Deus solus est illud ultimum omnium bonorum, quod sunt omnia vite consilia dirigenda. Qui igitur gloriam ut ultimum bonum respicit, fructum omnem virtutis amittit. Nulla enim virtus esse potest, nisi ad Deum virtutis ipsius authorem referatur. Exincta autem virtute, extingui gloriam necesse est: & ita fit, ut nulla vera gloria ratio constare possit, nisi illis, qui semper in Deum respiciunt, & omnem celebritatem ad diuini nominis amplitudinem dirigendam existimant. Qui igitur opus aliquod specie honestum ita molitur, ut in humanam laudem, quasi in ultimum actionis finem respiciat, nihil amplius aut præclarum suscipit, sed potius in se impium atque nefarium scelus admittit. Ab hoc autem scelere grauissima Christi oratione deterremur. Hoc enim sancti, ne cum Deum precamur, cum inedia libidinem refranamus, cum egentibus opitulamur, nobis auram popularem ut summum præmium proponamus. Huius igitur præceptis nullo modo nos a gloriæ studio reuocare contendit, sed ab illa inanitate, quæ pulchritudinem gloriæ corrumpit. Quod eò diligentiùs erat faciendum, quò gloria magis omnibus humanis opibus antecellit. Qui enim ad voluptatem,
vol

vel ad pecuniam, vel ad alias res fluxas omnia referunt, facile possunt intelligere, in quo: o errore versentur. At gloria splendor tantus est, ut illius etiam species hominis honestatis amore flagrantem commoueat, illisque sepe ruma periculum intendant. Fit enim interdum, ut laudis specie capti, eam non ad aliud præstantius bonum referendum, sed per se sequendam, & amandam iudicent. Ne igitur in ista laudis cupiditate prolapsi corruamus, illa cautio adhibenda est interdum, ne opes nostras ostendamus, donec eum statim asequamur, in quo tuto possumus eas explicare, fructum nobis laudis, non laudem ipsam, sed hominum salutem atque Dei gloriam proponentes. Vtrumque autem Christus ipse præscripsit: ut enim eos, qui in tam lubrico loco sine graui casu insistere nequeunt, a periculosa ostentatione deterruit: ita illos, qui sicut aduersus inanem laudem infidas saluari consilio prauissimi, ad omnes suas opes proferendas impellit. Eos igitur tantum agitat & insectatur, qui vel leuitati seruiunt, vel gloriam ut summum bonum inueniunt. Tantum enim abest, ut nos ab illa dehortetur, ut etiam ad illius studium instruat. Veluti cum admonet, ut inuitati postremum in conuiuium locum patamus, ut nos ipsos submissè geramus. Sic enim ait futurum, ut nobis laudis & glorie dignitatem ampliorem inter homines etiam comparemus. Qui tradit vera glorie disciplinam: qui nobis certam & directam viam dignitatis ostendit: qui docet, qua ratione possumus ad laudem peruenire; in nullo modo nos a gloria deducit, sed potius in illius studium incendit & incitat. Quid illud, cum clare & aperte suis precipit, ut omnes præclaras actiones in luce collocent, & id omnium hominum conspectus proponant, ut illo præclaro virtutis aspectu commoti homi-

homines, Deum agnoscant, atque debita laude prosequantur? Minimè igitur necesse est, praeconum vatum responsis, diuinorum hominum scriptis atque monimentis, innumeris piorum hominum exemplis uti, cum ipsum Christum gloriae ducem & authorem habeamus. Illius enim haec sunt monita, instituta, praecepta, a quibus desistere sine scelere nefario non possumus. Cum igitur gloria sit diuinum beneficium: cum in ea tantum instrumentum virtutis insit: cum nihil sit ad emendandos hominum mores, & vitam rectè constituendam salutaris: cum tantum valeat ad virtutis diuinæ gloriam magnificentius illustrandam: cum postremo ad eam amandam diuinis oraculis & Christi praeceptis & monitis incitemur: quid tandem conuenit asserere, eam esse Christianæ disciplinæ contrariam? Non est igitur ullo modo gloria negligenda, sed optandum potius, si fieri possit, hoc sine quem diximus constituto, ut in omnes orbis terrarum regiones virtutis nostræ fama penetret, nec unquam nomen nostrum deleatur. Nullus enim modus earum rerum cupiditati constituendus est, quæ ad hominum salutem, & Dei gloriam referuntur. Est itaque votum hoc non modo amplum & illustre, sed etiam sanctissimum, pietatisq; plenissimum. Contrà verò gloriam negligere, non modo est animi turpis & abiecti, verum etiam ab omnibus naturæ legibus atq; diuinis institutis nefariè dissidentis. Quod enim aliud est gloriam a virtute repellere, quam Solem luce sua orbare? Aut quid minus decet hominem pietati addictum, quàm diuinum munus aspernari? hominū salutem negligere? de gloria diuini numinis minimè sollicitum esse? Christi quæ imperium despectare? Hæc enim omnia sunt conuertenda ijs, qui laudem & claritatem non amant. Quare vos hortor, ut magis & clato animo in gloriam

gloriam incumbatis, eamq; putetis esse cæleste quoddam munus, animos nostros spe quadam amplioris decoris & dignitatis inflammans. Vt autem melius cerneretis, nihil esse diuinæ legi magis consentaneum quàm veræ laudis studium, erat mihi in huius dissertationis fine laudis ipsius ratio ab hominis ortu repetenda. Sed partim quòd arbitrer aures vestras iam audiendo defessas esse: partim quòd solem precipitantem aspicio, hac extrema parte nunc supersedere cōstitutus. Si places igitur, perorationem in alium diem referuimus.

AN TV, inquit Augustinus, cùm opus iam penè ad extremum perduxeris, imperfectum e manibus dimittes? Nos autem non audiendo defessi, vt inquis, sed valde oblectati sumus, & sermonem nostrum, si dies non suffecerit, possumus in multam etiam noctem producere. Quare tibi author sum vt præsentì dicendì felicitare, quæ tibi hodie oblata est diuinitus vtaris. Minimè enim conuenit, cùm orationis tuæ cursum adeò secundè tenueris, antequam portum optatum capias, vela contrahere.

E QVID EM, inquit Metellus, tum denum integram voluptatem ex ista dissertatione percipiam, cùm illam absolueris. Quare te etiam hortor, vt hodie tuæ orationi finem imponas. Eadem enim opera te labore in posterum lenabis, & hominibus tui amantissimis obsequere.

E QVID EM, inquam, inuitus hanc orationis partem in alium diem differabam, verebar tamen ne loquacitate mea satietatem vobis afferrem.

P.

Nunc

Nunc igitur quando vos, quæ vestra est benignitas ad audiendum erectos esse video, persequar libenter, istud quod restat. Atque viam non, quod antea ioco dicebamus, viusarum munera, sed ipse diuinus spiritus mentem nostram afflaret, ut illius celestis vi & impetu concitati, possemus veræ gloriæ splendorem oratione consequi. Nec enim fieri potest, ut ingenij nostri tenuitate rem tantam pro dignitate explicemus. Sed quando me huc sermonis cursus prouexit, oneri potius ipse succumbam, quam aliquid intentatum omittam.

UT autem hinc potissimum aliud dicendi initium sumam, quantis opibus ornatus fuerit ille princeps generis humani, a quo omnes procreati sumus, explicari non potest. Quod enim est tantum ingenium, tamq̃ diuina orationis facultas & copia, quæ possit illum excellentem humanæ mentis habuimus, illam multiplicis virtutis elegantiam, illas tantas opes memoriæ, rationis, intelligentiæ, non dico ornare dicendo, sed enumerando percensere? Si enim qui terræ situm & circumscriptionem, qui maris immensitatem, qui aëris circumfusi naturam, totiusq̃ ætheris ardorem, qui cælum undique sideribus distinctum & ornatum: qui postremo totius mundi concinnitatem, & admirabilem rerum omnium conuenientiam contemplari volunt, neque satiari tantæ pulchritudinis aspectu queunt, neque illam naturæ vim in singulis rebus usitam ingenio & ratione consequi: quid de illo præcellentis summi conditoris opere, cuius causa omnia quæ cernimus oculis effecta sunt, cogitare debemus? Constat enim, non ea solum, quæ in terris & aquis videntur, ad usum humanum creata esse, sed cælum etiam fuisse humani generis alendi atque conservandi causa generatum. Nostris vobis seruiunt illi rati, & immutabiles se-

derunt

derum omnium cursus, celestis natura admirabilis
 & incitata conuersio, diurnum atque nocturnum vicif-
 situdines, temporum omnium varietates. Quantum
 verò hominis natura & conditio inter omnia, quæ
 sub sensum cadunt, excellat, ex eo perspicitur, quod
 nec in astru clarissimus, nec in Sole aliorum lumi-
 num princeps, nec in celo ipso tantis sideribus illu-
 minato, sed in homine solum accepimus fuisse imagi-
 nem diuinæ mentis impressam. Hac autem imago
 cernitur in mente & ratione, incredibili celeritate
 & solertia multa simul agitante, & summo stu-
 dio verum semper inquirente, cum admirabili cu-
 piditate virtutis imitanda. Hanc verò celestem a-
 nimæ indolem lux diuinæ mentis illustrabat, &
 ad clariorem Dei similitudinem omnium virtu-
 sum munerebus instruebat. Si igitur homo in illo
 florentissimo statu permansisset, fuisset profectò ad-
 miranda quadam atque sempiterna gloria cumulatus.
 Cum enim esset diuinum ornamentis excelsus, & ad
 spem amplioris etiam dignitatis excitatus, necesse e-
 rat, illum non modo in singulari dignitate versari,
 sed etiam indies magis diuinæ similitudine, quam
 natura ardentius expetebat, animum conformare.

Nec enim verum est, erimum parentem diuinæ glo-
 riæ cupiditate, omnibus corporis & animi bonis e-
 versum fuisse. Quis posuisset enim gloriam illam
 non appetere, ad quam fruendam editus in lu-
 cem fuerat? Tam enim est in natura hominis
 insitum, diuinæ virtutis & sapientiæ similitudi-
 nem optare, quam celo in orbem verri, quam ig-
 ni superam regionem appetere, quam terræ in
 medium mundi locum undique conglobari.

Quid igitur illum præcipitem beatis seclibus ex-
 iribauit? Inconsiderata illa temeritas, quæ legem
 diuinam violando, sese a Deo nefarie disiunxit,

P.ij

atque

atque id quod sine Dei præsidio assequi non poterat, per se consequi posse confidit. Non igitur, quia vitam florentem & beatam, atque diuinam similem appetiuit, sed quia impiè & insolenter appetiuit, immortalitatem atque cælestes opes amisit. Sic autem affectum est, ut cælesti lumine priuatus, in tenebris & caligine versaretur, innumeris malis undiq; circumuentus. Perinde enim atq; leue corpus Solu luce collustratum, occidente Sole tenebricosum repente fit: ita necesse est, animam diuina luce destitutam, summa caligine circumfundi. Et quemadmodum q, qui per loca multis lastrocinijs infesta noctu iter faciunt, nullo modo vitare possunt infertunia: ita qui diuine mentis lumina caret, nulla ratione potest, quam diu est a Deo sciunctus, hostiles insidias, maiorumq; omnium tempestatem declinare. Quod primus homo statim sensu, ubi primum non a Deo pendere, sed ingenio suo niti, pulchrum existimauit. Fuit enim repente orbatus omni lumine cælesti, spoliatus Dei beneficijs amplissimis: præcipitatus ex altissimo gradu dignitatis, omnibusq; florentissimi illius status ruinis oppressus, atque innumissimorum hostium cupiditati præde relictus: qui quidem illum primo impetu perculerunt, atque grauissimis vulneribus infestis deformauerunt. Postquam enim se ipse a summo illo vite custodi & conseruatore destraxit, atque teræ mortis imperio addictus est, protinus anxij metus, inanes spes, imense libidines, molestissimæ ægritudines, & reliquæ vite pestes incitasse undique irruunt, illum inermem, & imparatum adoruntur, & quasi turbine & tempestate iactatum a mentis statu dericiunt. Vt autem in lumine mentis & rationis, in ordine vite & constantia erat sita illius honestas & amplissimi cuiusdam decoris atque laudis ornamentum: ita fuit necesse, mentis cecitatem &

faciam illam animi confusionem omnibus turpitudinis & ignominie maculis inquinari. Offusus itaque tenebris, malorum omnium procella concitata, perturbata ratione, fuit oppressa dignitas, obtrita laus, decus extinctum. Quid enim ego commorem illas tam sinesitas generis humani labe, tam turpia, ac detestanda flagitia, tantum sceleris omnium collusionem, quibus se homines ab illo corruptio principio propagati progressu temporis quotidie magis contaminarunt? Tantum dicam, animal illud regium & excelsum, ad imperium atque laudem natum, in tantam miseriam incidisse, ut fieret tandem turpitudinis ipsis uile mancipium. Non tamen homines tantis malis oppressi illam insolentem amiserunt: immo quantum natura decus & laudem appetere, animi dolore, quem saepenumero capiebant ex dedecoris admissi conscientia, satis indicabant. Mentis enim angore & cruciatu confecti tam sibi ipsi displicebant, ut de uita etiam deserenda sepiissime cogitarent. Quod sit turpitudinis infamia & voluptatum libidine solam existeret, abunde magnum flagitiorum nocendam libidinis impurissima fauces excitarent. Sed illud est maxime dolendum, homines natura incensos laudis cupiditate, non modo cum libidine aut iracundia, aut alia quavis animi perturbatione cecati ab honestatis studio detorquentur, infamiam subire: sed cum etiam, cum ad decus emittuntur, & illam fractam atque debilitatam animi vim ad laudem conferunt, omnibus sordibus ignominie maculari. Est enim hic reter animi morbus insanabilis: nempe qui nec humana ope lenari possit, nec ad eum depellendum homines erroribus inflati, diuinum auxilium implorandum putent. Supra enim furta, latrocinia, & similes impuritates adeo tetra & deformes ad affectum sunt, ut eos ipsos

in quibus inherent, vehementer exterreant. At cum inaniſſima laudis imagine deliniti, dedecus inſigne ſuſcipimus: neque facile conceptam maculam videmus, neque ad eam abſtergendam opem ullam requirimus: & ita fit, ut falſe dignitatu forma capiti, in perpetuo dedecore & flagitio volutemur. Sic enim ille perennis hoſtis hominum, quem Sacra literæ Satam Hebræo nomine appellant, ſeſe ad omnem fraudem & malitiam verſat, ut nos ipſos illius naturæ principijs, quæ nobis ad bene beateq; viuendum attributa ſunt, ad noſtram ipſorum perniciem & interitum abuti faciat. Perinde igitur atque ſenſum illum religionis hominum mentibus inſculptum, ad impuram ſuperſtitionem traduxit: ita laudis appetitum dignitatis illecebris incitatum, in omnium flagitiorum gurgitem abripuit. Quod quidem illiſ facillimum fuit. Cum enim homines laudem expeterent, eamque in tantis tenebris nec ubi, nec qualis eſſet, intelligerent: quicquid primum illorum animos inani ſpecie pulchritudinis alliciebat, ſtatim arripiebant: neque vitia occulta perſpicientes, neque quid eſſet ex illa temeritate proſenturum, animo ſuſpicantes. Hinc igitur animi tumor & ſuſtidium exitit. Hinc ſuperbia & insolentia nata eſt, quæ maximè incommodis omnem vitæ rationem perturbauit, & inſinitis calamitatibus afflixit. At quibus rebus leiſſimi homines efferantur? Alijs inanis & fluxa corporis forma, quæ temporis momento corrumpitur, tollit animos, cum interim mens ipſa, in qua eſt gloriæ ſedes atque domicilium, ſit omni turpitudine deformata. Alij valetudinis vanæ & lubricæ firmitati confidentes, humana fragilitatis obliuiſcuntur. Alij viribus corporis elati tanta flagrans amentia, ut nullis ſe legibus

afflictos esse putent. Quo quid esse potest indignum?
 hominem reliquorum animantium principem, at-
 que dignitate proximè ad cælices accedentem id
 amplius existimare, in quo sit tam multis belluis
 inferior? Nemo enim poterit robore leones, aut ve-
 locitate tigres superare. Illam igitur sui partem
 negligunt homines amentissimi, qua principatum in
 natura tenere facillimè potuissent: & ea roboris
 præstantia timent, quæ neque cum brutis animanti-
 bus conferendi sunt, quam morbi vis conficit, quam
 extrema senectus interimit. Quod si corporis in-
 gens proceritas, si vires eximia certam gloriandi se-
 getem suppeditarent: quid fuisset illustrius illis Gi-
 gantibus, qui bellum tetrum & impium cunctis cæ-
 libus intulisse perhibentur? Nihil enim visum
 est in terris aut corporis firmitate rebus illis, aut vi-
 rium immanitate truculentius, quibus insolenter e-
 lati, omnem religionem atque sanctitatem neglexe-
 runt, inauditæque scelere violauerunt. Unde Poë-
 ta finxerunt, illos bellum contra cælum mouisse, at-
 que tandem fulminum incendio conflagrasse. Sed
 queso num viribus illis immensis, illa corporum va-
 stitate, illis animis ingentibus potuerunt clarum
 & illustre nomen adipisci? Non profectò. Nul-
 la enim sunt relictæ sanctorum facinorum vesti-
 gia, illorum interneccione sublata funditus at-
 que deleta sunt: nec aliud ex eorum rebus gestis
 accepimus, nisi fuisse genus hominum superbum,
 arrogans, elatum, seuum, immane, truculen-
 tum, diuinis legibus & institutis inimicum, quod
 tandem Dei telis confixum euanuerit. Ergo cum
 genus illud tam vastum, & tanto corporis robore
 munitum nullam sui memoriam reliquerit, ni-
 si tenuem & obscuram, & quæ magis rursus
 ad insignem maculam nullis ætatis eluendam,

P.iii.

quam

quàm ad egregium nominis splendorem: quid istius
 amentius fingi potest, qui in tanta vite breuitate,
 & imbecillitate natura, eaq; tam multis & in-
 festis casibus obiecta, tenuissima elati viribus inso-
 lescunt? Alij deinde pecunijs & fortuna muneribus
 efferruntur, cùm interim immanis illa cupiditatis
 sisit, qua semper aestuant, extingui nulla ratione
 possit. Et ita fit, ut non modo auaritiæ sordibus in-
 quincentur, sed etiam semper in mendicitate uiuant.
 Jam verò qui leui & inani nobilitatis nomine glo-
 riantur, quàm amentes sint, est explicatu difficilli-
 mum. Ita enim gaudent imaginibus, & fucato illo
 generis splendore, atque si possent eo nomine sese in-
 colume, ab omni turpitudine & infamia conserua-
 re, & ad immortalitatem peruenire. Quid de illo-
 rum insania dicam, qui splendidi titulus, & hono-
 ris insignibus erecti se in caelo esse putant? Glorio-
 sum enim atque beatum existimant, in oculis ciuium
 esse, magnis hominum gregibus stupari, a multis am-
 bitiosè saluari, molestissimis negotijs interesse, mi-
 nimè videntes interim, quàm inane sit illud hono-
 ris nomen, quàm plenè curæ, sollicitudinis, angoris,
 quantis inuidiæ telis expositum, quantis sepe cla-
 dibus oppressum & extinctum. O extremam demen-
 tiam hominum, existimantium in istis tam infirmæ
 naturæ muneribus, aut temeritatis & fortune lu-
 dibrijs, aliquod veræ dignitatis ornamentum, aut
 firmitamentum gloriæ esse constitutum. Quid enim
 his rebus maius? Quid leuius? quid commutabili-
 us? Ut enim in turbato mari fluctus alios atque al-
 ios, magnitudine & fremitu dispares & dissimiles
 subinde tumidos attolli, atque repente frangi cer-
 nimus: sic in his tantis undis, & quasi quodam aestu
 verum humanarum, alios extolli, atque repentino
 motu deprimi videmus; alios vicissim ad eum locum
 ascen-

ascendere, unde sint etiam statim deijciendi, ruinaq;
magnitudine conterendi. Nihil est enim in vita
tam firmum & stabile, quod non uno momento ite-
poris extinguatur. Ex quo faciliè cernitur, omne
quod videtur hominibus imperitiis pulchrum &
expetendum, nihil habere solidi, nihil expressi,
nihil eminentis: sed esse tantum inanem quan-
dam speciem stultorum oculis obuersantem: qua
cùm procul apparet, ampla & insignis videtur: si
verò propius accedens eam attrèctare & in ma-
nus sumere studeas, effugit

Par leuibz ventis, volueriq; simillima somno.

Præclare igitur sanctissimus ille Poëta Da-
vid fluxam & instabilem rerum humanarum con-
ditionem exponens, ait futurum, si in altera libra
lance vanitas ipsa, in altera autem hominis stu-
dium fuerit impositum, ut ipsa vanitas longè
multumq; præponderet. Non potuit magis homi-
num amentiam explicare, qui præclara cupentes,
& eam cupiditatem in res fluxas & inanes conse-
rentes, turpiter irrisi, & æternis maculis aspersi
relinquuntur. Non leuioribus autem flagitijs in-
fecti, & inquinati fuerunt, qui venditabant ingeni-
um, & maximarum rerum scientiam in illis tene-
bris ostentabant. Nam cùm omnis inscitia tur-
pis est, tum nihil fædius illorum temeritate, qui se
tenere altissimarum rerum cognitionem profiten-
tes, in minimis etiam labuntur. Quæ autem san-
ta dementia est, ut sit cum illorum leuitate & in-
sania comparanda? Alij enim res humanas men-
te diuina regi, & administrari negabant, Deumq;
impia oratione tollebant. Alij innumerabilem
virm Deorum inducebant, quos certis tantum effi-
cijs atque muneribus pro suo arbitratu præficerent.
De animorum autem natura incredibile etiam

diffensione certabatur. Quid dicam de natura principijs? Alij enim aque, alij aëri, alij igni, alij alijs corporibus, causam & originem rerum omnium tribuebant. Quinetiam multi, ut facilius probarent, ad mundum efficiendum non diuina ratione & consilio opus fuisse, innumerabiles mundos fingebant ex indiuiduorum corporum concursione fortuita.

Argumentis itaque mundum efficiebant, argumentis eueriebant: eundemq; rursus instaurabant atq; renouabant. Multo acutius perspexisse videntur naturæ vim illi, qui omnem dignitatem in honestate collocantes, omnia studia vitæ ad comparandus opes animi contulere. Sed in tanta caligine tantoq; naturæ vulnere, quamuis esset eorum conatus egregius, & caput attollere, atque se ipsos erigere valde cuperent, frustra tamen nitabantur. Fracta enim vis animi, inanes faciebat impetus, & vis libidinis incitata miseros mortales ab instituto honestatis studio deducebat. Non igitur veram virtutem, sed simulachrum virtutis multis flagitijs tanquam luto oblitum, studiosè consecrati sunt. Ut igitur fingunt poëtæ Ixionem, Junonis amore incensum, cum nube Junonis speciem referente fuisse congressum, atque ex ea nube Centauros procreasse: ita quidam naturæ stimulus incitati ad honestatis studium, inanem illius imaginem complexi, sobolem inanem & mixtam, atque monstri similem genuere. Non est enim magis monstrum animal ex hominis & equi figura conglutinatum, quàm habitus mentis ex honestatis specie & turpitudine insigni compositus. Alius itaque magnitudine animi præstans, eam elationem ad superbiam conferebat. Alius frugalitati quodammodo seruiebat: sed eam frugalitatis laudem auaritiæ fœditas inquinabat. Et ita in reliquis officijs (nec enim
omnia

omnia persequi libet) omne virtutum decus & elegantiam, vitiorum dedecore corrumpebant. Quid igitur? Num potest virtus cum vitijs simul habitare? nullo modo. Nec enim patitur honestas ullam turpitudinis & ignominiae coniunctionem. Constat itaque non fuisse illam veram honestatem, quae tantis in omni genere vitijs infecta & contaminata fuerit: sed inanis honestatis imago, multiplicis naturae fictum atque tanquam portensum efferens. Quam me pudet igitur illorum hominum exemplis orationem referuisse, qui nunquam ullam partem solide dignitatus attigerunt: sed in illius tantum umbra consecranda fuerunt occupati. Nam Phociones, Metelli, Pauli, Scipiones, & reliqui simili laude florentes, cum multis vitijs imbuti fuerint, facile apparet, quam fuerint remoti ab illa vera virtute omnem contagionem turpitudinis repellente. Erant enim eorum mentes cum illa communi plaga percussa & abiectae, tum suis quaque morbus, ipsaque grauissimis atque molestissimis oppressae & impeditae. Illi quidem diutius in laude vigeabant, eis qui virtutem ementiendo erant artificio quodam simulationis eruditi: quorum laus statim interibat. Non enim simulatae ut illi, sed verè & ex animo effigiem illam virtutis, quam vulgus maxime pulchram & elegantem iudicabat (nec enim aliquid honestius imperitorum animis occurrebat) incredibili studio sequebantur. Cum tamen laus illa non esset orta a vera virtute, consequens erat, eam post aliquod tempus imminui & extinguui. Nam ut homines agnari pingendi, primum quidem floridis & illustratis tabulis parum artificiose pictis allecti, picturae vitia non sentiant: ubi tamen propius accesserint, vel ab intelligendo admoniti, vel ipsi per se paulo diligenti-

in-

inuentes ea cernunt, ita multitudo, quam insignis
 & ampla species honestatis detinet, ne statim vi-
 deat oculus vitia sub illustri illa specie latentia, om-
 nia tandem aliquando clarè percipiet. Ita enim
 fiet, ut quæ videbantur antea ad aspectum venu-
 sta, interiecto spatio, infamæ sordibus obsolescant.
 Videtur igitur quomodo, post illud mortiferum vul-
 nus humano generi impositum, omne decus eversum
 fuerit? quantum naufragium laudis & gloriæ fa-
 ctum sit? Nec enim solum ij, qui dignitatis studia
 deferentes sese libidini constringendos dedidere, neq;
 illi modo, qui dignitatem quidem amant, eam tamen
 e rebus leuissimis petendam existimant: sed illi etiã,
 qui sapientiam admirantur, & in virtute omnia
 præsidia dignitatis sita esse constituunt, omnibus
 gloriæ ornamentis spoliari carent, & in summo de-
 decore versantur. Quod quidem illis accidit: quia
 vera virtutis viam penitus ignorant. Non enim
 opem diuinam implorando: sed in ipsis omnia porē-
 do, se compotes virtutum omnium fore credunt. In-
 anis igitur & fluxa laudis imago illud hominibus
 amentissimum, qui quasi somno beati, cum maximè
 sibi gloria frui videntur, tum maximè omnibus in-
 famiæ notis inuruntur. Quid enim turpius amen-
 tia? Quid autem amentius, quàm rerum imaginibus
 illudi? An, qui graui & periculosa febris ia-
 etantur, insanire putandi sunt, quoties quibusdam
 visis inanibus excitati, se valentes & integros esse
 putant? qui verò malis omnibus oppressi, decepti ta-
 men umbris & imaginibus efferruntur, inclamant,
 seseq; florentes atque beatos esse prædicant, sa-
 nos appellabimus? Hi quidem non insani modò,
 sed etiam furentes sunt existimandi. Si igitur illi
 etiam, qui omnes conatus ad honestatem compa-
 rabant, tantis flagitijs cooperti fuerunt; fieri non
 pote-

poterat, quin omnes mortales in sempiternam ignominiam nascerentur. Sed venit ille summus humani generis conditor & conservator, ut nos è tenebris in lucem & claritatem vindicaret, atque viam aperiret ad veram laudis & gloriæ claritatem. Aduentu igitur suo caliginem omnem repente dissipulit, genus humanum a contractis sceleribus expiavit, omniumque virtutum muneribus illustravit: & in omissam dignitatem multis ornamentis amplificatam restituit. Nam cum gloria sit a vera virtute nata: qui vere virtutis lumen rebus humanis astulit, is planè gloriam generis humani constituit. Et quemadmodum, ut veram religionem instauraret, nefariam superstitionem & errores impios extirpavit: ita cum in veram nos gloriam deducere velleret: prius non disciplina tantùm, sed viæ etiam documentis popularis laudis inanitatem compressit. Omnia igitur caduca & mobilia, e quibus iactatio in populo atque leuitas existit, aspernatus est, illaque tantùm ornamenta retinuit, & in hominum aspectum lucemque protulit, a quibus immortalis laus atque dignitas efflorescit. Ita igitur elationem, fastidium & arrogantiam confixit, ut interim ornamenta diuina, quorum immensa copia redundabat, hominibus explicaret, atque propalam collocaret. Et primum quidem, ut homines a diuturnis tenebris emergentes, cum repente in solem oculorum aciem intendunt, aspectum amittunt: ubi verò paulatim affuscunt lucem intueri: illius munere cum eximia iucunditate fruuntur: ita cum tam insolita lux hominum mentibus oblata esset, partim in cecitatem conuersæ sunt, tantum splendorem minimè sustinentes, partim primum quidem ad illius aspectum hebescentes, ubi magis atque magis illam aspicere poterunt, Christo singulari studio & amore copulati sunt.

se sunt. Nam quid ego referam innumerabilem hominum multitudinem, illius videndi & audendi gratia undique confluentem? Quid persequar illas laudes amplissimas, quas celestis Christi virtus atque benignitas excitabat? maxime cum cernerent omnes illum diuina potentia multisum, morbos insaniabiles curantem, mortuos in vitam reuocantem, demones expellentem, atque funditus euerientem? Quamuis igitur fuerit illius virtus perditis hominibus inuisa: quamuis omnia inuidie tela in illud sanctissimum corpus missa sint: omnes tamen, quanta vis immanitate sceleris efferati, de illo præclare atque magnifice sentiebant. Demones etiam infestissimi diuinæ virtutis atque sanctitatis testimonium, inuiti atque recusantes illi dare cogebantur. Quo magis autem conscelerati homines, quasi furiarum sedibus ardentibus agitati, Christi gloriam deformare, inquinare, pervertere cogitabant: eo magis illius claritas & amplitudo cernebatur. Fuit enim ut virtus exercita multo clarius elucescat. Omnibus igitur modis Christus exemplo suo nobis vere laudis & gloriæ viam monstrauit, humanas opes, & popularem leuitatem contemnendo. virtutis admirandæ lucem miseris & afflictis porrigendo: magna vim improborum petulantiam confutando: tempestates hominum perditorum furoribus excitasas subeundo: atque postremo ignominiam extremam accipiendo. Docuit enim in huius vite & iactura vitam beatam & immortalē consistere, veramque gloriam inanem gloriæ contemptione comparari. Quid verò, postquam se pro generis humani salutis salutarem hostiam deuotus atque constituit? Nihil est enim honestius, nihil ad laudē illustriur, quam principem & tutorem Reipublice pro suis ciuib; vitam abijcere: usque adeo, ut cum in mentionem

incidimus eorum, qui pro sui caput in vitæ discrimen intulere, miro studio incendatur: & illi qui voluntariam mortem, ut patriæ consulerent, obire, qui quidem sunt paucissimi, non rebus suis integris, sed in extremum discrimen adductis, eam calamitatem, quæ sibi & uniuersæ Reipublicæ impendebat, interitu suo a Rep. depulerunt. Deinde patriæ, cuius beneficijs obstricti erant, merita reddiderunt. Postremo vnâ tantum ciuitatem cum altarii pernicië obitu suo tutati sunt. At ille summus rector, cuius numine & imperio omnia supera, infera, media continentur. cuius nec vitæ malis tentatis, nec decus imminui potest, cum sit ipse immortalitatis atque gloriæ largitor, ut ab hominibus impijs pestem debitam auerteret, in humana forma delituit: omnes malorum impetus suo corpore excepit, indignissimas calamitates hausit, atque tandem morte sua genus humanum a faucibus mortis ipsis eripuit. Quod igitur eris tam diuinum ingenium, ut possit cogitando consequi tantæ gloriæ magnitudinem? Nam si vera dignitas e vere virtutis opibus emanat, nullumq; virtutis genus aut specie pulchrius, aut fructu salutarium, aut amplitudine magnificentius esse potest: quod tandem in omni natura decus animo concipimus, quod sit cum decore Christi regis, in ciucem pro salute omnium sublatis, aliqua ex parte conferendum? Nec solum in cruce immense bonitatis opes explicauit: sed etiam vim diuinam nobis conspiciendam exhibuit. Humanum namque scelus sacris sanctissimis expiatur: inueteratam maculam sanguine suo deleuit: tyrannidem illius perennis hostis extinxit, atque tandem effecit, ut in ipsa cruce, quæ ad extremum supplicium & ignominiam desigi solebat, sint modo clarissima trophæa ad sempiternam celestis

lestis numinis gloriam constituta. Cum ergo crucem illam insignem & illustrem intuemur, clarissima vultoris monumentum, amplissimum laudis ornamentum, caelestem atque diuinum splendorem, firmissima salutis & dignitatis humane praesidia conspiciamus. Tantum vero & tam excellens decus tanta dignitatis praestantia illi tantum conueniebat. Quod Paulus ad Hebræos scribens, quem Deus, inquit, summus, nostrae dignitatis & gloriae principem, authorem & ducem constituit. Idem Paulus alibi cum diceret Christum usque eo patri obedientem, fuisse, ut mortem etiam in cruce iussis illius parens exciperet, subiunxit: Propter quod Deus illum exultis, & ita nomen illius amplificauit, ut supra omne nomen & gloriam collocaret, ut omnes tandem caelestes, terrestres, inferi vniuersi & maiestatem diuinam sentiant, & fateantur vniuersi, Jesum in omnium rerum dominatum, summiq; patris gloriam constitutum. Hac Pauli sententia perspicitur, quantum in illa cruce fuerit gloriae immortalis instrumentum. Illa enim Christus id nomen adeptus est, quod caelites adminentur, nationes vltimae vereantur, sedes inferae pertimescant. Quod si gloria tunc apparet, ut in principio disputatum est, cum virtutis elegantiam, utilitatem, & amplitudinem insignis amor, grata voluntas, & ingens admiratio consequetur: nihilq; potuit esse aut illustrius, aut fructuosius, aut magnificentiis: satis perspicitur, crucis gloriam, omnes res quantumuis ampla dignitatis specie fulgentes obscurauisse. Nulla enim orationis facultate explicari potest, ad mirabilis ille orbis terrarum motus. Vbi enim primum Christi fama quae quidem incredibili celeritate omnes terrae fines peragrauit, ad ceteras nationes peruenit: incredibilis hominum multitudo ingenti admiratione

perculsa, & amore tam diuina virtutis incensa, relictū inueteratū atque penitus insitis opinionibus pristinis institutis omnino repudiatis, omnibusq; viis commodis neglectis, ita Christi per omnes flamas sequuta est, ut nullū minus, nullū terroribus, nullū exquisitis supplicijs ab illius coniunctione diuelli potuerit. Factū est igitur, ut homines, quos neque ratio, neque leges, neque disciplina, nec postremo ullū remediū humana rationis opibus excogitatione & inuentū, a flagitijs auocare poterat: diuina Christi gloria incensa, illiusq; numine concitati, mox ad veram virtutē inflammati studio raperentur. Ex quo facile perspicitur gloriā antea demersam, Christi ope & flagitiorum fluctibus emerisse; dignitatisq; lumen extinctū reuuxisse, hominumq; genus dignitate spoliatū, dignitatem amissam recuperasse. Neque enim modo hominibus glorię viā ostendus, sed et iam in illos omnia diuinę claritatis ornamenta cōgessit, & vniuersas nationes in suę glorię societatem conuocauit. Ab illo igitur, tanquam a sanctissimo quodā atque perenni fonte decorū, laudis & dignitatis, hauriant opus est, qui lucē, qui nominis celebratē, qui gloriā nullus sēculis interiturā, ardēter expetūt. Nā cū verū decus in illis tantis insit, qui verę virtutis ornamentis exculsi sunt: verā autē virtus sine Christi pręsentis ope obtineri non possit: nemo certē aliquā verę glorię rationē sine Christi pręsidio atque numine cōsequetur. Ille nāque solus vobis lucem obtulit, maculas omnes auferfit, virtutis verę disciplinā tradidit, vires etiā confirmauit, quibus illi sequi, sanctitatem colere, diuinis opibus infirmi & ornari valeamus. Iis igitur tantū omni laudis xpi in perpetuum cumulati, qui se Christo conseruauerunt: qui primū quidem cū sint inanis sursum ornamentu nudati, plerūque vulgō contemniuntur. At

verò paulò post explicata illa virtutum omnium
 suppellectile, ornatuq; diuino in oculis omnium con-
 stituto: Christe sancte, qui clamores hominum, qui
 studia consequuntur? Illic enim non fucatus nitor,
 non ementitus cultus, non forma medicamentis ullis
 infecta: sed insignis pulchritudo, cœlestis claritas,
 diuina lux hominum mentibus obuersatur. Qui e-
 nim Christum intuentur, quotidie magis illius lumi-
 ne collucent. Vt enim speculum Solis splendore per-
 cussum tantam lucem accipit, vt in eo solem ipsum
 te intueri putes: ita mentes Christi radijs illustratæ
 tantæ luce completæ sunt, vt in illis Christi formã
 atque claritatem agnoscas. Minimè igitur mirandũ
 est, homines tantis opibus atque præsijs mirificè re-
 dundantes, bellum contra omnium gentium mores
 & instituta suscepisse, & orbem vniuersum Christi
 imperio subiugasse. Si enim natura honestatis ima-
 gine commouemur, & ardenti studio vel obscuram
 similitudinem dignitatis arripimus: quid tandem e-
 uenire putandum est, cum honestatem ipsam mentis
 oculis usurpamus? Ergo postquam hac diuina lux
 in terris effulsit, & veram honestatem aspeximus:
 umbris minimè delectamur, inanes effigies non ad-
 miramur, antiquitatis facinora contemnimus: eosq;
 solum mirificè laudamus & extollimus, qui pro vera
 religione, pro iustitiæ sanctitate extremum spiritum
 ediderunt, aut in tam præclaro certamine ingentia
 pericula subierunt, aut omnibus curis liberi & soluti,
 totos seruerum diuinæ cognitioni dicauerunt, at-
 que postremò fuerunt in terris cœlestium vitam al-
 titudine mentis & ardore pietatis imitati. Hac igitur
 demum est illa stabilis & firma laus, hac gloria
 constans & æterna, quæ veræ virtutis splendore,
 sanctissimo Christi numine, expressa diuina clari-
 tatis effigie continetur. Hanc intueri, hanc expete-
 re.

re, hanc omni impetu consecrari debent omnes, qui ad laudem & dignitatem aspirant. Ex quibus facile concludi potest, gloriā esse maximē cū Christiana pietate atq; cælestis virtutis studio coniunctam.

Hic Augustinus: Equidem inquit, ita sum affectus gloriæ dulcedine, ut non libeat ulterius orationi tuæ repugnare. Nam cū ab incunte ætate multa illius causa fecerim, ægrè ferebam, cū suspicarer eam tantis flagitijs infectam esse, ut timerem, ne me ad se rapiendo, tanquam aliquo Charybdis æstu, temeritate insanæ cupiditatis absorberet. Nunc libenter audio illam non modò carere omni crimine, verum etiam ad cælum ducem esse. Quamvis igitur aliqua mihi in mentem veniant, quæ adhuc contradici fortasse possent, animo tamen libenti conueto, malo quæ tibi cedendo gloriam amplecti, quàm diutius refragando ab illius studio retardari.

ME quidem, inquit Metellus, gloriæ amor, quo quidem sum nimis incensus, nunquam impediet, quò minus tibi scrupulum qui mihi adhuc restat, obijciam. Sic enim accepimus, fundamentum Christianæ pietatis esse humilitatem. Humilitas autem significat animi infractionem atque demissionem. Ergo, cū gloriæ studium non conveniat nisi animis maximis, verumq; maximarum cupiditate flagrantibus: & omne Christianæ pietatis officium in humilitate cernatur: relinquitur

*nihil tam pugnare cum Christianis infirmis,
quàm gloriæ appetitum.*

*I M O, inquam, nihil est copulatum magis: eaq;
sola est ad gloriam via, qua in humilitate hac san-
ctissimis literis exornata consistit. Est enim gloria
cæleste decus animi atque diuinum beneficium, &
pud homines propriam imbecillitatem agnoscētes, at
que diuinam opem requirentes, diuina benignitate
collatum. Hi tantum igitur dignitate & gloriæ
florent: cum interim illi, quos vel gentis nobilitas,
vel abundantia pecuniae, vel corporis robur, vel for-
mæ pulchritudo insolētes & superbos efficit, ope di-
uina destituti corruant, tanto maiorem infamiam
in ruina subeuntes, quanto sibi maius decus opinio-
nis errore proponebant. Tanta est autem huius
amplissima virtutis, quam humilitatem appellamus
altitudo, ut in cœli metum etiam penetret. Nam con-
tinet omnium virtutum decus & excellentiam.
Primum enim singulari sapientiæ munere continetur.
Cum enim fragilem hominum naturam, flux-
am & caducam vitæ conditionem, humanarumq;
rerum varietatem, & inconstantiam animo repu-
tantes, & hominum insigni fortuna florentium mi-
serabiles exitus in memoriam reducentes, omnibus
corporis & fortune bonis omnino diffidamus, ita ut
nunquam secundis rebus, & ad voluntatem nostram
fluentibus extollamur: tum maxime prudentiæ mu-
nere fruimur. Nunquam enim sapiens effertur,
nempe qui se natū hominem meminerit, atque com-
muni lege naturæ multis cladibus expositum. Ne-
de cum seipsum agnouerit, nunquam alienum decus
appetet, aut honorem parum sibi conuenientem va-
surpabit: quod ad iustitiæ officium pertinet. Hinc
etiam temperantiæ, atque moderationis ornatus*

oriatur. Qui enim imbecillitatem naturæ considerauerit, quamuis omnes opibus & potentia uincat, nunquam insolens: nec aliquid cum temeritate & amentia gret, nec se cuiquam anteponet. Nunc verò, quomodo humilitati cum animi etiam magnitudine conueniat, uideamus.

HOC est, inquit Metellus, quod intelligere cupio: difficile namque uidetur, res inter se nomine discrepantes, sententia congruimare.

NIHIL, inquam, facilius. Cum enim virtutes ita copulatae sint, ut qui unam habuerit, opus sit reliquas omnes habere: & constet humilitatem tres illas virtutes esse complexam: consequens est, ut etiam cum alii & inuicti animi magnitudine coniuncta sit. Quod ut clarius videamus, ipsius nominis sententiam explicemus. Est igitur humilitas affectio animi, parua & exigua de se ipso sentientia. Magnum autem & paruum sine comparatione intelligi non potest. Si enim collem eduum & excelsum cum humiliore conferas, rursus magnam appellaues: si cum Appennini cacumine, fortasse paruum. Nec etiam magnam lacertam appellamus, quae in genere suo magnitudine excelsit: & elephantum pusillum, qui ad alios collatus brevis est, quamuis sit aliorum animantium longè maximus. Hec tu ex Aristotele, si xarnopias cognouisti, intelligere potuisti facillimè. Cum igitur omnis ratio breuitatis aut magnitudinis, e comparatione ducatur: & humilem eum appellemus, qui sua omnia parui pendit: relinquitur, id ex eo euenire, quod se cum rebus multò maioribus & altioribus conferat: ex quo sequitur, omnes humiles esse magnanimos. Nam quæso,

Quæ.

quis

quid tibi maioris animi esse videtur? isne qui nimis alia suspicit, & sibi in omni genere exempla maxima proponit: an qui nescit, oculos ex infimis rebus assolvere?

IS, inquit, qui altiora semper aspectat.

ERGO, inquam, cum humilis ideo se non magnificat, quia maiora quaedam intuetur, restat ut intelligamus, illum esse magno animo praeditum: superbum autem & insolentem minuto & angusto. Satis enim constat, nunquam a rebus exiguis ad amplas & magnificas animi aspectum retulisse. Nam si id fecisset, nunquam tanti seipsum aestimaret. Veluti si quis in pago, aut in parvo municipio principem locum tenens insciscat: is ubi primum Roman, aut in aliam civitatem simul splendore florentem venerit, & in tantam hominum celebritatem aspexerit, atque ibi viderit, sese nec cum mediocri dignitate praeditum esse conferendum: ingentes illos spiritus, quos arrogantia non ferenda superat, statim deponet. Quod quidem in omni genere cerni potest. Etenim quis est poeta paulo sanior, qui non se, cum in Homerum aut Maronem respexerit, protinus abiciat? Quem oratorem Demosthenem aut Ciceronem ubertas & amplitudo non modestum reddat? Cuius imperatoris insolentiam res ab Alexandro aut a Cesare gestae non frangant? Cum igitur haec natura rerum sit, ut semper nos nostri puniteat, quoties mentis aciem ad altiora convertimus: quid tandem Christiani hominibus evenit? quid tandem suspicamur? Est enim hominis Christiani munus, non modo mundi ornatum & magnificentiam intueri, sed longe altius extolli, naturaeque totius architectoniam assidue contemplari. Sic agitur sit, cum animus in corpore manens, e corpore

pore tamen studio & agitatione mentis excedit, &
 quoad fas est diuine virtutis lucem videt: ut se re-
 pentè, suaq; omnia, & quicquid antea amplum &
 illustre censebat, humile & obscurum iudicet: ni-
 hilq; in vita pulchrum & honestum existimet, quod
 non senserit esse claritate illa diuini luminis illu-
 stratum. Omnes igitur humanas opes, siue ille ad
 corporis cultum, siue ad ornatum animi pertineant,
 parus faciens: ita exardescit ad illius diuine for-
 mæ cupiditatem, ut nihil aliud cogitet, nihil
 amet, nihil cupiat: sed potius omnibus corporis
 & animi viribus ad summum illud bonum stren-
 dum incitetur. Hoc autem tam illustri spectaculo
 multò clarior indies atque altior fit. Cum enim a-
 more Dei flagret, mentem ad illius affectū ardentem
 excitat. Quo autē magis illo affectū, quātū potest,
 in hac vita fruitur, eo vehementius inflammatur.
 Sic autem euenit, ut progressio in diuina natura
 cognitione amorem augeat: amor autem auctus
 clariorem indies cognitionem efficiat: atque ita
 tandem homines alia quadam mente pradios, ad
 sui contemtionem quotidie magis inducat. Auet
 etiam interim vehementer humilitatem, quod in
 illa cælesti luce multa nostra vitia, quæ antea lare-
 bant, clarè cernimus: ita ut, quo magis immen-
 sam summi illius rectoris bonitatem agnoscamus,
 eo facilius nostræ naturæ imbecillitatem atque
 corruptelam agnoscamus. Inde autem fit, ut ea-
 dem opera & Deum ardentem amemus, & in nostri
 odium quodāmodo veniamus. Accedit deinde quod
 intelligimus, non posse nos viribus nostris aut vir-
 tutem colere, aut dignitatem illā tueri: sed immen-
 sam libidinem & insignem turpitudinem, ubi
 primum a Deo scelere nostro seungimur, in a-
 nimis nostris dominari. Tam illud quantum valet

Quia.

etiam

etiam ad infringendam hominum insolentiam, ingentes illas cœlitum copias diuino splendore lucentes animo contueri? Qui enim illorum siue præstantem naturam, siue pietatem excellentem, siue dignitatis amplitudinem considerauerit, seipsum abiciet, animaduertens nihil in rebus humanis esse cum illa tanta claritate comparandum. Postremo videmus etiam innumerabilem hominum multitudinem diuina quadam virtute atque gloria florentem, & in terris quodammodo cœlitum dignitatem moribus & institutis vitæ consequutam ad quam respicientes, necesse est, ut nos ipsos pro nihilo reputemus. Quod si illa angelorum agmina diuino splendore fulgentia, Dei comparatione pro nihilo sunt: & si vniuersum genus humanum ad angelos collatum, abiectum natura & humile iudicamus: quid tandem faciet is, qui viderit sese ne cum hominibus quidem summis esse conferendum? Quomodo enim is, qui Deum sibi sequendum & imitandum esse sentit, insolenter efferrî poterit, cum intellexerit, sese a multis etiam hominibus in hac vita manentibus, dignitate victum atque superatum? Homo cum his excubans atque pernoctans curus, nullo modo iurgebit unquâ, inani iactatione superenter elatus & inflatus, ut ij faciunt, qui nihil amplius cogitant: sed potius omnes suas opes valde despiciet. Contemnet enim sese, contemnet homo excellenti ingenio, animoque maximo præditus: qui si mentis oculos humi defixos haberet, idq. tantum magnum existimaret, quod esset fragile & caducû, & istis bonis, quæ hominû vulgus inaniter admiratur, abûdaret: quâ sibi ipsi placeret? quàm fastidiosè tenuiores despiceret? quàm intoleranda superbia & amentia duceretur? Ergo ut superbia nascitur ex animo abiectio & in terram demersio: ita humilitas

ortum habet ab animo magno, nihil quod quidem non sit diuinis & eternis opibus exaggeratum, magnum & excelsum iudicante: Consulerate igitur, quā excellenti animo sint ij quos nostra loquendi consuetudine humiles appellamus. Nihil est enim in rebus humanis, quantumvis insigni specie dignitatis exultum, quod non facile contemnant, & infra se positum esse ducant nullis opibus: nullis facultatibus, nullis ornamentis humana industria & studio paratus contēti esse possunt: ipsādeniq; gloriam a virtute vera profectam, quæ hominum commemoratione viget, non aspernātur illi quidem, cū se ad virtutem natos, & gloriam esse comitem virtutis intelligant; sed eam nescio quomodo, multo maiora sibi proponētes, quotidie magis desiciunt. Nam omnia, quantumvis magna & excelsa, exigua putanda sunt cū est aliquid amplius & magnificentius. Licet igitur ad omnes homines, qui ubique sunt, quacunque in ora atque parte terrarum eorum fama permanere possit: nihil tamen, quod quidem sit terræ spacijs inclusum: illis magnum esse potest, qui cæli etiam complexum angustissimum putant. Neque possunt ullo modo omnibus huius vitæ bonis satiari, qui semper immensas opes & infinitas desiderant. Nihil enim optant ardentius, quàm humanis opibus spoliari, ut diuinis compleantur. Hæc illos cura sollicitat: hic ardor illorum mentes inflāmat, hoc illos desiderium in lachrymis & fletu versari facit. Qui quidem scius, non est imbecillitatis, sed diuinæ virtutis argumentum. Cū enim diuinæ conditionis participes fieri concupiscant, molestissimè ferunt, se corpore diutius quasi quodā ergastulo detineri, & non protinus ex ijs terrarum angustijs in illā cœlestem regionē euolare. Illius autem gloriæ cupiditate incensi rapiuntur, quæ nō perui-

gato virtutis splendore, aut predicatione hominum continetur: sed quam diuina lucis claritas efficeret, quam celestis dignitas excitabit, quæ vigebit memoria seculorum omnium: de cuius amplitudine nunquam eternitas ipsa conticescet. Hanc igitur expetentes angelorum theatrum sibi proponunt, omnesque celestes, quos sanctæ lieræ principes & potestates, & diuinæ maiestatis sedes, alijsque nominibus ardorem & sapientiam significantibus appellant, ante mentis oculos statuunt, his iudicijs seruiunt, his spectatoribus placere, horum testimonio comprobari cupiunt. Atque postremo, quod est longè maximum, in illius summi domini testimonio & sententia omnem gloriæ magnitudinem sitam esse conspiciunt: & ad illam incredibile animi cursu studioq; contendunt. Spe igitur illius claritatis erecti gaudia maxima percipiunt, intelligentes in illius demum gloriæ studium esse omnibus viribus incumbendum, quæ Christi beneficio, nomine & laudatione continetur. Nam si laudatoris amplitudo ad dignitatis amplificationem pertinet: quid esse potest Christi maiestatem magnificentius? Si verum iudicium in certâ gloriæ ratione requiremus: Deus solus intimos hominum sensus perspectos habet. Si laudantis cōstāziam attendimus: diuina mens, nullā in omni eternitate potest habere mutationē. Si lucē & celebritatem cōsideres: tunc clarorū hominū laudes corā omnibus angelis, & hominibus illustrabūtur. Si ad diuturnitatē animaduertas: nullus finem sunt ullus unquā seculis habituræ. Quid igitur illa gloria diuinus, quā mentes castæ in illa celesti regione cōsequētur? Est enim dignitate laudatoris immēsa, spectatōrū celebritate clarissima, diuturnitate tēporis infinita. Hæc est celestis illius ciuitatis cōditio, in quā

tandem omnes qui vera laudi seruiunt accipienda sunt, diuinis laudibus abundare, splendore diuina lucis illustrari, diuina gloria florere. O sedes illius beatissimas, diuinatq; domicilia, in quibus homines prestantes locari nec vitij insidi, nec deformitate maculari, nec tormentis inuidie conuulsu poterant: sed expertes omnium malorum, aeternisque praesidijs & ornamentis magnificentissimè redundantes, gloria immortalis circumfluent. Saluere ciues caelestes, qui ab hac ærumnosa vita in illam aeternam domum excessistis, in qua diuinis opibus exculsi, summisque bonis affluentes, aeternis gaudijs triumphatis. Vos soli demum estis beatissimi iudicandi, quorum vita est omni bonorum copia cumulata, quorum laus emori non potest, quorum nomen nulla nunquam obscurabit obliuio. Vestrum decus omnes caelestes intuentur: nomen vestrum summus ipse Deus, qui vos sibi adoptauit, amplectitur; a quo lucem accipientes, & in illius naturam quodammodo conuersi, diuina formae pulchritudinem estis illius beneficentia consequuti. Quis hanc gloriam animo prospiciens, non optet quam primum ab hac turba & colluione discedere, & in caelum continuò migrare? Quanta enim tandem voluptas erit inter angelos numerari, piorum animarum cætib; interesse, laudibus diuinis extolli, atque postremò, quod caput est, summo illi cæli dominatori, natu cuncta regenti, purasque mentes immensa luce collustranti, & summus aeternisque laudibus cumulanti perpetuò copulari? Sed de gloria illa atque diuinis premijs, pijs hominibus a Deo constitutus, ineptū erit fortasse plura disserere. Nec enim oculis cerni, nec auribus accipi, nec mente & cogitatione comprehendi in hac vita possunt. Superat enim, atque longissimo quidem intervallo superat eorum magnitudo omnia huma-

humanarum cogitationum intelligentiam & facilitatem. Hæc igitur verbum exprimere non possumus, at eorum cupiditate incendi & incitari possumus. Quare si nos excellens decus allicit: si pulchritudo laudis inflammat, si stimuli gloriæ concitant: veram virtutem, e qua sola verum & æternum decus emanat, ardenti studio colamus: & Christum Optimum Maximum, totius honestatis & gloriæ cælestis architectum, castissimè veneremur: & ab illo supplicibus verbis contendamus, ut nos ad immortalem gloriam extollat, neque solum cælestibus bonis afficiat, sed etiam Deos faciat. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ de gloria disputarem, quæ quidem, ut videtis, ab initijs nature profecta, piorum hominum mentes in cælum tandem deducit. Tu igitur Augustine, si perstas in sententia, ut gloriam vituperandam existimes, non quod te dignum est, facies. Animi enim tui indoles postulat, ut eam, quantum possis, ornes & augeas, & interim ad summum immortalèq; decus aspices.

TV quidem, inquit Augustinus, cum orationis longitudine, tum conclusionis elegantia, & gravitate perfecisti, ut nec iam liceat, nec libeat sententiam tuam refutare. Nox enim nos, ut videtis, nec opinantes oppressit & epilogus iste tantam mihi voluptatem attulit, ut omnem cogitationem contrà differendi sustulerit. Reliquum igitur est, ut ad gloriam illam, quam in fine orationis attigisti, omnibus velis & remis contendamus.

QVAM vellem, inquit Metellus, ut Calcena noster atque Lupus adestent, ut aliquem etiam fructum ex hoc sermone perciperent.

HIERONYMI
 OSORII LVSITA-
 NI DE NOBILI-
 TATE CIVILI.
 LIBER PRIMVS.

OSTEAQVAM benefi-
 cio tuo, Ludouice princeps
 clarissime cōsequutus sum,
 vt me ad pristina studia re-
 uocarem, in literarum me-
ditatione multo ardentius
quàm antea versari cœpi.

Principio enim, natura tantum impulsus, ad e-
 arum artium studium me applicabam, quibus
 instructus, patrie meae fructum aliquem meae
 eruditionis affererem. Nunc autem cum huma-
 nitate beneficentiaque tua incensus, omnes
 meas cogitationes ad tuam dignitatem &
 gloriam conferendas esse statuerem, maiore a-
nimi impetu mihi enitendum existimaui, vt ad
aliquem doctrinae gradum peruenirem. Nec e-
 nim id elaboro, vt ingenij aliqua laude fruar,
 sed vt incredibilem meam erga te beneuolen-
 tiam, singularemq; grati animi voluntatem, si
 non referenda, at saltem prædicanda gratia
 declarem. Non igitur mihi deero, quandiu a-
 liud præstare non possum, quin hoc saltem
 scribendi genere meum in te animum plenissi-
 mum pietatis ostendam, perficiamque vt me in
 omni loco memorem gratumque esse cogno-
 fcas. Non me fallit, quàm id pro meo singulari
 erga

erga te studio, quo quidem sum mirabiliter in-
 flammatus, exiguum sit. Sed non debent, qui
magna præstare nequeunt, parva negligere: &
qui in rebus maioribus vltui esse non possunt,
 ob id in leuioribus muneribus apud eos quos
 præcipuè obseruant, collocandis diligentiam
 remittere: præsertim cum in omni genere offi-
 cij pluris animi voluntas, quàm muneris ma-
 gnitudo facienda sit. Cum igitur vt commo-
 dius tuæ dignitatis amplitudini seruire pos-
 sem, sili exercendi gratia multas quæstiones
 Aristotelico more disputandas suscepissem:
 tum inprimis de Nobilitate mihi differendum
 esse putavi. Et propterea quòd ea materies mi-
 hi tanto principe digna visa est, & hi nostri de
 Nobilitate commentarij, erant paulò diligen-
 tius elaborati: eos tibi dicare constitui. Ac eo
 libentius feci, quo maior quædam ac illustrior
 in te nobilitas elucet. Nam si genus ad digni-
 tatem pertinet, nihil in rebus humanis est re-
 gio nomine sublimius: & eorum præcipuè re-
 gum, qui ex Christi Opt. Max. voluntate res
 humanas administrant: quales ij certè fue-
 runt, ex quorum es stirpe generatus. Si virtute
 tantum nominis gloria comparatur, nihil est
 animi tui magnitudine nobilius, nihil laudè
 tuæ liberalitatis illustrius, nihil ingenij tui
 flore præstantius. Vt interim omittam piete-
 tem in fratrem tuum, Regem omnium iustissi-
 mum, & optimum patriæ parentem: humani-
 tatem deinde in omnes: & postremò quod ca-
 put est, ardens quoddam & singulare Christia-
 næ religionis studium. Sed reprimam me, nec
 enim huius temporis esse statuo, animi tui do-
 tes egregias debitis laudibus celebrare. A te
 verò

to p/sunt.

most honorable

verò contendere non desistam, princeps am-
plissime, vt hos nostros conatus boni & æqui
facias, scriptaque nostra, qualiacunque sint,
pro tua singulari humanitate libenter legas.
Equidem si ea tibi non ingrata fore intellexe-
ro, ad alia maiora gradum faciam : nec vllò
vnquam labore defatigabor, modò habeam
exploratum fore, vt hæc nostra studia tibi non
iniucunda contingant.

C V M itaque variz dissensiones inter eos
qui iisdem legibus instituti, eadẽque iuris
societate deuincti sunt, frequenter oriantur:
nulla certè frequentius vniuersæ reipub. ori-
um perturbat, ea quæ inter nobilitatem & mul-
titudinem concitari solet. Hæc autem conten-
tio sic quamplurimas ciuitates imperio atque
gloria florentes afflixit, vt sæpenuerò toti-
us Reip. statum immutare cogeret : qua qui-
dem re nulla perniciosior communi saluti ex-
cogitari potest. Si enim ea quæ sunt mandata
literis, memoria repetamus, vix vllam ciuita-
tem tam bene fundatam reperiemus, quæ non
fuerit hac discordia ciuili, inter primores atq;
plebem orta, nimis sæpe conuulsa, & in diuer-
sas partes dissipata : ita vt modò pauci præse-
sent ciuibz vniuersis : rursus verò paucorum
imperio sublato, rerum summam multitudi-
nis furor occuparet. Quæ quidem mutatio-
nes, neque sine ferro & cæde multorum fieri
poterant, neque sine summorum perniciẽ.
Nemo enim qui modò esset paulò audacior,
dubitabat, dum sibi eam Reipublicæ cõuersio-
nem fructuosam putaret fore, imminuere le-
gum grauitatem, instituta maiorum vio-
lare, omniãque tandem perturbare, atque
com-

commiscere, Non persequar hic quantas ruinas ediderit hoc discordiæ gemas inter principes atq; plebeios excitatum: cum illud constet, quàm plurimas civitates propter hanc partium contentionem funditus corruisse. Dum enim populus nobilitatis imperium tanquam violentum & superbum excindere conatur: rursus nobiles, vim populi, saevitiam atque vehementiam armis reprimendam, & summa imperij seueritate coercendam putant: nullum est aded pestiferum facinus ac inhumanum, quod non ab utrisq; in Repub. suscipiatur: animisque semel hostili odio imbutis, ita dimicant, ut etiam publicam salutem & propriam libertatem hostibus suis interdum prodere minimè recusent. Idque est eo mirabilius, quod & ciuitatis communione coniuncti sunt, & studio vitæ dissimiles: ita ut nihil relinqui videatur, quod animorum certamen accendat. Id enim quod in ciuitate plurimum valet ad benevolentiam coniungendam, nempe communis periculi atque publicæ incolumitatis societas, ab utrisque retinetur: quod autem non parum offensionis habet in repubi & acerbissimum ciuium inter ciues odium creare solet, eo quidem carent. Simultates enim atque inimicitiae ex inuidia & æmulatione conceptæ, in eos tantum exercentur, qui cum genus idem vitæ sequi sunt, eadem omnino concupiscunt. Optimatibus verò cum obscuris hominibus nullum eiusmodi certamen esse posse videtur, in tanta vitæ dissimilitudine, & tam dispari studiorum ratione atque voluntate. Illi enim imperium & gloriam expetunt: hi dum vitæ commodis abundant, non
ita

ita magnum fructum in decore & dignitate ponendum arbitrantur. Cum igitur tam diuersa præmia respiciant, nulla causa certaminis atque odij subesse videtur: maxime cum neutra pars possit ad ea quæ omnibus modis intuetur peruenire, nisi cum alterius auxilio. Neque enim vulgus vitam securè traduxerit, si non fuerit in tutela bonorum: neque boni poterunt ullis ornamentis gloriæ illustrari & amplificari, nisi sit vulgus & multitudo, cuius patrocinium suscipiant. Ita ut præsidium multitudinis in clarorum hominum virtute constitutum esse videatur: & ipsi rursus homines clari, non solum ad opes suas muniendas, verum etiam ad gloriam atque dignitatem comparandam auxilio multitudinis indigeant. Hæc cum ita & natura & legibus ad concordiam conglutinandam instituta sint: nullum tamen maius odium ex historijs accepimus extitisse, neque quod maiores strages ederet rerum publicarum; quam id, quod a plebe contra nobilitatem, & a nobilitate contra plebem sæpenumero susceptum est. Quæ omnia cum animo mecum agitarem, in ea cogitatione versari cœpi, discordias ferè omnes eorum flagitio & improbitate, qui se principes in Rep. dici cupiunt, esse concitatas. Quamuis enim nihil sit amentius, neque magis furiosum atque turbulentum, quam corrupta multitudinis studium: illa tamen ipsa vitia, quæ multitudo concipit, summis viris adscribenda sunt. Nam cum omnes nobilium imitatores existant, nunquam plebs tantis flagitijs seipsam inquinasset, nisi fuisset ad immensam luxuriam & infinitam cupiditatem exemplo nobilitatis incitata. Ita

fit vt ciuium libidines, quas amplissimi viri vel solo exemplo continentia frangere debuissent, vitæ turpitudine augeant atque vehementer incendant. Vbi verò plebis animi flagitijs atque nefarijs cupiditatibus infecti fuerint, nullis legibus, nullius autoritate, nullo supplicij metu a furore & audacia continebuntur: nec vlla ratione prohiberi poterunt, ne erumpant aliquando in totius reip. perniciem. Omne itaque malum videtur a summis viris tanquam a fonte defluere: in quorum potestate situmerat, nascentem populi cupiditatem, & virtutis exemplo: & legum seueritate refrigare. Venit interim in mentem mihi admirari, quibus rebus adducti plerique mortales, tantum generis splendori tribuant, vt eum summis honoribus decorandum, & omnibus ornamentis afficiendum esse putent. Nam aut nobilitas natura nihil habet amplum aut magnificum: aut maxima pars istorum, qui vulgo nobiles appellantur, quorum animi tam multis morbis impediti sunt, longè multumque distant a vera illa germanæ nobilitatis ratione. Nec enim dubium est, quin si nobilitatis studium extaret in vera gloria comparanda, multi virtutem illius amarent, omnes autoritatē non inuiti sequerentur. Nam nemo est, qui nō virtutis admiratione commouetur: & omnes existimant, cōmunem salutem clarissimorum hominum virtute atque prudentia contineri. Quapropter, non alienum a bitratus sum, ipsius nobilitatis vim, rationem, originem & reliqua ornamenta, quæ veræ nobilitati affixa esse videntur, in lagare: vt ijs explicatis, quantum instrumenti habeat ad digni-

dignitatem, & quantum inter illam atque simulationem nobilitatis interfit, statuere possumus. Cum autem hoc nomen multo latius pateat: hic tantum usurpabitur a nobis, ut generis claritatem significat.

PRIMUM omnium illud in dubium vocari potest, sit ne nobilitas in bonis numeranda. Multa namque adduci possunt, quibus fiat verisimile, hanc generis celebritatem, nec ullam dignitatem habere, nec villo modo posse ad aliquod bonorum genus reuocari. Quantum enim ad naturam attinet, & humanæ vitæ conditionem, vix intelligere possumus, quem fructum ferat hæc nobilitatis admiratio. Simul enim ut in hanc vitam fragilem & calamitosam ingredimur, ita legibus ipsædem tenemur vniuersi, ut nemini detur libertas recusandi mala quamplurima, quibus hæc mortalis conditio afflicta est. Omnes viuendi principium a lachrymis & acerbitate facimus: omnes infinitis miserijs & anxietatibus implicati, in metu atque dolore versamur, atque tandem varijs casibus ad mortem imus. Tantum verò abest, ut ab ijs pestibus tuta sit nobilitas, ut multo grauior sit eius conditio, & exitus multo acerbior. Siquidem ut fumus semper summa peritæ morbi, cædes inflicte, & reliqua vitæ mala eos peritissima persequitur, qui sunt in altissimo gradu collocati. Sin autem animum ad corporis naturam conuertat, ne in illo quidem quicquam inesse coperies, quamobrem nobilitas sit plebeijs famulij anteponenda. Nec enim viribus est valentior, neque celeritate pedum velocior, neque valetudinis firmitate robustior. Imò quò delicatus

Raj.

vinit

viuit, eò corpus reddit infirmius, & maiora morborum cruciamenta pati cogitur. Quòd si nec in fortuna, nec in corporis præstantia est id quod hominum inter homines discrimen facit, & tanquam in classes distribuit: certè in bonis animi est id, quod a principio ordines hominum variè distinxit, aut nusquam est. Nec enim aliud genus bonorum præter hæc tria inuenitur, ad quod hic nobilitatis splendor reuocari possit. Cum autem videamus aditum ad virtutem patere omnibus, & sæpe numero qui claris natalibus orti sunt, ad turpissima flagitia delabi, & ignotos homines interdum ad virtutis laudem vehementius excitari: reliquum est vt suspicemur, hanc quam vulgò nobilitatem appellant, prorsus inane esse, & a sola multitudinis opinione ineptissimè constitutam. Hæc sunt quæ possunt contra generis claritatem disputari.

Attamen cum videamus vniuersum genus hominum, quàm diu est ab animi perturbatio-
ne liberum, mirificè consentiens ad honores amplissimos certis gentibus deferendos: id non temerè euenire arbitramur. Siquidem omnium gentium in re aliqua consensio, lex naturæ putanda est. Quod quidem vt melius perspicì possit, ab ipsa natura exordium capiemus. Principio igitur in naturæ vim, & vniuersi cō-
ditionem intuenti nihil sanè occurreret, quod non vel cætera vincat dignitate, vel ab alio rerum genere superetur. Hoc enim in rebus omnibus incredibiliter natura fabricata est, vt cum omnes rerum formæ sint inter se dispares atque dissimiles, tum in nullis insit eadem omnino vis & potentia: sed alia aliorum im-
petu

petu & vi moueantur : alij impellant & moueant. Primum enim si rem ipsam altius contemplari velis , cœlumque diligentissime suspicias, nihil in eo videbis , quod vel in eodem loco reponi , vel eadem venustatis laude censi debet. Sidera namque cernimus non tantum ordine atque specie, verum etiam virtute & potentia inter se longè dissimilia : ita vt alia quidē quasi imperium exerceant, & reliquis afferant splendore & dignitatem : alia verò lucem a præstantioribus accipiant. Deinde videmus etiam ignem, omnium elementorum facile principem, in summo loco collocatum, cuius vi subiecta corpora concitantur : quorum rursus eiusmodi ratio est, vt sit inter illa maxima virtutis & potentie dissimilitudo. Quid autem (vt ad hæc inferiora descendamus) de plantis aut animantium genere dicam ? An in omnibus eadem facultas inest atque nature bonitas ? Et hoc discrimen non in ijs duntaxat cernere licet , quæ sunt dissimili specie & ratione : sed in ijs etiam , quæ eadem natura continentur & forma. Nec enim omnes eiusdem generis arbores , vel eandem in specie venustatem habent , vel eundem utilitatis fructum : nec omnes equi pari pernicitate præditi sunt : nec omnes leones eodem virium robore muniti. Denique nullum genus animantium , atque adeo rerum est , in quo non exstare & eminere quandam nobilitatis effigiem perspiciamus. Hæc autem naturalis excellentia in rebus sempiternis semper manet : in ijs autem quæ oriuntur & occidunt , virtute quadam seminis in sobolem ipsam infunditur. Quod summus ille poëta

R. iij. di.

dic. bat:

Fortes creantur fortibus & bonis.

Est in iuuentus, est in equis patrum

Virtus.

Ergo cum hæc tanta vis naturæ sit, tantumque iuris habeat, ut res mutas, belluas rationis expertes, reliqua denique omnia complectatur: quid tandem conuenit, eam in homine animantium reliquorum principe fingendo minus efficacem arbitrari? Quid? e quali arbore furculus defringatur, e quali genere sit canis susceptus, aut equus generatus, magni interesse putamus? Qualibus autem parentibus homo procreatus sit, nihil ad rem pertinere exultimabimus? Certè si id contentionis studio negare vellemus, res tamen ipsa nos apertè conuinceret. Perspicuum est enim, vniuersas ferè gentes iisdem studijs semper oblectatas, & iisdem moribus præditas fuisse. Quod sanè facit indicium, hanc naturæ vim sic in singulis nationibus esse defixam, ut nulla conditione euelli queat, hominumque mores ad posteritatem traduci. Cernis Gallorum nationem, ut amens iracundia & furore in aciem feratur? eandemque contrà placabilem & ad lenitatem in communi vita propensam? At semper hæc natura gentis fuit, ut faciliè susceperet inimicitias, & faciliè deponeret. Germani verò truculèti semper habiti sunt, & qui intrepidè mortem oppeterent. Hispanis ut olim, ita etiam nunc industriam ad res strenuè gerendas omnes ascribunt, & ad certamen inendum alacritatem. Italis summum ingenium & summam facundiam. Nulla denique ratio est, quam natura non fixerit aliquibus vel

vi-

vitijis vel virtutibus insignem, quæ virtute
feminis posteritati ingenerantur. Hoc autem
multò clarius in certis familijs semper elu-
xit. Id enim fermè videmus euenire, vt ij qui
illustri loco nati sunt, eas virtutes studiosè
persequantur, in quibus sui maiores aliquam
laudè consequuti sunt. Ita vt qui hac sunt stir-
pe generati, sint manu prompti, & insignibus
pugnis clari: qui alia, liberales atque muni-
fici: alij verò rerum ciuiliū prudentia cu-
mulati. Ex qua quidem re id efficitur, virtu-
tem, non tantum moribus studio & consue-
tudines sed etiam natura, genere & ingenio
contineri. Id autem nobilitatem esse dicimus
quòd quidem nihil aliud est nobilitas, quàm
virtutis præstantia in aliqua gente constitu-
ta. Nobilitatem igitur non opinione, sed na-
tura contineri expositum arbitror. Quod sic
est accipiendum, vt perinde ac agri vberes
& frugiferi non per se, sed frugum expectatio-
ne in summo pretio sunt: sic gentem aliquam
præcipuè amplectimur, quòd vberem vir-
tutis frugem sæpius effundat. Sed iam fa-
cillimum erit, ipsam rei vim & naturam intue-
ri. Est autem nobilitas splendor generis, in
quo frequenter magnæ virtutes enituerunt.
Sed quoniam non omnem virtutis speciem
amplitudinis atque dignitatis gloria conse-
quitur, hæc definitio videtur amputanda.
Nec enim ij, qui sapientiæ studio dediti, cœ-
tus hominum relinquunt, & otium perse-
quuntur, possunt ea sapientia splendore no-
bilitatis obtinere, quantumuis egregijs vir-
tutibus cumulatī, & maximarum scientiarum
admirabiles existant: quòd scilicet eas
R.iiiij, artes,

artes, quibus probè ornati sunt, non facile conferre queant in communis salutis studium. Nec enim vlla vnquam familia generis amplissimi nomen adepta est, quòd extiterint in ea permulti ingenio singulari, qui cùm hominum celebritatem studiosè vitarent, omnem operam in geometris, vel in physicis, vel in musicis contulerunt. Quæ tandem igitur est ea virtus, quæ gentem claram reddit, & splendidis titulis insignem? Ea nempe, quæ ad cõmunem vtilitatem refertur: quæ desidia inimica, toram se dat ad hominum cõtus colendos & conseruandos, vt in rebus bellicis fortitudo: in domesticis iustitiæ & æquitatis studium: adde etiam eloquentiæ magnitudinem, & iuris ciuilis scientiam, & reliqua eiusmodi, quæ ad ciuilem disciplinam pertinent: & in republica dominantur. Est igitur nobilitas dignitas generis, in quo maxime virtutes extiterunt, vitæ communi salutare & cõmoda. Huius autem duæ species traduntur.

Alia est enim ciuitatis vniuersæ, alia familiarum singularum. Sic nobiles Athenas dicimus propterea quòd viros permultos aluerit, qui consilio & sapientia rempublicam regere & conseruare possent: qui singulari virtute animi hostes arcerent, imperijque fines propagarent, & innumeris denique beneficijs patriam obstringerent. Hoc modo Spartam nobilem dicimus, hoc etiam Carthaginem, hoc postremo Romam, omnium ciuitatum, quæ vnquam fuerunt, nobilissimam. Ea propemodum ratio in singulis etiam familijs considerari solet: vt ea egregiè nobilis habeatur, quæ frequentia clarissimorum hominũ maxime illustrata est.

est. Ita sit, ut eadem vis in utroque genere insit, re tamen subiecta distinguatur. Ad istum enim modum Fabiorum, Claudiorum, Corneliorum gentem illustrem & claram fuisse accepimus. Harum autem partium duarum eiusmodi ratio est, ut qui non fuerit natus utramque, vix sit nobilium in numerum ascribendus. Nec enim fieri potest, ut in obscura ciuitate familiarum illustres existant. Qui potuisset, non ea ciuitas in tenebris delitescere, si lumen aliquod diuinæ cuiusdam virtutis habuisset? Iam enim non obscura, sed illustris haberetur, neque si aliquis in ea extiterit præstanti virtute ciuis, poterit facile sese ab illa caligine, qua patria vniuersa demersa est, in lucem atque dignitatem vindicare. Primum igitur naturæ beneficium est, ut in clara patria natus & educatus sis: deinde ut claris parentibus ortus. Scitum est enim illud Themistoclis dictum, Tymodemum Aphidneum in iurgio obijcienti, quod non propria virtute, sed propter splendorem patriæ fuisset a Lacedæmonijs singularibus ornatus honoribus: rectè sane, inquit Themistocles. Nec enim ego, si Aphidneus essem, tanta virtutis insignia fuisset consequutus, neque tu, si esses Atheniensis, clarus esse vnquam potuisses. Quod etiam ad hanc rationem transferri potest. Nec enim nobilis esse quisquam potest in ciuitate clara, ignotis parentibus ortus: nec in ignota clarus, quamuis genere sit, ut in illa ciuitate, præstantissimus. Idcirco ij nobiles in suis tantum sedibus, & a suis nuncupantur. Absoluta autem nobilitas nunquam loco dimouetur: & vbiuis gentium fuerit, semper altis defixa radicibus animis hæret:

& eandem apud omnes nationes dignitatem habet. Quis enim unquam Romanorum, cum Roma imperio rerumque gestarum gloria floreret, Ciliciæ vel Bithyniæ principes magnopere admiratus est? Contrà Barbari Romanos quasi quædam numina sæpe venerati sunt. Poterit igitur nobilitas ad hunc etiam modum deduci: ut alia sit omni ex parte absoluta: alia verò domi tantum locum habeat. Hæc itaque in solo tantum patrio, & inter suos eminebit, magis opinione vulgi, quam veris dignitatis luminibus illustrata: illa verò, quæ & patriæ claritate & virtute gentis exculta est, apud omnes homines splendorem retinebit. Hinc illa Theodectæ Helena, cum inter alienissimos versaretur, loqui tamen magnificè sibi concessum arbitrabatur: sic enim inquit:

Utraque stirpe maximis ortam deis

Quisquam putes vilem, atque seruum nuncupes?

Est hoc sanè insitum perfectæ nobilitati, ut nunquam in rebus turbulentis animo frangatur: nec vlllo vitæ periculo dignitatis obliuiscatur: vsque adeo ut nulla res magis indicet generis claritatem, quam animi magnitudo, quæ cernitur in laboribus & periculis. Quod sapienter a Virgilio existimatum est, apud quem Dido sic Aeneam singulari laude celebrat:

Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.

Operæ pretium est videre, quid illi venit in mentem, Aeneam sanguine & affinitate dijs coniunctum existimare. Vide quam rationem assignat:

Degeneres, inquit, animos timor arguit.

Nihil

Nihil potuit verius ab illa confirmari . Vt enim generis celebritas in aduersis rebus constantia atque virtutis laude perspicitur : sic gentis humilitas, timiditate & turpitudine se ipsam prodit. Tum demum hac oratione laudes Aenae concludit:

Hec quibus ille

facturus fatis, quae bella exhausta canebar?

Incredibile videbatur, vt qui tantas bellorum tempestates inuicto animo pertulisset, humili generi affinis esset: quod quidem antea ostenderat, formidine & animi imbecillitate demonstrari. Cum igitur (vt vnde sumus digressi redeamus) duplex sit nobilitas, altera quidem perfecta & absoluta, quae tum patriarum generis claritate commendata est, & ubique retinet eandem dignitatem, nec ab animi magnitudine vnquam deferitur: altera verò, quae domi tantum suscipitur, qualis est earum gentium, apud quas iacent maximarum virtutum studia: nos illius prioris ornamenta persequemur. Atque vt illius ortum a fonte repetamus, de illius origine alio sumpto principio differemus.

NATVRA in animis hominum fingendis, summam coniunctionis rationem habuisse videtur. Non in eo solum, quod homines ijsdem muneribus mentis & cogitationis ornatos, & generis similitudine cognationeque inter se deuinctos, sic instruxit ad eandem vitae rationem, vt nullum animal magis sociabile reperiri possit: sed in hoc etiam, quod dum eorum ingenia variè distinxit, id effecit, vt homines ad societatem natos, incredibili etiam necessitate colligaret. Cum enim artes

artes innumerabiles existant , ad communis
 vitæ cultum & incolumitatem maximè neces-
 sariæ, neque possit vnus homo omnibus illis
 inferuire: id fuit a natura diuinitus excogita-
 tum, vt alios alijs artibus instrueret, alijs quæ
 muneribus præficeret : ita vt dum quisque
 præstitisset operam suam, & in commune cō-
 tulisset : ipse vicissim propriam indigentiam,
 quam suis non potuisset, alienis opibus su-
 stentaret. Nec enim omnes Hippiaæ Elei simi-
 les esse possunt, quem gloriari solitum acce-
 pimus, nihil esse vlla in arte rerum omnium,
 quod ipse nesciret: neque solū eas artes te-
 nere, quibus ingenuæ doctrinæ & sapientiæ
 studia continentur, sed eas etiam, quæ in for-
 dida & illiberali ratione versantur, ita vt an-
 nulum quem habebat, pallium quo amictus
 incedebat, soccos quibus indutus erat, se sua
 manu confecisse diceret. Non est, inquam, fa-
 cile cuiuis, tantum ingenio præstare, vt tam
 multa munera solus sustinere possit: ipsum quæ
 Hippiam opinor haud satis cōmodè tam dis-
 similia inter se studia exercere potuisse, qui
 præterquam quod indecenter liberales & in-
 genuas disciplinas, cum sordidis & humili-
 bus coniunxit: non omnes artes enumerauit,
 quarum præsidio vita confirmatur. Nec enim
 (vt alia omittam) fecit vllam mentionem dis-
 ciplinæ militari, in cuius tutela reliquæ om-
 nes acquiescunt. Rei autem militaris studium
 nulla ratione poterit ab vno Hippia, præfer-
 tim tam multis negotijs implicato, strenuè
 nauari. Est igitur necesse, vt alii quidem prin-
 cipes sint & rectores, qui sapientia & æquita-
 te omnium salute prospiciant: alij autem Vel
 a: ma

arma trahent, vel eas artes persequantur, quibus in rebus magnis reipublicę vsui esse possint: alij postremò sedulò terram colant, aut fabrili artificio aliquid conficiant, eorum quæ ad communem vitam cultumue pertinent. Cum igitur in humana societate sint, omnino oporteat homines & ordine & vitæ studio dispares atque dissimiles: id providenter egit natura, vt ingenia essent etiam omnino dissimilia. Sic factum est, vt quibusdam diuinam mentis aciem, & excelsum animum singulari sapientia & industria præditum elargita sit: quo, quid vniuersitati expediret, & videre prudenter, & perficere constanter possent. Hanc autem ingenij atque sedulitatis præstantiam, aurum diuinum appellat Socrates in Phædro. Cuius auri copia circumfluentes animos, deorum quasi agnatione teneri, & ad regnandum maximè natus esse putat. Hos itaque collocauit in summo gradu dignitatis ipsa rerum parens natura. Alios autem non tanta virtute excellentes effecit: alacritate tamen, & inuictò animi robore firmavit, vt possent imperata strenuè perficere; in maximisque rebus legibus obtemperando, patriam iuuare. Quosdam postremò humilitate animi depressos ad sordidas & infimas artes abiecit: quales sunt ij, quos opifices & operarios appellamus. Sic enim diuino consilio effectum est, vt dum pro se quisque cæteris auxilium fert, & vicissim aliorum artibus atque facultatibus seipsum tuetur, ius illud humanę societatis sanctum permaneat. Hoc autem ingeniorum discrimen, iam inde ab eo tempore perspectum est, quo genus humanum.

manum erat adhuc in montibus atque syl-
 vis dissipatum: cū nullis esset civilibus in-
 stitutis aut domesticis moribus excultum.
 Excelluit enim maximè tunc vnus aut al-
 ter eorum, quos natura finxerat ingenio &
 prudentia præstantes, qui dispersam illam
 multitudinem vnum in locum congregauit, &
 ex inhumani agrestique vita, ad humanitatem
 & honestos mores excoluit. Id quod homines
 doctissimi fictis fabulis memorie prodide-
 runt: Orphei cantu syluas ferasque omnes
 vnum in locum confluxisse, voluptate illa
 eximia commotas. Sic etiam traditur Am-
 phion cantus suauitate lapides impulsisse
 quod vellet, vnde vellet deduxisse: quo sig-
 nificatur homines illos agrestes atque fe-
 ros, qui vel ingenij stupore, vel immanitate
 morum, lapidum atque ferarum iustar habere-
 rent, paucorum ingenio facile moribus hu-
 manis & civilibus instituto. Hic opere The-
 seus, qui primus Athenienses per pagos di-
 spersos in vnum locum cōpauit, & legibus ac
 institutis deuinxit, est immortalē gloriam
 consequutus. Vt nihil interim dicam de
 illis, qui Theseo longè vetustiores exite-
 rent, a quibus ciuitates fuerunt initio con-
 ditæ & constitutæ. Inde igitur ceperunt ho-
 mines intelligere, quantū generosus animus
 & excelsus humilibus antecet. Tantaque
 extitit virtutis admiratio, vt quamdiu in vita
 manebant ij, a quibus beneficium illud ac-
 ceperant, omnem illis sui regendi potesta-
 tem traderent: mortuos verò diuinis honori-
 bus afficerent: eorumque liberos omni chari-
 te amplectendos statuerent. Primum monēbat ho-

homines recens memoria principum, a quibus tam multis fuerant obstricti beneficijs, eorumque posteritati gratiam referendam esse putabant. Deinde ubi experientia didicerunt, inesse in liberis paternam elingiem, non tantum corporis lineamentis, quantum animi indole euidenter expressam: tam non solum parentum memoria, sed etiam indolis admiratione provocati, gentem illam precipue coluerunt, eique reipublice gubernacula libentissime tradiderunt. Si igitur tempus quaeris, a quo primum tempore nobilitas esse in honore coepit, scito, cum primum hominum coetus iure sociari extiterunt, nobilitatem suspici coepisse, idque duplici ratione fuisse consequutos homines summo loco notos. Primo parentum meritis: deinde magna virtutis expectatione. Fuit enim praeis illis hominibus maxime persuasum, virtutem paternam in posteritatem infundi, merumque praestantiam esse claræ gentis indicem: quod est ab Euripide sapientissime dictum.

Egregia dignitatis indol s, nata

Insensu et nobis gentis amplissimi.

Hæc autem opinio tantum valuit apud antiquos, ut qui maximo loco natus esset, eundem continuo sperarent maximis fore virtutibus exornatum. Quod si cuiusquam virtus adeo esset admirabilis, ut extra communem hominum sortem posita & collocata videretur: is humana cuncta despiciens se quoque longe inferiora reputans, originam suam ad deos auctores referebat. Hoc autem ut possit multitudini persuaderi, non tantum imperitia atque superstitio, quibus illa rudis anti-

antiquitas obligata erat, quantum virtutis admiratio faciebat. Fiebat enim illis verisimile, diuino semine susceptum esse, quem cernerent diuinis virtutibus esse cumulatum. Hinc illi prisca Heroës existerunt, quibus Homeri illas referta est: mater quos nemo erat, qui non Deorum aliquem in suis gentilibus numeraret. Vt Hector ille, quo vno dum viveret res Troianæ nitebantur, de quo Neptunus ita Græcos alloquitur:

Hac timeo pestem ne Græcijs inferat hostis .

*Nāq. furens animis, flammæq. similis Hector,
Qui Ioue se natum fert, hæc nunc agmina ducit.*

Ipseque Priamus eximij confectus angoribus, cum in tenebris & luctu ob Hectoris mortem versaretur, eius virtutem incredibilem laudibus in cælum efferens: illum inquit, eam opinionem cunctis ciuibz Troianis attulisse, vt virum tam singulari virtute præditum, non humano sanguine ortum, sed diuino semine procreatum existimarent. Quid autem hic referam illas heroum contentiones, quibus & sui generis celebritatem ostentabant, & eo nomine se cunctis alijs præponebant? Quale, est illud Achillis in Asteropæum Axij fluminis nepotem:

*Sic morere Asteropæe, graue est & flumine natis
Progeniem Iouis in bello contendere contra.*

*Sed licet ipse satis tam lato flumine, nobis
Cede tamen, quando est nostris genus a Ioue summo
Me genuit Peleus: illi est pater. Eacui ingens:*

Quem genuit quandam summi regnator Olympi.

Quid illud? quod in medio amorum discrimine Tlepolemus Lycium Sarpedonem conuictijs infectatur, quod falso Iouem patrem nomi-

nominarer. Quam vanitatis maculam Sarpedon ille non tantum dictis, quantum factis deleuit: Tlepolemo viro fortissimo & Herculis filio vitam eripuit. Nec enim vlla re magis potuisset egregij generis celebritatem tueri, quàm illo virtutis egregiæ documento. Sed dicer aliquis, quorsum attiner, tam multiplices deorum partes enumerare, & reliqua poetarum deliramenta sermoni admiscere, qui fuit veritatis inquirendæ gratia susceptus? An est quidquam apud Homerum, vt alios omittamus, quin risus ingentes moueat? Apud quem & genitus Deorum exaudiuntur, & turbæ in cælis nefariæ commouentur, & vulnera, si dijs placet, vel potius vt reor, inuitis ipsis dijs sæpe infliguntur. Quid igitur conuenit, eam orationem, quæ ad philosophorum morem instituta est, his poetarum mendacijs inquinari? Hæc, inquam, mihi aliquis obijciat. Cui sermone imperito vt respondeam, velim dari mihi veniam, si tantisper a proposito digrediar, dum de studiis humanitatis breuissimè disputem. + Hoc autem eò facio libentius, quòd Homeri testimonio mihi sæpius utendum puto. Equidem is sum, qui poetas omnes vera scripsisse credam. Homerum autem arbitrer omnium poetarum fuisse veritatis amantiſſimum. Hoc certè viri Græcorum grauissimi statuerunt, eum duos Homeri verliculos sequuti, litem secundum Athenienses dederunt, cum fuisset de Salaminis possessione inter Athenienses & Megarenſes ingens controuersia constituta. Id arbitrati sunt doctissimi viri, qui tam crebro authoritatis Homericæ præsidio scripta sua munierunt, viri in omni
S gene-

genere laudis præstantissimi . Nec enim,
 quod istos homines minimè malos fefel-
 lit, eadem veritas exigitur & a poëta , &
 ab historico . In historia namque res tan-
 tum gestæ describuntur , vt hominum me-
 moriæ commendentur . A poëtis autem , qui-
 bus est aliud propositum, multa etiam ad ho-
 nestam iurium voluptatem referuntur . Id-
 circo in historia præcipua virtus est , vera
 simplexque rerum gestarum expositio, locis,
 personis, temporibusque distincta . Poëtarum
 autem oratio, vt numeris est astrictior, ita in
 rerum expositione liberior . Alia tamen in il-
 lis est veritas requirenda : in qua si quid est
 offensum, non solum omnes eruditi, sed thea-
 tra tota reclamant . Est autem poëtarum mu-
 nus , hominum mores , fortunæ ludibria , &
 communis vitæ conditionem, quasi quodam
 penicillo, versibus verè & eleganter imitari :
 quid in vita sit illustre, quid obscurum, quid
 honestum, & graue, quid turpe & flagitio-
 sum, quid expetendum quidue fugiendum,
 sententiarum lineis & orationis coloribus
 depingere, & illustrare . Qui munus istud sus-
 ceperit, & susceptum ita præstiterit, vt ad na-
 turæ similitudinem proximè accedat, hunc nō
 mendacio condemnari, sed verum dici & ha-
 beri est valdè consentaneum . Quis autem est
 tam sine mente, vt cum legat Vlyssis errores,
 varios casus & ancipites , naufragia sexcēta:
 adde Charybdis immensam illā voraginem,
 & rabiem Scylleam, Anthiphatem præterea,
 & Polyphemum : quis, inquam, est adeò ex-
 cors, vt cum ista legat arbitretur, ea sic ab Ho-
 mero in scriptis relicta, quasi id fieri potuisse
 defen-

defenderet? Illud tamen diuinum ingenium docti omnes admirantur, a quo tam verę virtutis vis & ratio expressa est, quę nullis vnquam fluctibus obrui, nullis blandimentis potuerit ab instituto cursu reuocari, nullis periculis animo frangi, aut debilitari potuerit. Sic in Achille virtutis militaris effigiem intuentur: in Nestore autem viuum sapientię simulachrum. Hęc autem non subtili & spinosa oratione persequutus est, quę legētib; satietatem attulisset, quod est a philosophis factitatum: sed incredibili potius atque diuina dicendi venustate, quod facilius homines ad studium virtutis alliceret. Quis igitur Homerum mendacij insimulare poterit, cum tam verę cumulateque pręstiterit eam fidem, quę erat ab illo requirenda? Cum igitur illius testimonio vrimur, id facere videmur, vt hominis diuina mentis acie cuncta perspicientis auctoritatem sequamur. Non quidem vt res omnino sic gestas esse, perinde ac ab illo scriptę sunt, arbitremur: sed eos propemodum fuisse hominum mores, ea gentium instituta, eam rerum vim & naturam, & reliqua denique omnia, quemadmodum sunt illius monumentis illustrata. Sic igitur (vt me iam ad nobilitatis rationem referam) cum Achillem Theride procreatum, Aurora Memnonem, Ioue Sarpedona scribit, id illum sic arbitratum fuisse, & eadem opinione vniuersos illius ætatis homines imbutos esse credimus, vt viros maximos non nisi diuino consilio ortos, atque adeo semine diuino susceptos existimarent. Hęc autem opinio esse.

S.ij.

effecit, vt Theseus Neptuni filius haberetur: Romulus item Martis, Alexander autem Magnus se multis post ætatibus Iouis filium dici concupiuit: quod etiam de Scipione Africano existimatum est. Fuit enim de illo viro rumore quodam vanissimo dissipatum, quod prius in Alexandro Magno vulgatum fuerat: nempe anguem immanem sæpe visum in matris cubiculo, eumque hominum interuentu repente ex omnium oculis elapsum, neque postea vsquam comparuisse. Inde consequuta est opinio eiusmodi, anguis illius concubitu Scipionis matrem gravidam esse factam. Impudens, inquires, mendacium. Quis quæso est tam ignarus omnium disciplinarum, aut Christianæ pietatis expers, vt ista vera esse animû inducat? Verum istud mendacium ab ea opinione minimè falsa natum est, quæ magnam virtutem & excelsam, magnis & clavis natalibus assignat.

Hæc iam facile potest perspicui, quanto in honore fuerit apud præcos illos homines inclitum genus & excellens. Et meritò quidem. Nam si quid in illa ætate extitit præclare gestum dignumque memoria sempiterna, plurimum ab hoc ordine gestum est: quod satis est manifestum vetera scripta memoria repenti. Quis nescit Heraclidarum gentem ita magnitudine animi præstitisse, vt Pelopidarum potentiam copijs exiguis fregerit, & rebus Atticis in vltimum discrimen adductis sæpe lucem attulerit? Tantumque valuit opinio nobilitatis, vt qui se viderent ab illis adiutos, non humanis opibus sed deorum numine se conseruatos existimarent. Quid hæc Perseidas referam? Quid Acidarum res.

res immortalitate dignissimas? Tam te si Athenas animo conuerteris, vt res memorabiles videas, quę ab illa ciuitate gellę sunt : omnes maxima ex parte videbis, a viris maximo genere ortis, & maiorũ gloria concitatis editas esse. Vt enim reges præteream, quos singulari virtute fuisse constat, certè Clisthenes, qui tyrannidis delendę princeps extitit, Miltiades, Cimon, Aristides, Pericles, & multi præterea, quos infinitum esset recensere, a quibus tam multa sunt suscepta facinora, tum contra Barbaros, tum etiam aduersum Græcos, omnes isti fermè in amplissima familia nati sunt. Idem etiam apud Thebanos, Spartiatas & innumerabiles alias nationes accidisse comperies. Sed linquamus hæc aliena, & ad nostra veniamus. Si animum ad sacras literas adieceris, quantum ibi nobilitatis testimonium, & discrimen generis inspicies? Vt enim reliquos omittamus, constat eos, qui a Iuda procreati erant, inter omnes Hebræi generis homines, splendore virtutis atque nobilitatis excelluisse. Qui quidem, iam inde ab eo tempore, quo fuerunt ab Ægyptiorum impotenti dominatu in libertatem vindicati, magnam multis in locis virtutis egregiæ significationem dederunt. Equibus admodum pauca referam. Cùm rex Ægypti multis iniurijs Hebræos laceraret, nec illos vlla conditione missos facere vellet, vt erat a Deo iussus: imò quotidie magis gentem affligeret, tandem meritis impietatis pœnas persoluit, apparuitque Dei optimi maximi numen. Primum igitur agri deuastati, omnesque fruges terribilissima clade consumptę: deinde per diuini seueritatis ministros cades fie-

ri cœptæ sunt, & innumeræ strages editæ. Postremo Rex tantis malis edoctus, vt videbatur, gentem vt iret sacrificatum dimisit. Hebræi igitur inde digressi, cùm castra ad rubrum mare potuissent, inopinatū malū sibi intendi animaduertunt. Nam cùm primū illi Ægypti finibus excessere: pœnituit regem consilij, quo fecerat illis abeundi potestatem. Cumque insita animo superbia, in instituta animi impietate permaneret: eos, quos tam multis prodigijs cœlesti presidio septos esse cognouerat, bello persequendos esse statuit. Furore namque sceleris agitatus, haud potuit videre malam sibi pestem esse comparatam. Magnum igitur equitatum, magnum peditatum parat: quantas maximas potest copias educit: incredibili celeritate Hebræorum agmina consequitur. Ibi Moses cùm Dei pacem exposceret, & opem tantis malis imploraret: virga illa, quæ diuinæ virtutis significationem habebat, & quam sen. per in manu gestabat, fretum verberat, & in medio mari viam aperit. Aqua enim imperio numinis obediens, sic ex vtraque parte instar muri constitit, vt medio interiecto spatio securum, & facilem transitum præberet. Tantus autem terror (vt quibusdam Iudæorum scriptis memoriæ traditum est) in sacris enim literis nulla sit de hac re mentio: tradunt igitur tantum terrorem Hebræos oppressisse, vt neque tam præsentī ope numinis offensa, se committere aquis auderent. Asserunt autem tunc eorum qui a Iuda erant valde virtutem enituisse: nec vllam aioram interposuisse, quin Moysis vestigijs animo magno ingressi, reliquos omnes ad se-

sequendum excitarent. Quid autem post illam
inlignem cladem, qua rex impius, dū acerbis-
simo imbutus odio, nefarioque scelere occa-
catus, in medium mare præceps ruit, cum vni-
uerso exercitu deletus est? numquid non in
omni genere laudis hæc gens egregiè præter
ceteras vei fata est? Inde constitutum fuit, vt
inter duodecim principes (singuli enim a sin-
gulis tribub⁹ rectores deligebatur) primus ha-
beretur, qui esset ex Iudæ stirpe generatus:
hic primus agmen ducebat: primus vota faci-
ebat: primus immolabat: huius imperium &
authoritatem reliqui sequebantur. Vnde planè
colligitur, Mosè verè nobilitatis rationem
duxisse, cum sic statuit, vt certæ genti honores
amplissimi mandarentur. Ab hæc familia ortus
est Calebus, qui sibi primo gloriam ingen-
tem peperit, cum orationi turpissimæ aduer-
satus est eorū, qui de reditu in Ægyptum co-
gitabant, satiusque esse dicebant Ægyptio-
rum contumelias atque superbum dominatū
pati, quàm vitam in armorum discrimen addu-
cere. Hic Calebus suæ virtutis atque con-
stantiæ lumen ostendit: magnis clamoribus id
agens, vt hominum spem eo genere orationis
fractam & debilitatam excitaret, eosque ad
prælium incenderet. Vbi parum absuit, quin
ab impia & formidolosa concione fuisset in-
dignissimo cruciatu laceratus. Hic etiam
sub Iosue, cum esset natus annos octuaginta
quinque, ita se gessit, vt nemo fuerit illo vel
manu promptior, vel imperatoris artibus
instructior. Qui ne filiam quidem forma
excellentem nuptui dare voluit, nisi ei
qui facinus aliquod egregium suscepisset.

S. iij.

Negavit

Negavit enim se filiam vlla conditione desponsurum, nisi illi, qui ciuitatem quandam hostium munitissimam pugnando cepisset: & cepit eam filius fratris ipsius Calebi. Vnde perspicuum est, virtutem cum vera nobilitate plerumque consociatam esse. Generum vir ille maximus non genere, sed virtute præstantem sibi deligendum prudenter existimauit. Nam gentis nomen & dignitas non aliunde, quam a virtutis laude profecta est. Id tamen euenit, vt virtutis splendor a gentis claritate non discederet: nec alius propius accederet ad virtutem Calebi, quam is qui communione sanguinis erat illi coniunctissimus. Quid post mortem Iosue? Non fuit Dei optimi maximi iussu omnis cura belli & gentis imperium Iudaicæ tribui delegatum? ætas me deficeret, si vellem omnes huius stirpis viros egregios recensere. Quod si vera est ea descriptio nobilitatis a nobis explicata, minimè dubium est, quin fuerit ea gens perfectam rationem nobilitatis assequuta. Inde enim belli duces innumera- biles extiterunt: inde viri singulari sapientia & æquitatis laude præditi exorti sunt: inde permulti reges regio nomine longè dignissimi: atque vt de reliquis fileam, sanctissimus & fortissimus Dauid rex inde natus fuit, vnicum pietatis atque virtutis exemplum. Denique propter virtutis excellentiam, mansit in ista familia regnum, quam diu res Iudeorum steterunt. Vt autem ista prisca mittamus, certè constat, in sanctissimis illis monumentis, quibus Christi optimi maximi gesta consignata sunt, aliquam duci etiam nobilitatis rationem: cum in congressu alicuius sit istius celebri-

britatis mentio, quasi ad ornamentum eius, cum quo sermo suscipitur, pertinere videatur. Veluti cum cœlestis ille nuncius inquit, Ioseph fili Davidis, noli timere: & rursus illud, Iesu fili Davidis, misere nostri: itē Paulus ad Romanos, cum vtriusq; naturæ splendorem & dignitatem in Christo celebraret: eum secundum conditionem humani generis atque seminis, a Dauide Rege procreatum esse commemorat. Paucissima ex infinitis decerpsi, dum breuitati studeo. Ex ijs tamen paucis liquiddò perspicui potest, hanc generis claritatem, & hoc gentis discrimen, diuinis etiam scriptis comprobari.

I A M quantum fuit in nobis, vim & originem nobilitatis explicaui, eius ortū ab illa naturali indole repetentes maximis animis innata: quæ quidem si excitetur, & temporis etiam vetustate confirmetur, perficit illum vniuersi generis splendorem & claritatem. Mirum est enim, vt de hoc etiam aliquid dicamus, quantum dignitatis adiungat etiam nobilitati temporis antiquitas: nempe, quæ rebus omnibus hominum memoriæ commendatis, maiestatem constituat incredibilem. Fiunt enim quoddammodo ea quæ a præsentī memoria semota sunt, ipsa vetustate sanctiora: ita vt maius quiddam de illis suspicemur, quàm quantum nostræ ætatis homines, omni studio possint imitari. Hinc extitit illa scriptorum monumentis celebrata contentio, inter varias gentes atq; nationes concitata: dum aliæ se ante omnes mortales in lucē editas esse contenderent: aliæ rursus eā antiquitatis gloriam ad se traducere niterentur, Ægyptij solis Phry-

Phrygibus antiquitatis laudem ingenuè concedebant: aliorum autem hominum se longè vetustissimos esse iactabant. Arcades autem ad fabulas vsque progressi sunt, se ante Lunam natos esse confirmantes. Quid de Atheniensibus dicam? Qui quidem tantum sibi hac vetustatis laude tribuebant, vt vel eo solùm nomine se in Græcia principatum obtinere putarent. Nam cùm aliorum Græcorum primordia, vel literarum beneficio, vel monumētis aliquot fuissent memorię mandata: solùm Atheniense nomen extitit, cuius principium & origo, nullis vestigijs indagari potuisset. Inde cùm seipsos omni memoria antiquiores esse cernerent: in eam opinionem descendunt, vt se non aliunde dilapsos; sed ex Attica terra principio genitos: nec ex varia hominum colluione, vnum in locum confluxisse; sed eandem semper regionem coluisse putarent. Ob idque reticulo quodam aureis cicadis distincto caput ornabant: vt ostenderent, se instar cicadarum, e terra quem incolerent, fuisse generatos. Vnde etiam *αὐτοχθόνες* dicti sunt. Duplici itaque nomine sibi placebant: tum quòd nihil in maioribus suis vel barbarum, vel peregrinum agnoscerent: tum etiam quòd antiquitate reliquis Græcię gentibus anteirent. Hoc in familijs etiam magnam vim habere cernimus, vt in contentione nobilitatis magni interesse videatur, vtra sit antiquior. Videtur enim rationi cosentaneum, vt illę maximè illustres habeantur, quę plurimis annis ita se gesserūt, vt decoris atque dignitatis possessionem virtute perpetua tuerentur. Inde fit vt generis noui-

novitatem contemni plerumque videamus. Fit hoc quidem a multis insolenti quodam fastidio, atque superbia non ferenda: non tamen omnino sine ratione fit. Novitas enim, quantumvis sit omnibus rebus ornata, non habet tamen illam ætatis caniciem, cui præcipuum honorem tribuendum putant. Perinde enim ac in singulis hominibus habet auctoritatem senectus: sic in nobilitate claræ gentis antiquitas. In qua tamen opinione sunt aliqui fines & termini constituendi. Quemadmodum enim summa senectus mentis vim atque consilium debilitat, & offert interitum dignitatis: sic etiam nobilitatis splendor augetur mediocri vetustate: extrema verò senectâ conficitur. Quod quidem ut accidere solear, inferius explanabimus: nunc verò quod instat persequamur.

Cum iam multa & præclara nobilitatis ornamenta complexi oratione simus, illud nunc consideratione dignum videtur, sit-ne plebi commodum, nobilitatis imperio gubernari. Iniquum enim multis esse videtur, cum omnes homines ad libertatem nati sint, hanc ita abijcere, ut non suo arbitrio viuant, sed aliorum auctoritatem & nutum sequantur: præsertim cum permultos eorum, quos vulgo nobiles appellant, nimis insolenter honoribus vfos & dominandi cupiditate præcipientes ad omne facinus vehementer incitados esse videamus. Ut autem id melius explicari valeat: videndum est, non tam quid singulis hominibus præsentem afferat utilitatem, quam quid ad vniuersitatem conseruandam, & in longum tempus propagandam sit accommodatius. Id
enim

enim quod ciuitatis vniuersæ salutem cōstitu-
er, & plebis etiam fortunas & commoda tue-
bitur. Nec enim, vbi vniuersus reipublicæ sta-
tus corruat, potest sanitas in aliqua reipublicę
parte permanere. Sin autem aliquis incolumi
republica fuerit vehementer oppressus: pote-
rit certè multò facilius, quàm in communi om-
nium rerum perniciē, in pristinas fortunas
restitui. Vt autem id apertius inspiciamus, par
est in exempla earum ciuitatum intueri, quæ
omnium fermè opinione præstantissimæ sunt
existimate. Athenæ post Codri Regis mortem
fuerunt optimis legibus atque moribus a So-
lone constitutæ: qui tamen in hoc a multis ex-
cellentibus ingenio atque doctrina viris re-
prehenditur, quòd popularem reipublicę sta-
tum instituerit, & libertatem plus nimio parem
effecerit. Itaque status ille propriam imbecilli-
tatem indicauit: cū intra finem anni quadra-
gesimi, plebis temeritate conuulsus, Pisistrati
tyrannidem perpeffus est. Postquam verò sub-
latis tyrannis, ciuitas in pristinam libertatem
rediit, aliquot annos in Græcia, & magna Asię
parte, rerum potita est. Quod tamen imperium
non ita diu tueri potuit, ambitione quorun-
dam, qui se populares esse & haberi cupiebāt:
inter quos enumeratur Pericles. Qui quidem
licet fuerit in dicendo admirabilis, & impera-
torijs artibus instructissimus: non vidit tamen,
quantum mali patriæ moliretur, cū plebem
principibus æquaret: & hoc modo miscendo
infima summis, auctoritatem Areopagi immi-
nuerit. Nec enim est aliud, vulgus & multitu-
dinem principibus libertate pares efficere,
quàm effrænate cupiditati ad perniciem arma
largiri.

largiri. Vide autem qui casus sint illam ciuitatem cōsequuti, posteaquam ad arbitrium libidinēque plebis omnia administrari cōpere. Primò quidem omnibus spectatis hominibus, qui rempublicam conseruarent & auxerant, pestis & exitium per obscuros & flagitiosos homines afferebatur. Nec enim fuit unquā Athenis post illam reipublicæ formam, vir aliquis ad laudem insignis, qui non inuidia tandem ingratae patriæ conflagraret. Multi bonis omnibus euerſi sunt, multi in exilium eiecti, multi etiam morte mulctati, quorum virtute fuerat Atheniensī populo, salus & gloria quaesita. Hoc iam certè non mediocre malum est existimandum, nudare videlicet urbem optimorum præsidijs, & nobilium industriam, qui suorum exemplo ad patriam iuuandam inflammati fortasse erant, infringere. Ergo cū bonorum autoritas concidisset: & populi vis nunquam consilio & ratione, sed impetu semper, & dementissima temeritate duceretur: nullum tātum malum excogitari potuit, quod non fuerit in illius reipublicæ calamitate. Nam cū Athenæ maximo periculosissimoque bello fuissent implicatae, omnisque Græcia in ciuitatis illius perniciem cōspirasset: populi cupiditate atque furore factum est, vt eodem tempore aliud bellum non minus graue contra Siciliam susciperent, Nicia contradicente, & omnibus bonis reclamantibus. Meritò igitur in illa luctuosissima Syracusarum oppugnatione, non modò imperijs, sed etiam fortunarum omnium naufragium fecerunt, & ingruissimos atque acerbissimos luctus inciderunt: atque tandem domesticis seditionibus agitatae,

& innumeris cladibus afflicta, libertatem miserè perdiderunt. Postquam verò triginta tyranni reipublicæ dominatione semoti sunt: quid aliud collectas reipublicæ reliquias dissipavit, nisi plebis cupiditas, & licentia: quæ nullis iam legibus poterat ad communium rerum curam & studium impelli. Imo cum unicuique civium licuisset de publico sumere, quod in priuatos vsus conuerteret: omnes ab industria ad desidiam vocati, & ad theatra atque fabulas conuersi, & reliquas voluptates, quæ virtutis nervos incidunt, omnem Attici decoris & antiquæ dignitatis memoriam deposuerunt. Itaque non multis post annis, gens illa, quæ innumerabiles Persarum exercitus fuderat, quæ tantas res gesserat quæ Græciæ imperio potita fuerat: armis Macedonum, quorum nomen sanè obscurum ad id tempus extiterat, oppressa est, omnesque imperij opes de manibus elapsæ sunt. Huius autem calamitatis principium non aliunde natum est, quam ab illa plebis petulantia & improbitate. Apud Spartiæ autem, ut de his etiam aliquid dicamus, Reges & Principes multa memorabilia, tum domesticis in rebus, tum vel maxime in bellicis effecerunt, & reipublicæ salutaria, & immortalitate dignissima. Ephori autem, qui quidem magistratus erant e plebe, contra dum omnia priuata vtilitate metiuntur, mala quam plurima civibus suis inuexerunt: & ceteri: imò patriæ perniciem machinati sunt. Nec est enim aliud leges, quibus publica certè salus continetur, labefactare, & infringere, quam vniuersam rempublicam iugulare. Cum autem Lycurgus vniuersos ciues ad industriam, virtutem, & morum

morum seueritatem sanctissimis legibus instruxisset : Ephori multis post annis quæstus & voluptatis gratia, quæ duæ sunt maximæ omnium rerum publicarum pestes, inclytas illas leges sustulerunt. Quo facto, Spartana illa virtus subito extincta est. Cum verò reges aliqui voluissent Lycurgi leges constituere, ciuiumque mores in antiquam disciplinam reuocare, fuerunt ab Ephoris indignissimè trucidati. Ita factum est, vt ciuitas illa, quæ Heraclidarum ductu & auspicio, optimatumque sapientia, tam multos annos imperium habuerat, & incredibili virtute atque fide Græciæ libertatem defenderat; insanæ plebis opera crudeli tyrannorum dominatu premere-tur.

Quid autem hîc Romanos commemorem ? cum illud inter omnes constet, non ob aliud fuisse Romanam rempublicam funditus euer-sam, quàm propter temeritatem multitudinis in nobilitatem concitæ ? itaque imperium illud, quod per Reges primò, deinde per optimates & principes partum & amplificatum erat: breui fuit vulgi furore & amentia dissipatum. Cum enim plebis cupiditas ita creuisset, vt nulla ratione, aut metu coerceri posset, & turbulentis hominum popularium orationibus ad spem ingentis prædæ fuisset vehementer excitata: non dubitabat, dum avaritiam expleret suam, omnia iura diuina humanaque violare. Inde illæ tribunitiæ sediti-ones, & Agrariæ legis actiones, non sine magno reipublicæ malo a Tribunis agitata, donec ad Gracchos ventum est, a quibus est natum principium omnium calamitatum, quæ

quæ postea rempublicam consequutæ sunt. Eiusmodi enim seditiones consequentia quadam exceperunt Mariana tempora : quæ cum per se satis graua & luctuosa reip. fuissent: tum etiam ad ærumnas sexcentas, atq; tandem ad Cæsaris dominationem viam munierunt. Vides igitur Athenas, Spartam, Romam a principibus conditas, constitutas, & conseruatas fuisse : a multitudine verò vexatas, direptas & funditus excisas. Nec id in ijs duntaxat ciuitatibus accidisse comperias, sed in omnibus ferme alijs. Vt enim quisque status maximè a plebis arbitrio seiunctus est, ita videbis eum maximè stabilem atque diuturnum. Inde fit vt popularis status facillimè conuellatur, & vix hominis ætatem duret: optimatum verò potestas diutissimè permaneat: regnum autem immutabile propemodum atque perenne sit. Hic aliquis fortasse mihi Alcibiadem & Critiam obijciet, qui exitium & vastitatem patriæ intulerunt: aut Pausaniam, qui nefaria consilia prodendæ totius Græciæ suscepit: aut Syllam, & Cæsarem, & alios præterea innumerabiles genere quidem illos & industria excellentes, ita tamen cupiditate principatus incensos, vt suorum ciuium libertatem armis opprimere minimè dubitarent. Fateor quidem, mala quamplurima fuisse per viros egregios rebus publicis importata. Nec enim semper illa animi elatio, quæ in claritate generis elucet, est cum virtutibus æquitatis & continentie consociata. Id tamen defendo, nullam unquam ciuitatem fuisse ab humili plebe ritè constitutam. Animus enim generosus & excelsus habet arma, quibus possit & violare repub-

publicam, nempe ingenium, industriam & fortitudinem. Contrà plebs, vt plurimum est temeraria & improuida, animiq; nimis abiecti atque demissi. Potest igitur temeritate & furore patriam labefactare, non tamen vnquam incolumem conseruare, neque collapsam in pristinam dignitatem restituere potest. Vnde perspicuū est, quàm malè sit ijs ciuitatibus consultum, in quibus claris hominibus infimi præferuntur. Cum verò id acciderit, vt nobilitas omnibus verè nobilitatis ornamentis redundet, neque solùm altitudine animi impellatur ad res gerendas: sed multò etiam magis in iustitiæ atque temperantiæ studio versetur, & omnem operam, curam & diligentiam ponat in suorum ciuium salute atque libertate tuenda, & vt vno verbo dicam, omnibus germanæ nobilitatis officijs summa ope perfungatur: quis erit tunc ita profligatus atque perditus, qui eius imperium repudiet? quis non potius illud vniuersis ciuibus omnibus modis expendendum existimet? Nam si quisquam est, qui nullo modo putet vtile vitā ad alicuius quantumuis moderati atque prudentis arbitrium instituere & conformare: is non libertatem obtinere, sed omnium flagitiorum licentiam consequi cupit, omnemque viuendi rationem sceleris suo perturbare. Nec est enim quicquam in vniuerso genere rerum, quod sit ad naturæ ordinem accommodatius, quàm leges & imperium, sine quibus neq; domus, neq; ciuitas, neque natio vlla stare diutius potest. Attamen grauisimum, inquit, est seruire. Equidem is sum, qui seruitutem extremum omnium malorum esse arbitrer: sed aliud est seruire, aliud parere.

T.

Quem-

Quemadmodum enim inter dominum & re-
 ctorem plurimum interest: Rector enim in sa-
 lutem eorum quos regit intuetur; dominus
 autem omnia ad suam vtilitatem refert: sice-
 tiam liberi hominis obadientia & obsequium
 plurimum a seruitute distat. Seruitus enim ea
 est, qua mancipia, suo arbitrio prorsus caren-
 tia, heri nutum sequuntur: neque suam, sed v-
 nius Domini voluntatem inuiti respiciunt. Li-
 beri autem hominis officium est ijs velle pa-
 rere, qui valent ingenio & industria, & quibus
 intelligit esse curam salutis communis anti-
 quissimam. Utigitur ægrotus medico mini-
 mē seruit, sed sua sponte obtemperat, quia id
 sibi salutare iudicat; vt vector gubernatori, vt
 miles imperatori: sic etiam munus incorrup-
 tæ multitudinis esse debet, ad veræ nobilita-
 tis imperium voluntatem suā applicare. Plebs
 enim neq; quid in commune statuat, neq; quid
 sibi conueniat, ingenij tarditate potest expli-
 care: contrā verò excelsus animus non tantū
 præsentia comprehendit, sed etiam impen-
 dentia, multò antè prospicit, & ad omnia mala
 præcauenda summam adhibet diligentiam.
 Deinde cum plebs non sentiat vllam gloriæ
 suauitatem, nisi legibus & imperio refrænetur,
 omni studio lucri sordes atque flagitia con-
 sectatur, & ad pericula pro patria sibi eunda
 mollis & languida est. Contrā nobilitas sola
 cupiditate gloriæ & laudis incensa, turpitu-
 dinem ipsam omnibus malis peius odit, & li-
 bentissimē pro republica res magnas suscipit.
 Quod sapienter Homerus (cuius authoritate
 sæpe & libenter vtor) multis in locis ostendit.
 Sic enim inducit Regem vario sermone Græ-
 cos

cos adhortantem, vt heroas & principes, laudis & dignitatis commemoratione, ad certamen acuat: multitudini verò, si meru mortis abscedat a pugna, vitę crutiatum atq; necem denuntiet. Vt igitur equi virtus tum maximè elucet, cùm prudentis equitis arbitrio gubernatur: vt animum tum rectissimè constitutum arbitramur, cùm voluntas rationis dictę obediens est: vt familiam tum demum saluam & incolumem fore putamus, cùm diligentis patris familię imperium sequitur: sic plebis salutem tum constitui atque confirmari existimandū est, cùm sui regendi arbitrium, atq; tanquam habenas verę nobilitati tradiderit.

T.ij.

HIERO.

292 HIERONYMI OSO-
RII LVSITANI DE NO-
BILITATE CIVILI.

LIBER SECVNDVS.

Vt sit vis & ratio
Nobilitatis, Lu-
douice Princeps,
& quem admo-
dū ab ingenij di-
uinitate virtutis-
q; præstantia na-
ta & alta summos
honores conse-
quuta est, & opi-

ationem attulit antiquitati, genus clarum esse
cum dijs sanguine & affinitate deuinctū, quan-
tis deniq; gloriæ ornamentis atque præsidij
in omnibus bene constitutis nationibus re-
dundauerit: non modò fabulis & exemplis ex
omni memoria repetitis, sed etiam sacrarum
literarum testimonio confirmauimus. Deinde
cū essemus oratione persequuti, quantum e-
tiam conferat ad dignitatem generis vetustas:
demonstrauimus postremò, homines verè no-
biles ad imperandū non solū natos esse: sed
etiam plebem ipsam tum demum pace, firmis-
simoq; præsidio muniri posse, cū omnia sunt
in clarorum hominum potestate.

SED quoniam nihil est in hac vita firmum,
stabile & diuturnum: sed omnia sunt fluxa, ca-
duca & fragilia: fieri non potest, vt hoc gene-
ris ornamentum in perpetuum permaneat. Est
itaq; nobilitas mortalis, vt sunt pleraq; bona
mor-

mortalium. Perinde igitur ut aliarum rerum, sic etiā nobilitatis est quidem flos & iuuenta, quam deinde maturior ætas excipit, & senium deinde consequitur: mors postremò sic occupat, ut ne vestigium quidem vllum appareat priscæ nobilitatis. Alias itaq; familias videmus ad laudem excitari & incendi, quæ prius ignotæ fuerant: alias maiorū gloriā vix tueri, alias magis magisq; labi: deinde præcipites ad ima deuolui, postremò sempiterna obliuione deleri. Quod Glaucus Homericus Diomedæ his versibus significat:

*Quid genus inquiris Danaum fortissime nostrū?
Nam genus humanum est folijs par, tempore verno
Hæc nunc frondet humi aure lenis sibilus: illa
Sylua virens nutrit, renouat dum frondis honorem:
Sic genus humanum viget hoc nunc: excidit illud.*

Ecquod modò vestigium intueri possumus antiquarum familiarum? Omnes Iulij, Fabij, Metelli, Scipiones, vnā cum fortuna populi Romani ita sepulti sunt, ut si aliquis existat, qui se ab illis ortum asseueret, perinde irridetur, atque si Pythagoræ somnium defendat. Post illa verò gentium nomina, quæ suprà memorauimus, alia multa floruerunt & interierunt, quæ nunc omnino deleta & extincta iacent. Id autem duplici de causa solet accidere. Prima est naturæ conditio, qua sic comparatum est, ut nihil insit in rebus humanis cōstans & perpetuum: sed omnia, ut paulò superius exposui, infirmitatis & imbecillitatis plenissima: ita vel fortunæ teli: in medio cursu obruantur: vel certè senio confecta tandem interitu consumantur. Deinde vitia sunt in causa per sepe, ut illud gentis lumen longè citius, quam po-

stulet ipsius naturæ cursus, extingatur: ut illis accidere videmus, qui vino & lustris obruunt corporis valetudinem, & immodica luxuria, quali quodam exitiali veneno, mortem sibi ipsis consciscunt. Quocirca non alienum erit percurrere, quibus artibus nobilitas ipsa comparetur: sic enim erit facillimum intueri, quibus vitijs amittatur. Sed iam vereor, ne sic hæc nostra disputatio plurimum reprehensionis habitura, quod prima specie sibi non consentiat: propterea quod statuere principio videbamus, neminem esse nobilem, nisi qui fuisset illustri genere susceptus. Quod si verum est, nec is qui est infimo loco natus, ad nobilitatis splendorem aspirare poterit; nec qui amplissimo, nobilitatem sibi comparabit: sed a maioribus traditam omni cura tuebitur. Hæc sunt, quibus adductus aliquis fortasse oratione nostrâ incōstantiæ nomine vituperabit. Ego verò is nullo modo sum qui eos tantum ad virtutem natos esse credam, quos vulgò nobiles appellat: cum sit omnibus ad laudem cursus apertus, qui res magnas & magnopere expetendas concupierunt. Id tamē disserui, plurimum instrumenti nobilitatem habere ad dignitatem, cuius tamen omnis ratio est a virtute petenda. Quemadmodum enim in semine causam esse scimus stirpium atque arborum: sic etiam maiorum sanguine ingenerari plerumque posteris egregiam cuiusdam virtutis indolem suspicamus: quæ tamen tunc demum apparet, cum optimis studijs & exercitationibus excolta est. Cum autem generis splendorem ob id dicimus amplectendum esse, quod in eo frequenter virtus emineat: ipsam certè virtutem, unicam nobilitatis effici-

fecerim, singulari studio colendam arbitramur: quam tamen interdum a nobilitate deferri, ab hominibus nulla maiorum commendatione notis magna contentione suscipi videmus. Nec enim semper verum est, innasci nobilitati illam animi elationem, qua qui prædicti sunt, in laudis studium ardentius incitari solent: neque id nos confirmare volumus: sed id quod frequentius euenit, in disputatione nostra ponendum esse duximus. Virtus tamen a nobilitate, splendore virtutis illustrata, hac ratione differt: quod virtutis laus in singulis cernitur hominibus: nobilitas autem vniuersam gentem amplectitur. Porerit igitur aliquis homo nouus existere omni virtute cumulatus, qui ita versatur in studio dignitatis, ut inter omnes excellat: quia tamen in ea gente primus numeratur, non erit in numero nobilium. Postquam verò in ea familia multi, exemplis illius incitati, in gloriæ cupiditatem incubuerint, tum demum elucere incipiet illud nobilitatis eximie lumen. Primus igitur generosus & magnificus, non tamen nobilis appellari solet: ut sit ea omnino differentia, quæ est apud Græcos inter *εὐγενὴς*, & *γενναῖος*. Hoc enim ad animi præstantiam refertur: illud ad familiæ celebritatem. Ut igitur vnum, non numerum, sed numeri principium dicimus: sic illum primum, omnibus summis honoribus dignissimum, non nobilem, sed authorem & principem nobilitatis existimamus: quod nomen haud equidem scio, an sit longè multoque præstantius. Quare perspicuum est, neque id falsum esse, quod antea fuit a nobis constitutum, & quod modo explicare

ingredimur, esse verissimum. Nam ille vir magnus qui primus ingenium suum ad gloriæ studium adiunxit : quamvis non appelletur vulgo nobilis, cum tamen ingentem laudem sit adeptus, & virtutis insignia posteritati relinquat : videtur sanè præclare iecisse fundamenta nobilitatis, atque virtute sua omnem posteritatem illustrasse. Restat igitur ut videamus, quibus artibus hoc generis ornamentum, ab illo principe generis comparetur. Ijs certè, ut brevissimè dicam, quibus conseruatur. Est autem dictum, nobilitatem esse genus maximis virtutibus excultum. Eas autem virtutes, auctore viro doctissimo Aristotele, maximas appello, quæ se ad civilem statum, & hominum salutem accommodant, & quibus societas hominum, & vitæ quasi communitas continetur. Qui autem institutis domesticis & optimis moribus institutus est, is bonus vir ritè haberi solet : nondum tamen sibi ijs artibus egregiè dignitatis laudem pariet, si eas non contulerit in communis vitæ societatem. Si enim tantum nostra ipsorum causa nati essemus, satis esset ad summam dignitatem, nostros animos rectè componere, & familiæ nostræ prospicere. Cum autem natura nos ad reliquos homines iuuandos impellat, & exsuscitet : is videtur munus sibi delegatum omni ex parte præstitisse, cuius studium erga reipub. magnis in rebus perspectum fuerit. Non quidem, ut illa boni viri virtus sit ullo modo contemnenda : nam si non tota, aliqua certè reipub. pars, nempe illius domus, & familia eius censilio conseruatur. Sed cum intra domesticos parietes continetur, neque se se

sefe vltcrius effundit, haud videtur illis amplis-
simis honoribus valde digna, qui tribuuntur
illis, quorum virtus latissime patet, & rēpub-
licam vniuersam amplectitur. Nec enim vn-
quā tanta fuisset hominū cōsensio ad paucorū
virtutem diuinis laudibus ornandam, nisi cer-
nerent vniuersi, se illius opera fuisse magnis in
rebus adiutos. Ergo civili tantū disciplina,
ad istam nominis claritatē perueniri poterit.
HVIVS autem disciplinæ præcipua quidam
pars est iustitia, in qua virtutis maximus splē-
dor inest. Eius enim admiratione cōmoti ini-
tiomortales, omnes opes certis hominib. detu-
lerunt. Sic enim, cū de iustitia quæritur, di-
sputari solet fuisse quoddam tempus, cū ge-
nus humanum vitam in syluis, & agris nullo
certo more traducebat, nullam colebat reli-
gionem, nullum humanitatis officium tueba-
tur: nihil denique ratio, vel disciplina, sed ple-
rāque vis, & furens animi impetus administra-
bat. Cū igitur latrocinia atque cædes infi-
nitæ fierent: & ij, qui viribus plus valebant,
affligerent imbecilliores: essetque omnis vi-
ta malis innumeris circumuenta: omnes ij qui
iniuriam acceperant grauiorem, confugiebant
ad præsidium alicuius præstantis ingenio vi-
ri, in quo lumen æquitatis elucere perspexe-
rant. Is cū miseros & supplices in suam fi-
dem recepisset: studiumque suum extinguen-
di latrocinij, reprimendæque cædis, & iniu-
riæ vindicandæ declarasset, & potentes cum
tenuioribus pari iure retinisset: eueniebat,
ut omnes qui otium & securitatem amabant,
omnia vitæ præsidia in eius virtute & impe-
rio constituta putarent, quem animaduerte-
bant,

bant esse iustitiæ laude florentissimum. A iustitiæ igitur fonte regia potestas orta est: hinc optimates & principes extiterunt: hinc prima nobilitatis principia nata sunt: nec vllum omnino genus claritatis, aut antiquius, aut præstantius hac Regum natione reperitur, qui primi virtute sua humanam vitam excoluerunt. Horum diuinitatem admiratus Hesiodus, reges a Ioue procreatos esse, in Theogonia scriptum reliquit. Quæ opinio fuit etiam ita multis usurpata, ut cum gentilem deorum existimarent, qui virtutis huius præstantia clarus esset. Aæcus enim, Minor, & Rhadamanthus iustitiæ magnitudine, filij Ionis habiti sunt. Qui etiam, ut est in fabulis, vmbres dare iura dicuntur. Adeo ne apud inferos quidem putauit antiquitas, vllam multitudinem sine grauitate legum, & seueritate iudiciorum permanere vlla ratione posse. Pittacus ille Mytilenæus, ijs æquitatis artibus ad imperij fastigium peruenit. Quod etiam Numæ Pompilio Romæ accidit. Hoc enim iustitiæ & æquitatis studio dignus est omnium suffragio iudicatus, qui secundus a Romulo clauum tenebat. Quid referam hic Lycurgum, Draconem, & Solonem? ut interim illos vetustiores omittam, Mercurium & Phoroneum, & reliquos, qui cum leges & iura describendo salutem suis ciuibus attulissent, amplissimos honores sibi quæsierunt, & nobilem stirpem in multos annos propagarunt. Quod autem nullius virtutis laus illustrior esse possit, vel hoc indicium facit, quod reliquæ omnes, si non sint cum iustitia coniunctæ, nullam possunt habere commendationem: hæc autem,

tem etiam a reliquis seiuncta, suam semper retinet dignitatem. Hoc autem innumeris exemplis intelligi potest: ego tamen breuitatis causa, duobus ero contentus. Aratus enim Sicyonius, cum nullus imperator esset, eam tamen est gloriam iustitiæ pulchritudine consequutus, ut cum omnibus summis imperatoribus sit omnium iudicio conferendus. Qui, dum vixit, bellum sibi cum omnibus tyrannis & improbis ciuibus suscipiendum putauit: nec vllum pro legum defensione recusauit vitæ periculum. Aristides autem, qui hunc multis annis præcessit, iustitiæ integritate tantum laudis est assequutus, ut neque Themistocles, tantis rebus gestis apud Athenienses clarior haberetur. Ex quo intelligi potest, nullam esse viam ad amplificationem honoris & gloriæ certiore, neque quæ maioribus ornamentis gentem aliquam afficiat

POST iustitiam ea magnitudo animi quæ cernitur in periculis, ad summum laudis fastigium, & meritò quidem, euecta est. Magnū est enim mortem contemnere, & pro dignitate atque salute omnium, vitam libenti animo profundere, nec vllam patriæ vitæ periculum denegare. Idcirco omnes ferè, qui ad gloriam incensi sunt, in rei bellicæ studium præcipuè incumbunt. Priscis etiam legibus apud omnes bene constitutas nationes, plurimum honoris huic virtuti semper attributum fuit: ut scilicet ea gloriæ cupiditate, omnes alacrius arma caperent. Contrà verò ignauiæ atque formidini permulta probra fuerunt legibus prudentissimè constituta.

Apud

Apud Macedones erat olim lege sancitum, ut qui nullum hostem in acie cecidisset, capillro publicè cingeretur. Apud Scythas nemini licebat in sacris epulis circumlatum poculum accipere, qui nullum in re militari virtutis signum dedisset. Amazonibus non erat concessum vlla conditione nubere, nisi prius hostem pugnando interemissent. Solon autem statuit, ut eorum liberi, qui pro patria dimicando mortem occubuisse, de publico alerentur. Quod etiam fuit in multis alijs ciuitatibus prudenter vsurpatum. Sapienter enim ab ipso Solone Græciæ sapientissimo existimatum est, reip. salutem præmio & pœna contineri. Hac enim improbi & facinorosi coercentur: illo autem splendida ingenia, ad percipiendæ virtutis studium maiore quodam animi impetu concitantur. Diuinitus igitur a prisca legistoribus institutū est, ut in quocunque hominum genere ista virtus eluxisset, multis insignibus atq; titulis ornaretur: contra verò turpitudine & ignauia, omni dedecore, & publica contumelia afficeretur. Hoc autem cum legibus instituebant, nihil aliud efficere videbantur, quàm ad nobilitatis splendorem viam omnibus aperire, qui essent egregijs virtutibus exculi: turpes autem, & nimium formidolosos homines, etiamsi in amplissima familia nati fuissent, nobilitatis ordine mouere. Quid autem de Romanis loquar? Ecquis enim tot equestres imagines, tot coronas murales, castrenses, ciuicas, triumphales, enumerare valeat? Ecquis tam multa virtutis insignia, atque laudis ornamenta poterit explicare, quàm multa Romanorū legibus fuerūt olim vir-

virtuti militari proposita? Ergo minime mirum est, si ciuitas illa, ad tantam imperij magnitudinem peruenerit, in qua virtus tam multis honoribus & præmijs afficiebatur: ad quorum cupiditatem, non modò nobiles, verùm etiam multi e plebe, ita vehementer exarserunt, ut nullum pro reipub. vitæ periculum recusarent. Atque (ut ex innumeris paucos admodum recenseam) duo Decij plebei quidem fuerunt: propter tamen singularem animi virtutem, amplissimum honoris gradum in rep. consequuti sunt: qui tandè pro salute patriæ, victoriæ sese libentissimè deuouerunt. L. Marcius, ille qui reipub. Romanam in Hispania collapsam restituit, humili genere susceptus erat, virtute tamen est assequutus, ut ad summos honores atq; gloriâ perueniret. Quid hic referam M. Portiū Catonem, virū insigni virtute atque singulari sapientia clarū? Quid M. illum Marcellum, qui primus Hannibalis impetū repressit: omniaque tandem virtute vinci docuit? Quid fortissimū illum Marium, & sexcentos alios, humili loco natos, qui tamen propter virtutem militarem & imperatoriam ascenderunt ad honores amplissimos, posterisque suis nobilitatis gloriâ pepererunt. Hinc etiā hæc nobilitatis insignia, quæ nostris etiam temporibus circumferri videmus, ortum habuere. Nam cū aliquis operā egregiā in bello præstitisset, erat illi ab imperatore concessum, ut nobilis haberetur: & insigne virtutis gestaret aliquod, per quod nobilitaret genus, & posteritatē ad similis facti memoriam excitaret. Alij igitur tot castella depicæ gestant, quot illi generis principes pugnando ceperunt: alij circulos, aut quiduis aliud, pro

numero hostium, quos in prælio aliquo duriss. simo interfecerunt : alij vt fortasse ostenderent se lucem reb. patriæ afflictis attulisse, stellis scuta distinxerunt : alij denique alia assumpserunt, quibus virtutis suæ memoriâ proderet. Hæc omnia eò pertinet, vt facilius intelligamus, semper huic virtuti fuisse aditum apertum ad summam totius generis claritatem.

MULTI etiam liberalitate & magnificentia, illustria sonè claritatis fundamenta iecere, dando, largiendo, amplissimisque beneficijs complures ciues obligando. Sic enim Priscus ille Tarquinius, exul & ignotus, Romæ clarum nomen est adeptus, & ad regni fastigium peruenit. Hac etiam magnificentiz ratione, isto multo antiquior Pelops, barbarus & advena, in ea Græciæ parte, quam a nomine suo Peloponnesum appellauit, rerum summam tenuit. Atque vt etiam recentissima commemorem, Cosmus Medices, huiusque nepos Laurentius, tantum hac liberalitatis laude præstiterunt, vt & Florentiæ principatum, & apud omnes nationes amplissimum dignitatis nomen obtinerent. Nec est enim vlla virtus ad nobilitatis conditionem accommodatior: neque quæ maiores amicitias & studia maiora pariat atque conseruet : sine quibus neq; suas opes firmare, neque gloriam vllam consequi quisquam potest. Hoc autem mihi sequenti videntur ij, qui nobilitatem tradiderunt esse virtutem generis cum abundantia pecuniæ. Nam cum hæc vna laus beneficentiæ videatur esse propria nobilium (sunt enim eorum plerique propensiores ad benignè faciendum) & eā laudem nemo possit adipisci, qui non sit auxilio pecu-

pecuniæ instructus : existimarunt viri doctissimi, pecuniam ipsam tanquam liberalitatis materiam, in definitione nobilitatis ponendam esse. An rectè ea definitione vis & natura rei fuerit explicata, minimè laboro: dūmodo ex ea etiam intelligatur, esse hanc virtutem ad gloriam comparandam, & totius generis ornamentum consequendum apprimè necessariam.

M V L T I etiam & nostra, & priscorum memoria, tum eloquētiæ magnitudine, tum etiam iuris civilis prudentia sunt ingentem gloriam adepti. Eiusmodi enim artes inter eas numerantur, quæ meritò semper in re. pub. plurimum dominatæ sunt: & sine quibus civilis status nō potest diu permanere. Frustra namque sunt foris arma, nisi res sint domi consilio & pacis artibus constitutæ. Sunt præterea multi, qui vel principum gratia, vel liberæ ciuitatis consensu, in nobilitatis ordinem asciscantur. Hoc autem prima specie, minimè videtur veritati, atque rei naturæ consentaneum. Nobilitas enim aut nititur opinione, aut virtute & moribus constat: aut natura simul & industria continetur. Opinioni leuitatem semper graues homines pro nihilo habendam putarunt: virtutis laus nobis ipsis parienda est, non aliunde sumenda: generis autem & naturæ vis ea est, vt minimè principum imperio flecti possit. Neque enim est facilius principum beneficium ex ignobili nobilem quemquam effici: quàm ex stulto sapientem, ex elingui disertum, ex ignauo impigrum & audacem. Quod etiam in dandis ciuitatibus considerari potest. Nā si ciuis est natura (vt multi suspicati sunt) nulla ratio est, cur in ciuitatem recipiatur hospes

hospes & peregrinus. Vnde Gorgias Leontinus Larissæ orû principes irridens, quòd multis exteris hominibus ciuitatem donarent, dicebat, perinde atque opifices e quauis materia conficiunt mortaria, aut quidvis aliud generis eiusdem: ita esse quosdam Larissæ orum artifices, qui e quouis hominum genere, Larissæos ciues effingerent. Attamen neq; Gorgiæ sententia, neque aliorum, qui simili ratione regum & principum benignitatē intercludi cupiunt, mihi probari vnquam poterit. Nā cū omnes, qui paulò elatiore animo præditi sunt, ad virtutem honoris & gloriæ cupiditate incenduntur: si honoris spem debilitare velis, virtutis omnino studia exstingues, quæ erat incitanda & inflammanda. Qua quidem re, nihil omnino ciuili disciplinæ magis aduersariū est. Huc enim leges respicere, hoc omnibus bene constitutis nationibus propositum esse debet: vt homines magnarum rerum cupidos, quamuis sint sæpenumero sua sponte ad iuuandam remp. incitati: gloriæ tamen cupiditate, multò vehementiùs ad publicæ salutis studium inflamment. Nam & ea ratione maximè firmari possunt opes ciuitatis, & iuris æquabilitas cōseruari. Quid enim esset indignius, quàm nullum præmium propter magna merita, claris in remp. viris esse constitutum? Aut quod præmiū excogitabis, quo virtuti satisfieri aliqua ex parte possit, præter hoc dignitatis & gloriæ? Quid deinde magis regium est, magisque magnificum, quàm virtuti debitum dare testimonium, & titulis honestare dignitatem: vt hoc modo, tum iustitia conseruetur, tum etiam cōplure: in studium virtutis acriùs incitentur?

Nec

Nec enim princeps, ut iam ad illa respondeamus, potest efficere, ut vilis & abiectus animus ad nobilitatis claritatem perveniat: quæ videlicet non gratia parta, sed a natura profecta, & optimis exercitationibus exulta sit. Potest tamen generosum & inuidum animum splendidis titulis exornare. Quod quidem non solum honestum est & rationi consentaneum, sed ita necessarium, ut ea re salutem Reipub. contineri existimandum sit. Authoribus quidē maximis, & regendæ reipub. scientissimis, ad istam sententiam uti possem: sed ego vnū tantum Platonem adhibeo: apud quem Socrates in tertio de Rep. libro, cum fabula quadam de hominibus armatis e terra editis, ad patriæ charitatem & mutuam inter se beneuolentiam, ciues impulsisset: tum deinde sic institutum sermonem continuauit. Audi, inquit ille, relinquā partem fabulæ. Omnes, qui in eadem ciuitate uiuitis, fratres estis. Sed Deus cum vos informaret, ijs quidem, qui nati & apti sunt ad imperandum, aurum immiscuit: ijs autem, qui principibus in communi salute defendenda operam nauant, argentum: agricolis autem atque reliquis opificibus, æs & ferrum. Ita fit, ut cum ab eodem principio ortum habeatis, vobis similes plerumque generetis. Euenit tamen, ut ex aureo parente interdum argentea soboles nascatur: ex argentea aurea. Et similiter omnia ab alijs vicissim oriuntur. Iubet igitur Deus ut principes ipsi primum atque precipue, adeo magnam curam suscipiant inuestigandi & inspiciendi quid in animis liberorum suorum immixtum sit, ut nihil omnino diligentius animaduertant. Quod si æneum ali-

quid aut ferreum, insitum in filiorum sensibus inspexerint: non impediatur misericordia, quod minus illis munus eorum naturæ conueniens assignent: & ad opifices aut agricolas dimittant. Sin ex illis aliquid rursus aureum aut argenteum extiterit, honoribus afficiant: & alios quidem ad vr̄bis custodiam & imperium: alios autem ad vr̄bis auxilium & militiam euocent. Insideatque in eorum mentibus, fuisse olim oraculo prædictum, ciuitatem tunc omnibus bonis euertendam, cum ea ferri, aut æris custodiæ commissâ fuerit. Hæc Plato de Principis officio, per Socratis personam disputauit. A quo reliqua omnia præclare, illa postremò diuinitus dicta sunt: omnes ciuitatis opes funditus interituras, cum æs & ferrum, hoc est, ingenium humile, omni que virtutis præsidio nudatum, reipub. gubernacula tractanda suscepit. Ob id igitur non solum homines industria & ingenio excellentes, ex agris ad vr̄bis custodiam euocandos, & nobilitatis ornamentis afficiendos: sed etiam amplissimo genere natos, si degeneres extiterint, in infimam turbam coniiciendos esse statuit. Hoc autem tantam vim habere putat ad remp. stabilendam, ut summa quadam religione, cum ab omnibus, tum vel maximè a principibus ipsis, quasi diuinam legem, ad hominum salutem constitutam, conseruandam esse censeat. Quod si verum est, omnia ornamenta, quæ cogitari possunt, virtutis excellentiæ deberi: princeps, qui Socratem audire voluerit, eos qui indignè patiuntur virtutem, in quocunque hominum genere eniteat, omnibus ornamentis illustrari: omnium primos in agros deportandos, ar-

men

mentis quæ præficiendos esse decerneret. Nam si virtutis studio ipsius reipub. salus atq; dignitas continetur: is certè qui virtuti aduersatur, reip. opes infringit, & communem civitatis gloriam labefactat. Ut igitur in institutis sermonem redeamus, non potest princeps efficere, ut abiectus animus atque demissus, ad rerum maximarum gloriam aspiret. Potest tamen magnum animum & excelsum, debitis ornamentis afficere. Itaque non tam tribuit nobilitatem, quàm iam præclare institutam nobilitatis rationem, & singularem animi magnitudinem, egregiæ quæ virtutis aut artis præstantiam, honoribus debitis honestam & illustrem reddit. Idcirco cùm antecedunt merita, tum hæc gravissima principum iudicia rite consequuntur. Aliter verò non erit ea nobilitas, sed inanis nobilitatis species, sive & quibusdam medicamentis illita, & opinione tantùm multitudinis confirmata.

CV M igitur manifestum sit, æquitatis laude, virtutis studio, & beneficentia, & ijs artibus præterea quæ semper in bene moratis civitatibus floruerunt nobilitari genus: facile palàm fiet, quibus virijs hæc generis claritas extinguatur. Ijs nempe, quæ virtutibus illis aduersantur. Quamvis enim (ut expositum est superius) plerumque contingat, ut qui sunt honesto loco nati non medioeri sint ad virtutem indole: sit tamen interdum, & frequentius quidem quàm esset veilo rebus humanis, ut aut a clarissimis viris degeneres oriantur: aut saltem illud naturale bonum, quod animis nobilium innascitur, vitio prave cōsuetudinis intereat. Itaque cùm aliquis adeò malis mori-

bus imbutus & praua consuetudine deuinctus est, vt nullam honestatis rationem ducat: ipse sese in tenebras abdit: & gentem claram, quantum potest, obscuram & ignobilem reddit. Quemadmodum igitur æquitatis studium multis nobilitatem comparauit: sic iniquitas, iniuriæ, indignæ in multos mortales contumeliæ quàm plurimos honoris possessione deiecerunt, cuius quidem rei, calamitosi omnium sermè tyrannorum exitus testes esse possunt. Nec enim illis solùm vita eripiebatur & dignitas: sed omnibus, qui erant illis sanguine coniuncti: ita vt magna pars illorum eodem supplicio necaretur: reliqui verò fortunis omnibus spoliati, necem quidem exilio vitabant: non tamen ignominiam & dedecus fugiebant. Vt enim hic nihil dicam de Phalaride, omnium tyrannorum crudelissimo, in quem vniuerso Agrigentinorum multitudo impetū fecit: vt eos etiam, qui simili morū immanitate fuerūt, prætermittam: certè Pisistratidæ non alia ratione principatum amisere. Nec enim Armodius & Aristogiton, tantum patriæ liberandæ studio quantum iniuriæ vlciscendæ causa, facinus illud egregium susceperunt. Cùm enim Hipparchus Pisistrati filius Armodium adolescentem, forma & moribus elegantem, què perditissimè amabat, neq; blandis sermonibus, neq; magnis promissis in stuprum illicere potuisset: inuit secum rationem quemadmodum repulsæ dolorem vlcisceretur. Venit inter im dies, qua solennis quædam pompa erat Athenis celebranda, in qua delectæ virgines sacra quædam calathis reposita, in capitibus patrio more sustinebant. Hic Hipparchus venisse tempus ratus,

quo tempore posset Armodio dolorem gra-
uissimum inurere: eius sororem in earum vir-
ginum numerum ascribendam curauit. Deinde cum sacra fieri cœpissent, tandem tanquā
sacris illis indignam, eiecit: vt faciliē appare-
ret, non ob aliud ascitam fuisse, nisi vt eiecta,
illam publicē contumeliam acciperet, quæ in
Armodium redundaret. Erat autem hæc apud
Athenienses insignis iniuria: qua quidem of-
fensus Armodius, re cum Aristogitone, cui e-
rat in amore, communicata: & alijs socijs ad-
hibitis, contra Hippiam Hipparchi fratrem
natu maiorem, qui tyrannidem obtinebat, cō-
iurationem fecit: & Hipparcho ipsi necem in-
tulit. Hæc coniuratio quamuis tunc minimē
processit, excitauit tamē Athenienses ad Hip-
piam non longo pōst tempore expellendum,
& libertatem recuperandam. Quid Tarquinij?
nunquid non ea ratione Roma fuerunt exter-
minati, quōd nihil iure, pleraque violentia &
immanitate gerebant? Itaq; cū Sextus Tar-
quinius patris nefaria scelera imitatus, post
multas iniurias, quibus Romanos onerarat,
Lucretiæ per vim stuprum intulisset, cum pa-
tre & fratribus in exilium eiectus, sine vlla
dignitate & cum dedecore vixit. Sic etiam
Dionysius posterior, cū principio Dionis,
postea Timoleontis virtute fuisset propter in-
iustitiam & improbitatem Syracusis expulsus,
Corinthis sordidam & ignobilem ætatem exe-
git. Sic innumerabiles præterea, scelere & ini-
quitate gloriam & imperium maiorum virtute
partum, sibi ipsis detraxerunt, & vniuersæ po-
steritati tenebras offuderunt. Hic non ampli-
us immorabor, cū nihil magis perspicuū esse
possit,

possit, quàm semper iniustitiæ scelus genus obscurum atque vile reddidisse. Quid deinde ignavia & timiditate fœdus aut turpius fingi potest, & a vera nobilitate magis alienum? Quid miserius, quàm formidine perterritum, a statu mentis ita discedere quenquam, ut neque dignitatem tueri, nec vlla in re consistere valeat? Neque licet exemplis omnia confirmare, cum illud constet, multarum gentium decora propter animi imbecillitatem & inconstantiam de manibus elapsa fuisse. Iam quid avaritiæ sordes persequar, & reliquas animi labe? quibus id moluntur per sæpè homines summo loco nati, ut sibi dedecus & ignominiam adiungant: illudque generis ornamentum ita conuellant ut nihil malle videantur, quàm inturbam conjici vilissimorum hominum. Cum igitur manifestum sit, nobilitatem & nasci et occidere solere, profectò ut illi videntur laudibus in cælum efferendi, quorum virtute hic splendor generi comparatur: ita ij dignissimi certè sunt, quos omnes mortales odio persequantur, quorum maculis & turpitudine celebritas ista dissipatur: quandoquidem neque generis indole, neque maiorum exemplo, ad virtutem excitari potuerunt, voluptatis & turpitudinis vinculis impediti. Quapropter sunt miseratione digni (si misericordia superbiæ & stultitiæ tribui potest) quidam homines imperiti: qui cum ingenij laude florent, nulla vitæ dignitate, nullo amplitudinis fructu; ita tamen inani nobilitatis nomine sibi blandiuntur, atque si cælo delapsi fuissent. Miseratione, inquam, digni sunt, qui se beatos & florentes putant, cum

tum tam multis animi miserijs & interdum etiam corporis agitentur . Operæpretium est autem videre istorum omni in genere insolentiam: tunc autem maximè, cū in regia versantur. Famulorum pars antecedit: pars autē magno agmine subsequitur : ipsi verò ingressu certis quibuldā numeris utuntur. Cū autē a ianitoribus introducuntur, & omnia circum commouentur, tū demum sese felices suprà quàm dici potest existimant. Credo, quod illic tandē contagione plebis minimè violatur. Nec enim quēquam fugit, in quantam religionem veniat, si quispiam eorum, qui sibi heroēs videntur, nec omnino nati sed a Deo aliquo efficti, plebeio homini familiariter admixtus incedat. Cunctas religiones pollui clamabunt omnes, & omnia nobilitatis sacra funditus interire. Quid nī, inquit, mihi placeam, quando in amplissima familia natus sum? Quin tu igitur generis animum isto generis splendore dignum? Tu dignitatem illam maiorum virtute comparatam, tuis fœdis factis amisisti. Illi magnitudine animi, integritate, & beneficentia circumsepti, aut maximarum artium disciplinis eruditi, magnum in repub. gradū consequuti sūt: tu contrā timiditate, flagitijs atque sordibus, & omnium rerum inscitia, te ipsum in infimam turbam coëgisti. Quid est igitur in te, in quo possimus imaginē antiquę claritatis agnoscere? Qualis cunq; sū, inquit illustri tamē genere natus sū. Nunquā ne intelliges homo ineptissime, ornari virtute genus, neque genere virtutem illustrandam: sed omnem generis dignitatem ex virtute quærendam? Quid autem inanius est hoc nobilitatis nemiſce, V.iiij. si

si virtutis ornamenta subtraxeris, atque veræ
 gloriæ fructum? Virtute autem etiam a gene-
 ris claritate seiuncta, nihil in vita præstabilius
 nihil homini melius, nihil naturæ accommo-
 datius: quæ per se splêdet semper, & pulsa loco
 manet: nec vlllo in tempore potest dignitatis
 possessione depelli. Sed quæso videamus, quem
 tandem fructum feret istud nudum nobilita-
 tis nomen, cum respub. in vltimum discrimen
 venerit armorum, aut domesticis seditionibus
 agitata fuerit. Ibi enim virtute & consilio res
 geretur: non fumosis imaginib. Ibi saltem loco
 cedas necesse est isti nouitati, quam tãto flagi-
 tio floccipendis, si longo rerum vsu & vir-
 tutis præsidio firmata fuerit. Imo, inquit, locû
 eundem semper obtinebo, in quo mei maiores
 collocati summa cum laude vixerunt: hi au-
 tem terræ filij in suis sedibus hæreant, & eas
 artes persequantur, quas scimus illorum parê-
 tes coluisse. Sapienter mehercle dictum, & le-
 pidè, vt in rebus turbidis & afflictis virtutem
 contemnendo, & ignauæ nobilitati auscultan-
 do, fœdè pereamus. Sed velim intelligas ali-
 quando, te conuitium indignum ijs facere, qui
 tibi præclara ista nomina reliquerunt. Nam
 certè ille tui generis author & princeps, a quo
 primû ista vestræ nobilitatis insignia profecta
 sunt, homo nouus fuit. Cum igitur eos homi-
 nes maledictis insectaris, qui tuis maioribus
 sunt simillimi, & ea probra ingeris, quæ possunt
 in tuos retorqueri: non id tantum agis, vt de-
 decore tuo labem illorum laudibus aspergas,
 varum etiam ingratè & impiè te geris, dum il-
 lorum splendorem conuitijs extenuas, a quib⁹
 hanc speciem dignitatis accepisti. Sed horum
 iam

iam magnifica verba & ineptias omittamus, qui cum ab omni laude sint alienissimi, maiores suos in ore semper habent. Quibus congruit illud a Dionysiodoro Træzenio frequenter usurpatum, quis patrem laudabit nisi liberi infelices? Ego verò germanæ nobilitati, quæ & ex ipsius virtutis stirpe generata est, & eadē virtute nititur, summum honorem haberi par esse puto. Istos autem, qui nobilitatis fabulam frigide nimis & insulse peragunt, vellem omnium sibilis excipi, & theatro, perinde atque dignissimi sunt, explodi.

Posteaquam illorum vesaniam oratione cōpressimus, qui novos homines, industria & virtute præditos, maledictis insequuntur, cum ipsi sint omnibus flagitijs inquinati: nunc illa quaestio relinquitur, utri sint antepponendi. Ij ne, qui nullo domestico exemplo incitati, famā tamen virtutis egregiæ cōsequuti sunt: an illi potius, qui gloriam maiorum virtute quaesitam omni pectore conseruant? Est enim quaestio anceps, cuius utraque pars potest probabili ratione defendi. Potest enim homo novus hoc pacto causam tueri suam. Ego nec vllis institutis domesticis, nec vlla maiorum meorū celebritate prouocatus in gloriam incubui: nec alienis opibus, sed mea ipsius virtute id assequutus sum, ut ad honores summos pervenirem: genusque meum, quod antea in obscuritate latebat, illustravi: posteris autem meis nobilitatis initiū dedi, & egregiæ virtutis exemplum. Tu verò qui illustri loco natus es, plurimū instrumenti ad gloriam habuisti. Primum stimulabāt te exempla domestica, & statutus ille, quem tui tenuerunt: deinde liberalis e-

ducatio & institutio : postremò hominum expectatio : quæ omnia tibi quasi necessitatem attulerunt, vt virtutem coleres. Neque tanta est ea gloria, quam tibi peperisti tuorum facta imitando : quantum illud dedecus fuisset, si domesticæ laudis studium turpiter omisisses. Vi igitur atque necessitate coactus magna gessisti. Mihi contrà licebat in tenebris delitescere : præsertim cùm omnibus illis instrumentis carerem, quæ magnum tibi adiumentum attulerunt. Cùm igitur non vlla necessitate adstrictus, sed amore virtutis impulsus, animi ad res gerendas applicui: idque tam multis difficultatibus implicatus, summa cum laude præstiti, inuidiamque inimicam nouitati, virtutis præstantia superaui : nihil causæ esse video, cur sit mihi nobilitati cedendum. Hæc homo nouus. Quid contrà nobiliss? Ergo tu me contra ius omne de possessione laudis deturbabis, tam multis ætatibus confirmata? Non vides hæreditatem eius gloriæ, quam mei maiores adepti sunt, non minus ad me pertinere, quàm prædia, quàm villæ, quàm reliqua bona, quæ ad me tanquam verum hæredem lege redierunt? Quid igitur obstat, quò minus huius dignitatis fructum & mancipium in meis bonis numerare debeam, eiusque possessionem omni contentione tueris? Quod si ita est: iam vides, quàm multis in locis hæc laudis hæreditas fuerit amplificata, antequam ad me perueniret. Quoties enim accidit, vt aliquis meorum gentilium pulchrum aliquod facinus fusciperet, toties scito adauctum fuisse hoc dignitatis patrimonium. Omnia igitur meorum gesta ad meam gloriam reuocare possum: quandoquidem

dem illorum vestigijs Ingressus pugnavi, ut
meorum acori non deessem. Tu igitur tua tā-
tū virtute clarus es: ego non tantum mea, sed
etiam meorum. Quantum verò ad gloriam do-
mesticam attinet, qua dicis nobiles ad virtu-
tem necessario excitari: imò plerosque vide-
mus, gloria parentum contentos quiescere: nec
ultrā quippiam moliri, quod satis habeant,
frui laude labore alieno quaesita. Quorum con-
siliū ut reprehendam, id tamen liquet, nobi-
les homines nulla tantum re, quantum animi
elatione & magnitudine ad res gerendas in-
citari. Hæc & alia multò plura possunt in v-
tramque sententiam adduci: ita ut relinquatur
ratio sanè difficilis ad iudicandum, uter alteri
sit præferendus, si videlicet utriusque virtus
æquè latè pateat. Nam si faciamus ipsius ho-
nestatis contentionem, virtutemque ipsam
proprijs ponderibus examinemus: illius vir-
tus esse videtur longè admirabilior, qui pri-
mus e familiæ obscuræ latebris emerfit in lu-
cem, industriaq; sua laudem & gloriam conse-
quutus est. Si verò vita functis est aliquid tri-
buendum, eorumq; memoria, qui præclarè de
republica meriti sunt, quod & ratio postulat, &
leges præcipiunt, est post illorum mortem om-
ni studio conservanda: ij qui sequenti exempla
maiorum suorum, in gloriæ cupiditatem incū-
bunt, non iniuria præferuntur. Neq; enim solum
eorum industria, verum etiam parentum meri-
ta ponderantur. Est igitur anceps cōtrouersia,
quam alijs dijudicandam relinquo. Mihi enim
satis est demonstrasse, id quod etiam fortasse
sine vlius explicatione satis apertum est, om-
nem generis splendorem & familiæ claritatem
a fonte virtutis ortum habuisse.

HIERONYMI
OSORII LVSITA-
NI DE NOBILI-
TATE CHRISTI-
ANA

LIBER PRIMVS.

ON eram nescius, Ludouice Princeps inuicissime, cum has nostras cogitationes literis mandare instituissem, fore, ut hic noster labor in doctorum hominum vituperationem grauissimam veniret. Quidam enim temeritatibus & audaciae nomine me condemnabunt, quod tantam rem sim animo complexus, quam vix homines exquisita doctrina, praestantique ingenio praediti suscipere ausi fuissent: quosdam autem offendet, quod neque rerum magnarum tractatione, neque orationis ornatu, videbor suscepti muneris magnitudini aliqua ex parte satisfecisse. Alij igitur in me prudentiam, alij verò ingenij vim & acumen desiderabunt. Quibus antequam in huius operis disputationem ingrediar, breuiter respondebo. Equidem & si nunquam ita me ipsum amaui, ut mihi vel ingenij laudem aliquam, vel doctrinae alicuius praestantiam assumerem: id tamen ingenui adolescentis, & in praecelsa studia incumbentis officium esse duxi, mediocribus

cribus rebus minimè contentum, altissima atque vehementer ad sua confectari. Nam nec ille summus locus est omnino desperandus, & in medio non licebit insiliere, nisi illi tantummodo, qui ad summum maximo animo contender. Bene enim veteri prouerbio admonemur: ut ad rerum fastigia nitamur, si media tenere cupimus. Quòd si nihil animo atq; studio completi fas hominibus fuisset, nisi quod primum virium suarum imbecillitati convenire putarent, neminem existimo unquam ad ullam artium, non dico perfectionem, sed ne mediocritatem fuisse peruenturum. Nec enim Platonem ipsum opinor, cum primum sese ad scribendi studium applicuit, tantum de se sperasse, quantum postea periclitando & audendo consequutus est: neque Demosthenem ingenio suo tantum initio tribuisse, ut se aliquando Pericle superiorem in animum induceret: neque Ciceronem suspicatum fuisse, cum primum ad dicendi studium excitatus est, sibi diuinæ cuiusdam & incredibilis eloquentiæ palmam reservari. Sed cum vis cuiusdam præstantis naturæ illos admoneret, ut ad multò maiora conarentur, quàm quæ essent eo tempore viribus suis accommodata, summum illum eruditionis & doctrinæ gradum consequuti sunt. Quid autem de ijs dicam, qui mediocri doctrina culti & eruditi fuerunt? Potuissentne illum ipsum locum obtinere, nisi supra vires suas audendo, seipsos ad maximorum hominum imitationem ardenti studio contulissent? Nunquam enim tam bene cum rebus nostris agitur, ut eò quòd cursum habemus, omnino feliciter appellere valeamus. Quocirca omnibus, qui alicuius ar-

tis præclaræ laudem admirati fuerint, summa contentione enitendum est, ut non ad ea tantum, ad quæ peruenire cupiunt, sed ad altiora etiam contendant, quod tandem eò quod sursum instituerant, facilius prouehantur. Cum sit igitur exploratum, neminem in aliquo numero esse posse, nisi summa studiosissimè sequatur; non ij sunt in crimen audaciæ vocandi, qui conatum adhibent ad res maximas suscipiendas; imò potius illorum, qui id non tentant, ignavia atque desidia est summopere reprehendenda. Nec me illorum oratio a scribendo deterret, qui genus aliud dicendi vberius & ornatius, quam id quod pro ingenij nostri imbecillitate possumus in hac disputatione sequi, fortasse requirent. Nam si ea tantum, quæ a nobis augeri literis & illustrari queunt, tractare concessum fuisset: nemo vnquam scribere aggressus esset ea, quæ non dico verbis exprimi, sed nec omnino concipi mente atque cogitatione possunt. Quis enim tanta diuinitate ingenij, aut tam admirabili dicendi facultate præditus est; ut de Christiana pietate & religione, de sanctissimis Christiani nominis mysterijs, in quibus magna ex parte nostra versabitur præsentipostremo de Deo Optimo maximo differere pro dignitate valeat? Atqui tantum abest, ut ij qui statim initio rerum magnitudine franguntur, & hoc timore debilitati, se ad alia quæuis potius, quam ad Christianæ dignitatis ornamenta stilo celebranda conserunt, verocundè sibi laudem asciscant: ut etiam, in reprehensionem interdum impietatis incurrant. Omnes itaque, qui aliquid de literis consequuti sunt, & in veræ pietatis studium fue-

fuerunt ardentius incitati, hoc animo semper extiterunt, ut scelus inextinguibile ducerent esse, ingenium suum ad res alias excolendas, quæ abhorrerent a dignitate religionis, adiungere: cum tamen viderent, nulla quantumvis admirabili eloquentia, posse res tantas tamque diuinas explicari. Multa igitur ab illis relicta sunt ingenij monumenta, partim oratione culta, partim etiam horrida & impolita, plenissima tamen grauitatis, & ardentissima pietatis significatione commendata. Quin etiam multi ex illis omnes dicendi festiuitates & orationis lumina, tanquam res leues atque pueriles, & religionis dignitati parum consonas neglexerunt. Quocirca minus est nobis laborandum, si conata efficere, & quod iam dudum cupit animus, aspirare non possumus: cum & rerum magnitudine, & summorum hominum exemplo & auctoritate defendamur. Illud autem admonere superuacaneum est, incidere sæpe multa in tractatione rerum sacrarum, in quibus non facile est tueri latini sermonis elegantiam, ijs præsertim, qui non sibi durissimas quasdam leges imposuerunt, & animi sensa clare & impolitè potius, quàm obscure & eleganter expromere malunt. Nec enim vereor, si verbum aliquod interdum in ijs libris barbarum aut peregrinum posiero, quod tamen sit ex sacris literis depromptum, quin ea res mihi apud æquos iudices fraudi sit futura. Sed ineptè facio, Princeps Ludouice, qui aliorum iudicium formidem in eo libro, quem ad te vnum scribo. Nec enim est mihi dubium, quin hæc nostræ, qualiacunque sunt, magis

non

ex animo quo scribuntur, quàm ex aliquo scribendi artificio ponderanda existimes. Quanquam id quidem facio audacius, singulari tua humanitate & commemoranda beneficentia prouocatus. Cùm enim libellum quendam de Nobilitate ad te misissem, nulla quidem elegantia, neque doctrina perpolitum: illud animi mei in te ardens studium tibi non ingratum cecidisse, non solum muneribus in me collatis ostendisti, verum etiam, quod longè pluris facio, perhonorifico sermone declarasti. Nec enim possum dissimulare, me, quamuis minimè laudis audius sim, non maximo tamen gaudio tum cumulatam fuisse, cùm non dubitarem, quin tanti principis, tamq; diuinis virtutibus ornati testimonium, omnibus dignitatis ornamentis, ad gloriam antecelleret. Primum itaq; amore quodam religionis incensus, deinde studio amplitudinis tuæ concitatus, aliquid multo amplius complexus sum, de quo in ijs tribus libris disputarem. Et quanquam de nobilitate inscripti sint, longè tamen diuersa ratio est, quam in præsentia sequutus sum, ab ea, quæ commentarijs illis notis continebatur. Illic enim de naturali tantum virtutis indole, in certis gentibus elucente differuimus: quæ si excitetur & exercitatione confirmetur, perficit illum naturalem generis splendorem, quam nobilitatem appellant. In quo quidem sermone, cùm primum dialecticorum more nobilitatem definientes, & in partes tribuentes, eius vim & rationem explicare conari essemus: tum de illius origine, & antiquitate diximus, ab heroicis usq; temporibus omnem veterem memoriam repetentes.

tes. Postremò cùm nobilitas, vt humana omnia, sit bonum varium, & commutabile, quibus artibus id generi lumen accederet: quibus contrà vitij extingueretur, ostendimus. Omnis autem nostra disputatio eò pertinebat, vt demonstraremus, nobilitatem virtutis radicibus innixam sustentari: virtute verò fracta atque debilitata concidere.

SE D quoniam omnis illa virtus, in qua tum magna ex parte nostra oratio versabatur, quamuis habeat speciem amplam & illustrem, non tamen attingit illam perfectam virtutis rationem: sed in ciuili quadam exercitatione consistit, humana magis opinione celebrata, quàm verò illo diuinoq; lumine sanctitatis illustrata: visū est mihi, altius repetito principio, inuestigare, quam vim habeat vera perfectaq; virtus: vt illa scilicet perspecta possimus intueri, vbi consistat perfecta illa, omnibusq; numeris absoluta nobilitas. Cùm enim generis claritas a virtute nascatur: consequens est, vt eam tantum magnam & veram generis claritatem existimemus, quæ ab illa certa, atq; constanti virtutis ratione profecta fuerit, quæ scilicet non ostentatione, sed veritate tuetur dignitatem. In hoc igitur opere, primum illam virtutem, quæ constat opinione, a vera virtute distinguentes, illius nobilitatis ornamenta, quæ diuino munere Christiano generi concessa sunt, explicare conabimur. Sed cùm virtutis vis intelligi non possit, nisi fuerit antè constitutum illud vltimum omnium bonorum, ad quod omnia vitæ consilia referenda sunt: siquidem virtus nihil aliud est, quam certa via atque directa, dirigens ad illud sum-

mum omnium rerum expetendarum: cum igitur
 virtus sine ultimi finis explicatione intel-
 ligi non possit: principio aggrediemur expli-
 care, quod sit illud humani generis ultimum,
 ad quod destinati natura sumus, & vnde hone-
 statis vniuersa ratio defluxit, & in quo sum-
 mum hominis bonum continetur. Nobilitas
 enim virtute spoliata, ne intelligi quidem po-
 test: virtus verò nisi in verum finem respiciat,
 nulla censenda est: ita fit, vt nisi summi boni
 ratio penitus nota fuerit, nulla nobilitas con-
 stare queat. Deinde cum generosi animi atque
 magnifici sit, alta contueri, & infima omnia
 negligere: certum est, eum tantum nobilem &
 splendidum dici debere, qui summum aliquod
 bonum & excellens intuetur. De finis igitur
 istius ratione, item de generis humani condi-
 tione & dignitate, postremo de illius ruina &
 occasu, in hoc primo libro scribere institui, vt
 sic tandem aditus ad hominis perditam restitu-
 tionem, & nominis Christiani decus, mihi
 comparem. A te verò Princeps Clarissime pe-
 to, vt ea animi lenitate, singularique, & pro-
 ptemodum diuina benignitate, qua tuos om-
 nes semper fuisti prosequutus, hæc scripta no-
 stra recipias. Satis enim magnum præmium
 arbitrabor esse meis laboribus persolutum, si
 intellexero hoc meum erga te in hoc scriben-
 di genere studium, tibi non prorsus iniunc-
 dum contigisse.

V T igitur ab eo principio ordiamur, satis
 constat, omnes mortales in aliquem finem re-
 spicere, quo proposito in actiones incumbunt.
 Hunc autem ultimum finem, vno ore omnes
 appellant vitam beatam, florentem atque se-
 licem,

licem, omni genere mali vacantem, & omnibus bonis affluentem. In quo tamen infit ista felicitas, fuit semper inter mortales summa perpetuaque dissensio. Quali enim quisque animo præditus est, talem de summo opinionem aucupatur. Principio enim, qui se totos corpori dediderunt, neque cernere oculis potuerunt pulcherrimam sui partem, ij vel in diuitijs, vel in corporis voluptatibus illud ultimum ponendum esse statuerunt. Partim enim existimabant felicitatem omnium commodatum affluentia contineri, easque commoditates, quas solas intelligere poterant, ijs diuitiarum opibus parari videbant: partim, cum nullam maiorem suauitatem sentire potuissent ea, quæ sensibus dulcem motum affert; ipsamque felicitatem omni genere suauitatis completam esse ducerent: voluptatem corporis omni studio complexi sunt. Qui autem erat grauiore aliquo morbo corporis, aut fortunæ iniuria vehementius oppressi: in corporis integritate, aut in illius mali depulsione, quo acrius vrgebantur, summam vitæ beatæ consistere statuebant. Horum autem omnium error & inscitia est execranda magis, quam verbis & oratione refellenda. Quis enim non videt eorum amentiam, qui cum & animo & corpore constemus, alteram tantum sui partem & eam quidem longè multumque inferiori, nobisque cum belluis communem amplectuntur: alteram verò, quæ formam & speciem diuinæ mentis habet, nihili pendunt? Sunt deinde alij (vt ab isto hominum genere turpi & abiecto discedamus) elatio. e animo præditi, paulo quæ acutius videntes natu-

raz vim, qui honores & dignitates omni diligentiâ, conſectantur. Eſt enim nobis innatum ſplendidum quiddam atque magnificum, appetens honoris, & principatus, quod in ijs, qui excelfo animo ſunt, apparet facillimè. Iſti tamen primùm in eo grauiter errant, quod ex imperitæ plebis opinione pendent: & in inſipientis multitudinis rumore veræ laudis pulchritudinem ineſſe conſtituunt. Deinde quòd honores & imperia, tanquam vltimū vitæ præmium & finem ſpectant. Illud enim vltimum bonum, conſtans, fixum, & ſtabile, non varium fragile & caducum, nec in quo vanum vulgi teſtimonium dominetur, ponendum eſt. Deinde qui conuenit in eo finem collocare, quod nunquam per ſe expeti contingat, ſed ſemper ad aliud referatur? Videmus autem omnes, qui ad rempublicam accedunt, tribus maximè de cauſis honores ambire. Quidam enim, vt poteſtate maiore præditi, omni genere voluptatis, & omnibus vitæ commodis potiantur: alij deinde vt virtutis nomen obtineant: valet enim plerumq; ciuilis prudentiæ ac egregiæ virtutis opinio in eo, qui eſt in maxima dignitate conſtitutus. Sic enim vulgò homines opinantur: non temerè fuiſſe honores illos ad quempiam delatos: ſed propter aliquod virtutis inſigne meritū. Poſtremò, qui melius inſtituti ſunt, ob id petunt ſæpenumero magiſtratus, vt in republica gerenda, omnibus illis virtutibus, quibus ornati & inſtructi ſunt, magnificentiffimè perfruantur. Nam qui iuſtitia, integritatis, & conſtantiæ fructum capere concupierit, non aliunde poterit vberioreſ colligere, quam ex eo dignitatis gradu, in quo non ſibi

sibi solum, sed ciuitatibus vniuersis, in maximis rebus vsui esse possit. Cum igitur quidam, vt possint facilius commodis & voluptatibus expleri: quidam verò, vt virtutis nomen aucupentur: alij postremò, vt sese in studio virtutis exerceant, seruiunt honoribus: imprudentissimè faciunt, qui in illis vitæ finem collocandum esse putant. Siquidem finis vltimus non aliò refertur, sed omnia propter finem expetuntur. Quocirca voluptates, corporis integritatem, & reliqua eiusmodi, in infimum bonorum ordinem, si bona illa appellanda sunt, coniicienda putemus. Honores verò non ambitionis studio, sed ratione consectemur interdum, vt quamplurimis prodesse possimus: non vt in illis vitæ præmium constituamus. Sed iam istas multitudinis opiniones omittam, vt ad eorum sententias, qui se vitæ magistros esse professi sunt, gradum facere possim. Non tamen ad omnes. Effet enim infinitum, persequi tam multas opiniones, quàm multæ philosophorum monumentis & literis mandatæ sunt. Illos autem omnino prætermittam, quorum sententiæ nullo modo discrepant a multitudinis opinione. Nempe qui cum se flagitijs inquinassent, nihil aliud turpitudinis tenebris occæcati videre potuerunt, nisi quod ad voluptates corporis, atq; comoda pertineret. Cyrenaicos igitur nescio quos Hieronymum Rhodium, Aristippum, & qui vtriusque sententias complexus est, Epicurum præteribo. Nec enim digni sunt, qui veniant in numerum eorum, qui doctrina & ingenio sunt præstantes existimati.

V T igitur ad philosophos veniamus, satis

X.iiij.

con-

constat Academicos atq; Peripateticos triplicem bonorum rationem posuisse. In primo ordine illa collocant, quæ animū perficiūt. Quæ quidem rursus in duo genera diuidunt. Alia siquidem mentem instruunt ad plurimarum rerum scientiā: alia verò volūtatem ad omnem virtutē, quæ prudentiæ moderatione gubernatur, erudiunt. Secundo loco ea numerant, quæ pertinet ad corporis perfectionem & incolumitatē. Postremò ea bona quæ fortuna & casu proueniunt, in infimum ordinem coniiciūt. His autē omnibus bonis in vnū collatis, compleri vitam beatam putant: ita tamē vt virtutem, vel virtutis vsum, præcipuē amplectātur: opes verò vel corporis, vel fortunæ ita retineāt, quasi quasdā virtutis satellites, atq; ministras, quæ illi ad nutū adsint & sine quorum operis, existiment haud quaquā, cōmodē posse fungi suo munere virtutem. Felicitatē verò ita definit summus & doctissimus vir Aristoteles. Est, inquit, animi actio, secundū maximam virtutē, per omne vitæ tempus suscepta. Virtutem autem maximā, sine illis, vel corporis, vel fortunæ bonis exerceri posse, minimē censet. Nec is vllō modo est, qui vitā beatā dici debere putat eā, quæ aliquādo est in maximos moerores & calamitates peruentura. Statuit itaq; vt omnes vitæ actiones illuc respiciant, vt animi virtutes egregiæ comparentur, deinde reliquis bonis ita circūfluat is, qui beatus esse studet, vt neque vitæ cultus, & virtutis officium propter inopiā deferatur: nec ipsæ fortunæ & corporis facultates, ad aliud prius quā ad decus & honestatē referātur. Hæc autē cū ad humanā vitā aptillimē dicta esse videātur, ita sunt omnium

omniū seimè opinione comprobata, vt nulla vnquā sententia a pluribus recepta sit. Nam & virtuti primas defert, cuius splēdore homines bene instituti maximè ducūtur: & cū reliqua bona vel corporis vel fortunæ haud contemnenda putat, popularis efficitur. In qua tamen opinione, quā multa vitia sint, facile perspiciet, qui rem ipsam diligentius animaduertet. Maximæ virtutis vsu in vita diuturna, perfici vitam beatam putat. Age, iam videamus, quæ tandem sit ista virtus vitæ felicitis effatrix: aut quibus studijs eam nobis comparabimus, quibū suenotis honestatem, ab honestatis simulatione distinguemus. Mihi enim nō venit in mentem suspicari, vnde virtus intelligi possit, nisi prius vltimi boni rationem perspectam habuero. Nec enim virtus aliud est, quā rationis perfectio ad vltimum vitæ cōsequendum. Rationem verò perfectam tunc inquirunt esse, cū instar eius, qui aliquò sagittam, aut hastam collimat, ita ratio aliquem finem propositum tanquam signum intueretur, in quod dirigat omnes actiones. Nullo igitur modo virtus percipi potest, nisi comprehenso, & percepto fine: quod etiam Aristoteles ipse decreuit: quandoquidem, antequam de virtute disputaret, vltimi boni rationem explicare aggressus est: vt scilicet illo constituto, quæ vis & natura virtutis esset, quidquid posset efficere, cerneretur. Quod tamen præstare non potuit. Quæro enim, quod sit summum illud bonum, cuius vt compos efficiar, omnes sint mihi subeundi & excipiendi labores. Hic mihi omnia bona enumerat, cuius copia vitam beatam contineri putat. Et

X.iiij. pri-

primo loco omnia virtutis officia. Iam hoc quidem præposterum esse manifestum est: finem ex virtute cognosci, non ex fine virtutē. Sed demus id, ut tandem quid virtus sit, dispiciamus. Virtus, inquit, est constans animi affectio, consilio parata, consistens in quodam medio, eoque recta ratione constituto. Longius quæso progredere, nondum enim virtutem video. Quæ tandem est ista recta ratio, quam in virtutis definitione posuisti? Ea, inquit alio in loco, quæ nullis tenebris impedita, facile eum finem cernit, ad quem sunt omnes actiones vitæ referendæ. Rursus me ad finis inuestigationem reuocas, quem ut præbè tenerem, ab illo ad virtutis considerationem me reiecisti. Quid quæso aliud est, in orbem circumferri, si hoc non est? Virtutem eam esse ponis, quæ dirigit ad finem. Rursus ita finem describis, ut nili prius vim virtutis cognitam habeamus: quid hinc sit, ne suspicari quidem possimus. Hæreo igitur, neque quid virtus sit, neque quorsum ferat intelligo. Sed ut ista spinosiora linquamus, videndum est, num ea felicitas, quam posuit Aristoteles, eiusmodi sit, ad quam valeamus aliquando peruenire. Nam si ea est, quæ neque parabilis est, neque alicui contingere potest, propter rerum humanarum inconstantiam & imbecillitatem: quæ fructum vitæ communi feret ista beatæ vitæ descriptio? Præterea, cum omnia, quæ sunt in rerum natura, ferè semper suum finem assequantur: vehementer absurdum est arbitrari, solum hominem, cuius causa omnia quæ videmus oculis, creata sunt, nunquam suum finem adipisci; quod est Aristoteli necessariò con-

confitendum. Cum enim summum bonum in hac vita ponit, & eam vim fortunæ tribuit, ut eius aliquo graviore cursu possit obteri instituta felicitas: id videtur statuisse, omnes mortales esse semper miseros. Quis enim est, cui data sit immunitas eorum malorum, quibus hanc vitam oppressam & afflictam videmus? Ecquis, inquam, est adeo liber & immunis, quin gravissimis interdum malis vrgeatur: vel saltem non extimescat eas clades, quibus vita beata, si modo illa beata est appellanda, corrumpi & amitti potest? Omnes enim mortales ista conditione nascuntur, ut magnam vitæ partem exigant in lachrymis & mœrore, infinitis malis, & calamitatibus implicari.

Nec ex omni hominum memoria aliquis unquam inuentus est, cui non multis partibus plura mala, quàm bona contigerint. Solon ille Græciæ sapientissimus, interrogatus a Cræso Lydiæ rege, quem putaret esse beatissimum: Tellum quendam Atheniensem retulit, qui in patria florente, liberos & forma & viribus excellentes susceperat: & postremo mortem clarissimam pro patria dimicans oppetierat. Annumeravit etiam Cleobin, & Bitona Argivos: qui cum egregio pietatis officio erga matrem functi fuissent, a vita digressi sunt: cum mater a Iunone, cuius erat sacerdos, precata esset, ut illis largiretur, quod maximum homini præstari posset a Deo. Fuit illis igitur (ut ferunt) mors, præmium pro pietate constitutum. Hos ille tres, qui e corpore exceßerant, beatos esse censuit. Nemini verò, qui in vita maneret, id concedi posse confirmavit. Longo enim tempore, inquit ille, multa

quæ nolumus, aspicere & perpeti opus est, neque dies sequens idem omnino affert, quod attulit antecedens. Omnis igitur homo, ò Cræse, est obnoxius calamitati. Tu mihi quidem opibus abundare, & multis nationibus imperare videris: illud tamen, quod amequæsieras, nunquam tibi tribuendum putabo, nisi prius audiero, te cum dignitate vitæ spiritum extremum edidisse. Nec enim ille qui plurimas diuitias congestas habet, illo qui in diem viuit, beatior esse potest: nisi eadem fortuna, rem bene gerentem, ad mortem usq; sequatur. Hactenus Solon. Cuius verba si perpendas, intelliges planè, ne illos quidem tres, fuisse illius sententia beatos. Sed cum vir insigni sapientia clarus, in communes hominum miseras inspexisset: cum ijs actum esse præclare existimauit, qui antequam grauiore clade aut ærumna premerentur, a vita discessissent. Non itaque molestijs omnibus vacuos extitisse, beatos tamen præ omnibus alijs fuisse, quos in vita cernebat innumeris doloribus intercludi iudicabat. Quemadmodum inquirunt, futurum fuisse beatum Priamum, si non ita diu vixisset. Non quidem quòd in ætatis flore, omni doloris acerbitate caruisset: fuerat .n. captus ab hostibus, multasq; iam in ea ætate calamitates hauserat, sed quia morte abstractus fuisset: ab omnibus illis cladibus luctuosissimis, quibus postea fuit miserrimè circumuentus. Non vidisset, inquirunt, Hectora ad Achilli. currum religatum trahi, sacras ades suorum sanguine funestari, ciuitatem vniuersam crudelissimè vexari, diripi, & incendi: omniaq; sanguine, & incendio misceri,

sceri, & reliqua quę in illis heroicis calamitatibus recensentur. Sic igitur illi tres comparatione habiti sunt felices, quodd morte tempestiua, illis grauissimis malis, quibus ij qui diu viuunt assidue conflantur, erepti fuissent. Quis potest igitur in ea vita summum bonum esse, e qua quamprimum discedere, sit diuinum beneficium? Inprimis itaque celebratur vulgatissimum illud Sileni responsum, nempe optimum non nasci: proximum verò, quamprimum ad mortem ire. Quod quidem recussimè dicitur, si ad communes vitę miseria, & acerbissimos casus spectes, nec in alium finem respicias.

Memorant esse quandam in Thracia gentem, quę infantes in lucem editos, mœrore & lamentis excipiat; suorum verò funera tripudio & cantu prosequantur. Initijs enim vitę, tanquam malorum omnium principio, lachrymas existimant conuenire: morti verò, tanquam miseriarum fini, gratulationem. Sed quid plura in hanc sententiam disputo? Non modò enim antiquorum testimonijs, sed & iam nostrę memorię infinitis exemplis perspicui potest: neminem vnquam fuisse, qui non sæpissimè curis, angoribus, periculis, innumeris morbis & calamitatibus premeretur. Colliguntur a viris doctissimis pauci admodum, qui vulgò omnium mortalium beatissimi putabantur, quales fuerunt Metellus Macedonicus, Cæsar Octauius, L. Sylla, & pauci admodum præterea, Horum autem varios casus, & ancipites percussentes, & ea mala, quibus sæpissimè agitati fuerunt, enumerant: ostendunt, facillimè nobis humanę miserię grauitatē.

Nam

Nam si ij qui fortuna valde secunda vfi sunt, huius vitæ acerbitates effugere non potuerunt: quid erit de reliquis omnibus existimandum, qui sunt omnium confessione miseri? Quod si fortuna sit alicui adeò propitia, vt omnia vitæ commoda in eum conferat, hunc semper videbimus tragicos exitus, & vehementer calamitosos habere. Quod accidit illi Polycrati Samio, qui cùm summa felicitate per omne vitæ tempus vsus fuisset, tandem hostium proditione, vita & fortunis omnibus fuit spoliatus. Quid hîc Cyri mortem? quid Cambysis exitum? quid Magni Pompeij tristissimâ cædem referam? quid alios innumerabiles perenseam materiam præbentes ad grauissimos luctus etiam in tragædijs & fabulis excitandos? cùm ipsa vita communis fateatur, nihil in terris esse homine calamitosius. Si igitur, quod Aristoteli placet, ista bona vel corporis vel fortunæ, ad beatæ vitæ cultû requiruntur, & mala contraria vitam miseram efficiunt; nemo certè beatus esse poterit. Nemo est enim, quin grauissimis interdum malis vrgeatur, vel saltem, quod idem valet, ea quæ possunt homini euenire, noctes & dies non formidet: instar eorum, qui describuntur apud inferos:

*Quos super atra silex iam iam lapsura, cadenti
Imminet assimilis.*

Frustra igitur vir tantum operam suam consumpsit in eius beatitudinis explicatione, quam possunt quidem optare multi, nemo tamen assequetur. Quod si tantum ingenium, tantam industriad, tantum in explicanda rerum natura studium fefellit, quid in vita sequendû

e let:

esset: minimè mirum est, si reliqui, quorum neque simile acumen fuit, neque par in indagatione veritatis industria, lapsi & decepti sunt, quales Stoici fuerunt.

HORVM autem princeps Zeno, vir grauis & continens, & qui, vt sibi quidem videbatur, cum aduersus doloris stimulos, & fortunæ fulmina solius virtutis armis egregiè tectus esset, corpus omnino contempsit, omnemque felicitatem animi bonis terminauit. Ea tamen dicit, quæ a nullo viro sapiente, qui non esset eidem sententiæ consecratus (sic enim sapissimè, vt multa non animi iudicio, sed constantiæ causa defendantur a multis) ea igitur dicit, quæ nec ab eruditis probantur, & irridentur ab indoctis. Vult enim, vt sit animus ita constantia fundatus, & constitutus: vt ne tantulum quidem vnquam commoueatur. Nefarium enim facinus existimat, angere dolore & sollicitudine, gratia aut misericordia flecti, impelli cupiditate, ira, odio aut aliqua perturbatione mentis incitari. In hoc autem statu, omni motu vacante, quam Græci *ἀνδρεία* appellant, summum bonum contineri putat: ita vt qui illum fuerit assequutus, sapiens, Rex, atque beatus sit existimandus: reliquos omnes, tanquam stultos, seruos, & omnibus malis inquinatos contemnit, & pro nihilo ducit. Principio autem summum bonum in humana dignitate collocare, ita vt nullo dolore corporis, nulla grauiore calamitate perfricilia virtutis, a beata vita deferri, est hominis splendide magis & magnificè, quàm sapienter & verè differentis. Nam cum animus ipse sit naturali amoris coniunctione corpori deuietus, fieri certè

certè nulla sapientia potest quādiu ista cōiūctio manet, quin corpore doloribus oppresso, animus conficiatur ægritudine. Si igitur rectè censent Stoici, animum ægritudine occupatum, in miseria esse: fateantur necesse est, si non veritatem extorquere, & sensibus vim asferre velint, neminem quantavis sapiētia præditum, in totius corporis doloribus esse beatum. Nam si sensus nihil ad nos pertinerent, corpusque ipsum non esset hominis pars: tunc potuissent cuius homini mediocri probare, eum cuius corpus vratur, nihilo minus tamen esse beatum. Cum autem animo & corpore cōstemus, qui possumus, quamdiu hæc vita manet, summum bonum id existimare, quod alteram tantum nostri partem amplectitur, alteram verò in malis deserit? præsertim cum natura ita cogente, ipsa mala corporis in animam redundent? Sapienter enim a viris doctrina & ingenio præstantibus est existimatum, irā & cupiditatē fuisse animis nostris a natura vtiliter insertas: ut animi ipsi corporum, quorum custodes esse debent, saluti consulerent. Ut scilicet cupiditate salutaria corporibus appeterent, ira verò noxia & incommoda propellerent. Cum igitur secundum naturam sit ira & appetitus: necesse est, cum aliqua species maximi boni, aut extremi mali animis nostris obuersabitur, ut animi ipsi maiore quodam impetu concitari, vel in bonum alacrius ferantur, vel malum vehementius formident. Cum autem formido, ut de alijs motibus sileam, cogente natura in animum invaseit: ipsam Stoicorum felicitatem, quæ in indolentia consistit, facillimè dissipabit. Iam ut suis argumentis omnia conficiant,

ciant, quid tandem ex eorum decretis ad humani generis utilitatem transferre possumus? quæ vitam omni ratione labefactant, cum omnes innotis nostris animis innatos, & quibus ad virtutem interdum acuihur, eueilunt radicibus. Quàm facile id sit, omitto. Nemo est enim qui nesciat id humanæ naturæ repugnare: & qui stuporem illum, quem Stoici appellant tranquillitatem, animis injicere volent: eos non hominis bonum constituere, sed omnem sensum humanitatis extinguere & sepelire. Id igitur, quod notum omnibus est, omitamus: & quàm salutaris ea sententia sit hominum cœtibus, inspiciamus. Hostium nunciatus aduentus ciues terret vehementiùs. Omnis igitur ciuitas metu turbata, in maxima cura versabitur, quo possit illud malum a se depellere. Principes ciuitatis consilio, & autoritate communi saluti prospicient, iuuentutem in armis continebunt, præsidia disponent, reliqui omnes pro se quisque sedulò efficient, quo illi un externam vim, quam quidem malum, & id non mediocre esse statuunt, a finibus arceant. Vir autem ille magnus & grauis in ea totius patriæ formidine, nullo modo is erit, qui priuato otio publicum negotium anteferat. Cur enim se leuissimorum hominum causa a sapientiæ studijs abducet? nullo modo faciet. Imò in eo ciuitatis vniuersæ tumultu, constantiam illam suam retinebit. Irridebit interim atque contemnet eorum hominum leuitatem, qui id tanquam malum formident, quod nulla ratione in malorum numero sit habendum. Iam verò cum vi bē obsidione cingi viderit, & summis vndiq; viribus oppugnant, illum tenere

tenere non poterit, animaduertens ciues suos
 trepidare metu, conuolare, huc & illuc discurre-
 re, omnia periclitari, quò tandem a mœni-
 bus hostium impetum repellant. Imò inquires,
 tunc non opinione mali commotus, sed animi
 iudicio ductus, in hostium castra irrumpet ar-
 matus. In quem finem quæso? Nec enim vir sa-
 piens quicquam temerè efficiet, nihil nisi ma-
 gno consilio aggrediatur. Cuius igitur rei gra-
 tia actionem illam suscipiet? an vt suis ciuibus
 afflictis aliquid opis afferat? At ciues suos non
 alijs malis opprimi putat, nisi errore opinio-
 nis & inanitate. Id autem, cuius specie terri-
 tos animaduertit, nullo modo in malis nume-
 rat: & quanquam asperum esse fateatur, non
 tamen eiusmodi, vt pro stultorum opinione
 sit extimescendum. Lentè igitur & negligenter,
 non acriter & animosè certamen illud pu-
 tabit esse sibi subeundum. Quis igitur erit fru-
 ctus huius magnificæ sapientiæ? Aut in quo
 tandem loco animi excelsi & inuicti lumen o-
 stendet? Illum opinor exitum fabulæ specta-
 bit, vt cum ciuitatem funditus euerti, omniaq;
 agi & ferri viderit, ostendat se nullo dolore
 frangi & debilitari, seque in seruitute Regem,
 in omnium rerum inopia copiosum, in dolore
 beatum, in ærumnis florentem esse iactabit. Id
 etiam vt probet, & stultitiam, in qua vna sum-
 mum malum ponit, suis detrahat, contorta &
 aculeata sophismata, quasi medicinam illius
 inanissimæ opinionis adhibebit, quibus pro-
 bet, mortem, exilium, egestatem, orbitatem,
 contumeliam & seruitutem non esse in malis
 habenda. Omnia certè (vt verum fateamur)
 magnifica & excelsa, sed quæ nullum omnino
 fructum

fructum ferant hominum communitati. Nec enim illo modo sapiens impendentem belli molem prudentia præcauebit, nec præsentem acri animi impetu propulsabit. In rebus iniquis, civilibus vsui esse poterit. In quibus? in publicisne? quomodo eum reipublicæ præficias, qui nullum vel in sancendis legibus, vel in iudicijs exercendis rerum discrimen nouit, neque minore supplicio plectendum esse statuit eum, qui deliquerit in re leuissima, quàm qui parenti necem per summum scelus intulerit? Quid autem dicam in priuatis? Hunc speres impelli posse ad homines miseros & afflictos excitandos, qui misericordiam fracti animi seruitutem esse constituat? Quomodo autem flagitiosos homines acrius insectabitur, aut virtute excellentes ardentius amplecteturis, qui nullo vel odij vel amoris sensu ducitur? Quid autem (vt vno verbo dicam) rebus humanis vtilitatis inueniet is, qui se hominem obliuiscitur: humanæque naturæ sensum repudiat? Commotiones enim animi ratione rescandæ sunt, non radicitus euellendæ. Illud enim & salutare est, & in prudentiæ potestate situm: hoc autem neque fieri vlllo modo potest, & quamuis fieri potuisset, non esset adeò optabile & expetendum. Omnis enim virtus frigida nimis & languida est, quæ non existit ex animo, maximis industriæ stimulis commoto & concitato. Nam cum omne officiorum genus ab animo conformetur, nihil poterit fieri acriter, animosè, vehementer ab eo, cuius animus ardore quodam non fuerit incitatus, & non mediocriter incensus. Quod autem pro concessio sumunt, omnem animi motionem

Y. tionem

tionem esse rationi contrariam, nemo facile dabit, cum videat ipsam rationem cunctis animi affectionibus leges imponentem, & quousque sit progrediendum, diligentissime prescribentem. Ratione itaque irascimur interdum, odio aut amore ducimur, misericordia flectimur, timemus multa venientia, presentia vero cum dolore sustinemus, inflammamur studio, gaudio etiam efferimur & exultamus. Quæ quidem affectiones cum sese efferunt longius, recta ratione frænantur & cohibentur, nunquam tamen penitus extinguuntur. Non semper igitur animi commotio rationi aduersatur: imò sæpenumero sequitur rationem. Ut igitur in mari non ea tranquillitas optanda est, in qua ne minima quidem aura fluctus commouetur, sed illa potius, in qua naus a puppi secundis ventis impellitur: ita in animo desiderandus est mediocris animorum flatus, quibus celeres cursus & certi dirigantur. Atque ut prudens & alacris agitator non semper equum a cursu sustinet, sed aliquando longè superius admotis calcaribus immittit: sic etiam ratione concitantur animi appetitus, quorem geramus alacrius. Quod tandem igitur est istud summum bonum, quod nulla ratione parari potest, & quamuis posset, nullam tamen salutem rebus humanis afferret? In eo verò quod disputant, sola virtute vitam beatam perfici, non videntur animaduertere, quæ sit istius verbi vis. Beatum enim, nisi expletum, & in suo genere cumulatum, ne intelligi quidem potest. Quæ autem vis, humana industria & studio comparata, infinitam illam multarum & maxi-

marum rerum cupiditatem, natura mentibus humanis insitam explere & satiare valet? Qua quæso virtute (vt alia omittam) ardens illud veri visendi desiderium, quo maximè anguntur ij, qui sapientes haberi volunt, minues atque lenies? Quis vnquam fuit, qui omnes artium disciplinas, omnes naturalium rerum causas, omnem reipublicæ gerendæ prudentiâ teneret atque perciperet? Omnia naturæ obscuritate inuoluta sunt, neque fuit vnquam quæstio adeò prompta & facilis, de qua iuter doctos homines non fuerit summa perpetuaque dissensio. Illa etiam quæ tractamus, & in manibus habemus, atque adeò nostri corporis & animi naturam explicare nequimus: quod faciliè ostendit, quàm tenui ex parte nos rerum scientia cōtingat. Quo pacto igitur sapiens acquiescere in virtute potest, cū omnium scientiarum cupiditate flagret, nec ea tantum quæ cernit oculis, sed multa etiam quæ voluit animo, comprehendere cupiat: ipse verò ne minimæ quidem alicuius rei naturam penitus notam habeat. Illum verò perfectum animi statum tunc fore putandum est, cū animus ipse ita completus omnibus bonis erit, vt nihil amplius requirat. Relinquitur, opinor, nullo modo posse in virtute ista nuda, quam Stoici exornant, beatæ vitæ summam consistere, cū nec in illa sint omnia, quæ ad humanam vitam & cultum pertinent: nec animus ea sola contentus esse possit, præsertim cum ea cupiat, ad quæ quidem nullis humanis opibus vnquam perueniet. Omnia namque humana, siue illa extrinsecus adueniant, siue in corpore

Y. ij.

pore sita, siue mentem instruant & exornent, parua & angusta sunt: animus autem ita natus est, vt semper aliquid immensum & infinitum desideret. Facilius quæ Aetnæ incendium stilla extinxeris, quàm ardentem illam cupiditatis sitim, nostris animis innatam satiare possis. In quo quidem non sunt improbi reprehendendi quòd infinita cupiant, sed quòd improba cupiant. Illud enim infinitum est in natura, hoc verò proficiscitur a consuetudinis deprauatione & improbitate. Siquidem nec is qui dignitatem acri animi studio petendam putat, modum in rebus honestis expetendis sibi ipsi constituat. Fingamus autem aliquem ea felicitate præditum, quam solam Zeno posuit, ita vt sit omnium humanarum artium genere cultus & eruditus, omni quæ virtutum comitatu circumseptus. Addamus huic, si placet, ea bona, quæ sunt in corpore, & extra corpus, quando Academicis, & Peripateticis visum est, ista tanquam virtutis instrumenta minimè negligenda esse, qualia sunt vires, pulchritudo, integri sensus, firmitas valetudinis, & reliqua generis eiusdem: deinde opes & facultates, generis decus & honores, filij omnibus rebus florentes & ornat, amici denique magna amoris conspiratione consentientes. Postremò, si videtur, vt Epicuro obsequamur: demus operam, vt omnibus exquisitis voluptatibus animo & corpore potiatur, eum quæ doloris acerbitate atque metu, quantum humano consilio prouideri potest, liberemus. Huic fortasse dices, nihil deesse vel ad dignitatem, vel ad vitæ cultum & elegantiam, vel ad voluptates. Verùm si ab isto quæras, an præterea aliquid

aliquid desideret, clamabit, si verba fingere non vult, se tñcis illis commodis, quibus affluit, minimè contentum esse. Hunc Zeno vexabit contumelijs, cumq; miserum atque dementem esse statuet, vel eo solùm nomine, quòd illam effrenatam cupiditatem & immensam non cohibeat, quodq; in tantis opibus incipem se esse fateatur. Cui tamen, qui iudex & reus fuerit, ignoscendum putabit. Nam vt alius animus in eiusmodi bonis acquiescat, quòd fieri nulla conditione potest: nec enim si omnia bona humano studio parta in animum conijcias, illius capacitatem expleueris: vt id tamen fieri posse concedamus, immortalitatis certè desiderio noctes & dies cruciabitur. Istud, inquit non est fas optare sapienti: qui ita se suis finibus tenet, vt omnes actiones non cupiditate, sed natura metiatur. Quasi verò immortalitatem cupere, sit transire naturæ fines, aut quicquam sit magis humanæ naturæ consentaneum. Vnde igitur tanta cura insita est hominibus, eorum quæ post mortem futura sunt? Vnde & procreandæ sobolis, & nominis propagandi desiderium? vnde illa, quæ splendidis ingenijs innata est, sempiternæ gloriæ cupiditas? Non aliunde certè, quàm ex immortalitatis studio. Nam dum videt homo, animal scilicet mentis & intelligentiæ particeps, nihil rectè beatum appellari, quòd non sit constans & æternum: & omnia, quæ amitti & eripi possunt esse a felicitatis ratione longè aliena: mortem formidat, & ad immortalem vitam flagranti cupiditate & naturali quodā animi impetu concitatur. Cui dum diffidit, se versat huc & illuc, & in eam cogitationem totus incumbit, vt

Yijj. qua-

quacunque ratione possit, sese ab interitu vindicer. Alius igitur operam dat, vt filium sui nominis effigiem, tanquam alterum se, post mortem relinquat. Alius in copugnat, vt elogijs, ingenij monumentis, rebus a se præclare gestis, sui memoriam quàm maximè diuturnā efficiat. Alius ædificijs magnificentissimè constructis id molitur, vt se memoriæ hominum commendet. Quod satis indicium facit omnes naturæ admonitu mortem perhorrescere, vitæque perpetuitatem omni ratione concupiscere. Cum igitur vitam conseruare nequeant, omnibus enim mors pariter impendet, calcandaq; semel via lethi, (vt inquit Horatius:) dant operam, vt aliquam saltem imaginem vitæ post mortem tueantur. Quo tandem igitur pacto eueniet, vt non perturbetur metu mortis animal immortalitatis cupidissimum? Quod si nullius cupiditates finiri & terminari in hac vita possunt (nec enim fieri potest, vt finem facias cupiditati, nisi quæ concupieris adipiscere) facile constat, ad maiora magnificentioraque natos esse nos: ob idque non posse animos nostros ijs bonis quæ sunt in hac vita, satiari, quod omnia minuta sint & angusta præ his, in quæ tacita naturæ cupiditate ardentè incitamur. Ad horum autem bonorum cognitionem, quæ sola summa & omnibus modis expetenda sunt, duplici ratione perueniemus. Nam primùm ipse animi nostri appetitus facile viam aperiet: deinde origo illa atque fons, vnde defluximus, multò clarius id quod quærimus indicabit. Nec enim alium vnicuique rei finem propositum esse putandum est, quàm e-

um,

um, in quem natura non omnino deprauata fertur, nec aliunde peti a nobis debet finis beatè viuendi, quàm vnde viuendi sumpſimus initium.

PRIMUM igitur quæ sit humanæ mentis appetitio, considerandum est. Videmus autem omne genus humanum aspernari dolores, conſectari etiam voluptates, opes & facultates charas habere, ſcientiarû cupiditate flagrare: quas ſi multi propter ſegnitiem non attingunt, admirantur tamen omnes atque ſuſpiciunt, eumque qui clariſſimis artibus fuerit inſtitutus, dijs ſimillimum iudicant. Deinde cernimus vniuerſos homines allici virtutis & dignitatis ſplendore: ita vt improbi etiam & petulantes ipſa honeſtatis pulchritudine moueâtur, in flagitioq; deprehenſi erubeſcâr, malintque ſe iuſtos & moderatos haberi.

Denique ſic omnes nati ſunt, vt non vno tantum bonorum genere, ſed omnibus ſimul expleri cupiant, omni que metu & ægitudine vacare. Deinde, vt omnia illa ſumma bona ſint & immortalia, ardentè expetunt. Hoc autè iam quid aliud eſt, quàm deorum conditionem poſtulare? Dei eſt enim proprium, affluere maximis & æternis bonis, ſuaque virtute & ſapientia gaudere, & ab omni mali contagione ſegregatum, ſummis perpetuisque voluptatibus perfundi. Qui igitur omnibus ſummis bonis frui cupit, eaq; vt perpetua ſint, ardentè expetit, ſe quaſi in Deorum numero reponi vult. Quid hic dicam de ſtudio religionis vniuerſis hominibus innato, quo ſummi rectoris numen omnes quacunque ratione & reuerentur &
Y.iiij. amant,

amant, seque ad illius cupiditatem aspirare multis & certissimis signis testificantur? nunquid non satis indicat, inesse nobis cœlestē quiddam atque diuinum, cuius impulsu a terris excitati, cœlestia atque diuina suspicimus? Nec est enim quippiam in omni genere rerum, quod cupiat aliquid nisi naturæ suæ fuerit accommodatum. Si verò quisquam ita se corporis voluptati cōstringēdū dedit: ita suscipiat humana, ut nihil ad cœlestia dirigat: hunc tamen habere in se aliquid diuini, vel ex eo facillimè apparet, quòd nullis voluptatibus, aut opibus satiari potest. Ita ut nullæ vnquam diuitiæ Cræso satisfuerint, nullum voluptatis genus Sardanapalo satisfecerit, nullæ res memorabiles in rebus bellicis effectæ, illam inexplēbilem gloriæ sitim, qua flagrabat magnus Alexander, extinxerit. De quo est illud verissimè dictum:

Unus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Quod satis arguit, nihil in terris inueniri, quod animi magnitudinem explere valeat; cū omnia sint angusta, fluxa atque mortalia: animus autem ad magnā, constantia, & æterna, atque adeò ad diuinitatem ipsam omnibus modis adspiret. Cū verò praua consuetudine imbutus, a via declinat, & nihil studio sequitur nisi mortale & caducum, & in his terrenis opibus vitam beatam statuit, ut omnia adipiscatur: nunquam tamen satis haberi poterit, se-roque intelliget, fallacem se potius & inanem, quàm veram & solidam felicitatis rationem fuisse consecutum. Ut igitur ignis & aquæ, reliquorumque rerum omnium eum finem esse dicimus, in quem res ipsæ, si nihil ob-

obſiſtat, inſita cupiditate feruntur: ſic eti-
am homini ſinis Deus eſt, in quem natura duce
ferimur, & cuius qui fuerint participes, erunt
in omni genere iucunditatis beatiffimi. Quod
quidem erit magis apertum ex ipſius hominis
origine, in qua omnia ſumma & inclyta con-
ſpicias.

ERIT autem hominis ortus non ex poë-
tarum fabulis, nec ex philoſophorum opinio-
nibus reperendus, qui licet ingenio præſtan-
tes exiſtiſſent, communibus tamen tenebris
obſcæcati, verum aſpicere non potuerūt, & pro
veris ea tuebantur, quæ fuerant oſcitan-
tes hallucinati. Horum itaque incertas & vagan-
tes opiniones omittamus, vt veritatem ipſam
non aliunde, quàm ex ſacris voluminibus, in
quibus vera perfectaq; philoſophia cōtinetur,
hauriamus. Atque libet in principio poëta-
rum more, non tamen Muſarum aut Phœbi
præſidium, ſed ipſius ſummi atque præpoten-
tis dei numen inuocare, vt a nobis omnem la-
bem criminis repellat quo poſſimus ritè, pu-
rè, & caſtè tanta myſteria pertractare.

EXCELLENS illud præſtantiffimæ
mentis numen, ſummum atque ſempiternum,
quem Deum, quem perennem vitæ fontem,
vniuerſiquè conditorem & opificem vene-
ramur & colimus, cū ſuæ ſapientiz opes
communicare, & in complures diſfundere ſta-
tuiſſet: (nihil enim magis diuinæ bonitatis
propriū, quàm gratuita beneficentia)
principio mundum inuiſibilem creauit, al-
tiſſimis mentibus illuſtratum, quæ lucem
illam diuinam perpetuò contemplantes, vi-
ta beatiffima æuo ſempiterno fruereutur.

Ad quam tamen immortalem gloriam non omnes peruenire: sed illę duntaxat, quę non tantum luce propria delectatę, quantum lucis authore & principe, omne incolumitatis præsidium & vitę finem, in domino constitutum esse putarunt. Nam quę nimium se amantes, in Dei negligentiam prolapsę sunt, cultuque optimi domini atque parentis omissio, omne bonum a seipsis petendum esse statuerunt, naturę proprię quasi diuinitatem tribuentes, illa luce, qua erant indignissimę, penitus orbatę in sempiternam miseriam & perpetuę noctis tenebras inciderunt. Post illius autem mundi diuinum atque præclarum opus, quod mente concipimus, hunc rursus, quem intuemur oculis, quem tam admirabili varietate pulchritudineque distinctum & excultum cernimus, ædificauit. Ad cuius operis fabricam non alijs machinis vsus est, quàm propria cogitatione & voluntate. Perfici enim aliquid a Deo, nihil aliud est, quàm verbo præcipi, hoc est æternę sapientię consilio, quod ab infinito tempore destinarat, ad exitum tandem deducere. Principio autem quæret fortasse quispiam, in quem vsum tantum mundi ornatum, tam illustrem rerum cœlestium speciem, tãtam vim maris atque terrarum creauerit summus ille rerum conditor & dominus. Non enim est illius immensę sapientię aliquid inane & sine causa moliri. Cuiusnam igitur gratia decentissimam hanc rerum dissimilium inter se consentientem naturam admirabili ratione construxit? num vt haberet pulchriorem aliquam domum, in qua commodius habitaret? At non impium solum, sed extrema

ma etiam dementiæ est existimare, mentem illam beatissimam: (qua nihil maius aut perfectius intelligi potest, cuius virtus & potestas est infinita) mole corporea indiguisse, aut aliquid ei in præteriti temporis spatio ad beatam vitam & gloriæ cumulum defuisse, aut aliquot spatijs includi posse. Quid igitur est? Num propter illas æternas mentes? At illæ ab omni corporis coniunctione secretæ atque liberæ nihil aliud expetunt, quàm in suum conditorum intueri: neque possunt ex inferioribus rebus fructum aliquem percipere. Iam verò plantarum aut bestiarum causa hanc rerum naturam constitutam arbitrari, est nimis absurdum. Qui decet eum Deum, propter res aut omnino mutas, aut certè nihil intelligentes, ob idq; cū diuino numine nihil iuris habentes, tantarum rerum molitionem suscepisse? Non igitur sibi, non angelis, non plantis, aut animantibus rationis expertibus mundi fabricam excogitauit, sed homini corporis atque mentis compositi, & ex his duabus naturis constituto, ut & sensibus mundi pulchritudinem notaret, & mentis aspectum ad tanti muneris artificem conuerteret. Hominis itaque causa fuit hic rerum ornatus, & vniuersi natura constituta. Primum ut domicilium haberet, in quo & corpus varijs terræ opibus quas largiter omni animanti suppeditat, aleretur, & animus ex tanta rerum varietate multa colligens, proprio animi pabulo, quod in veri videndi ratione consistit, sustentaretur. Deinde, ut cū ordo, ratio, atque constantia tanti operis pelleret animum hominis vehementius, faciliè illum ad opificis contemplationem adduceret. Ut esset

effer itaque mundi pulchritudo, quasi ludus
 quidam, atque cuiusdam disciplinæ traditio,
 quæ hominem ad Dei contemplationem &
 cultum erudiret. Homini igitur causa, fructus,
 & fruges, quas terra summa largitate fundit, a-
 nimanda, ac adeo terras vniuersas, maria cras-
 so aëre circumfusa, cœlum denique, atque si-
 dera, vnde tam multa fluunt humano generi
 salutaria, summus ille Deus condidit, atque
 perfecit. Nondum erat editus homo, cum om-
 nes istas opes & diuitias, hominis causa com-
 pararet. Tandem post vniuersæ naturæ consti-
 tutionem, hominis corpus e terra finxit: ani-
 mum verò, sui imagine & similitudine decen-
 ter impressum, pulcherrimæ figuræ corporis
 inspirauit. Hinc iam videre licet, excellentem
 & magnificam humanæ mentis originem, quæ
 non aliunde, quàm a Dei spiritu manauit, & in
 elegantissimum corpus inclutæ, diuinam for-
 mam labe nulla infectam retinuit. Nullum e-
 nim tum erat in corpore vitium, quod ratio-
 nem perturbaret aut menti noctem offunde-
 ret. Is itaque primus homo omnem scientiam
 tenuit, omnium rerum causas nouit, omnem
 viuendi disciplinam nō ab alio doctore, quàm
 a principe Deo accepit. Cumque corpus eius
 incredibili specie excelleret, tum etiam multo
 clarior & illustrior pulchritudinis species in
 forma mentis elucebat. Nam & singulæ partes
 erant coillustratæ lumine singulari, & ita inter
 se congruebant, vt vix vlla maior convenien-
 tia, aut elegantior vllus ordo venustatis ex-
 cogitari posset. Nullus erat error in mente,
 nullus motus in sensu, qui rationis imperium
 detrectaret, cum ratio ipsa quasi in perfecta
 repub-

republica sic in illo tranquillo statu omnes affectiones facillimè teneret. Nihil igitur animum impediēbat, quò minus rerum contemplationi vacaret. Intellectus autem vicens, accer, & excelsus, cùm omnia quæ cœlo, mari, terræ abditæ sunt erueret & euolueret, non satis tamen habebat rebus ijs, quæ infra lunam sunt, & oculis cernuntur, insilire: nisi in cœlum etiam penetraret. Cùm autem haberet naturam rectissimè constitutam, tum etiam illis bonis, quæ naturam humanam superant, abundabat: quibus assequēbatur, ut facile se Deo coniungeret. Inerat autem in illo cœlestis illius iustitię, quæ animum ad omnem sanctitatem instrueret, fidelissima custodia: inerat firma & stabilis virtutis constantia: inerat excellens honestatis decus & pulchritudo. Voluntatem verò neque necessitate deuinctam, neque causæ alligatam, neque vlla perturbatione impeditam habebat. Denique cùm Deus tam multa in hominem beneficia contulisset, eum terris omnibus præfecit, & in regio domicilio collocauit. Paradisum vocant Græci, locum irriguum, & amœnum omni florum varietate distinctum, & sempiternis arboribus confitum, aptissimum ad ætatem feliciter degendam. In ijs sedibus fuit homo constitutus, ut ex eo loco, quem dicunt fuisse excelsum & editum, inter cuiusdam summi rectoris, non modò sui ipsius clauum teneret: sed etiam cunctorum animantium gubernacula sapienter & libere tractaret. Ius autem in regni administratione non scriptum, sed natum sequebatur, hoc est, perfectam rationem, & aptam ad diuini numinis naturam, quam

quam summam legem appellant. Erat autem illi præmium constitutum, si munere sibi assignato piè, & iustè fungeretur, in cœlestes illas sedes proficisci, & illi summo bono, cuius desiderio in terris flagrabat, in cælis conglutinari. Hæc fuit prima hominis institutio, hoc primum humanæ nobilitatis initium & origo, in qua nihil agnosces, nisi inclytum & excelsum. Hinc iam facilè perspicitur, quàm miseranda caligo sit eorum mentibus offusa, qui cum habeant mentem diuino consilio ortam, ac aded Dei satu editam, in rebus mortalibus & caducis vitæ finem ponendum esse ducunt. Rectissimè autem fuit a veteribus, ac Stoicis præsertim, verbum illud usurpatum, vltimum bonum esse naturæ conuenienter viuere. Sed cum quid humanæ naturæ conueniret, ignorarent: consequens fuit, vt neque beatæ vitæ rationem vllam tenerent. Ea igitur ignoratio genuit errores turbulentos, & impias atque amentes opiniones, cum qualem de se quisque opinionem acceperat, talem sibi ipsi finem constituisset. Qui enim in se nihil diuinum agnoscebāt, omnemque animi sensum extinguere cum corpore putabant, res mortales & ad corpus pertinentes, omni studio sectabantur. Qui verò aliquid quasi per caliginem videre potuerunt, non existimarunt vitæ finem in fluxis rebus, sed in opibus animi collocandum. Hoc rectè sanè. Sed videamus in quibus opibus. Si in illis, quæ non aliunde quàm a Deo summo deriuantur, & influunt in animos nostros, imò in ipso Deo consistunt: idem dicunt, quod nos. Si verò illis animi

animi bonis perfici vitam beatam putant, quæ humana industria comparantur, & ad istum modum in se ipsis ponunt omnia: ij neque vim propriæ naturæ vident, & in Deum ingrati & impij cognoscuntur. Nec enim intelligunt, mentem non ex sese, sed ex Deo primordium cepisse, qui finem vitæ non in Deo, sed in propria mente constituendum putant, & animo impudenter elato, studia vitæ, quæ diuino numini consecrare debebant, in sui ipsorum cultum conferunt. Si igitur in vitæ principio est vitæ finis constituendus, cui dubium est, quin illud sit nobis vltimum omnium rerum expectandarum, cuius beneficio in lucem editi sumus, & in cuius cupiditatem impetu naturæ ardentem incitatur. In illum igitur fontem omnium bonorum, inexhaustum atque perennem, vnde profluximus, & cuius beneficio conseruamur, celeri conuersione redeamus. Nec enim dubium est, quin vbi orbem istum confecerimus, tum demum immortalis atque beata vita perfruemur, & omnis illa animorum nostrorum cupiditas explebitur, neque quicquam præterea postulabit. Illuc igitur omnes actiones vitæ cōferendæ sunt, vt Dei optimi maximi compotes aliquādo simus. Nam si voluptas ad beatam vitam pertinet: tunc voluptates stabiles, & nullo æuo interituras capiemus. Si sapientia summum bonum continet: tum demum illa insatiabilis veri visendi cupiditas satiabitur, cum omnia caligine discussa, non modò rerum naturam, sed ipsum naturæ dominum perspiciemus & contemplabimur. Si felicitas vita diuturna perficitur: ea sola diuturna est appellanda, quæ immortalis est, non quæ
tate

ætate & vetustate consumitur. Si postremo se-
 curitatem beatitudinis definitioni rectè ad-
 jiciendam putant: tum enim inquirunt demum
 fore vitam beatam, cum fuerit exploratum, il-
 la bona quibus affluit, esse permanfura: si igitur
 sine securitate beata vita intelligi non po-
 test, illic tandem erimus omnibus curis, & an-
 goribus laxati, cum nullus terror aut metus
 impenderit, cum summum atque præpoten-
 tem Deum salutis custodem, & conseruatorem
 habebimus. Sed iam ea, quorum gratia sumus
 in hanc disputationem ingressi, ratione con-
 cludenda sunt. Fuit autem positum, virtutem
 esse quandam animi perfectionem, ad vltimum
 omnium bonorum cursum suscipiens. Sum-
 mum autem bonum, vt ostensum est, nisi in
 Deo esse non potest. Efficitur itaque, nullam
 animi affectionem, nisi ad Deum referatur, in
 virtutis rationem cadere. Deinde si nihil, quod
 amplectitur vita beata, cadere & extingui po-
 test: absurdum est enim, id quod fluxum &
 instabile est, beatum existimare: homines au-
 tem omnes incerti, & instabiles, varijsque
 voluntatibus & studijs agitati ætatem exi-
 gunt: non poterunt villo modo felices esse,
 nisi Dei præsidio firmentur atque fulciantur.
 Virtutem autem esse beatæ vitæ effectricem,
 omnes consentiunt. Nulla igitur virtus cen-
 senda est, nisi quæ nos Deo copulabit, eum-
 que solum inuebitur. In ea igitur sola decus
 veræ virtutis elucet, & omnes aliæ non virtu-
 tes, sed virtutum inanes imitationes putandæ
 sunt. Qui enim conuenit virtutem eam appel-
 lare, quæ non habet propositum virtutis finem?
 Negat Aristoteles veram & solidam fortun-
 dinis

dis rationem in Diomedem cecidisse, cum Græcis omnibus in fugam conuersis, ipse solus maneret, malletque summo cum periculo Hectoris impetum sustinere, quàm ignominiosæ fugæ se mandare. Cur ita tandem? nunquid non fuit pulchrum facinus, omnibus metu & formidine perterritis, Diomedem solum, aut cum paucis extitisse, qui turpi vitæ mortem præclaram anteponeret, maioremque rationem gloriæ duceret, quàm salutis? Pulchrum sane, inquit. Sed quia facinus illud egregium non ad debitum finem, sed ad popularis laudis ambitionem referebat (dicebat enim vereri sese, ne Hector in suarum laudum cōmemoratione Diomedem a se fugatum prædicaret) veræ virtutis fructum non tulit. In eodem etiam numero Hectora reponit, quod apertè fateretur, formidare se rumores Troianorum & Troianarum, eaquæ de causa pugnam sibi alacrius capessendam putabat. Hos igitur vir acutissimus, propterea quod non tuebantur solam ipsius honestatis pulchritudinem, quam potissimum vitæ finem constituit, virtutis ordine mouet, & in secundam classem conjicit, in qua collocavit eam virtutis imaginem, quæ gloriæ studio tuetur officium, & legibus atque disciplina civili continetur. A fine igitur pendet (ut Aristoteli etiam videtur) omnis honestatis ratio. Ea siquidem actio & honestissimè, & sine ulla dignitate suscipi potest: interdum etiam cum dedecore & turpitudine, pro rei propositæ varietate. Ita fit, ut viri fortes ij demum appellandi sint, qui in verum virtutis finem respicientes, præclare mortem appetunt: qui rumusculos intuentur, & ob id pericula subeunt,

eunt, inanes & leues: qui verò nefaria libidine, & flagitiosa animi perturbatione ad rem strenuè gerendam impelluntur, improbiſſimi. Vnde id efficitur, illos minimè fortes fuiſſe, Hecſtora inquam, & Diomedem; Achillem verò atque Paridem, non ſolùm parùm fortes, ſed etiam turpiſſimos. Hic enim vt nuptias perſidia & ſcelere partas tueretur, in aciem irruerat: ille verò, vt immoderatam animi iracundiam expleret, immenſas illas ſtrages hoſtium faciebat. Minc etiam id ſequitur, nec ipſum Ariſtotelem planè vidiffè, quæ vis veræ fortitudinis eſſet, cùm eadem nocte circumſuſus, illud vltimum bonum ignoraret, vnde virtutis firmitas, & honeſtatis conuenientia ſumitur. Sed illum multa, inquires, & præclara fuiſſe de Deo philoſophatum. Scio id quidem. Sed quem tãdem ille locum in rerum humanarum procreatione reliquit? Cùm enim mundum effectum eſſe neget, hoc vnum tãtummodo munus Deo assignat, vt mundum circum axem cœli, ſumma cum celeritate verſet, cuius conuerſione omnium rerum inferiorum mutationes, & viciffitudines, generationes & interitus confici putat. Fuerunt quidem non pauci viri doctiſſimi, qui omnes res humanas non temerè & caſu, ſed diuina prouidentia & conſilio gubernari putarent: non tamen ita, vt vel virtutes ab illo petendas, vel in illo vitæ finem collocandum eſſe ducerent. Quid igitur horum de Deo inſtabiles opiniones, & multis erroribus inquinatæ, ad vltimi finis conſiderationem faciunt? Nam ſi coacti interdum pulchritudine mundi, ac ordine rerum cœleſtium, æternam illam atque præſtantè naturam confeſſi

fessi sunt, non tamen illi præstiterunt debitam
 pietatem neque spem vitæ beatæ in illa posi-
 tam habuerunt. Illi igitur omnes neque vitæ
 finem aspicere, neque virtutis formam ample-
 cti potuerunt, sed pro vera dignitate, dignitatis
 imaginem, verborum magis splendore & ma-
 gnificencia, quàm moribus & vita persequuti
 sunt. Si virtus igitur ea sola dicenda est, quæ
 in verum vitæ finem intuetur, relinquitur pla-
 nè (quod est iam sæpius ostensum) eam esse so-
 lam virtutem existimandam, quæ ad summum
 Deum omnium rerum principium, atq; finem
 ardentem aspirat. Vnde id etiam concludi po-
 test, eam solam veræ & summæ nobilitatis
 splendorem efficere. Omnis autem nobilitas,
 quæ ex ista diuina virtute nata non fuerit,
 quamuis illustrem speciem habeat, re vera ta-
 men inanis & fluxa est, nec in veræ claritatis
 rationem cadere vlllo modo potest. Neque du-
 bium est, quin ea gēs, in qua cæleste illud vir-
 tutis genus eluxerit, non tam ex hominum ge-
 nere oriūda, quàm diuino ortu edita sit existi-
 manda. Istius autem diuinæ gentilitatis orna-
 menta explicare conabimur, si prius ruinam
 primi hominis & interitum persequemur. Ex-
 planatio enim illius calamitatis, cuius vi op-
 pressus corruit parēs generis humani, causam
 afferet erroris atq; caliginis, qua mentes hu-
 manæ circumfusi, tā multis erroribus ita iacue-
 runt, vt neq; cælū aspicere, neq; veræ digni-
 tatis splendore cernere valerent. Vnde factum
 est, vt extincta nobilitate, animi demissio &
 humilitas ingēs existeret. His aut malis expli-
 catis, facillimū erit videre, quæadmodū in istā
 nominis & claritatis, dignitatē restituti sunt.

VT igitur ad hominem redeamus, erat is vt dictum est superius, in terris collocatus, vt eas tueretur, animantia cuncta regeret, cœlumq; omni pietate & veneratione suspiceret. In terris itaque potestatem regiam habebat: cœli autem domino seruebat, eratq; diuini numinis interpres & sacerdos, humani autem generis princeps & author. Qui cùm illustri corporis specie constaret, animo tamen ad cœlitum dignationem peruenerat, ita vt etiam inflatu diuino futura significaret. Nudus autem in illo horto amœnissimo spatiabatur. Nec enim vestitu indigebat is, cui nec vlla cœli grauitas noxia esse poterat, nec vllam notam turpitudinis habebat, quam vt abderet, atque contereret, vestimenta requireret. Fuerat autem illi lex imposita, vt liberam voluntatem in studio virtutis exerceret, quo tandem mereretur in cœlitum numerum adscribi. Lex autem fuit, ne fructum nobilis cuiusdam arboris, quæ boni & mali scientiam continebat, attingeret. Non quòd inuideret Deus eam cognitionem homini, quem diuinis beneficijs ornauerat: sed vt illius saluti consuleret atque prouideret. Nouerat enim hominem, si suæ omnino potestatis factus esset, continuò periturum. Ita igitur illius libertatem attemperauit, vt eam rursus saluari lege deuinciret, Nec enim tã vetuit fructum illum ne carperet, quàm ne in id, quod fructu illo significabatur, incideret. Siue enim significabat, ne eas causas, quæ nondum illius animo allabi poterāt, ingenio proprio scrutari & euoluere vellet: siue, ne in delectu bonorum, & malorum declinatione, suo iudicio potius vteretur, quàm

quàm diuini numinis impulsu, cui se regendum tradere debuisset: siue postremò, ne ad illa bona declinaret, quæ malis innumeris inquinata sunt: (nosse enim in sacris literis, significat studiosè complecti.) siue igitur, inquam, id præcipiebat homini, vt illud summum bonum, in quo nihil est admixtum mali, complexus, reliqua bona malis contaminata rejiceret: quid potuit homini præscribi salutaris? Nam & inuestigatione earum causarum quas animus noster comprehendere nequit, obruimur, & in rebus gerendis ex arbitrio nostro potius, quàm ex Dei optimi maximi volùtate, quid sequendum sit statuere, certissimum est ruinæ periculù: alicuius autem boni suauitate deceptos, ab illo summo bono decidere, est omnibus funestum atque mortiferum. Hæc erat primi parentis conditio, futuri felicitis & beati, si seipsum ab illius immanis & vastæ belluæ cōgressu seruasset, quæ pestem & exitium omnibus terris intulit. Cùm enim videret princeps ille tenebrarum, author impietatis & sceleris, & earum mentium dux, quas diximus superbia elatas, voluisse proprijs viribus ad gloriam diuinitatis aspirare, & ob id in sempiternam miseriam deturbatas esse: cùm videret igitur hominem humo excitatum, vt ascenderet ad eam gloriam, vnde se deiectum considerabat: æstuauit inuidia, & hominis interimendi & funditus euertendi consilia suscepit. Formam igitur serpentis gerens, fraude confictisq; dolis mulierem aggreditur: quam noverat propter infirmiore naturam, facilius labi & decipi posse. Eam itaq; verbis allicit & hortatur, vt fructum illum vetitum deciperet.

Futurū enim, vt vbi primū illius suauissimi mali gustum perciperet, ad diuinā continuò boni & mali scientiā perueniret. Mulier igitur, quæ & arboris pulchritudine vehemēter illecta erat, & ad diuinæ sciētix cupiditatē exarserat, facile mortiferū illud anguis teterrimi venenū hausit. Imperio igitur summi Dei & parētis optimi, cuius benignitate fuerat in lucē edita, tātisq; opibus instructa, neglecto, hostis pestiferi cōsiliū sequuta est, virumq; ad easdē funestas epulas inuitauit. Hæc fuit origo humanæ miseriæ, hoc malorū omniū seminarium: hinc mortis initiū natum est, quæ postea magis inualuit, & crudeli dominatu terras vniuersas oppressit. Nam vbi primū homo passus est se cōtaminari pestilētis illius criminis cōtagione, manauit continuò malū illud in venas, inhaesitq; penitus in visceribus, corporique & animo cladē atq; mortē attulit. Quam miser animus continuò sensit, cum videret se disiunctū & auersum a Deo, vnde animā ducebat, & cuius numine propriā vitā sustētabat, intelligeretq; corpus iā cœli grauitati miserè obnoxium, tandē post varias ærūnas, & luctus acerbissimos a vita deferendū. Mortis aut illa certissima signa fuerūt, turbulēti motus in corpore, qui animi inconstantia, & perturbationem mēte & ratione vacuā, tetrasq; atq; temerarias cupiditates iudicārēt. Fuit enim hoc iustissimè cōstitutū, vt qui domini imperiū neglexerat, iussiq; illius impudēter & impiè repugnārat, ipse vicissim eas animi partes, quæ rationi antea parebāt, experiretur rebelles atq; cōtumaces, omniq; inmanitate in rationis arcē inuadētes introspice: et. Cūq; duo sint hominis munera, agere

agere scilicet & intelligere, ob id quæ rationis & mentis particeps existat, ut in rebus gerendis appetitus animi regat, & omnem mentis curam & studium, in diuinarum rerum cognitione ponat: in utraque parte plagam prauissimam accepit. Nam mens, extincto magna ex parte lumine, quo antea collucebat, iacuit in tenebris & caligine, & omnis vitæ ratio simili nocte circumfusa, gubernaculis penè deiecta est: quæ quidē, ut ei lumen aliquod affluisset, non tamen quod volebat prouehi facile poterat. Erat enim confecta grauiter & saucia, turbidisque animorum tempestatibus iactabatur, quibus obfistere non valebat. Emergit tum primum turpitudine, ante illud tempus ignota cuius tetra facie & deformi aspectu conturbati primi parentes, se ipsos in opacam syluam abdidērunt, illasque corporis partes, quas contra rationis imperium obscœnius excitari viderant, arborū folijs contexerunt. Ab illo principio, omnis naturæ deprauatio, & opinionis vanitas oborta est. Inde omnes improbæ cupiditates, & formidines : inde omnes dolores & nefariæ voluptates exiterunt, quæ animi imbecillitatem facile torquent, atque flectūt quocumque ruunt. Mala autē illa, quibus erat animus implicatus, in corpus etiā miserū redundabant, cui erant labores infiniti subeundi, mors etiā postremò perferenda. Denique (ut breuissimè dicam) sic fuit relictus homo, ut illi sunt, qui e summa fortuna & expectatione depulsi, ad summam miserie iam deuoluuntur. Omnibus ornamentis spoliatus, a Paradisi finibus expulsus : extrorsis domo, patria, & cœlitum congressu, & quod capiti est, exclusus

Z.iiij.

illo

illo diuino amoris fœdere, vitæ cursum tenuit acerbum, miserum & calamitosum. Cumque vepres & spinæ, quas diuino iussu tellus in illius pœnam gignebat, corpus pungerent: multò tamen grauiore morfu mentem ipsam impietatis recordatio, & criminis conscientia vulnerabat: qui quidem animi aculei, nulla mundi amœnitate frui illum sinebant, & omnes illius cogitationes ad superioris vitæ desiderium, & præsentis miseræ sensum reuocabant. Illius tamen arboris vim nimis efficacem fuisse, ille etiam tristis euentus facile comprobauit. Nam & re expertus est, quantum mali esset in scelere, & præsentia mala faciebant, vt melius amissa bona cognosceret. Tumenim secundæ res a nobis cognoscuntur, cum in aduersas incidimus. Hæc fuit illa dira clades primi parentis, in quam se dedit præcipitem, dum authore serpente a Deo opt. max. desciiuit. Nec ipse solus corruit, sed vniuersam simul posteritatē euertit. Cum n. ab illo, ægro iam & confecto procreati simus, necesse est, vt tandem etiam infirmitatis & culpæ similitudinem contrahamus, & vitio sanguinis illius corrupti, nascamur eadem labe criminis infecti & inquinati. Vulnus igitur graue & mortiferum, cunctæ posteritati impositum est. Nam cum ex ista ægritudine, quâ habemus a primis parentibus hæreditaria, ratio vulnerata langueat: facile fit, vt omnes animi commotiones, tanquam feræ vinculis laxatæ, turbentur & ruant: mentemque sine magnis angoribus consistere non sinant. Animus itaque miser metu affectus & cupiditate, & vario genere morborum miserabiliter in-

implicatus, in contrarias partes ita distrahitur, ut vix sui iuris esse possit, sed quocunque libido, vel alia quavis pestis impellit, eò se conferat. Hæc igitur parentis imago, satis expressa in ista corporis, & animi imbecillitate, seminauit omnia mala, quæ postea mortales omnes oppresserunt. Nam primum, cum illæ perturbationes animi rationis opes paulatim deprimerent atque comminuerent, effectum est, ut os illud hominis erectum atque sublime a cœlis deiectum, terram intueretur: in eaque defixum, omnem spem rerum suarum in præmijs humanis, & fluxis constituendum putaret. Omne igitur honestatis decus, & dignitatis splendorem, extingui necesse fuit illius ultimi boni negligentia & contemptu, in quo summa virtutis perfectæque gloriæ consistit. Cum autem serperet peccandi consuetudo, & in dies maiores vires colligeret, eò deuentum est, ut nullum facinus excogitari posset, siue id ex libidine nasceretur, siue ex furore & audacia, quò se non contaminaret humanum genus. Neque satis habuit omnia scelera moliri, quibus fides & societas humana læditur, nisi etiam summi Dei religionem pollueret atque violaret. Cum enim essent mentes occupatæ immensa quadam caligine, non facile poterant mortales aliquid cogitatione comprehendere, nisi quod intuerentur oculis, aut alio quouis sensu corporis usurparent. Cum igitur Deum animo non aspicerent, oculosquæ ad Solem, Lunam atque sidera conuerterent, quorum pulchritudine mouebantur maximè: cœperunt ea quasi diuina numina colere & venerari. Inde continuò delapsi (nec enim

Z. v. mens

mens sceleris grauitate depressa, diu poterat vel in astris ipsis insistere) non solum hominibus, sed brutis etiam atque feris, dum modo ex illis fructum aliquem perciperent, diuinos honores decernendos, & mortuis aras consecrandas statuerunt. Quid enim ego hic Serapim, quid Osiridis & Isis sacra nefaria commemorem, reliquaque simulachra Ægyptiorum, in habitum atque figuram brutorum animalium formata? Quid Bacchi orgia per summum furorem (vt ex ipso nomine apparet) atque amentiam constituta? Quid deinde reliqua genera persequar impure superstitionis, quæ omnium ferme gentium imbecillitatem occupauit, non tantum libidine atque flagitio, verum etiam sanguine & parricidio contraminatæ? Quasi enim parum foret, si per religionis speciem versarentur in omni genere turpitudinis, quod tum in Veneris & Bacchi sacris, tum etiam in aliis quamplurimis feri solenne erat: teterrimas etiam crudelitatis ceremonias attulerunt, ita vt frequentissime sanguine humano aras imbuerent. Quod quidem apud omnes ferè gentes, non modò barbaras, sed doctrina etiam ac humanitate cultas factitatum legimus. Nam & Rhodij, qui propter doctrinam in Minervæ tutela esse credebantur, hominem Saturno sacris anniuersarijs immolabant, & Græci ferè omnes, antequam in ætatem prodirent, humana cæde aras atque templa funestabant: & Romani, licet rarò, aliquando tamen humanis hostijs Deos placandos esse statuebant. Quare fit, vt minime mirum sit, si Thraces, Galli, Scythæ, & reliquæ nationes, illis temporibus

ab omni cultu humanitatis abhorrentes, ea sacra malorum dæmonum impulsu receperunt, quæ in cæde & sanguine versarentur. Vt enim hic Scythicam illam Dianam, nunquam crudelitate sariatam, ut alia sua numina prætermittam; satis constat, Phœnicia præcipites in magnis reipub. calamitatibus solere vnum ex liberis, quem haberent charissimum, ut hostiam iugulare. In Syria verò morem eum fuisse, historiæ sacræ testimonio compertum habemus, ut parentes, omni pietate repudiata, liberos suos igni contecrarent.

Sed quid hoc in loco immoror, cum ex ipsis historijs perspectum habeamus, nullum ferme sacrorum genus fuisse ab illis hominibus sinemagno aliquo scelere constitutum. Inde factum est, ut summum furorem & impietatem, summa peccandi licentia consequeretur. Cum enim veræ religionis munus sit, mortales in officio continere: postquam ea religio introducta est, quæ non solum pudoris & humanitatis officia negligeret, sed etiam petulantia, cæde, parricidio deos placandos esse doceret: iam necesse erat, ut vniuersi furore & amentia præcipientes, omni genere turpitudinis & immanitatis se commacularent. Ita igitur accidit, ut peccatum principio natum a naturæ deprauatione, auctum deinde consuetudine, postremo religionis impuritate perfectum atque conclusum, vniuersum genus humanum pessundaret.

Quid igitur dicet aliquis, nullusne putas in tanto virtutis naufragio dignitatis reliquias collectas esse? nec aliquem vnquam mortaliū a priscis illis tēporibus honestatis studia

coluisse? Negare non possum, multos etiam in illa communi labe generis humani, specie honestatis illectos, & in virtutis studium incitatos quodammodo fuisse. Fuit enim, fuit illa diuini numinis imago animis humanis impressa, peccati quidem vitio deformata, non tamen deleta prorsus & extincta. Cum autem imaginem Dei audis, non tu mihi picturam aliquam in tabula, quasi Protogenis alicuius, aut Apellis artificio varijs coloribus illustratam consideres: aut signum aliquod ex ebore factum, opere præclaro & eccellente, quod diuinam speciem referret. Nihil est enim aliud Dei imago, quam diuinæ virtutis imitatio, quoad homini fas est. Hoc autem est ingenium prouidum, multiplex & acutum, omnia semina virtutum in seipso continens. Cum igitur hoc opere diuino ficti & informati sumus, ad nullam rem magis apti natura sumus, quam ad decus & honestatem. Quod si a principio liberi a contagione criminis, effemus, & a peruersitate opinionis & criminis improbitate soluti: facile nos ipsa virtus ad verum decus alliceret. Cum autem ista malorum consentiens multitudo, diuinæ huic imagini quasi vim inferre conetur, a rectis naturæ institutis sapissimè deducitur, exilitque illa contentio atque bellum intestinum, in quo quidem ratio, quasi specie diuinitatis informata sæpe vincit, longè tamen sapius victa cedit voluptati atque turpitudini; ita tamen, ut ostendat aliqua doloris significatione, se inuitam & repugnantem a studio virtutis abductam esse. Quod satis indicium facit, obteri interdum hanc virtutis indolem, aut libidinis

impetu, aut aliqua flagitiosa cupiditate; nunquam tamen omnino deleri. Nunquam enim quisquam erit tam effusè petulans, quin ubi primum inconstans illa atque temeraria voluptas, quæ sua immanitate iudicium rationis impendebat, affluerit; mœrens & animo anxius, susceptæ turpitudinis conscientia crucietur. Quod satis ostendit adolescens ille Plautinus. Sic enim conqueritur:

Omnia ego istuc quæ dixisti scio.

Vel exsignaueram ut rem patriam, maiorum gloriam

Fœdaram meam, sciebam ut esse me deceret, facere

Non quibara miser: ita vi Veneris victus in fraudem incidi.

Cùm vim Veneris inquit, apertè nobis indicat illam animi perturbationem & inconstantiam, a crimine primi parentis ortam, scelere deinde vniuscuiusque confirmatam. Rursus cùm sese miserum esse dicit, & ex flagitij conscientia dolorem capit, ostendit planè diuinū animi sensum, cui nihil nisi rectum & honestū, quippiam suauitatis asferre possit. Sunt igitur, sunt in nobis (ut iam ad propositum reuertar) innata semina virtutum, sunt decoris & gloriæ stimuli, sunt incredibilia quædam honestatis & dignitatis studia. Tanta tamen exitit humane mentis imbecillitas, tanta nobis a peccato orta fuit ægrotudo, ut licet non pauci, natura duce, ad aliquam speciem virtutis aspirauerint: paucissimi tamen illam veram & eminentem honestatis formam amplexati fuerint. Quamuis enim decoris splendore ducerentur, quale tamen ipsum verum decus esset, ignorabant, cùm in cælum, vnde omnis vir-

tutis ratio peti debet, minimè suspicerent. In
cælum verò suspicere qui poterant ij, quorum
animi erant in terra dehi, & qui omnia vitæ
consilia vel ad diuitias, vel ad popularem lau-
dem & gloriam referenda putabant? Quid igi-
tur consequuti sunt viri illi inaximi & ingenio
excellentes, quos tulit antiquitas? Quid præ-
clari imperatores, tantis rebus ad laudem &
decus insignibus clarissimè susceptis adepti
sunt? sine vilo fructu possumus suspicari, tantū
industriæ, laboris & operæ in dignitatis studio
consumptum? sine vilo quidem. Virtutis enim
rationem præclaram ad aspectum, re autem
falsam & inanem studiosè cõplexi sunt. Om-
nes enim, quamuis in eorum oculis versaretur
aliqua species honestatis, non tamen se ab illa
communi generis humani lue atque tabe tu-
tos cõseruare, nec a multis animi morbis, qui-
bus erunt implicati, emergere potuerunt, cum
id per se præstare non possent, & Deum virtu-
tis authorem atque finem, cuius solius præsi-
dio id quissent obtinere, ante mentis ocu-
los minimè constituisent. Nulla igitur vera
virtus, sed fallax virtutis imitatio, nulla dig-
nitas, sed vana dignitatis species, nullum veri
decoris studium, sed effrenata quædam inanis
gloriæ cupiditas tenuit illud genus homi-
num, qui quidem non tantum honesti pulchri-
tudine illecti, quantum vt in magnum hono-
rem ascenderent, & hominibus admirationem
mouerent, egregias illas actiones suscep-
runt. Quod si illi, qui conatum aliquem ad
virtutem capeffendam habere videbantur,
virtutis fructu omnino caruerunt, quid est de
reliquis existimandum, qui cum semel omnia
picta-

pietatis, humanitatis, officij repagula perfregissent, nihil tam propositum habuerunt, quàm omnia inaudita flagitia & scelera moliri, quo infinitam temerariam omnium rerum cupiditatem explere possent.

SOLA Iudæorum natio quondam mansit in officio, divinis legibus & institutis, sanctissimaque religione deincta, & ab omni nefaria superstitione longo tempore segregata. De qua scriptum est, non est idolum in Iacob, neque simulachrum in Israel, Dominus Deus eius cum eo est. Et alibi, Notus in Iudæa Deus, & in Israel nomen sanctum eius. Hæc & in studio sanctitatis sese diligenter exercebat, & ad spem futura salutis erecta, iustitiam & pietatem, quantum poterat, excolebat. Non fuit tamen in illa lege perfecta & absoluta ratio virtutis, sed inchoata quædam atque rudis species honestatis. Repressit illa quidem impios atque nefarios hominum conatus, iuit obviam furori & sceleri, seuerè atque vehementer impia facinora vindicavit, neminem tamen ad illū perfectum virtutis & sapientiæ gradum perduxit. Ad virtutem enim, non ipsius virtutis illecebris, sed partim metu atque formidine, partim commoditatibus vitæ propositis incitabat. Cū enim in legis promulgatione vidissent ex omnibus cæli regionibus coruscare fulmina, terram & aëra crebris tonitruum ictibus concuti, ignem supernè decidere, cuius incendio atque flamma mons editissimus omni ex parte conflagraret: adde tubam illam horribicam, fumum atque caliginem, & reliqua, quæ præsentis numinis maiestatem indicabant:

cabant: metu exanimati, Moſen maximis vocibus appellant. Loquere, inquiunt, tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur. Quid ad iſta Moſes? Iubet illos bono animo eſſe, diuiniſque illius conſilij cauſam aperit. Nolite, inquit, timere. Vt enim probaret vos, venit Deus, & vt terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis. Quod perinde valebat, atque ſi diceret. Nondum eſtis ab improbis cupiditatibus, & a reliquis animi morbis numine diuino liberati, neſ omnino tales, qui ſponte veſtra ad virtutem alliciamini. Formidinem igitur iſtam animis veſtris dominus iniecit, vt ea ſaltem ratione vos a ſcelere coërceret. Ad virtutem verò quibus præmijs incitat? Iſtis propemodum, quorum cauſa rude vulgus & imperitum vota ſuſcipit: nempe frugum vbertate, copia diuitiarum, integritate corporis & incolumitate. Si autem virtus ea ſola dicenda eſt, quæ non metu coacta, ſed ſponte ſuum officium facit, & præclaras actiones, non ad res huius vitæ fluxas, ſed ad Deum verum vitæ finem dirigit: qui poteſt ea virtus exiſtimari, quæ formidine expreſſa eſt, & cuius finis non tam eſt Deum amplecti, quàm vitæ commodis abundare. Nec enim nunc de ijs loquor, qui fragilitatis humanæ conſcij, ſapienter intellexerunt, ſe ſe non poſſe ea quæ in lege præſcribebantur, exequi perfectè, niſi ad Deum unicum vitæ moderandæ & conſeruandæ præſidium confugerent. Ij enim viri ſapientiſſimi, qui diſſili viribus ſuis, omnem ſpem in Deo repoſuerunt, ſpiritus diuini numine confirmati, & ad ſummum illud virtutis genus excitati ſunt. Qui tamen nō ita mul-
ti fue-

ti fuerunt. Reliqui omnes, qui vel rationis opibus nitebantur, vel propter vitæ commoda in officio manebant: nullo modo ad virtutis gloriam aspirare poterant: nec ita diu propter animi infirmitatem in honestis actionibus consistere: imò per summum scelus atque flagitium sæpissimè corruerunt, nefarijs cupiditatibus, & turpissimæ voluptatis illecebris impediti. Quin etiam multi ex illis, cum se scelere nefario cuiusdam superstitionis obstrinxissent, eo deducti sunt, ut nullum tam immane facinus animo fingi possit, quod non sponte susciperent, ita ut etiam filios in honorem deorum fallacium funestis ignibus inferrent. Hoc de tanto tamque atroci scelere & furore, cum alij viri sanctissimi, tum in primis Jeremias gravissimè multis in locis conqueritur. Veluti cum ita Deum inducit loquentem: scelera sua intulerunt in domum in qua invocatum est nomen meum, ut polluerent eam, & ædificarent aras in Tophet, quæ est in valle filij Ennom, ut incenderent filios suos & filias suas igne. Et rursus: Nō vocabitur posthac locus iste Tophet, & vallis filij Ennom, sed vallis occisionis, & dissipabo consiliū Iudæ & Hierusalem in loco isto, & concidā eam gladio in conspectu inimicorum suorum. Hæc Jeremias. Non est autem necesse persequi reliqua gentis facinora, quibus sæpissimè violavit fidem & religionem, illamque divinam legem neglexit, & per summam libidinem atque superstitionem conculcavit. Hoc autem satis est ut intellegamus, ne in illa quidem gente, præterquam in paucis admodum, fuisse veræ & absolutæ virtutis studium, & maximam illorum par-

tem sese longè maiore sceleris impietate, quàm reliquos mortales obligasse. Nec enim idem valet crimen in eo, qui nulla institutione præditus est, quod in illo, qui ad omnia genera virtutis fuerit diuinis legibus institutus. Quòd si neque ratio hominibus neque exercitatio studiosis, neque lex Hebræis per se valuit ad solidam virtutis laudem & gloriam, & nihil aliud in rebus humanis, quod de virtute commonefaciat, inueniri potest: relinquitur omnem virtutis & dignitatis splendorem præscis illis temporibus extinctum iacuisse, neq; fuisse in terris locum, quò non peccati diritas, tanquam calamitas quædam exitialis atque funesta peruaderet. Hoc autem fuit illud infinitum imperium peccati atque mortis, quod diutissimè terras omnes oppressit, de quo tam multis in locis sacræ literæ conqueruntur. Neminem esse, inquiunt, qui ius & æquitatem colat: neminem qui Deum requirat, omnes de via declinaisse, ne vnum quidem in officio permansisse: cuncta denique importuna tyrannide peccati & mortis atrocitate teneri. Deinde illud: studia hominum versari in summa vanitate, falsa quædam somnia consectari, nihil nisi quod prudentiæ & honestatis inane, plenum verò erroris & nequitiae sit, amplecti. Tum illud præclarum, quòd gloriam & decus hominum herbæ atque flori caduco comparant, quem si ventus vehementior afflauerit, ita disjiciet, vt ne minimum quidem illius vestigium relinquatur. Quale est etiam illud Esaie, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agri. Exiccatum est fœnum, & cecidit flos: verbum autem

tem Domini manet in æternum. Quæ omnia manifestè declarant, nullam in rebus humanis fuisse post illam primi hominis ruinam, expressam effigiem dignitatis: nec ullam veri decoris speciem atque pulchritudinem, nec aliquam germanæ nobilitatis formam extitisse, cum essent omnia vitijs atque tenebris miserimè circumfusa.

Aa.ij.

HIERO-

HIERONYMI
OSORII LVSITA-
NI DE NOBILI-
TATE CHRISTI-
ANA
LIBER SECVNDVS.

AM satis (vt opinor) cōsta-
re potest, veræ virtutis atq;
solidæ dignitatis rationem
multis seculis in obseuri-
tate latuisse, cū vltimum
omnium bonorum ignora-
retur a quāplurimis: cū fu-
nellum peccati regnū omnes rationis opes cō-
minueret: cū eorum etiā pulchri conatus, qui
ingenio & industria excelebant, eō solūm per-
uenissent, vt aliquod virtutis genus, non veri-
tate, sed ostentatione magnificum tuerentur:
cū illi etiā, qui erant diuinis legibus institu-
ti, propter animi imbecillitatē nefarijs erro-
ribus occupatā, versarētur in omni generetur-
pitudinis & immanitatis. Cōmunis igitur fuit
illa calamitas, cōmune incendiū atq; flamma,
quæ per orbē terrarū diutissimē peruasit: com-
munes illæ tenebræ, quibus oēs decoris atque
dignitatis rationes occultatæ & demersæ tam
diu iacuerūt, donec tēpus illud diuino consilio
ab æternitate præstitū venit, quo tēpore ge-
nus humanū erat e tātis malis eripiendū. Tunc
enim cū exortus esset sol ille iustitiæ, qui ca-
liginē erroris & impietatis mentibus offu-
dit.

discussit, diuinamque lucem rebus humanis attulit: cœperunt homines oculis videre ipsam honestatis formam atque pulchritudinem: tunc ad veræ virtutis laudem & gloriam inflammari cœperunt, numine diuino erecti atque confirmati. Nec enim summus ille pater atque rerum dominus, ita scelere irritatus fuerat humano, vt non longè maiorem misericordiam in hominis salute, quàm in ruina seueritatem adhiberet. Qui quidem nec in ipsa sceleris pœna ita fuit homini infensus, vt illius diuinæ imaginis, quæ erat in homine, memoriam abijceret. Imò, cum pro criminis atrocitate clementi admodum castigatione vsus est in puniendo: tum eam pœnam in hominem constituit, non quæ vltix esset impietatis, sed quæ faceret medicinam, & ad frugem bonam sepius reuocaret. Cum autem diuinæ iustitiæ ratio postularer, vt in aliquos, quorū salus propter insitā animo superbiam, erat omnino desperanda, summæ seueritatis exempla constitueret: illis exemplis editis factum est, vt multi sese a scelere & impietate remouerent: eadēque opera longè plures diuinæ clementiæ lenitatē, quàm iustitiæ seueritatem experirentur. Omnia denique post peccatum, in peccati remedium constituta sunt. Propositiæ minæ, clades illatæ, eluuiiones, incendia, terrores varijs ostentis atque prodigijs hominum mentibus iniecti, bellorū tempestates, gentium ruinæ hanc vim habuerunt, vt a scelere atque flagitio mortales abducerent. Contrā verò vitæ commoditates, lex diuinitus promulgata, sanctissimæ religionis institutio, diuinæ promissiones, immortalia beneficia, vt ad of-

ficiū atque sanitatem reducerent. Omnibus itaque rationibus, siue illæ ad sceleris pœnam comparatæ sint, siue ad virtutis inuitamentum, fuit rebus humanis ab omnipotente Deo, egregia quadā patris pietate consultum. Postea quā verò ita creuit morbi vis, & peccati magnitudo tanta fuit, vt non facile inueniri posset ratio ægritudinis leuandæ, aliud medicinæ genus diuinum atque singulare summus ille medicus adhibuit: quod non tantum id quod morbo dilapsū fuerat, resarciret: verum etiam priscam illam sanitatem, multis opibus & viribus amplificatam restitueret. Hoc autem fuit ipsa summi Dei sapientia; ipse, inquam, patris sempiterni sempiternus filius inexplicabili ratione genitus, paterni splendoris effigies, vitæ & immortalitatis fons atque principium. Ipse igitur hominem, quem effigie quadam diuinitatis olim impresserat: peccati & mortis laqueis implicatum, & omnibus ærumnis atque calamitatibus circūuētum expetiuit, & in antiquā libertatem singulari diuinoque consilio vindicauit. Principio autem necesse erat, vt nefas illud, quo genus humanum contaminatum fuerat, elueretur: Numinis religio violata, sanctissimo quodam piaculo expiaretur: macula ex impietate & scelere concepta deleteretur: vt tandem posset homo, tetra peccati tyrannide liberatus, antiquæ dignitatis & decoris ornamenta recuperare, atque ad immortalis vitæ gloriam peruenire. Sed nullum piaculum in terris inuenire potuit, quo tanti sceleris magnitudo procurari, aut iustitiæ diuinæ satisfieri, aut elui concepta macula posset,

Om-

omnes igitur sceleris affines, diris tristissimis obnoxij, turpitudine contaminati, in sempiternam miseriam nascebamur. Hæc erat nobis proposita tristes & miserrima conditio, nisi nos Christus Optimus Maximus respexisset, veramque hominis formam diuina benignitate suscepisset, & in illa diuinitatis maiestate permanens, naturam humanam inaudita quadam ratione sibi conciliasset. Omnium itaque rerum dominus, qui nutu terram atque cælum concutit, ut hominem miserè perditum, paradisiq; sinibus exturbatum, in sedes patrias reduceret: a cæli vertice delapsus, in terris versatus est, atque ita versatus est, ut neque a cæli moderatione, nec ab vniuersitatis imperio discederet. Isto igitur diuinitatis cum humana natura fœdere atque coniunctione, peccatum humano generi penitus infixum, repentè extirpatum est: mortis autem imperium conuulsum: omneq; scelus sanctissimis sacris expiatum. Quæ enim sacrorum genera illis sanctiora possunt excogitari, quàm quæ a summo illo pōtifice, qui sacerdos secundum ritum Melchisedechi, priscis sanctorum patrum vaticinijs nominatus est, celebrata atque peracta sunt? Qui non ouibus, aut vitulis, aut vllis hostijs vana hominum superstitione receptis, sed proprio sanguine litauit. Qui ut a capitibus nostris pestem propulsaret, caput suum ad omnium salutem consecrauit. Qui se virgis cædi, & in crucem tolli passus est, ut communis sceleris pœnas ipse lueret: Deumq; consceleratis hominibus infensum, sanctissimi corporis hostia placaret. O singularem diuinæ beneficentię

tiz magnitudinem. O immensam diuinorum beneficiorum copiam, & incredibile munus-
rum largitatem. Ille rerum opifex, cuius virtu-
te omnia suprâ subterque producta atque per-
fecta sunt: qui regit & temperat vniuersa, cuius
maiestatis amplitudinem cœli continere ne-
queunt: sanctissimæ virginis vtero inclusus
delituit, veramque hominis formam suscepit:
vt hominem in aliquo diuinitatis gradu tan-
dem collocaret. Hoc illud fuit, quod mul-
tis antè seculis a viris diuino numine afflatis
prædictum erat: fore nempe, vt Deus in huma-
na forma delitescens, doctoris officio funge-
retur, omnemque nobis virtutis & honestatis
disciplinam traderet. Sic enim Esaias, Fluent,
inquit, ad eum omnes gentes, & ibunt populi
multi, & dicent, Venite, ascendamus ad
montem domini, & ad domum Dei Iacob,
& docebit nos vias suas, & ambulabimus in
semitis eius. Alibi verò ita inducit pa-
trem cum filio loquentem: Dedi te in fœdus
populi, & in lucem gentium, vt aperires oculo-
los cæcorum, & educeres de carcere vincitum.
Alio rursus in loco, & filius ita de se ipso ser-
monem instituit: Spiritus domini super me,
eò quòd vnxit me, ad annuncian-
dum mansuetis misit me, & vt mederer affli-
ctis. Baruch autem hunc Deum appellat, a
quo omnis disciplina profecta est. Et post hæc
(inquit) in terris visus est, cum hominibus
cōloquutus. Ioël verò his vocibus pios exci-
tat. Filij Sion exultate, & lætamini in domino
Deo vestro. quia dedit vobis doctorem iusti-
tiæ. Postquàm igitur cœlestis illius doctoris vox
in tenebris illuxit, hominūq; genus ad institu-
ta

ta veræ religionis atq; sapiētiae disciplinam in-
stituit : omnemq; animorum cupiditatem a re-
bus abstraxit humanis, ostenditque nihil esse
in terris magnopere metuendum : non mortē,
quæ corpori tantum interitum affert , a-
nimum autem non attingit; non orbitatem, nō
egestatem non reliqua eiusmodi mala, quæ si
corpori officiant , opes tamen immortalis a-
nimi labefactare nequeunt: instruxitq; deinde
ad charitatem, beneficentiam, & animi mode-
rationem: cum ista igitur omnia in intimis sen-
sibus hominum defixit , & ad spem gloriæ im-
mortalis auditores erexit, studioq; diuinitatis
inflammat : cui dubium esse poterit, quin
iam non virtutis imago, sed solidæ ipsius vir-
tutis splendor, homines ad gloriam natos ca-
peret atque vehementer incenderet ; Quid
quod non modò erudiuit ad honestatis atq;
sanctitatis officia , sed etiam vires confirma-
uit: quibus ea quæ docuit perfici constanter
possent. Quod etiam diuinis fuerat oraculis
præmonstratum. **APERIENTVR**, inquit
ille, **OCVLI CÆCORVM**. Non est au-
tem intelligendum, vatem illum sanctissimum
de corporis tantum oculis ista vaticinatum
fuisse. Omnia enim, quæ a viris illis excellen-
tibus diuino instinctu, & inflatu prædicta sūt,
a consuetudine corporis abducenda, atq; ad
mentis sensum referenda sunt. Subiungit dein-
de. **AVRES SVRDORVM PATE-
BUNT**. Surdos appellat eos, qui pietatis di-
sciplinæ aures antea claudebant : de quibus
Ieremias, Ecce, inquit, incircumcisæ aures eo-
rum, & audire non possunt . Christi tamen
beneficio factum est, vt surdi etiam auribus

acciperent disciplinam. Quid deinde sequitur
T V N C S A L I E T V T C E R V V S
C L A V D V S, E T L I N G V A M V L T O.
R V M I N D E I L A V D E S E R V M.
P E T. Quid per claudum intelligatur, nouerūt
 ij, qui sunt in sacris literis mediocriter exer-
 citati. Claudī enim sūt, qui animi imbecillita-
 te impediuntur, quò minus in curriculo pieta-
 tis exerceri valeant: qui neque virib. eniti, neq;
 cursu ad virtutis præmia contendere vllō mo-
 do possunt. Vide igitur quàm multa simul in a-
 nimę salutem contulit ille vindex humanę
 liberatis, qui cæcis lumen attulit, surdis aures
 patefecit, claudis celebritatem dedit, qua pos-
 sent instar ceruorum altissima cursu petere, &
 serpentibus perniciem machinari: infanctibus
 postremò atque mutis egregiam canendi fa-
 cultatem largitus est. Fuit autem id amplissi-
 mum, quòd omnis vitę ratio afflicta atque
 perdita, fuerit Iesu Christi ope in pristinam
 sanitatē restituta: id tamen multo maius mul-
 toq; magnificentius, quòd diuino lumine col-
 lustrata, legem diuinam non tabulis incisā, sed
 intimis præcordijs infixā perpetuo studio cō-
 seruet. Cùm enim iā nihil mētē impediret, quo
 minus se ipsam traderet in cœlestem discipli-
 nā, ipsū **D E I O P T. M A X.** numen animis
 sese insinuauit humanis: illiq; imagini diuinę,
 quę iā in ortu suo, propter cōditoris similitu-
 dinē, sēpiternę legis particeps extiterat, lōgē
 clarius lumen prætulit, totāq; studio diuinita-
 tis inflammauit. Quòd si nihil aliud est, q̃ ratio
 perfecta: illa certē ratio, quę nō modò natura,
 sed quod est lōgē multūq; præstātius, præsen-
 ti Dei numine, ita perhicitur, vt faciliē sese
 ad

ad Dei imitationem accommodet: dubium non est, quin diuinam legem in se contineat. Sic enim est apud Ieremiam. Hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel. Post dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Lex autem ista, ipse Christus est. Ipse, inquam, qui Dei patris virtus, & sapientia nominatur: qui est mortalibus diuinæ virtutis exemplum, & vnica vitæ moderandæ ratio, mentibus illis, quas ex impuris castas atque sanctas efficit, præsens semper adest, easque spiritus sancti numine concitatas, ad gloriæ immortalis studium incendit. Cum autem nihil maius concipi mente & cogitatione possit, ipso Christi numine, quod nobis præsens adeste scimus, & cuius diuino impulsu ad veram virtutem excitamur: nulla certè dicendi vis, nulla orationis vbertas, poterit consequi dicendo diuinæ erga nos clementiæ magnitudinem. Atque video tandem me Princeps amplissime, iuuenili quadam audacia præcipitem eum cursum suscepisse, quem tenere nulla ratione possim. Sum enim quasi in mare profundum & immensum, in earum rerum explicationem ingressus, quarum altitudine omnis humana dicendi ratio atque facultas obruatur necesse est. Quid autem dico humanam? cœlites quidem ipsi, vix illo genere orationis cœlesti atque diuino, de tantis rebus pro dignitate disserere potuissent, tantum abest, vt lingua mortalis impuris sermonibus inquinata, diuinum in hominum genus beneficium amplecti oratione possit. Ecquis enim tantum ingenio valet, vt queat, non dico verbis expla-
nare,

nare, sed cogitatione concipere, quomodo Dei vnicus filius hominis formam induerit, nostramque naturam adedò incredibili coniunctionis vinculo sibi copularit, vt Deus fieret verus homo : in hoc, vt vniuersum genus humanum, & ab omni vestigio sceleris expiaret, & ab omni scelere tutum atque sanctum redderet. Quod deinde genus orationis crucis mysterium cōsequetur: quam CHRISTVS, tanquam molem & machinam ad euertendas opes hostis nostri comparauit? Quis virtutem inuictam illius pro dignitate celebrare potest, qua serpentem illam venenatam, in cuius potestatem vniuersum genus humanum reciderat, illisit, atque compressit: mortisque imperium infinitum extinxit: omnesque superstitiones, atque feritates expulit & profligauit? Vt interim illud omittam, quomodo a mortuis exuscitatus atque ornatus manubijs, quas sibi bellorum omnium victor fecerat, summa cum gloria, in diuinas illas sedes seipsum intulit: vt inde sub potestatem suam, & æternam iurisdictionem, omnes gentes atque nationes subiungat. Vt etiam de illo diuini spiritus incēdio reticeam, quo Apostolorum mentes inflammatae, res occultas atque cœlestes, diuina quadam constantia mortalibus enunciare cœperunt, orbemque terrarum Christi nomine compleuerunt. Incutiunt hæc omnia summam mentibus admirationem: opprimunt magnitudine sua cogitationes humanas: linguam timidam, & hæsitantem reddunt. Magnū igitur opus, & arduum, & quod non modò ingenij nostri imbecillitate, sed nullis etiam humanis viribus perlici possit, est, expli-

plicare partem aliquam eorum, quæ non humana doctrina, sed diuina sapientia nostris mentibus inspirauit. Attamen id nobis e portu egredientibus considerandum fuit. Nunc quidem, posteaquam temerè in altum prouecti sumus, danda nimirum vela sunt. Ea verò quæ iam superius, quoad licuit & fas fuit, attingimus, relinquentes reliquum orationis cursum, quo Christiani nominis diuina ornamenta continentur, Christi auxilio freti perstringemus.

PRINCIPIO autem, quantum ad virtutem attinet, si (vt est a nobis superius explicatum) ea tantum virtus dicenda est, quæ a Deo profecta, Deum semper intuetur, & omnes actiones in illum dirigit; constatque, hoc virtutis genus cœleste atque diuinum, a Christi tantum doctrina, atque numine profluxisse, & ad eorum tantum animos permanasse, qui Christum sequuti sunt: relinquitur planè, in solis Christianis veræ dignitatis lumen elucere. Hæc enim sola virtus est, quæ omnes peccati neruos excidit: quæ diuinam mentis effigiem, illuie infuscatam, in pristinum splendorem restituit: quæ tenues opes animi incredibili constantia corroborauit: quæ cunctas cogitationes, ab humanis rebus, ad religionis & sanctimonix studium traduxit: viamque certam atque directam in cœlum apernit. Conferat autem nunc qui vult, illud virtutis genus, quod fuit in Græcis & Romanis hominibus, ad aspectum amplissimum, cum Christiani hominis dignitate: iam videbit quantum interuallum inter vtramque interiectum sit.

Illa humano studio & exercitatione qua-
sita fluxis opibus innititur : hæc diuina be-
nignitate concessa, habet firmissimam spem
in summo Deo collocatam . Illa lubricas
diuitias, aut popularem gloriam breui mo-
ricuram intuetur : hæc nihil nisi diuinum
atque sempiternum spectat. Illa contagione
criminis obscurata, atque depressa, repit hu-
mi : hæc autem pura & inuiolata alacriter
in cælum euolat. Illa infirma spe atque a-
nimo, de gloria sua cogitat : hæc autem,
spe firmissima immortalitatis, certissimoque
gloriæ fructu ducitur. Illa postremò leuissi-
mis opinionibus inflata, stultis admiratio-
nem commouet : hæc verissimo lumine san-
ctitatis illustrata, sapientes homines ad ve-
rum atque sempiternum decus inflammat.
Denique illic videbis imaginem quandam
virtutis intermortuam : hîc autem virtutem
ipsam, omnibus prælijs & ornamentis re-
dundantem. Quantum autem inter vtrunque
interfit, facillimè perspicier, qui ad vtriusque
actiones animum diligenter attendet. Qui e-
nim Christianæ liberalitatis, mansuetudinis,
temperantiæ, & reliquarum virtutum omni-
um officia examinauerit, easque cum humanæ
virtutis actionibus contulerit : intelliget pla-
nè, nihil aliud esse inètem hominis verè Chri-
stiani, quàm Christi ipsius sacrarium atque
templum, in quo sanctissimæ Triadis numen
inhabitet. Sic enim ille: ego & pater ad eum ve-
niemus, & mansionem apud eum faciemus. Et
alibi, habitabo in eis & inambulabo. Paulus
verò non semel Christianas mentes, sancti
spiritus fana atque delubra appellat. Cum i-
gitur

gitur Deus ipse, in eorum animis, qui Christi viam sequuntur, quasi sedem atque domicilium collocarit, ut eos presenti numine incendat ad studium diuinæ virtutis imitandæ; ridiculum est aliquam humanæ virtutis speciem adeò præcellenti comparare.

QVId autem de nobilitate dicam? Nam si verè sapientes homines nobilitatem virtute metiuntur. eamque nihil aliud putant, quàm gentem eximijs virtutibus illustratam: ea profectò gens, quæ diuinis virtutibus exulta est, a diuina progenie aliena esse non poterit. Itaque non timidè & titubanter, sed maxima voce ac elato animo dicimus, Christianum genus, diuino fatu editum esse. Atque non ita fatum, ut heroum natio, quæ est apud Homerum. Illi enim, cum propter egregiam aliquam actionem inter omnes excellerent, faciliè ementiebantur nobilitatem: generisque principum, ad falsa quædam & impia numina referebant. Nos verò, non Iouem, aut Liberum, sed summum atque præpotentem Deum verè patrem nominamus. Neque licet cuiquam de tanta claritate sine nefario scelere dubitare: cum id innumeris sacrarum literarum testimonijs compertum & exploratum habeamus. Inprimis Ioannes diuinitus testificatur, eos qui Christum receperunt, isto præclaro beneficio affectos fuisse, ut filij Dei efficerentur. Ita ut iam nullo modo, in illa serie, quæ sanguinis communione continetur, aut in illa familia, in quam adoptati fortasse sunt, censeri: sed in diuina stirpe atque sobole numerari debeant. Videte (inquit alio in loco) quantum beneficium contulit in nos pater,

ut

ut filij Dei nominemur. Quid autem Paulus? Quàm multis in locis, quàm præclare atque magnificè, de ista eximia nobilitate differit: veluti cùm Christum fratrem nostrum nominat, cùm spiritus nos diuini beneficio in Dei familiam adoptatos esse dicit: cùm maximis vocibus illum rerum omnium conditorem, parentem nostrum appellat. Sed quod iam grauius, quàm ipsius Christi testimonium requirimus? Nuntiabo (inquit) nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Et alibi, Nolite vocare vobis patrem super terram: vnus est enim pater cælestis. Tum postremo illud, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Ætas me deficeret, si vellem omnia testimonia colligere, diuinam istam generis claritatem confirmantia. Sed hæc satis superque sunt, ad alia præsertim properantibus. Illud autem admonere non alienum puto: non esse plures, atque diuersas nationes, in quibus diuina claritas eniteat. Quamuis enim sanguine diiunctæ, conditione dispares, locis infinitæ sint: postquam tamen omnes vnum in locum congregatæ sunt, ut apud Christum imperatorem militent: omnes repente eodem agnationis & propinquitatis vinculo constringuntur. Nam & sanguinis necessitudinem, quo antea discretæ erant, reliquerunt: & in diuinam familiam adoptatæ, in qua nullum est generis discrimen, omnes eadem gentilitatis iura tenuerunt. Postquam enim aquis salutaribus expiati, magna ex parte abiecerunt illam vetustam peccati consuetudinem, & primi parentis imaginem de-

posue-

posuerunt, amissaque priore vita, quasi iterum
nati in nouam ingredi cœperunt: facta est con-
tinuò mentis humanæ renouatio, & ornatus
incredibilis exortus est: ita vt vix iam vesti-
gium vllum infirmitatis humanæ relinquatur.
Non igitur ille nobis dies natalis celebran-
dus est, quo in lucem editi sumus, ad omnes
vitæ miseras & acerbitates nati. Ille, ille, in-
quam, est natalis dies, incredibili lætitia &
voluptate celebrandus, quo die nobis diuina
lux oblata est, salus atq; libertas Christi opti-
mi maximi beneficio constitut. Nec enim tam
eorum parentum liberi appellandi sumus, per
quos ista misera mortaliq; vita fruimur, quàm
ipsius Dei, a quo diuinum istud vitæ genus ha-
bemus, & per quem immortalitatem aliquan-
do consequemur. Idcirco quamuis genus mi-
xtum & varium ex omnibus ferè nationibus,
locis, moribus, natura disiunctissimis ad istam
sanctissimi fœderis societatem ascitum sit:
vna tamen gens ex omnibus gentibus effici-
tur: eadem omnibus sacra sunt: eadem gentili-
tatis stirps & origo. Generis principium (vt est
superius ostensum) ipse Deus est, qui nutu con-
didit atque continet vniuersa: in quem om-
nia cupiditate incredibili referuntur. Ipse enim
nos generauit: diuinis quæ muneribus ornauit,
& in hæreditatem immortalis gloriæ vocauit:
omnibus denique ornamentis cœlestibus affe-
cit. Quid iam altius animo fingi potest, aut
magnificentius, quàm humo excitatum esse
genus humanum, vt ascendat ad quendam di-
uinitatis gradum atque amplitudinem? Osten-
tet iam qui volet imagines suas: nobilitatis
seriem a stirpe repetat: Herculem aut hercūm
Bb. aliquem

aliquem generis sui principem & authorem leuissimo orationis genere confirmet: aut si commodum est, dicat se Ioue progenitum patre: dummodò nobis verè licet, immortalẽ Deum parentem nominare: quod quidem maximè licet, cum intus inclusum numen sentiamus, quod istius diuinæ claritatis tanquam pignus habemus. Nullum enim certius aut grauius testimonium dici potest, quàm illud spiritus sancti donum, in Christianos homines magnificentissimè collatum, quo inflammantur studio rerum diuinarum, & in omni genere virtutis vigilantes efficiuntur, quod animis pacem, gaudium, & charitatem incredibilem conciliat.

HOC igitur præsentis numinis subsidium eiusmodi est, vt nos infirmo animo atque spe esse non sinat. De quo vt commodius disseramus, ipsius Christiani nominis ratio atque dignitas explicanda est, cuius originem paulò altius repetemus. Illud autem cum sit vulgatissimum, non necesse est admonere: Christi nomen ab vnctione ductum. Siquidem *χριστός* apud Græcos, idem valet, quod vngi apud Latinos. Fuit olim vnguētum quoddam sanctum & religiosum, incredibili cæremonia constitutum, quo solebant vngi designati sacerdotes, Reges, atq; propheta. Nemini autem vnquam fas fuisse in sacerdotium venire, aut ad regiam dignitatem ascendere, nisi isto sacro vnguento fuisset antea delibutus, vulgatius est, quàm vt cuiusquam explicatione egeat. Quo pacto autem Propheta, etiam illo perfunderentur, ex Regum historijs intelligimus. Illic enim imperat Deus Helix, vt vngat Azaëlem atque

atque Iehum : & eorum alterum Syriæ regno, alterum Samariæ præficiat. Addit deinde, Helisæum autem filium Saphar, vnges Prophetam pro te. Itaque neque regnum administrare, neque sacerdotium inire, neque vatibus etiam interdum diuina mente aliquid in posterum præsentire, aut arcani quippiam interpretari licebat, nisi prius fuissent vnguento illo rite perfusi atque consecrati. Non quidem quòd esset ea virtus in cassia, aut cinamomo, aut in reliquis odoribus oleo commistis, vt sine illis existimemus, neminem ad honores summos peruenire potuisse. Sed nimirum aliud vnguenti genus erat occultum atque diuinum, cuius istud a Mose compositum, vmbra & imaginem gerebat: sine quo nemo pro dignitate regnum tueri potest: nemo sanctissimis sacerdotij muneribus castè fungi: nemo denique diuino motu animi futura perspicere. Nec est enim aliud hoc genus vnctionis, quàm diuini numinis præsens auxilium, & cœleste munus apud mentes castas & puras diuina benignitate collocatum, cuius virtute multi in terris positi, cœlestia iura sunt quodammodo consequuti. Hoc est illud vnguentum, quo Christus fuit copiosissimè perfusus, quèadmodum scriptum est: Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me. Daniel autem non modò de hac vnctione prædixit: sed tempus etiam septuaginta hebdomadarum præfinitum esse monstrauit: intra cuius temporis fines futurum erat, vt elueretur omnis peccati macula, & sceleris improbitas expiaretur, & sanctorum princeps vnge-

Eb. ij.

vngeretur: non vnguento aliquo, cuius breuem & fluxam voluptatē sensu corporis vsurpamus: sed illo, cuius voluptatem sempiternam mente sentire possumus. Vt planius alio in loco demonstratur. Quem vnxit Deus (inquit ille) spiritu sancto, & virtute. Cū autem omnia munera, quæ fuerant priscis temporibus adumbrata, & diuersis hominibus distributa, fuissent excellenter, atque simul omnia in Christum cōferenda: (nam & regnum illius sempiternum, atque summum sacerdotium diuinis oraculis prædictum erat: & eximius propheta fuerat multis ante seculis nominatus) cū igitur omnibus gloriæ ornāmētis, atque summis honoribus fuisset supra omnes mirabiliter honestandus: par fuit, vt præ omnibus eiusdem hæreditatis atque gloriæ consortibus vngeretur. Vt est in Psalmodum libro: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Myrrha gutta, & cassia distillauerunt a vestimentis tuis. Ijs itaq; odoribus & vnguentis affluens, vnde etiam Christi nomen habet: rex regum factus, summum item sacerdotium cōsequutus, & omnium diuinorum consiliorum particeps atque administrator effectus, ita gubernat vniuersa, vt etiam pacem nobis a Deo patre conciliet: & omnem sapientiæ disciplinam, & res ab humana scientia remotissimas, mentibus nostris inspiret. Omnia igitur illa potestatis, sanctitatis, atque diuinitatis ornamenta, vno Christi nomine continentur. Cū autem ex eo, quod in rege Christo redundauit, ad illos etiam defluxit, qui eius viam, & auctoritatem sequuti sunt, quos

quos fratres, socios, bonorum omnium confortes appellat: iure atque merito factum est, ut Christi nomen obtineant, & vel quoddam venerentur Christum, vel quoddam eiusdem vñtionis participes existant, Christiani nominentur. Sic enim est apud Ioannem: Vos vñtionem habetis a sancto, & nostis omnia. Et paulò inferius: Vñtio, quam accepistis ab eo, manet in vobis: & non necesse habetis, ut quisquam doceat vos: sed vñtio eius docet vos de omnibus. Cum autem virtus istius vñtionis eiusmodi sit, ut reges creet, sacerdotes constituat, mentes diuinis motibus inflammet: dubium non est, quin omnes verè Christiani istorum ornamentorum omnium partem consequantur. Non enim solùm regnum possident, & ad sacerdotium delecti sunt, ut inquit Ioannes in Apocalypsi: sed habent etiam magnam occultarum atque diuinarum rerum notitiam. Rectius enim, ut hic de regni illius futuri immortalis atque diuini opibus reticeam, regem appellaueris eum, qui in cupiditatibus moderandis, & vitijs animi, coercendis diuinis legibus vtitur, omniaque dirigit ad Christi regiam disciplinam atque normam, quàm principem dedecori atque turpitudini tãquam vile mancipium seruientem. Rectius sacerdotem illum, cuius sancta atque pura precatio, longè multumque priscum illud sacrificium, vel matutinum vel vespertinum, ad religionem antecellit: quàm Caipham, qui manibus consceleratis sacra nefaria pereggit. Rectius vatem illum, qui diuino afflatu multa cognoscit, quæ sunt supra hominis ingenium, certissimamque salutis viam exploratam habet: quàm

Bb. iij.

Balaam,

Balaam, qui cupiditate cæcus, perniciem sibi paratam non vidit. Diuinitus igitur illud Moſis elogium ab Apoſtolorum principe, cum de dignitate Chriſtianorum diſſereret, uſurpatum eſt. VOS, inquit, GENVS ELECTVM, REGALE SACERDOTIVM. Vide autem, quomodo cum regia dignitate ſacerdotium copulauit. Nulla enim ratione vult has dignitates a ſe inuicem diſiungi. Nec enim caſtè fungi poterit ſacerdotio, qui neque ſe, neque alios iuſtè rexerit: nec is qui iuſtitiam regiè colit, honore ſacerdotis carere poterit. Non quidem, vt continuò ſacra omnia poſſint adminiſtrari, per illum qui honeſtè vixerit. Sic enim omnium munerum confuſio induceretur, & omnes dignitatis gradus tollerentur: qua quidem re nulla capitalior eſſe poteſt. Erit tamè ſacerdos, omnis qui iuſtitiam excoluerit, ad illud ſacri genus ritè peragendum, quod eſt, exhibere proprium corpus hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, & cultum e pia mente atque ratione depromptum. Quid deinde ſequitur? GENUS SANCTA, POPVLVS ACQUISITIONIS, VT VIRTUTES ANNUNTIETIS EX EO, QUIDE TENEBRIS VOS VOCAVIT IN ADMIRABILEM LUCEM. Iam quod dicit ſanctum, quod e tenebris ereptum & in lucem admirabilem, hoc eſt, in diuinarum rerum atque cœleſtium notitiam vocatum: ſpiritus ſancti beneficium eſt, numine ſuo mentem interius illuſtrantis & commouentis, atque ad ſumma omnia perducantis. Hoc autem cuiuſdam diuinitatis eſſe, prophetiçque dignitatem attingere, quis non videt?

videt? Nec est enim aliud prophetiæ munus, quam rerum occultarum, quarum vel investigatio, vel inuentio supra naturam humanam est, per diuinum numen facta demonstratio. Cum igitur tam multa nobis supra sensus hominis a Deo in lucem prolata sint: dubitamus quin versetur in animis nostris præclara quædam diuinitio, atque certissima multarum rerum præsensio. Quid enim est aliud fides, quam insigniti atque fundati sumus vniuersi, quam certissimum argumentum earum rerum, quas indipisci speramus, animis nostris per diuinum numen inlixum? Ita fit vt numinis ipsius instinctu nobis ea polliceamur, quæ humanæ cogitationem longè superant: quod iam sine dubio pertinet ad officium vaticiniij. Non vulgari igitur aliquo Dei optimi maximi dono atque munere hoc Christianorum nomen commendatum est: sed multis atque præstantissimis ornamentis affectum. Sic est enim diuino spiritu afflatum, vt regiam dignitatem obtinere, præclarissimum sacerdotium habere, & diuinæ mentis viribus ad futuram immortalitatem excitari possit.

Sed quoniam de nominis tam sancti atque augusti origine & dignitate diximus, pauca etiam de illius antiquitate dicenda sunt. Non quidem quòd magnopere intersit ad Christianæ gentis celebritatem, quàm multas imagines suorum enumerare valeat, aut quàm multis ætatibus ab illa fuerit claritatis possessio retenta. Cum enim generis principium ad Deum referat, inuidiam nouitatis non formidat. Sed ne videantur exclusi non pauci,
Bb.iiij. qui

qui in ista familia principem locum tenuerunt & quorum diuina virtus multis in locis enituit, sermonem etiam de his instituendum putauit. Non est enim cur huius nominis ortum ex Antiochiæ gestis repetamus, in qua primum (vt est apud Lucam) Christiani vulgò nominati sunt. Quamuis enim tum primum vulgari cœpisset, multò tamen antè quàm Iesus oriretur in terris, versata est inter homines huius nominis dignitas & amplitudo. Siue enim, quòd Christi disciplinam & imperium sequantur, Christiani nominati sunt: siue ab vnctione illa cœlesti nomen istud ductum est: siue (quod magis reor) vtrumque valuit ad huius nominis rationem, quòd scilicet & in Christi verba iurarint, & eiusdem vnctionis participes extiterint: quis erit tam amens, vt Mosen ab hac familia seiungat; qui Christi contumeliam in se accipere maluit, quàm regio luxu circumfluere? Quis Iacobum, qui Christum scalis innixum summa religione veneratus est? Aut Isaacum, qui vt hostia Deo consecratus, Christi supplicium adumbravit? Aut Abrahamum, qui Christi diem vidit, & ex eius aspectu fuit eximia atque incredibili voluptate perfusus? Quis porrò Dauidem, ab ista gentis serie secernendum putet? cum quo fœdus illud, de Christo ex eius stirpe generando, quondã cum maioribus ictum, sanctissimè renouatum est. At quem virum? Qui omni vitæ ratione se præstitit in omni Christiana virtute excellentem. Infinitum esset, si omnes illos, qui ante legem fuerunt, & lege instituti sunt, enumerare contendam. Hoc vnum dico, quod est ab omnibus testatum: nemi-

nem

nem vnquam fuisse eximia pietate atque virtute virum, qui Christum toto animo complexus non fuerit. Res per illum gerendas, vates diuino numine concitati cecinerunt: ad illius studium & cupiditatem sanctissimi reges exarserunt: illius imaginem multi viri, omni genere virtutis ornati, quàm plurimis signis expresserunt. Et quemadmodum, cùm in speciem triumphi Hierosolymam inuectus est, innumerabili turba circumfluens, cuius pars antecedens vestibus viam sternebat: pars verò sequens maximo plausu gratulationem significabat: vna tamen vox omnium audiebatur, quæ illius virtutem inuictam celebraret: sic etiam & prisca illi Heroës viam Christo munierunt: & posterius Christum ardentissimo studio sectati sunt, & omnium voce vnus regis atque domini laudes in cælum efferuntur. Hoc illud exemplum fuit, quod Moysi proponebatur ad imitandum. Inspice (inquit illi Deus) & fac secundum exemplum, quod tibi in monte monstratum est. Nec Moysi solum, sed omnibus illis, in quibus fuit singularis pietas atque summa sapientia, qui omnes illas opes animi, quibus floruerunt, per Christum, vnicum rerum humanarum perflugium, consequuti sunt: quem fide persuasi venturum sperabant: quem iam animo vtpresentem intuebantur: & ex cuius voluntate omnia pietatis atque religionis officia seruabant. Vt autem illud omittam, quod non omnino illius aspectu caruerunt; non enim semel sese conspiciendum illis sanctissimis hominibus exhibuit, vt Moysi cùm multis in locis, tum in illo rubi incendio atque flamma;

ut Esaię in illa federe regia atque diuina collocatus; ut multis alijs quos non est facilę percensere. Ut igitur hic non persequar, quomodo multi ex illis Christum in aliqua forma latentem aspexerunt: illud certę constat, omnes illos ad Christianę disciplinę rationem vitę officia omnia perpendisse. Cũ enim animaduertas Mosẽ supplices manus ad Deum tendentem, & pacem atque veniam inimicis implorantem, dubitas quin ad Christi pręcepta omnes actiones vitę direxerit? Ut interim de reliquis fileam, qui magnitudine animi, incredibili mortis contemptione, singulari clementia, & reliquis virtutibus Christi disciplinam egregię pręstiterunt. Quid enim opus est singulorum res gestas exponere? Qui in vitam Samuęlis inspiciet, qui res ab Ezechia gestas animaduertet, qui Iosiam, qui vates illos omnes intuebitur, & reliquos eiusdem ordinis homines considerabit: intelliget planę, illos magis ad legis finem, hoc est, ad Christum, quàm ad ipsam legem officia vitę accommodasse. Si igitur Christianos dictos esse placet, ex eo quod Christi disciplinam sequantur: nemini dubium esse potest quin & illi, qui Christum nasciturum prospexerunt, & in illius doctrina & beneficio omnem spem salutis repositam habuerunt, Christiani nominari possint. Si verò mauis nomen ab vnctiõne deduci: neque sic vlla causa est, cur dubitemus, fuisse illis nomen hoc insigne communicatum. Sic enim de Abrahamo & eius liberis scriptum est: Nolite tãgere Christos meos, & in prophetas meos mali quippiam moliri. Quos Christos
Deus

Deus appellat, satis perspicuum est, non legis vnguento, quod nondum fuerat institutum, sed illo diuino fuisse delibutos, & ea de causa Christos appellatos. Sed quid acinet de isto spiritus sancti dono atq; munere plura dicere? Numquid parum manifestum est, neminem, postquam illa criminis plaga injecta est generi humano, potuisse vllam veræ virtutis actionem suscipere? Ergo quicunq; virtutis atque pietatis religionem coluerunt, id non viribus suis, sed diuino numine assequuti sunt. Quicunque enim illorum hominum memoria, ingenij atque naturæ opibus diffusus, ad Deum confugit, ab illoque misericordiam atque clementiam implorauit: facile expertus est diuinæ benignitatis magnitudinem, animumque antea perculsum & afflictum, diuino præsidio recreari, & ad omne virtutis genus incitari sensit. Nihil itaque memorabile, nec in republica constituenda, nec in sacrorum religione atque cultu, nec in rebus bellicis effectum est, nisi spiritus sancti numine mentem principis alicuius excitante & commouente. Vnde illud est, Factus est super Iepte spiritus domini: & Irruit spiritus domini in Samsonem: & Insiluit spiritus domini in Saulem: & eiusmodi sexcenta sacrarum literarum monumentis æternitati commendata. Dubitas igitur illos homines in Christianorum ordinem atque dignitatem reuocare: qui eodem quo nos diuini spiritus munere affecti fuerunt: & qui omnia salutis præsidia in Christo constituenda putarunt: cuius vnus beneficio ad eam quam adepti sunt, dignitatem peruenire poterant. Nec enim est aliud humanæ
cala-

calamitatis subsidium, nec aliunde spes salutis ostendi potest. Omnes igitur illi, qui ab humili conditione seruitutis abhorrentes usque eo progressi sunt, ut adoptionis spiritu fruerentur, gentiles atque maiores nostri sunt, ipseque Abraham parens noster est. Magisque ab illo nati sumus, cum illius similitudo ad nos perveniret, nosque simili pietate illius fidem referamus, quam iij qui se ortos ab illo putant, neque tamen domestico exemplo a scelere & impietate reuocantur. Cum enim in ista diuina cognitione, omnia sint a sensu corporis, ad mentis dignitatem conferenda: non multum refert, cuius sanguine procreatus sis, sed cuius vestigijs ingressus, vitam instituas. Merito igitur animi illorum, qui inani nobilitatis opinione tuebant, a Christi præcursore comprimuntur. Non dicatis (inquit) patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Deinde vehementer illis comminatur. Iam, inquit, securis ad radicem arboris posita est. Fuit illis quidem securis iniecta, qua a generosa stirpe excisi sunt. Nos autem rursus inserti in illam sumus. Illi itaque, qui se summo loco natos arbitrabantur, ad summam ignobilitatem redacti, conuitia illa merito atque iure sustinent, Generatio prava atque adultera, & Germina viperarum, & alia complura. Nos autem qui obscura & humili loco nati eramus, in Abrahami familiam translati sumus: & in maioribus nostris omnes illos reges atque principes numeramus. Non tamen id miseri homines intelligunt. Sed quemadmodum se Iudæos appellant, cum non

non sint: ita Abraham nomine gloriantur, cum a florentissimi illius generis dignitate, iam multis seculis sint deiecti: & nunc vagi & exules errent, vndique exclusi, & ornamentis omnibus spoliati. Nos, nos, inquam, verè Iudæi sumus, modò generis antiqui dignitatem iustitia atque pietate tueamur. Nam si carnem non circumcidimus, animi circumcisionem libenter amplectimur. Pascha verò si non agni sanguine consecramus, Christum pro nobis immolatum veneramus, cuius sanguine insigniti, omnem a nobis pestem & vastitatem depulsam esse confidimus. Et si a fermento non abstinemus, vetusti tamen sceleris contagionem formidamus. Quid multis opus est? omnes illas cæremonias ab antiquis institutas, summa religione recipiendas, arbitramur. Omnia tamen, ut Christiana dignitas exigit, ab illa corporis consuetudine, quæ iam temporibus ita postulantibus sepulta est, ad diuinam virtutem intus inclusam, esse conferenda putamus. Illum autem Iudæam generis atque nominis principem habemus: de quo diuinitus scriptum est: Iudæ, te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum, adorabunt te filij patris tui. Quod quidem vaticinium ad Christum spectare, nemo sanus ambigit. Vtrum igitur illi potius, qui disciplinæ veteris umbram tantum inanem consecrantur, & salutem diuina clementia constitutam, & a lege contestatam repudiant, Iudæi appellandi sunt? an illi potius, qui illius disciplinæ sapientiam literis occultatam, summa religione colunt? Vtrum deinde est æquius asseuerare, illos ab Abrahamo ortos esse, qui ab illius virtute degene-

generarunt, & in Deum contumaces atq; rebelles extiterunt? An illi potius, qui Abrahami gloriam adamarunt: & veræ religioni libentissimè paruerunt? Quemadmodum igitur illi viri excellentes, Christianæ vitæ splendore nobilitati sunt: ita & nos, qui illorum vestigia persequimur, Iudaici nominis laudem & gloriam obtinemus. Nullum itaque iam discrimen generis, nulla sacrorum distinctio, nulla dissimilitudo vitæ relinquitur. Siquidè omnia quæ hostili odio arte dissidebant, omnium necessitudinum vinculo constricta sunt, per summum illum pacis interpretem, qui non solum humanis diuina conciliauit, sed etiā diuersissima hominum studia, & dissimillimā vitæ rationem ad summam concordiam adduxit, & ex rebus maximo intervallo distinctis, incredibilem concentum effecit. Si igitur Abraham gentilis noster est, qui prohibet, quò minus eos etiam, qui illo longè vetustiores fuerunt, & eiusdem Iudei atq; religionis cōsortes extiterunt, in eiusdem familiæ dignitate contineri existimemus? Quid autem dico vetustiores? Imò verò ab vniuersitatis primordio licet huius gentis celebritatem repetere. Quid enim hic referam diuinos illos homines ad omnia summa natos? qualis Abel fuit, cuius oppressi & occisi sanguis eas voces mitebat, quæ in cælum penetrarent, atq; ad aures diuinas peruenirent. Quis ille n fuit ille, qui a Deo raptus est, nec amplius in terris apparuit. Quales alij permulti, quos Moisi testimonio diuinitus celebratos animaduertimus. Quid igitur antiquius? quid vetustius Christianæ gentis splendore dici potest? quæ

quæ iam ab illo tempore, quo iste rerum ornatus & pulchritudo constituta est, in summa dignitate fuit: quæ singulari fide, eximia virtute, incredibili sanctitate continuata, usque ad Christi aduentum permansit: & quæ antea firmo animo atque spe se omnia consequi posse per Christum confidebat, omnibus nunc ornamentis Christi beneficio redundat. Quid enim iam illi ad laudem & gloriam deesse potest? Nam si virtute decus excolitur: in sola Christiana gente veræ virtutis decus & solidæ dignitatis lumen elucet. Si maximorum hominum gloria genus commendatur: innumera multitudo est eorum, qui huius claritatis possessionem perenni virtute tenuerunt. Si antiquitate conciliatur amplitudo: nihil est in hominum genere, quod quidem sit antiquius.

SE D quoniam non est satis disserere de vniuerso genere virtutis, nisi etiam aliquam partem persequare: non alienum erit, posteaquam de Christianæ virtutis dignitate generatim diximus, & antiquitatem nobilitatis ostendimus, nunc de singulis disputare. Non quidem de omnibus, esset enim infinitum: sed de ijs tantum, quæ magis cursum ad decus & gloriam aperire, atque ad nobilitatis splendorem viam munire videntur. Quod si virtus est genus maximis virtutibus illustratum, maximæ autem virtutes appellantur illæ, quibus qui sunt præditi, non utilitati suæ consulunt, sed communī salutī prospiciunt: quales sunt iustitia, liberalitas & animi magnitudo: certè vel ea solum ratione perspicuum est, in solis Christianis esse summam nobilitatem: cum soli sint illis virtutibus cumulati, quæ genti veram claritatem

&

& splendorem pariunt. Vt autem ab illa virtute, quæ omnium habetur maxima, principium sumamus: illi soli possunt colere iustitiam, qui nulla cupiditate impediuntur, nullo motu iracundiæ amētis statu deducuntur, nullius odio aut offensione commouentur: qui postremò non hominum rumori seruiunt, sed ipsa rectè factorum conscientia sustentantur. Quamdiu enim animus fuerit ira aut cupiditate, aut reliquis eiusmodi morbis implicatus, non facile cohiberi poterit, quin vel appetat alienum, vel manus afferat alicui, vel quauis alia ratione faciat iniuriam. Quin etiam ille, qui omnes hominum rumores intuetur, & ea de causa in iustitiam incumbit, non iustitiam tuetur, sed simulatione, & inani iustitiæ ostentatione laudem aucupatur. Propterea enim quòd innocentiz nomen cupit obtinere, tantisper dum testes habuerit, sese in officij regionibus continebit: infamiæ autem timore sublato, nò dubitabit iura omnia commodi alicuius gratia violare. Quare vt ij, quorum mentes humi defixæ & varijs animorum tempestatibus agitatae sunt, qui res humanas admirantur, & in illis omnia ponunt, iniuria abstinere nulla ratione possunt: ita illi, qui mentes inuictas a cupiditate, & ab omni perturbatione liberas habent, qui negligunt humana & in diuina suspiciunt, iniuriam nemini conflare possunt. Nec enim nunc de ijs loquor, qui nihil habent Christianorum præter nomen, cum re ipsa sint ab omni pietatis religione remotissimi: sed de ijs tantum, qui veri Christiani sunt, Christique moribus & institutis viuunt. Quo enim modo eiusmodi hominem ad iniuriam inferendam

rendam impelles, qui neque cupiditati seruire, neque libidine incendi, neque aegritudine vlla frangi potest. Num existimas illum præmijs ad iniquitatem pellici? At omnia humana contemnit & pro nihilo ducit. Num supplicij metu? sed frustra illi comminaberis, qui iniustitiæ turpitudinem instar omnium suppliciorum putat. Odio fortasse, inquires, aut offensione aliqua concitatus, inferet iniuriam. At nullum odium maius esse poterit eo, quod in improbitatem conceptum perpetuò continebit, nec vlla offensione lacessitus animum inducet, vt optimi domini atque parentis voluntatem offendar. Quid autem (vt vno verbo dicam) iniquitatis suscipiet is, cuius omne vitæ studium in omnium hominum charitatem comparatum est? Qui inimicitias persequi facinus nefarium putat: iniuriam vlcisci scelus atque flagitium. Qui, id quod proximè accedit ad diuinam beneficentiam, eam mentem habet, vt iniuricis etiam benignè faciendum putet. Est enim Dei maximè proprium, indignissimis etiam misericordiam impertiri: nefastis & impuris hominibus huius lucis vsuram largiri, flagitiosissimis quibusque magnorum interdum commodorum facultatem tribuere. Qui non statim, vt quisque facinus aliquod nefarium suscipit, in sceleratorum pœnam detrudit: nec agit præcipitem in æternæ miseriæ regionem: sed spatium dat respiscendi, & incredibili clementia vocat ad sanitatem, vt tandem in viam redeuntibus ignoscat. Huius autem diuinæ benignitatis imitanda tanto studio effseruntur ij, qui sequuntur Christi disciplinam,

vt vel in ea summam religionis esse ponendam statuunt. Idcirco, neque conuijs laceſſiti cōmouentur, neque vexati maledictis incenduntur, nec iniurjs prouocati ultionem vllam machinantur. Imò quod planè diuinum eſt, certamen illud ſibi propositum exiſtimant, vt inimicorum improbitatem beneficiorum magnitudine vincant, & eorum etiam ſaluti cupiant eſſe conſultum, a quibus per ſummum ſcelus oppugnantur. Iſtos igitur exiſtimas ad iniquitatem impelli poſſe, qui neque cupiditate frāgi, neque timore debilitari, neque odio vllius immoderato incendi poſſunt? Qui etiam in hoſtes omnia manſuetudinis officia conferunt? Qui poſtremò tunc ſe putant maximum lucrum facere, cū omnium commoditatibus inferuiunt? Nam quid ego de liberalitate dicā? cū illud conſtet, omnia fermè viuendi præcepta, quæ a ſummo illo doctore nobis tradita ſunt, ad miſericordiæ atque beneficiæ rationem maximè pertinere. Nec enim, ad vllius virtutis officium ſtudio maiore nos inſtruit: neque frequentius aliquid inculcat, neque rursus vitium aliquod acrius reſſimit, atque vehementius, quā avaritiæ & crudelitatis immanitatem. Atque adeò cū ponit ante oculos illius extremi iudicij ſeueritatem: & ostendit, qui nam in cælum euocandi ſunt, qui rursus in impiorum ſedem atque tenebras deſtrudendi: non alia officia enumerat, quā ea, quæ ex clementia & liberalitate depromuntur; nec nominatim alijs committitur, quā ſeris & inhumanis hominibus. Hoſpitem, inquit, me non recepiſtis: nudum non operuiſtis: infirmum non viſitaſtis:

& reliqua omnia eiusmodi. Quod quidem non sic est accipiendum, ut putemus, aditum ad gloriam esse reliquis virtutibus interclusum, aut reliqua facinora, non esse supplicio acerbissimo punienda. Quid est igitur in causa, cur alia non commemoret? An ob id, quod, quemadmodum nulla virtus est, quæ magis Dei bonitatem referat, quàm humanitas & beneficentia: ita nihil est tetrius, nihil odiosius, nihil magis diuinis placitis alienum, quàm crimen auaritiæ & immanitatis? Cum igitur futuri iudicii rationem exposuisset, non necesse habuit omnia officiorum genera persequi, sed ea tantum voluit oratione complecti, quæ sunt in omni vita præstantissima. Nec enim quidquam in terris fieri potest, quod Deo sit acceptius, quàm ferre opem miseris, præbere periculum afflictis, tribuere misericordiam perculsis, beneficiis iuuare quamplurimos, bene de vniuersis promereri. Nullum est remedium præsentius, ad omnes morbos animi depellendos, nulla in cælum via expeditior. Omnes igitur, qui non solum nomine Christiani sunt, sed qui vita etiam atque moribus cum Christi disciplina congruunt, huic vni virtuti præcipue incumbunt, eandem perpetuo studio colendam putant, in eademque magnum robur atque firmamentum salutis ponendum arbitrantur. Tum demum se existimant, illius institutum atque exemplum sequi, qui diuinas & immortales opes nobiscum communicauit: cum omnes suas opes in vtilitatem omnium conuertunt. At vide quantus sit Christianæ liberalitatis splendor, quâ-

Cc.ij. 10

ea dignitas & amplitudo . Satis amplam sibi
beneficentiz laudem vulgo quæsisse videntur
ij, qui ex eo, quod sibi superat, alijs gratificā-
tur. Maxima deinde pars , ipsius liberalitatis
officia, aded angustis regionibus definit: vt ne-
mini se quippiam debere, nisi sibi atque suis
arbitretur. Si verò beneficia in alienos confe-
renda sint, apud eos collocat , qui videntur
posse referre gratiam cumulatijs. At verò, qui
se Christi disciplinz penitus dederunt: non
solum in pecuniz abundantia, sed etiam in an-
gustijs omnia benignitatis officia ruentur. De-
inde neminem putant alienum, cui possint o-
pitolari. Postremò, non tam in eos benefici
sunt, a quibus possunt officij fructum repetere
quàm in illos, qui propter omnium rerum ino-
piã & egestatē, minimè idonei sunt ad grati-
am referendam. Nec ij sunt villo modo, qui pec-
uniam tantum, qua quidem nihil est homi-
ni Christiano vilius, profundant, reliqua ve-
rò consilij, virtutis, industriæ, diligentiz offi-
cia negligent. Imò quicquid ingenio, labore,
studio, vigilantia perfici potest, semper pro a-
liorum salute libentissimè suscipient: nec villo
capitis periculo ad aliorum hominum, præser-
tim Christianorum, pericula propulsanda im-
pedientur vnquam. Tanta est enim inter eos,
qui Christi præceptis conformati sunt, in reli-
gione colenda conspiratio: tanta officiorum
omnium societas: tanta denique amoris con-
iunctio: vt nemo propriam salutem, ali-
orum saluti putet anteponendam. Non igitur
est cur admiremur, tantam multitudi-
nem extitisse eorum, qui vt aliorum indigen-
tiam subleuarent, patrimonija sua profude-
runt:

runt: cum multi etiam, ut aliorum salutem constituerent, vitam propriam fortissimè dimiserunt. Quid autem necesse est in tanto numero, aliquos percensere. Ab omnibus enim ista charitatis officia, in ecclesie primordio colebantur, & nunc non ab vniuersis deferuntur. Sunt enim, sunt non pauci, qui non modò contemnunt omnes opes & facultates, verum etiam, si res ipsa postularer, vitam pro aliorum incolumitate libenter abijcerent. Semper enim Christiane virtutis atque probitatis lumen eluxit. Patuit aliquando latissimè, & quamplurimos illustrauit: aliquando autem pauciores: semper tamen eundem splendorem retinuit: atque in perpetuum retinebit. Nec enim ab hominibus ortum habet: sed a Deo rebus humanis allatum est. Nunquam igitur deerunt, qui non modò communem salutem omnibus suis commoditatibus anteponant, sed etiam vitam libentissimè pro omnibus impendant. Fuit autem hoc in ista cœlesti disciplina, ut alia omnia, admiratione longè dignissimum. Cum enim homines, ad amoris coniunctionem nati sint: euenit tamen, ut vitij atque cupiditatibus impediti, rarissimè sese ad amicitie studium applicarent. Itaque per tot secula, vix duo aut tria amicorum paria reperta sunt a quibus amicitie ius, sanctè coleretur, quæ etiam fabulis magis & antiquitatis opinione celebrata, quam certa fide comperta & illustrata sunt. At postquam mentes humanæ, huius doctrinæ lucem aspicerere potuerunt, tanta continuò fuit inter homines amoris consensio, tam sanctum inter omnes fœdus amicitie factum est, ut

Cc. iij. nemo

nemo quippiam ab alijs seiunctum atque segregatum haberet, sed quilibet eorum omnes suas fortunas in omnium vsum conferebat. Quid autem dico fortunas, cum manifestum sit, omnium voluntates ita conglutinas fuisse, ut nihil quisquam sentiret, quod non esset ab vniuersis comprobatum: nihil expeteret, quod non in omnium salutem redundaret? Multitudinis autem credentium (inquit Lucas) erat cor vnum & anima vna. Neque quisquam, eorum quæ possidebat, aliquid suum esse ducebat, sed erant illis omnia communia. Vides igitur illam illustrem atque præclaram amicitiae speciem, quæ virtutis opinione conciliatur: cuius imago fabulis adumbrata admirationem incutiebat: ad quam vix duo aut tria hominum paria peruenerunt, non iam institutam a paucissimis, sed ab omni Christianorum multitudine incredibiliter excultam. Tanta enim facta est animorum coniunctio, ut non modò eisdem moribus & institutis viuerent, verùm etiam vniuersi vna mente atque voluntate constarent. Denique in solis Christianis verum lumen amicitiae mirabiliter eluxit. Quemadmodum enim in multis fuisse virtutis conatum animaduertimus; in nullo ramen qui religionis expertus esset, virtutis perfectionem inspicimus: ita quamuis multi in agnitionem amicitiae tenuerint, ipsius tamen veræ amicitiae splendor in solis Christianis exitit. Cum enim amicitia a virtute nascatur, necesse est ut vera atque perfecta amicitia in ijs tantum sit, in quibus perfecta virtus insidet. Sed satis sit in hoc libro de iustitia, liberalitate, & fonte liberalitatis amicitia bre-

breuiter disputasse. Nunc reliquam partem orationis, qua de fortitudine Christiana latius dissièrendum est, propter aliquorum improbitatem, qui virtutis huius laudem hominibus Christianis minimè concedunt, deinceps persequemur.

Cc.iiiij.

HIERO-

408 HIERONYMI
OSORII LVSITA-
NI DE NOBILI-
TATE CHRISTI-
ANA
LIBER TERTIVS.

IVINA Christiani nomi-
nis ornamenta, iusticiam at-
que benignitatem, non qui-
dem eo genere orationis,
quod rerum magnitudo po-
stulabat: sed eo, quod inge-
nij nostri tenuitate excoli
potuit, superior libro persequuti sumus. Restat
igitur Ludouice princeps amplissime, vt de
magnitudine animi atque constantia paulò
fufius disputemus: cuius quidem virtutis ea
dignitas est, vt nulla orationis vbertate ex-
primi possit. Semper enim summam admirati-
onem excitauerunt mortem contemnentes,
corporis cruciatus animo perferentes, nullis
doloribus a mentis statu & a vitę dignitate
discedentes. Nam cùm omnes vitę iucundi-
tate ducamur, atque naturę blandimenta cõ-
sectemur, quicunq; mortē contemnit, naturam
ipsā planè vincit. Quantū autē apud omnes
nationes admirationis atque dignitatis habe-
at mortis contemptio, illud vel maximum in-
diciū facit, quod nulla virtus æquē doctorū
hominū monimētis celebratur, nulla simili ge-
nere laudis effertur. Iusti & moderati homines
mediocriter laudantur, fortes verò atq; mag-
nanimi syderibus ipsis inferuntur. Socrates,
qui,

qui ut temporibus illis, fuit vnicum continentiae atque moderationis exemplum, nullo genere virtutis æquè illustratus est, atque illa constantia, quam adhibuit in retinenda dignitate, cum iudicum sententijs ad mortem mitteretur. Ipsi illi, qui difficillimam aliquam fortunam subeuntes, omnibus fortunis atque solatijs spoliati iacent, si in salutis desperatione sibi manus atferant, quanquam in eo genere mortis insit quædam timiditatis suspicio (non enim videntur tam retinendæ constantiæ causa, quàm calamitatis effugiendæ, ad lethum properasse) illi tamen ipsi, qui sic a vita voluntate sua demigrant, eximijs sæpe laudibus celebrantur. Tantum enim dignitatis habet animi virtus, ut eius etiam falsa simulatio admirationem commoveat. Quod si ita est; quis poterit oratione complecti Christianæ virtutis constantiam atque magnitudinem? Etenim si vires eloquentissimorum hominum, cum ipsius humanæ virtutis laudes exornare volunt, rei magnitudine interdum obruuntur; quod orationis genus, incredibile, atque diuinum erit, quo possit quisquam dicendo partem aliquam tantæ dignitatis explicare? Nos autem, quanquam nec ingenio, nec exercitatione valeamus: posteaquam semel a nobis res tanta suscepta est, ne sit maius in omittendo desidiæ crimen, quàm fuit audaciæ in suscipiendo; quantum in nobis situm erit, huius etiam virtutis præstatiâ latius explanare conabimur.

ATQVE primùm, quantum inter illam & humanam fortitudinem intersit, animaduertendum est. Principio, si finem respicias, qui pro Christo dimicant, ipsum verum virtutis

Cc.v.

finem

finem assequuntur: qui autem diuitias, aut gloriam popularem sibi proponunt, neque summū illud bonum intuentur, cupidi magis & ambitiosi, quàm fortes appellandi sunt. Deinde plerique se periculis obijciunt, non iudicio, sed aliquo animi furore concitati, ex odio, inuidia, aut cupiditate concepto. At Christiani, cū solam improbitatem odio persequantur: erga ipsos homines habent animum ab omni ira, inuidia, cupiditate liberum atque solutum. Illi postremo nunquam se periculis obijciunt, nisi aut in summa spe, aut in rerum omnium desperatione. Nemo enim nisi aut aliquam spem salutis & commodi sequeretur, aut omnino a spe salutis decideret, pericula sibi subeunda existimaret. At nostri quàm multis in locis, ad certam perniciem atque mortem abducti, cū ijs vitæ amœnitate frui licuisset: ita vt altera ex parte nulla spes salutis ostenderetur, ex altera si a mentis sententia destitissent, multa ad vitæ iucunditatem proponeretur; tamen ad certum mortis acerbissimæ supplicium profecti, omnia vitæ blandimenta repudiarunt, & neque minis, neque promissis, a fidei atque pietatis religione depelli potuerunt. Iam quantum illud est, quod cū ex omni penè memoria hominum, pauci admodum fuerint, qui disciplina & exercitatione, perpetuòq; vitæ studio id assequuti sint, vt oblatam mortem æquo animo ferrent: repente multitudo innumerabilis extiterit, non modò virorum atque mulierum, sed etiam puerorum atq; propemodum infantium, pro Christi religione, verbera, cruce, ignes, mortem postremo atrocissimam, iniuncto & alacri animo

animo perferentium. Cum omnes orbis terrarum principes, tanquam pro salute, atque dignitate contenderent, ut sanctissimæ religionis memoriam, ex animis omnium delerent : cum ipsi dæmones, authores sceleris & impietatis, animos illorum, quos impurissima superstitione obligatos in potestate continebant, ad immanitatem inflammarent : cum omnia exquisitissima suppliciorum genera, ad Christiani nominis perniciem excogitarentur : cum vis, & furor, in omnibus terrarum angulis, in quibus Christi nomen auditum esset, versaretur : cum ista omnia ad Christianæ pietatis interitum comparata essent : tamen tantam vim habuit vera nobilitas & illustris animi virtus, ut non modò illa constanti, perpetua, inuisita pietatis defensione, hostium petulantiam libere confutaret : sed etiam sese pro Christi confessione, in eadem & flammam ultro atque libenter objiceret. Abducebantur ad necem & cruciatum, verbera, cruces, vinci & inaudita tormentorum genera constituebantur : neque satisfacere crudelitati poterant illi impuri homines scelere furiosi, si statim spiritum sufferrent innocentibus : longo cruciatu contumaciam illam, non a subergia, sed ab inclyta virtute ductam comprimere cupiebant. Nec enim tam sacrorum causa laborabant, quàm invidia illius eximie virtutis, qua omnes minas suas irrideri atque contemni cernebant. Nullis tamen neque minis, neque terroribus, neque exquisitissimis supplicijs, Christiana virtus frangi aut debilitari poterat. Cumque tortores, atque adeò tormenta ipsa deficerent, illi tamen heroës inuisiti, in eadem semper men-

mentis constantia permanebant. Cum vero
rursus ex intervallo carissimos ad corpora san-
ctorum omni cruciatu laceranda redirent, ipsi
sanctissimi homines, animo mirandum in mo-
dum confirmato atque renouato, ad eadem
supplicia reducebantur. Neque interim vox
vlla ab illis exprimebatur, nisi quæ Christi di-
uinas laudes celebraret. Quid iam clarius aut
magnificentius dici, aut animo concipi potest?
Gloriosum omnibus videtur, in corporis cru-
ciatu seruare constantiam: at isti non modò
constanter, sed etiam cum summa voluptate
cruciatum omnem perferebant. Certissima
namque triumphi spes, & corporis dolorem
mitigabat, & animum ingenti lætitia cumula-
bat. Rarum etiam fortitudinis exemplum lau-
dibus in cælum extollitur. At in Christiano-
rum gente, neque ætatis ratio, neque sexus im-
becillitas, neque generis, aut ordinis conditio,
decori atque gloriæ impedimento fuit. Quid
enim hic primores gentis referam, cum pueri
etiam atque virgines innumerabiles, nulla cru-
delitatis supplicia pro Christo recusarint? Quæ
multi serui, vt veram animi libertatem tueren-
tur, omnes acerbitates suppliciorum despexe-
runt? Quàm multi milites, quòd genus homi-
num plerunque ab omni studio sanctitatis ab-
horrent, mortem pro Christi laude susceptam,
omnibus coronis & triumphis ante tulerunt?
Nec est necesse omnes Mauricios, Sebastianos,
Catherinas, Agathas, Gordianos enumerare.
Hoc satis constat, innumerabilem atque pro-
pemodum infinitam multitudinem fuisse, quæ
ad illius virtutis exiniæ laudem peruenerit:
cuius imaginem vix homines excellenti in-
geni-

genio præditi post longam exercitationē tenuerunt. Quod satis indicio esse potest, longē aliud virtutis & constantiæ genus istud esse, ab eo, quod philosophorum præceptis & literis continetur : quod non humana disciplina, sed diuino munere atq; dono fuit Christianis mētibus instillatum, summum Christiani nominis atq; nobilitatis ornamentum, certissimumq; sanctissimæ religioni testimonium. Nō desunt tamen, qui nostrorum virtuti, non dico Catones, & Brutos, quos quidem in loco deorum immortalium venerātur, sed Cleombrotum etiam fortasse, qui se amentia præcipitem e turri deiecit : aut Empedoclem, qui simili insania vexatus, se ipsum in Aetnæ incendium demisit : aut quemuis alium anteponet. Itaq; nostri ab illis Cornelius, Cyprianus, Laurentius, Stephanus, atque adeo Paulus ipse, diuini viri & omni virtutis genere præstantissimi, in numero virorum fortium nullo modo habentur. Quintus etiam impurus quidam scriptor atq; nefarius, in libris, in quibus & suæ ciuitatis historiam, & multas quæstiones ad Reip. statum pertinentes Etrusco sermone complexus est, non putauit dissimulandum, quid de nostrorum sacrorū religione sentiret. Christianam religionē scribit illam magnitudinem animi, quæ in antiquis elucebat, funditus sustulisse. Romani imperij ruinam, laudis & gloriæ labem, virtutis etiam militaris interitum, huic sanctissimæ & æterni Dei religioni assignandum putat. Tum postremo, vt aliqua ex parte viter offensionem bonorum, id inquit non vitio religionis, sed interpretum, qui illam malè intellexerunt, accidisse : cū tamen non posset ostendere, quæ fuerit

fuerit illa peruersa interpretatio, quæ tantorum malorum causam præbuerit. Sed ut infixo aculeo honestè posset quacunque ratione discedere: ineptissimam illam medicinam iusti doloris adhibuit. Parcerem mortuo, si non plures nunc monumentis inquinatissimis, quàm olim vita contemptissima læsisset. Sed quando tam indignum conuiuium Christianæ nobilitati illius defuncti scripta faciunt, non dubitabo, Christi præsidio reclusus, cum hominis conscclerati manibus configere. Quod tamen non studio pugnandi faciam, sed ut eorum amentiz atque sceleri resistam, qui in eadem mentis cæcitate versantur. Latè enim disseminatum est hoc malum, multosque funesta contagione grauius infecit.

PRIMUM igitur illud requiro, quid in nostris hominibus viderit, quod posset vlla ratione contemnere. Nam si magnitudo animi perspicitur ex rerum humanarum despicientia, & ex quadam elatione nihil nisi diuinum & inclytum cogitante: nihil certè illustrius esse nostris potest: qui cum se intelligerent, in diuinam familiam vocatos, omnes res mortales infra se positas esse duxerunt, omniâque vitæ consilia ad dignitatem & immortalitatem retulerunt. Si fortitudinis est comes inuicta patientia: quis nostrorum animum non admirabitur, cum viderit ipsas etiam virgines, pro Christi nomine acerbissima supplicia, & omnes corporis cruciatus appetuisse? Quantis laudibus celebratur Læna meretrix, quod multis tormentis lacerata, conscios coniurationis non indicarit? Quantis Anaxarchus eadem ipsa de causa? Quantis denique Syracusanus

mus ille Thraſo, quòd nullis ſupplicijs adduci potuerit, vt ſocios coniurationis perderet. Hos certè Machiauelus ipſe (ſic enim appellatur præclarus ſcriptor, cum quo mihi res eſt) nullo modo contemnendos putabit, propterea quòd expertes veræ religionis extiterunt, quam ſolam laudis expertem eſſe vult, & coniurationis participes fuerunt, cuius expediendæ rationem in ſumma laude ponit. At quàm obſcura eſt illorum conſtantia, ſi ad noſtrorum virtutem conferatur. Si enim cauſam reſpicias: illi tyrannorum odio, a quibus læſi erant, ſupplicia perferebant: noſtri Chriſti amore, a quo diuinis beneficijs ornatī fuerant, tormenta omnia leuia putabant. Si cruciatus magnitudinem conſideres atque diuturnitatem: in noſtros non viſitata, vt in illos; ſed noua & inaudita genera tormentorum inuenta fuerunt, quæ diutiſſimè viuorum corpora lacerarent atque contunderent. Illi deinde in deſperatione omnium fortunarum dignitatis ſpeciem aliquam retinuerunt: noſtri, cùm ſibi vtrum vellent liberum fuiſſent, non inuici tamen mortem claram cum ignominioſa vita commutarunt. Si ad numerum aduerſas, ridiculum eſt, pauciſſimos infinitis opponere. Hanc tu diſciplinam, e qua tam præclara documenta virtutis extiterunt, contemnis? Hac inſtitutione, quæ infirmam etiam naturam mulierum, imbecillam ætatem puerorum, incredibili conſtantia armauit; quæ tantam multitudinem in laudis & gloriæ ſtadium incitauit, abiectos animos atque demiſſos effici contendes? Quæ eſt iſta mentis peruerſitas, vt virtutis vmbra admireris, veram

veram virtutem pro nihilo habendam putes ? Sed nimirum illud est. Faciem tantum crucis aspicias, virtutem illam excellentem, sub specie crucis occultatam non intueris. Nec enim mens angusta, tenebris oppleta & sordibus inquinata, tantæ lucis splendorem sustinere vlllo modo potest. Christi enim disciplina, vt inquit Paulus, perditis & profligatis hominibus inscitie & humilitatis speciem præbet, moderatis verò, diuinòque beneficio confirmatis ostendit sapientie cœlestis atque diuinæ virtutis amplitudinem. Atque quemadmodum in Christi persona, omnes illam faciem videbant in qua vt erat Esaia vaticinio prædictum, non erat species neque decor, non tamen omnes illam gloriam diuinitatis, quam Ioannes vidit, inspexerunt : sic etiam multi, propter similem mentis caliginem, Christianorum vitam inanissimis ornamentis nudatam despiciunt : illam verò excellentem Christianæ dignitatis lucem aspicere nulla ratione possunt.

QVOD autem ad Romanorum imperium attinet, vt etiam de hoc, licet extra causam esse videatur, aliquid dicamus, homo rerum ciuiliū peritissimus, non legit apud viros doctissimos, esse quasdam ciuitatum commutationes & vicissitudines, naturalisque ortus & interitus omnium rerum publicarum: neque fieri posse, vt aliquid infra Lunam sit immortale atque sempiternum. Omnia quemadmodum nascuntur, ita & concidunt aliquando necesse est, & importunitate mortis cuncta demolientis tandem obruantur. Quot ciuitates, quàm multæ gentes & nationes prostratæ atque sepultæ iacent, quæ olim

olim imperio & rerum gestarum gloria erant
 florentissimæ: Quis Assyriorum atque Persa-
 rum imperium deleuit? Quis Atheniensium
 opes euertit? Quis Macedonum potentiam ex-
 cidit? Nihil aliud certè fuit in causa, quàm na-
 tura rerum humanarum, qua nihil est in terris
 imbecillius. Etenim si Cyrus Assyriorum im-
 perium non deleuisset, si Alexander non fre-
 gisset potentiam Persarum, si Romanorum ar-
 mis Macedones atque cuncta Græcia minimè
 corruisset: tamen necesse erat, vt omnia ista
 imperia vel aliorum viribus conciderent, vel
 ætate consenescentia tãdem interirent. Qua-
 re fit, vt nemo sapiens admiretur mortiferos
 & exitiales rerump. exitus. Contrà verò nihil
 magis admiratione dignum esse putant, quàm
 alicuius ciuitatis imperiosæ diuturnitatem.
 Idcirco magis querendum arbitrantur, cur
 Sparta tam multis annis in iisdem moribus &
 eadem reip. disciplina permanserit, quàm cur
 Atheniensium gloria & opes tam citò perie-
 rint. Hoc autem etiam eò est in rep. Romano-
 rum mirabilius, quò maior fuit in illa ciuitate
 gloriæ & imperij magnitudo, quàm in omnib.
 alijs, quæ vnquam fuerunt. Mediocria enim
 facile se sustentant, summa verò sua mole dis-
 sipantur & ruunt. Cùm ista igitur sit omnium
 ciuitatum conditio, vt nemo sanus earum in-
 teritum admiretur, diuturnitatis verò cau-
 sam, quasi rei alicuius incredibilis, summo stu-
 dio inuestigandam putet; hic vir civili pruden-
 tia, vt sibi quidem videtur, cumulatissimus, lu-
 get Romæ, cladem & ruinam, & quasi futura
 esset immortalis, ni Christi religio impedimẽ-
 to fuisset, ita ipsum Dei filium in crimẽ vocat.

Dd.

Queris

Quæris homo amentissime, quid aliud Romanas opes euerterit? Primum id respōdeo, quod quæmadmodum illa ciuitas felici auspicio cōfita, deinde adulta, rebusque gestis florens, deinde corroborata legibus & institutis ad imperij maturitatem, atque ad summam amplitudinem peruenit; ita necesse fuisse, vt ad eptā senectutem, vitæ tādē extremum diem morte conficeret. Deinde illud addo, artes omnes quibus illud imperium partum fuerat, & quibus retineri poterat, multò ante Christi ortum de manib. amissas fuisse. An tu cū in Romanos mores immensa luxuria & effræ nata diuitiarum cupiditas inuasisset; cū legum atque senatus autoritas omnino concidisset: cū plebis animi ad spem prædæ turbulētis & furiosis concionibus erecti, impetum facerent in fortunas locupletum: cū impunitate armata crudelitas, cæde & sanguine ciuium urbem cruentaret: cū ij, qui armis plurimum poterant, non de patriæ libertate, sed de sua dominatione cogitarēt: cū essent omnia ista tela in reipub. corpus immissa; existimas fieri vllō modo potuisse, vt illa diutius permaneret? Adde deinde si commodum est, venalia comitia, iudicia redempta, nūdinationes pro uinciarum, imperia extraordinaria & infinita, summam reipublicæ ad certos homines dominandi cupiditate præcipites delegatam: intelliges fieri non potuisse, quin illius ciuitatis opes funditus euersæ corruerent. Quid autem hic referam Syllani atque Mariani temporis arma? Quæ cladibus innumeris rempublicam vexarunt, & omni crudelitate lacerarunt, ac tandem contagione illius discordiæ ad posteritatem

ritatem continuatz viam tyrannidi munierunt. Dubitas igitur quin tam multis vulneribus afflicta ciuitas, fuerit aliquando diro & acerbo funere a ciuibus suis etterenda? Itaq; si a sapientibus viris interroges, quo tempore Roma perierit, reſpondebunt opinor, iam ex eo tempore, quo obſoleuerat vetuſta diſciplina Romanorum, illam rempub. nullam fuiſſe. Nec enim rei euentum expectant, qui futuram certiffimè ex antecedentibus cauſis aſſequuntur. Si ab imperitis quæras, illam Cæſaris dominationem proferet. Nec eſt enim quiſquam tam ſine mente, qui putet poſt legum interitum & perditam libertatem, & totius ciuiliſ ſtigium conuerſionem, vllum antiquæ reip. veſtigium permanere. Tibi autem quid venit in mentem illius imperij ruinam Chriſtianis moribus aſſignare, cum tam cauſa illius excidij, quàm euentus ipſe Chriſti regis ortum multis annis præceſſerit? Quòd ſi quærat aliquis, quid poſt tyrannidem conſtitutam illas opes Romanas ab vniuerſa ciuitate in vnum collatas comminuerit: primùm illa repetam, quæ antea cõmemorauì, illas artes omnes, quæ P. R. gloriam & imperium quæſierant, iamdiu inclinatæ tandem præcipites cõcidiffe. Nam iam pridem pro frugalitate, infinita luxuria; pro militari duritia, ſumma totius corporis & animi mollicies; pro metu legum, audacia, libido, cupiditas imenſa Romanorum animos oppreſſerat, homines q; patriæ amantes ad inſterna bella cõcitarat. Deinde mores immanes imperatorũ, & naturã importunã cum ſumma luxuria & inaudita libidine cõiunctã, exciſionẽ rebus omnibus intuliſſe dicam. Nec eſt. n. cur hic

Ddij. tem

tam funestas reipublicæ pestes enumeremus, cum illud constet, multos propter crudelitatem atque flagitia, fuisse tum a ciuibus suis, tum a militibus, non raro etiam ab æmulis imperij contrucidatos. Cum autem illa consuetudo interficiendi principis inueterasset, neque modò improbis tyrannis, sed moderatis etiam imperatoribus essent insidiæ comparatæ, illudque imperij nomen minimè sanctum hominibus fuisset: in eum locum res deducta est, vt nihil esset imperatore Romano vilius. Tandem cum S.P.Q.R. authoritas penitus extincta esset, & militaris licentia simul cum auaritia in immensum creuisset, factum est, vt milites pecuniarum fœdere, quibus libuisset, imperium addicerent. Cum igitur neque generis, neque virtutis rationem ullam haberent, sed quasi cōstituta auctione illi, qui plura promississet, imperium venditarent: erat impurissimo cuique aditus ad summam reipub. potestatem. Talibus igitur custodibus summæ rerum præpositis, necesse erat, vt omnia reipub. ornamenta funditus interirent, præsertim cum sæpenumero, ne vnquam deesset occasio ciuilis tumultus excitandi, eodem tempore diuersis in locis imperatores multi crearentur, si illi imperatores potius, quàm inaudita portenta atque prodigia, appellâdi sunt. Opes itaque Romanæ partim ciuili discordia terisquæ seditionibus, nullum exitum habentibus, consumptæ sunt: partim maximis bellis & acerbissimis, quæ per orbem terrarum contra Romanum imperium oriebantur, deletæ, communem rerum humanarum conditionem subierunt. Hic autem quid habes, in quo

quo nomen Christianum accusare possis? Si enim Christi disciplina contemptum legum, si luxuriam, si petulantiam, si immoderatum dominandi cupiditatem, si acerbissimam civium inter ciues dissensionem, si postremò vim, furorem, & amentiam in Romanos mores inexistet: iure atque meritò diceres, omnia detrimenta fuisse per illa rebus Romanis importata. Illa enim sunt, quæ non modò Romæ, sed omnibus etiam imperiosis ciuitatibus pestem atque perniciem intulerunt. Sin autem nihil est magis a moribus Christianis alienum: quibus nihil placet, nisi iustum, tranquillum atq; moderatum: qui pudorem & innocentiam sanctissimè colunt, & discordiam civilem omnibus malis peius oderunt: qui omnes actiones turbulentas atque temerarias execrantur: ista tamen eris vel stultitia, vel impudentia, ut Christiani nominis dignitatem coneris ista calumnia deformare? Poterit ne vlla disciplina magis civilem statum constituere, quàm illa quæ instruit ad iustitiam, æquitatem, mansuetudinem, patriæ charitatem atque virtutis constantiam? At hæc quidem omnia in Christianis moribus summa reperiuntur. Possèm enumerare, quàm multi Christiani imperatores extiterint, per quos occidens Imperium fuerit ab innumeris calamitatibus recreatum, & in pristinum dignitatis splendorem restitutum. Possèm ostendere illius fines per viros veræ religionis cupidissimos, fuisse magis quàm vnquam antea propagatos. Possèm postremò convincere omnia mala, quibus postea circumuentū fuit, non religionis studio, sed contempnitione potius religionis accidisse. Sed quo-

Dd. iij. niam

niam ad finem propero, illud tantum dicam, Non solum homines ipsos, verum etiam omnes humanas artes atque disciplinas, omnes nationes & imperia mors insequitur: omniaque tandem concidunt, & obliuionis tenebris obruuntur. Solum Christi regnum est, quod nullis hostium viribus excindi, nullis opibus labefactari, nullis intestinis seditionibus conuelli vnquam poterit. Persarum opes corruerunt: Græcorum potentia funditus euerfa est: Romanorum imperium est depressum atque comminutum: omnia quæ sunt, fuerunt, posteaue nascentur, quoquo modo tandem interibunt; regnum verò Christi, omnibus diuinis ornamentis amplificatum, florescet seculis infinitis, immortalique gloria atque sempiterna circumfluet. Sic enim sacris oraculis prædictum est: potestas eius, potestas æterna, quæ nunquam auferetur, & regnum illius, quod nunquam dissipabitur. Et alibi: placuit ergo mihi prædicare signa eius, quia magna sunt: & mirabilia eius, quia fortia; & regnum eius, quia sempiternum. Tum etiam illud: Regnum tuum, regnum omnium seculorum, dominatio tua a generatione in generationem. De isto etiam regno est id intelligendum, quod in Regum historia legitur. Sic enim loquitur Deus cum Dauid. Firma erit domus tua, & regnum vsque in æternum. Quod etiam ex Luca perspicui potest. Dabit (inquit) ei Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Desinant igitur iam homines imperiti de Romanæ reipublicæ occassu impiè conqueri. Desinant illius ruinæ crimen, in
di-

diuinum beneficium impiè & sceleratè conijcere. Intelligent aliquando solùm Christi nomen esse cui nulla vnquam ætas finem sit allatura; nempe cuius gloria, laus, virtus, splendor, opes, facultates, sint immortales atque diuinæ. Reliqua omnia fluxa & lubrica cum sint, exiguo vitæ curriculo circumscribuntur. Solùm igitur Christianum nomen cum diuinis præsidijis innitatur, erit in omni æternitate florentissimum.

Sequitur vt etiam de virtute militari aliquid dicamus, quam iste Christianis moribus & institutis longè alienam putat. Quì conuenit, inquit ille, cum istius virtutis celebritate gloriæ contemptio, quæ Christianis omnibus præscribi solet? Nemo enim, nisi laudis studio inflammatus fuerit, pericula sibi subeunda putabit. Iam quod asserit, neminem nisi qui laudis studio adductus sit, fortem fieri posse: non credo facilè concessuros illos philosophos fuisse: qui simul & de contemnenda gloria conscripserunt, & fortitudinis innumera præcepta tradiderunt. Nam si illa mutuo sese perimere existimarent, nunquam essent tam amenter, vt eadem opera homines a cupiditate laudis abducendos & in studium virtutis incitandos esse ducerent. Virtutem autem illam esse statuerunt, quæ non ex vulgi rumore penderet: sed quæ præclaras actiones ipsius honestatis causa susciperet. Hic autè sic argumentatur, quasi sola laudis cupiditas ad virtutem acuat: & non alij multò potiores sint virtutis & industriæ stimuli, quibus bonorum animi dies & noctes concitati, pericula libenter & studiosè suscipiant: nempe

pe insignis in patriam beneuolentia, incredibilis ipsius dignitatis amor, egregia deinde legum atque religionis obseruantia: quæ quidem omnia sunt in christianorum institutis perfectissima. Quid si laudis etiam studiosissimi sunt? Tamen isto erit quisquam vel furore vel impudentia, ut hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetur? Sunt illi quidem ab inanis laudis cupiditate remotissimi, immortalis tamen & veræ gloriæ cupiditate vehementer incensi. Despiciunt hominū famam; ad veram tamen laudem, quæ Christi omnia conspicientis testimonio cōtinetur, ardentem incumbunt. Non cupiunt homines rerum suarum spectatores habere, nempe qui sciant, se angelis inspectantibus omnia præclara facinora suscepturos. Hoc magni animi est, hoc generosi atque magnifici, non pendere ex imperitæ plebis opinione, infima omnia negligere, cœlestia tantum atque diuina contemplari. Quid enim iste dicat in Christianis moribus humile atque demissum, non satis intelligo. Si superbiam & insolentiam, si mores immanes, si animos contumaciter elatos atque inflatos, animi magnitudinem indicare putat: fateor nihil in terris esse Christianorum natione contemptius: nempe quæ summa contentione in studio moderationis, mansuetudinis, lenitatis euigilet. Si verò virtutes omnes, ut etiam eruditissimi homines prodiderunt, vno coniunctionis vinculo continentur: nec vlla pugna inter illas esse potest: tantum abest, ut mansuetudinis atque modestiæ laus splendori fortitudinis aduersetur, ut etiam nullo modo a se inuicem diuelli atque disungi queant.

Itaque

Itaque nemo vir fortis esse potest, nisi idem sit mansuetus atque moderatus. Longè enim fallitur opinione, qui animi impetum non æquitatis & humanitatis studio, sed cupiditate atque furore concitatum, fortitudinem appellandam potius quàm importunæ cuiusdam belluæ feritatem putat. Iste autem præclarus author, qui principes ad communis salutis perniciem instruit, qui imperij opes non tam æquitate & clementia quàm perfidia & crudelitate stabilire docet: appellet sanè quo velit nomine, furorem illum, cunctâ barbariem scelere & immanitate superantem: dū modò nemo sanus tam stultæ atque nefariæ opinioni assentiatur. Nos verò nunquam ita amentes erimus, ut illam animi moderationem, quam sacre literæ appellant humilitatem, ut clementiam & mansuetudinem, cuius nobis idem author extitit, qui & eximie fortitudinis exemplum, ipsam fortitudinem impedire dicamus. Nam cum omnes virtutes inter se conglutinatæ sint, tum vel maximè animi moderatio atque fortitudo. Vtraque enim ab eadem animi magnitudine profecta, eandem propemodum retinet dignitatem. Nec enim maioris animi est, impetum hostium sustinere, quàm cohibere iracundiam: & omnem perturbationem reprimere, nec vlla offensione ab humanitate & a mentis constantia deturbari. Non itaque fermè fuit vir egregiè fortis, quin etiam laudem mansuetudinis sibi asciverit. Quanta gloria fuit illa Themistoclis, cum esset in consilio. Græcorum a reliquis ducibus convicijs indignissimè vexatus: ille verò petulantiam illam non convicio,

Dd.v.

sed

sed patientia comprimendam putaret? Quid hîc Periclem referam? Quid Iulium Cæsarem? & alios complures, qui non maiore studio virtutis imperatoriae nomen, quàm mansuetudinis & patientiae laudem venabantur? Contrà verò ut quisque maximè angusti animi est atque demissi, ita est ad iracundiam & feritatem maximè propensus. Omnes illi barbari qui a disciplina fortitudinis abhorrent, ita crudeles habiti sunt, ut loquendi consuetudo crudelitati ipsi barbariei nomen ascripserit. Quid de mulierum natura dicam? Quibus ut nihil est imbecillius, ita nihil ad iniuriam persequendam concitatus. Quòd si modestia atque mansuetudo virtutis splendorem non excludit: sed cum ab eadem animi magnitudine nascatur, ipsam fortitudinem exornat: ista tamen erit quisquam dementia, ut Christianam mansuetudinem imbecillitatem vocet, præceptis fortitudinis repugnantem? Quæ malum est ista peruersitas atque impius furor, ut ea quorum tenuem umbram in alijs suspicimus: in nostris vera & summa contemnamus? Magnanimi semper habiti sunt, qui contumelia lacerati, & iniuria laceßiti, ira non efferuntur. Ac nostri illam disciplinam a Christo acceperunt, ut humanitate conuitia, beneficijs iniuriam vlciscantur. Ergo dicet aliquis, cum ita mansueti sint, nunquam impetum hostium a suis finibus depellent, neque sceleri armis resistent, sed quemuis furorem beneficio compensabunt. Hoc qui dicit, minimè expendit officiorum momenta: nec intelligit alia alijs personis, locis, temporibus, causis conuenire.

re, Christiani ipsi qui in priuatis offensionib. & iniurijs moderationem atq; patientiam amplectuntur, iidem in publicis periculis acerrimi & vehementes publicę salutis atque libertatis vindices existunt, præsertim vbi simul agitur dignitas religionis. Tūc enim mā-
suetudinem indignum flagitium, patientiam scelus nefariū arbitrātur. Hac mente præditus fuit diuinus ille Moses, quē sacrę literę perhibēt fuisse inter oēs mortales mitissimū, qui tamen & hostium copias singulari virtute repressit, & læsi numinis offensionem multorum supplicio placauit. Talis fuit etiā Dauid, quē vnum diuina oracula laude mansuetudinis vnicē commendant. Hic tamen incredibili virtute maximos & fortissimos hostium exercitus profligauit, & ingentes alienigenarum strages edidit. Sic etiā multi Christiani principes ad omnem rationem humanitatis commodissimi, bellicę fortitudinis gloria laudem mansuetudinis æquarunt. Quid? ipse Christus nōne satis exemplo suo nos admonuit, quatenus esset vtendum mansuetudine, quo rursus in loco seueritatis persona suscipienda esset, cū sacrilegos qui sacras cæremonias polluebant, flagris seuerē & acriter insequutus est? Non est igitur cur quisquam Christianam mansuetudinem aspernetur, cū ita cum vera fortitudine coniuncta sit, vt nihil possit esse copulatius. Vtraque enim ab eodem fonte manar, & altera alteram incredibiliter illustrat.

N V N C ad postremum egregij scriptoris argumentum veniamus, quod totum in religione consistit, & in illis antiquis cæremoniis
om-

omni scelere contaminatis. Tantam enim vim habuisse putat illam hostiarum cædem atque pecudum stragem, vt repente ex timidis feros & audaces efficeret. Nos itaque, qui nec hostias cædimus, nec quadrupedem sanguine aras cruentamus; nec exta inspicimus, magnis ad virtutem instrumentis hoc religionis incommodo priuari. Hic profecto nescio, quid vel ad impietatis furorem, vel ad mentis cæcitatem & stultitiam addi possit. Nefariam superstitionem cum sanctissima Dei immortalis religione comparare, facinus est inexpiabile atque nefandum: existimare autem illum, qui pecudum carnificinam intrepido vultu conspexerit, continuò fortem euasurum, extremæ dementiæ argumentum. Cur enim isto authorem non conquirimus omnes lanios? Cur non etiam carnifices: hos enim oportet magis effæratos esse, a quibus hominum corpora laniantur: ad arma similiter euocamus? Ve scilicet illa virtute, quam aut sanguine pecudum, aut supplicio damnatorum adepti sunt, in hostes irruant, & a nobis omnia pericula propulsent. Quid si ostendo, omnia in illis sacrificijs & ceremonijs ad imbecillitatem atque formidinem spectauisse, nec aliquid fuisse, quod animum confirmare posset? Primū preces illæ priscis atque solennibus verbis institutæ, quantum anxietatis habebant? In quibus si quid titubatum fuisset, si quid præposteris verbis aut sinistris omnibus effatum, putabant continuò omnes Deos P. R. iratos fore. Deinde quanta illa formido erat hominibus anili superstitione implicatis, iniecta cum non satis ex animi sententia litabatur? Cum

exta dirum aliquod & triste minabantur exitium? Cùm verò accidisset, vt multas eodem tempore hostias immolarent, & casus ita tulisset, vt aliarum exta darent illa signa, quibus homines existimabant, Deos omnia secunda promittere, aliarum verò tristia denuntiaret: necesse erat, vt essent incredibili metu suspensæ mentes illorum, qui neque secundis extis propter varietatem & inconstantiam confirmari poterant, neque rursus dira propter religionem, qua erant penitus imbuti, contemnere. Quid ostenta, prodigia, aruspicum responsa? quantam vim habebant ad animos debilitandos atque frangendos? Cùm nihil omnino neque natura, neque fortuito accidisset, quod non interpretarentur, deorum id cōsilio fieri, cladem aliquam portendentium. Itaque vel alitis inuolatus, vel terræ fremitus, vel dextrum fulmen, vel quæuis eiusmodi monstra atq; conficta interdum prodigia, terrorē atq; metum miseris hominibus incutiebant. Quid autem solistima tripudia commemorem? quæ cùm essent coacta, nec illis quidem superstitionis hominibus & auspicio valde deditis firmā spem facere poterant. Si verò pulli casu aliquo non pascerentur, eaque res ad militum animos permaneret, quasi de perniciē sua a dijs ipsis præmoniti, attoniti religione, manus cum hoste conferebant, ancipiti formidine perturbati atque impediti. Multis itaque in locis proditum memoriæ est, exercitus fufos atque cafos esse, quodd vitio contra hostes educti fuissent. Quod quidem minimē mirum est. Cū enim essent illa religione perfusi, vt crederent non sine deorū cōsilio & numine, cladem

dem atque pestem denuntiantium, pullos iniectam ossiam neglexisse, ob idque omnium mentes concidissent, manusque metu obtorpuissent, neque solita spe atque audacia praelium commisissent, necesse erat ut cladem aliquam insignem acciperent. Inde aded factum est, ut omnes illis religionibus valde dediti, quos fanaticos appellabant, in timore perpetuo & cura mentis ancipiti versarentur. Quid? quod multi viri strenui, leuissimis ostentis permoti, magnam multis in locis timoris significationem dederunt? Lacedæmonij (ut de Græcis etiam aliquid dicamus) cum bellum aliquod suscepissent, regesque ipsi in patriæ sinibus de more sacrificarent, si casu non litabant, exercitus continuò domum reducebant. Cumque essent Lacedæmonij moribus & institutis ad duritiem atque virtutem militarem educati, tamen ea imbecillitate ducta ex sacrorum impura religione tenebantur, ut bellum intermitteret. Iam si strepitus aliquis auditus fuisset, omnia belli consilia ab illis deserta & omissa iacebant. Quid autem quæso aliud, ut Lacedæmonios omittamus, Atheniensium opes euerit, quàm anilis quædam & misera superstitio? Cum enim imperator sanè fortis Nicias, & classi & exercitui, simul cum Demosthene præfectus esset, & Syracusas oppugnaret, intelligeretque civitatem illam & suis viribus & totius Græciæ auxilio munitam capi non posse: Demosthenesque instaret, ut classem a portu deducerent, ne præcluso exitu ab hostibus, omne robur Atheniensium, quod in illa classe continebatur, miserè periret: id Nicias ipse comprobabat, religione tamen impeditus salutare

lutare consilium exequutus nō est. Paucis enim illis diebus lunæ lumen, terræ (vt certis temporibus fieri necesse est) interiectu defecerat. Id Nicias ostentum ratus, ad religionum interpretes deferendum statuit. Illi nefas esse respondent, intra triginta dies classē nauigare, aut quippiam aliud moliri. Interea Siculi magnis molibus portus fauces obstruunt, & exitum multis nauibus obiectis intercludunt. Clavis igitur illa, in qua flos Atticæ iuuentutis, & Atheniensium robur inerāt, cū iam frustra classē hostium perrumpere, & e portu progredi conaretur, inepta illa Niciæ superstitione miserrimè dissipata atque depressa est, omnisque nobilitas occisione consumpta. Hæc tu sacra impia, has religiones impia, & aniles ad virtutem erudire & instituere dices? quæ homines etiam impuros & audaces horribili formidine replebant, mentem a constantia deducebant, consilia salutis impediabant? Eam tu gratiā Christo optimo maximo refers, cuius munere atque beneficio, tam impia, tam impura, tã dementi superstitione leuati atque liberati sumus, vt illam etiam Christi religioni anteponas? Nam si animi Christianis institutis informati, fracti, languidi, atque demissi efficiuntur: illis verò antiquis & impuris cæremoniis, quibus diuini honores habebantur impiorum hominum simulachris, ad virtutem incitabantur: illa certè videntur his nostræ religionis institutis omniino præferenda. Ac vide in quanta erroris opinione atque amentia versatus sis. Qui verè Christiana religione imbuti sunt, non alitis in volatu, non occinis cantu, non
extis

exis tristitia minantibus permouentur. Nō ter-
 re motu, non fulmine, non prodigijs vllis aut
 monstris conturbatur. Nihil est denique, quod
 animum hominis Christiani conuellere aut la-
 befactare possit. Sic est enim institutus, vt si
 orbem terrarum bellis ardere videat, si omnia
 sibi pericula intendi, si cuncta incendio con-
 flagrare atque penē consumi, ipse tamen opti-
 ma spe plenus constantiam retineat, nec vllō
 vnquam horrore perfundatur. Primū, quia
 credit esse se fortissimis copjis cōstipatum at-
 que communitum. Didicit enim e sacris lite-
 ris, esse quosdam cōlestes exercitus, qui pio-
 rum hominum salutem tueantur, & ab illis
 cū commodum est, omnem impetum atque
 furorem hostium propulsant. Hoc enī se
 præsidio vallatum esse sensit Iacob, cū castra
 Dei se conspiceret testificatus est. Rursus cū
 Syriæ exercitus Helisæi capiti immineret,
 ipsiusque minister formidine perterritus opē
 imploraret, noli timere, inquit Helisæus, plu-
 res enim nobiscum sunt. Subiungit deinde sa-
 cra historia. Cumque orasset Helisæus, ait, do-
 mine aperi oculos pueri huius, vt videat. Et
 aperuit dominus oculos pueri & vidit, & ecce
 mons plenus equorum, & currum igneorum,
 qui cingebant Helisæum. Atque ne quis in
 paucos istud diuinum præsidium collatum esse
 putet, alibi de vniuersis, qui pietatem colunt,
 Deumque castè & purè venerantur, sic scriptū
 est. Castra posuit angelus domini in circuitu
 timentium eum. His igitur testimonijs qui fir-
 missimā fidem adiungit, seque diuino præsidio
 munitū esse credit, trepidare metu non potest,
 sed elato animo atque confidenti, id quod alio
 in

in loco scriptum est, vlturpabis. Si confitās aduersum me castra, non timebit cor meum. Si insurgat aduersum me praelium, in hoc ego sperabo. Item illud, Hi in curribus, illi in equis nos autem in nomine Domini spem repositam habemus, ipsi contracti ceciderunt, nos autem credi victoriam reportauimus. Hæc igitur, inquam, spes gentem Christianam imbecillo animo esse non sinit. Deinde immortalitatis cogitatio atque certa gloriæ futuræ præsentio quantæ vim habet, ad constantiam stabilien-
 di refert, Cæsar, Gallos illa Druidum disciplina, quæ persuadere nitebatur, non interire animas, sed ab alijs corporibus ad alia post mortem transire, fuisse vehementer ad virtutem excitatos. Itaque metu mortis neglecto, intrepide sese in quodcunque capitis periculū atq; vitæ discrimen inferebant, cū nihil aliud esse mortem opinarentur, quàm mutationem vitæ, atque in alia corpora migrationem. Itane tandem Prisci illi Galli, immortalitatis opinione vanissima, ex inani quadam superstitione concepta, nulla pericula recusabant: Christiani qui non imbecilla opinionē, sed constanti fiducia credunt, se postquam ex hac vita excesserint fore beatissimos, mortem horrebunt? Quid enim magis in Christiana religione celebratum, quàm omnes eos qui colnerint iustitiam & pietatem, posteaquam e corpore, quasi vinculis emissi fuerint, in cælum euolatu-
 ros, ut immortalī gloriæ suo sempiterno perfruantur? Quid demum est magis animis nostris infixum, quàm fore aliquando, ut corpora, quæ iam penitus consumpta sunt, iustaurantur: atque cælesti splendore collustrata,

Et rursus

rursus cum animis ipsis inuolabili fœdere
 coniungantur: vt sic diuinitus renouati om-
 nibus summis & æternis voluptatibus animo
 & corpore potiamur? Hoc qui persuasum ha-
 buerit, nunquam (mihi crede) ab ista vita, innu-
 meris ærumnis atque calamitatibus inquinata,
 inuitus & iniquo animo discedet. Quid autem
 postremò dicam de amore illo immenso & in-
 credibili, quo illi, qui verè Christi sacris imbu-
 ti sunt, quotidie magis inflammantur. Illud
 certè perspicuum est, nulla re magis incitari
 ac incendi animos, ad omnia capitis pericula
 subeunda, quàm beneuolentia & charitate.
 Nihil est enim amanti difficile, nihil non suauē
 & iucundum, quod pro re quam habet charam
 suscipiatur. Mortem ipsam quæ omnibus hor-
 ribilis est, & maximè pertimescenda, vltro etiā
 appetendam interdum putat, non modò con-
 temnendam. Quòd si tantùm valet amor, leuif-
 simis sæpè de causis inter homines concilia-
 tus, vt contemptionem mortis etiam inducat:
 quid de illius charitatis magnitudine dicam,
 quæ munere spiritus diuini, puris & integris
 mentibus concessa est? Huius certè vi concitata
 Christiana nobilitas, omnem vitæ suauitatem
 in laboribus & periculis ponendam esse duxit,
 omnes corporis voluptates, & fluxos hono-
 res, omniumque rerum affluentiam aspernata.
 Illa Christi cupiditate vehementer incensa,
 neque minis neque terroribus, neque inaudi-
 tis supplicijs, a pietate dimoueri potuit. Illa
 postremò faciebat, vt omnia tormenta, quæ
 pro Christo, quem vnice & ardentè amabat,
 patiebatur, leuia atque iucunda putaret. Quin
 etiam nihil vi debatur Christianis æquè opor-
 tile,

hile: & expetendum, acque pro Dei immorta-
 lis religione, vitam in summis totius corporis
 cruciatibus amittere. Quod minime mirandum
 est. Nam cum amor omnem animi cogitatio-
 nem auertat a formidine, necesse est, vt sum-
 mum atque diuinum amorem, incredibilis con-
 stantia atque diuina consequatur. Vtra igitur
 tandem religio ad virtutem facilius incita-
 bit? Hanc, quæ hostiarum fibris, aut alium in-
 uolatu, aut apum examine, atque confictis mō-
 stris suspensam tenet hominum imbecillitatē?
 An illa potius, quæ animos ita confirmat, ve-
 neque totius orbis conuersione labefactari
 possint? Illa deinde quæ dementi superstitione
 ne ipsam humanæ virtutis exercitationem se-
 penumerò impediuit? An illa potius, quæ in-
 firmam naturam mulierum, & teneram etatem
 puerorum, incredibili virtutis constantia ro-
 borauit? Illa postremo, quæ nulla firma spe
 mentes humanas confirmare poterat? An illa,
 quæ diuini auxilij ostensione, certissimam spe-
 immortalitatis, diuini numinis amorem atque
 studio, ad diuinam virtutem erudit, & ad
 omnium rerum humanarum despicientiam in-
 struxit? Sed quid opus est hominis istius im-
 purissimi vel impietatem vel amentiam multis
 argumentis conuincere, cum verumque sit a-
 ded manifestum, vt nihil facilius deprehendi
 possit. Impietatis scelus, cum istis maculis
 velit aspergere Christianam dignitatem, quod
 nunquam fecisset, si aliquam præclaram
 opinioem de Christi numine habuisset. Fur-
 roris amentia: cum eam falsis, ineptis, ma-
 le coherentibus rationibus nefariam illam
 sententiam confirmet. Atque scio quidem me

reos dicunt; bellum mouere sed quid habet
 simile, vel somnus, vel diuinitum? cum tollitur
 virtute. Illa enim non præsumpta, sed he-
 minum imbecillitati concessa sunt: at belli ge-
 rendi præceptum qui detestabatur, in euipibus
 scelus in sese concipiebat. Vbi enim legis
 fuisse pena aut execratione sanctum, si quis
 ubi primum aliqua offensione interpretata in-
 cuisset, ab vxore non discederet, aut ab
 alienigenis fœnus non exigere? At multis
 in locis animaduertimus, viros spiritu diui-
 no concitatos, extremo supplicio sanxisse
 eorum ignauiam, qui prodire in aciem reu-
 sarent. Quid autem hic Deborah commemo-
 rem? Quæ numine sancti spiritus afflata, ma-
 le precatur ijs, qui prælia domini pro virili
 parte non suscipiunt: eorumque delictum a-
 critè atque vehementer insectatur. Rursus
 obijciunt circumcissionem, agni immolatio-
 nem, antiqua sacrificia: quæ summa edim re-
 ligione seruabantur, & post Christi aduen-
 tum coli desierunt. Quæ militiæ ad sacrorum
 ceremonias atque mysteria pertineat: & non
 potius reipublicæ gerendæ causa constituta
 sit. Illa namque sacra, in quibus erant adum-
 brata signa iustitiæ atque salutis per Christum
 optimum maximum constituendæ, postea-
 quàm res ipsa quæ signis illis indicabatur,
 aduenit, iure atque merito repudiata sunt.
 Hoc autem de bellica virtute existimari non
 potest: cum non in ceremoniarum ratio-
 nem cadat: sed causa publicæ salutis custo-
 diendæ exculta sit, & ad civilem disciplinam
 pertineat. Confundere autem ea, quæ sunt
 discernenda; aut extremæ dementiæ est, aut

438 DE NOBIL. CHRIST.

summæ temeritatis argumentum. Cum verb
reipub. status stabiliri non possit, nisi armorum
præsidio fulciatur: siquidem omnes artes
pacis sunt in tutela militaris disciplinæ:
qui militiam tollit, is reip. funditus evertit.
Quod si Christianis moribus fieret, aliqua ra-
tione inducti criminarentur homines furiosi,
reipub. aliquam per Christianos mores fuisse
sublatam. Quæ calumnia quantum scele-
ris, atque vanitatis habeat, iam est superius
explanatum. Non vult enim Christus civi-
lem statum commutari: sed confirmari poti-
us atque conservari. Quemadmodum igitur
securim e manibus magistratum non extor-
sit: ita neque militem gladio spoliauit: ut il-
le scilicet auctoritate legum armatus, impro-
bitatem in reipub. visceribus hærentem le-
gum severitate comprimeret: hic armis te-
ctus, pestem reipub. impetentem virtute re-
pelleret. Ob id Ioannes, nunquam deterruit
homines ab armorum studio, sed potius mi-
litibus ipsis innocentiz, & moderationis iu-
ra præscripsit. Et Paulus eos magistratus, qui
securi feriunt nocentes & facinorosos homi-
nes, Dei ministros appellat. Nihil esset qui-
dem magis optandū homini Christiano, quàm
ut omnes mortales sese continerent a scelere
& cupiditate. Cum verò id semper continge-
re non possit: & pro continentia, effrenata li-
bido, pro iustitia, aut externa vis, aut intesti-
nus furor exoritur: tum necessario, aut impe-
tus hostium est armis & virtute depellendus:
aut audacia civium ferro etiam reprimenda.
Id inquit, a Christiana mansuetudine est
alienum. Quasi verò vllum genus crudelitatis
ma-

maius esse possit, quàm in communi periculo esse dissolutum atque negligentem. Præcepit Christus, ne illam iniuriam ulciscamur. Est quidem perfectæ cumulatæque virtutis, ubi nobis iniuriæ priuatim inferuntur: miram & singularem animi patientiam ostendere: ubi verò aut communis salus, aut religionis dignitas agitur: inuidium robur contra furorem atque scelus assumere. Pacem nobis vnice commendauit. Illam sanè pacem, quam nobis ipse largitus est: quæ non humano otio continetur: (quis enim suspicari potest, humanam istam securitatem nobis concessisse, cum discipulos suos omnibus fluctibus humani furoris obiecerit) sed eam, qua in Dei gratiam, qui nobis grauiter infensus erat: & a cuius religione voluntates nostræ dissidebant, reducti sumus. Has igitur inimicitias sanguine suo, ut multis in locis Paulus testificatur, Christus extinxit, pacemque nobis sempiternam impetrauit. Hac autem siui vel maxime licebit: cum bellum acerbum & graue, pro republica, aut religionis studio geremus. Nisi fortè puramus, Abraham istius diuinæ pacis fructu caruisse, eo tempore, quo domestica feruorum manu conparata, maximum & fortissimum exercitum est adortus, & quatuor reges incredibili virtute deuicit, hostibusque partim cæsis, partim fuis prædam detraxit: aut Gedeonem, cum trecentis tantum viris fortissimis septus, innumerabiles copias hostium trucidauit. Quid Iesum Moïse successorem? Quid Ieptem? Quid alios viros excellentes, tam sanctitatis studio, quàm bellicæ laudis gloria præstantes comemoramus.

morem? Ijs ne omnibus dicemus Deum iratum fuisse, quando in hostes irruebant? An potius tum maximè diuinæ pacis fructum tulisse, cum bella sanctissima contra sceleratos homines suscipiebant? Quid nobis, inquit, cum illius vetustatis exemplis? Illi quidem Hebræi fuerunt: nos verò Christiani sumus. Pergitis ne vos diuinos illos homines a Christianorum ordine atque dignitate seiungere, qui vt est demonstratum superius, egregij Christi cultores extiterunt, & eodem diuini spiritus dono atque munere, quo nos affecti sumus, ornati fuerunt? Quid enim aliud significat illa conclamatio, Gladius Dei & Gedeonis: & illud rursus, Factus est super Iepre spiritus domini, & eiusmodi innumerabilia: nisi, nō absque Christi numine, quod illis fortissimis hominibus præsens aderat, tanta bella suscipi atque profligari potuisse? Quid deinde illud? de collo dimicatum est contra eos, & stellæ manentes in ordine suo & in cursu suo aduersus Syfaram pugnaverunt: nisi cœlestes exercitus, Christo imperatori, quem dominum exercituum sacræ literæ appellant, commissos, pro pijs contra nefarios & impios pugnam capeßere? Non est igitur cur hæc virtutis exempla a sanctissimis illis hominibus, ad sempiterni temporis memoriam relictæ negligamus. Non enim a nobis aliena sed propria & domestica sunt ad quorum imitationem nos ipsos aliquando excitemus oportet. Neq; quisquam tam imbecilla mente sit, vt putet id Christi placitis aduersari, quod ipsius præsidio perfectum esse scimus, & ad quod gerendum, i. suis propè voce fortissimos homi-
nes

nes incitatos fuisse compertum habemus. Ve enim vetustiora prætermittam, Constantinus imperator non tam numero militum, aut robore exercitus, aut bellandi scientia, quam Christi præsidio, Maxentium superavit, quem ita prima impressione metu perterrui, ut in fugam turpissimam versum, ad exitiumque præcipitem, Tyberis alueo demergi compelleret. Illum autem eximium terrorem hostium animis, ipsius Christi numen iniecerat. Cum enim Constantinus, iam de Christiana religione præclare sensisset, vidit eo ferme tempore, quo erat cum hoste congressurus, æthere puro atque sereno, crucis speciem diuino splendore coruscantem, vocemque e cælo missam accepit, quæ illi victoriam denunciabat, si modò crucem tanquam summi atque æterni Dei vexillum, sequeretur. Inde igitur omnibus regijs insignibus, crucis signum anteposuit, in illo omnem spem non modò victoriæ, sed immortalitatis & æternæ gloriæ collocavit: illo insignitus, innumerabiles hostium exercitus fudit, imperiumque Romanum latissimè propagauit.

Quid de Theodosio dicam? Qui cum Eugenio ita cõflicxit, ut facillimè se Christi præsentis auxilio superiorem esse cerneret. Fuit autem in hoc imperator ille mirabilis, qui quo tempore reliqui corpora somno & cibo reficiunt, is cibi abstinencia, & votis summa religione susceptis animû confirmabat. Cuius quidem pietatis atque religionis fructum eximiû tulit. Nam ubi primum signis collatis manum cum hoste conseruit, excitati repentè turbines

Ee.v.

ve-

vehementissimi, aduersas copias hostium peruerterunt, & tela ab illis in Theodosij exercitum coniecta, maximo impetu repulerunt. Illius autem insignis victoriæ meminit Claudianus, dum ita ad Theodosium scribit:

*Omniū dilecte Deo, cui fundit ab antris
 Aeolus armatas hyemes, cui militat æther:
 Et coniurati veniunt ad classica venti.*

Quid Carolus Martellus? Sine Christi præsentis auxilio suspicari possumus ab exiguis inijs, ad tantam gloriæ magnitudinem peruenisse? Præsertim cum eas res gesserit, quæ viribus humanis perfici nullo modo potuissent. Incredibile fortasse multis videbitur, quod est traditum memoriæ, fuisse vno prælio ad trecenta septuaginta millia Arabum, virtute & auspicijs Martelli occisa, eo præsertim tempore, quo gens illa plurimum armis poterat, & cunctæ Africæ atque Hispaniæ exitium & vastitatem intulerat. Mihi verò nihil minus dignum admiratione videtur. Nihil est enim tam arduum atque munitum, quod non excellens virtus, religionis studio confirmata, expugnet & conterat. Simili religionis studio incensus Carolus Magnus, omnia grauissima bella, contra Christiani nominis hostes suscepit, nec vllum vnquam periculum Christianæ reipub. denegauit. Non immerito igitur illius virtutes, quibus tanquam gradibus in cælum ascendit, omni genere monumentorum, immortalitati consecratæ sunt. Pari religionis ardore multis post ætatibus multi principes Itali atque Galli, duce Gothifredo, viro singulari animi virtute & egregia pietate florentissimo, expulsi Turcis, atque Saracenis, Ciliciam & Syriam,

riam, omnemque illam Asia partem armis receperunt, & Hierosolymam, cuius liberandæ studio, omnia quæ sunt in vita cara atque per iucunda, reliquerant: immensosque labores susceperant, ingenti armorum contentione recuperarunt. In quibus hominibus, nescio quid primùm admirer, eximiâne virtutem? an insignem potius pietatem? Virtutis enim magnitudo tanta fuit, ut omnem Barbariem, quæ tantum numero atque robore valebat, ut etiam de vniuerso nomine Christiano ex hominum memoria delendo cogitaret, ita repulerint, ut longè a Syriæ finibus submouerent. Singularis pietas in eo perspecta est, quod nec vlla necessitate coacti, nec iniuria lacessiti, bellum cunctis hostibus Christiani nominis intulerunt, ut Christi monimenta atque vestigia, terris illis ad insignem diuini beneficii memoriam impressa, venerari, maculamque illam sanctissimi sepulchri a Barbaris oppressi, quæ in Christiana gente infederat, delere possent.

Quid autem de rebus ab Hispanis ardentissimo animo atque singulari pietate gestis sermonem instituam? Quæ quidem eiusmodi fuerunt, ut nemo sanus suspicari valeat, eas sine Christi præsentis auxilio, cuius amore Hispanorum natio libentissimè sese in vitæ discrimen inferebat, perfici potuisse. Cum enim tota Arabia & Africa influens in Europam, Hispanos armis oppressisset, & eade ac infinita crudelitate consumpsisset, paucissimi ex illo naufragio collecti tanta virtute hostium impetum represserunt, ut magnam etiam Hispaniæ partem in libertatem vindicarent. Posterius deinde, maiorum exempla ita sequenti sunt,

sunt, ut cùm pauci admodum essent, Africa
verò ingentem vim hominum sæpenumerò ef-
funderet, quæ Saracenis Hispaniam incolenti-
bus subsidio occurrebat, non modò tantæ
multitudinis incursiones atque furentes im-
petus sustinerent, verùm etiam omnem Barba-
riam ex Hispania tandem exterminarent. Cu-
ius facinoris confecti, Ludouice clarissime,
laus incredibilis penes Fernandum regem a-
uum tuum constitit, virum inuictissimum; & in
omni genere laudis excellentem. Si quærat
autem aliquis causam, cur ea gens quæ floren-
tem & integram Hispaniam oppresserat, ab e-
iusdem Hispaniæ reliquijs fuerit expulsa at-
que profligata; non aliam reperiet, quàm reli-
gionis studium, quod quidem antea erat penè
extinctum, & post illam plagam nostris genti-
bus inflictam, fuit mirabiliter excitatum atque
renouatum. Illo igitur incredibili ardore pie-
tatis incitati, cùm omnia præclara facinora
pro Christi nomine suscepissent, res illas im-
mortalitate dignissimas effecerunt. In finitum
esset, si recensere vellem, quàm multis in locis
imensas hostium copias exigua manu fude-
rint atque deleuerint, quoties signis clarissi-
mis sibi suppetias e cælo venire senserint.
Quod quidem minimè obscurum fuit in Al-
fonso primo Lusitaniæ rege, principe vestri
generis atque nominis. Is enim vir excellenti
virtute & incredibili pietate præditus, cùm
omnē ætatem in sanctissimis bellis pro religio-
nis dignitate susceptis consumeret, videretque
quadam die, se cum parua manu maximis ex-
ercitibus oppositum: animaduertit in cælo
Christi speciem, diuino fulgore circumlucen-
tem,

tem, illôque aspectu confirmatus, quinque re-
ges vna die debellauit. Quid de eius filio San-
ctio dictum? Cuius vt alia præclara facta præ-
termittam, illud certè fuit insigne ad memo-
riam nominis sempiterni, cum ingentes Mau-
rorum copias in Lusitaniam erumpentes, vt
inde Hispaniam vniuersam in ditionem suam
redigerent, non repressit solum, sed etiam sin-
gulari virtute domuit, atque pendente iuravit.
Non est autem necesse, aliorum regum, qui ab
istis nati sunt, atque æque tempora perloqui.
Id certè nostrorum, antea iam literis atque te-
stimonio constat, neminem formè ex illis fu-
isse, qui non egregiam tum virtutis, tum etiam
pietatis laudem fuerit adeptus. Itaque Maho-
metanis omnibus magna belli contentione
superatis, ad e Lusitaniam finibus expulsis, ex-
ercitum etiam in oras Africæ, non tam nume-
ros, quam virtute iunctam induxerunt; clarissi-
mæque partis videri, & multis ciuitatibus
expugnatis, magnam Mauritaniam partem ac-
quis occupauerunt. Non est autem facile expli-
catum, quanto animi ardore & alacritate prælia
illa a nostris commissa sint, qui ita in hostium
acies irruerant, vt etiam mortem expetere vi-
derentur. Intelligebant enim huius vitæ car-
sum exiguo spatio circumscribi, & animi cogi-
tationem in illam immortalem gloriam refe-
rebant, quæ proposita est omnibus, qui fortiter
& pie moriuntur. Illa autem firmissime im-
mortalitatis & studio religionis incensæ, nihil
interdum ardentius optabant, quam vt vitam
fluxam & breuem, quam erant paulo post na-
turæ concessuri, pro Christi nomine deuoue-
rent. Illorum igitur opera factum est, vt
omnes

omnes illæ nationes quæ numero & impetu poterant rursus in Hispaniam redundare, ita recisæ sint, vt magis nostrorum tela suis capitibus intenta pertimescant, quàm nos illorum furorem metuamus. Postremo quantum illud est, quod vastum & immensum mare, longissima & maximè pertimescenda nauigatione transmiserunt, omnesque fermè solis obeuntis & orientis, aquilonis, austrique partes armis peragrarunt. Quid enim hæc commemorem Æthiopiam deuictam, Arabiæ & Persidos vrbes munitissimas expugnatas : Indiam durissimo bello superatam : instructissimas classes, & maximos exercitus profligatos : Turcarum potentiam in illis partibus nostrorum virtute repressam atque conuulsam ? Numquid hæc omnia eiusmodi sunt, vt sine Dei immortalis ope præsentissima fieri potuisse suspicemur ? Equidem nunquam tantum Emanuelis patris tui, regis inuictissimi, atque omnis memoriæ facile Principis, virtuti prudentiæque tribuam : nunquam adeò Regis omnium iustissimi atque clementissimi, Ioannis fratris tui, diuinum animi consilium & virtutem incredibilem admirabor : nunquam denique ita nostrorum audaciam, & domesticam natiuamque indolem amabo, vt res tantas humana prudentia atque viribus, & non potius diuino consilio & numine gestas existimem. Nec enim calliditate Mauri, neque viribus Persæ, neque apparatu bellico Turcæ, neque numero Arabes a nostris vinci potuerunt. Sola tamen pietate atque sanctissima Christi religione, quæ in nostris semper eluxit, superati atque dissipati sunt. Hæc vna rem Lusitanam

tanam auxit, Regibus nostris decus immortalē peperit, infinitamque alienigenarum multitudinem eorum imperio parere assuefecit. Sed quid attinet pluribus exemplis uti, cum nihil sit clarius aut illustrius, tum ex sacrarum literarum testimonijs, tum etiam ex infinitis rebus, ad æternam memoriam consecratis, quàm illud genus belli, quod aut pro salute publica, aut religionis incolumitate suscipitur, ita Christo acceptum esse, ut etiam præsentī numine illius administretur? Quod si Christi religio non impedit exercitationem militarem: imò potius eandem mirandum in modum illustrat atque confirmat: cum omnem formidinem firmissima spe immortalitatis eripiat, & ad veram gloriam incredibiliter inflammet: relinquitur, non laude solùm integritatis, innocentie, liberalitatis atque iusticie florere præ cæteris Christianam nationem, verum etiam gloria virtutis militaris, & omnibus virtutis ornamentis esse præstantissimam. Illud enim in omni vita tenendum est, quod fuit antea demonstratum: eam tantum esse virtutem nominandam, quæ in illud summum bonum, & ultimum omnium rerum expetendum intuetur, & officia vitæ non humana cupiditate, sed diuina voluntate dirigit. Vnde facile colligi potest, nec in rebus bellicis ullam egregiam animi virtutem præstitisse eos, qui omnes umbras falsæ gloriæ consecrati sunt: ad veram tamen lucem & splendorem peruenire non potuerunt. Soli qui ad Christum aspirant, cum respiciant in verum finem, cuius causa vitæ dimicationes & pericula capitis adire non gloriosum modò, sed etiam sua-

suauissimum atque iucundissimum esse putant,
 fortes & magnanimiti sunt existimandi. Extre-
 mum illud est, ut agitemus animo quantum
 nomen, quanta dignitas atque maiestas sit
 Christianæ nationis, quam ille princeps Deus
 ab contagione sceleris expiatam, sibi adopta-
 uit, amplissimis gloriæ insignibus ornauit, &
 beneficijs immortalibus atque diuinis affecit.
 Quam nulla mortalis affinitas attingit: nempe
 quæ solum Deum tutorem atque parentem ag-
 noscat: quam Christus Opt. Maximus ita sibi
 coniunxit, ut diuinorum etiam ornamentorum
 societate deuinciret. Nos enim illius vn-
 ctionis diuinæ participes effecit: nobis reg-
 num atque sacerdotium largitus est: nostris a-
 nimis rerum cœlestium noticiam inspirauit, &
 ad omne virtutis genus mirabiliter atque di-
 uinitus instruit. Qui igitur laudem, qui digni-
 tatem, qui gloriam querit, in studium Christi-
 anæ virtutis incumbat: veram iusticiam, abso-
 lutam liberalitatem, perfectam animi modera-
 tionem, & reliquas virtutes, quæ nobis a do-
 mino præscriptæ sunt, ardentè amplectatur, e-
 amque fortitudinem retineat, cui soli conue-
 nit huius nominis decus & amplitudo. Quid e-
 nim aliud est in vita constans, excelsum atque
 magnificum? Quid non potius fluxum, deni-
 sum & turpiter abiectum? Sine enim diuitia-
 rum inconstantiam respiciamus, siue honoris
 & humanæ gloriæ leuitatem: siue quendam
 fluxum generis & nobilitatis splendorem:
 siue postremò virtutis humanæ speciem si-
 mulatam atque fallacem: nihil reperientus,
 quod mentem valeat explere, aut animum
 voluptate diuturna possit allicere. Omnia
 namq;

namq; sunt angusta, fluxa, mortalia, erroris & inanitatis plenissima. Sola Christianæ nobilitatis ornamenta ampla sunt, immortalia, diuina: quæ nulla vnquam vis eripiet: nulla vetustas obliuione obruet: nulla calamitas extinguet. Et quanquam humani pectoris angustia non possint capere tantam dignitatem: illi tamen, qui Christi beneficio ab hominibus exierunt, & in diuinam familiam traducti sunt: eam diuino præsidio confirmati facillimè sustinent & tuebuntur. Licet enim in terris versentur, cœlitum tamen iura retinent, & sunt iam quodammodo in deorum numero collocati.

HABES a me munus clarissime princeps, non quidem doctrina & ingenio perpolitum, quorum vtrunq; mihi deesse moleste fero: sed certè tuis studijs & animi magnitudini consentaneum. Cum enim virtutibus humanitatis, liberalitatis, constantiæ, fortitudinis mirabiliter ornatus sis: tum illud est in tuis moribus amplissimum, quod omnia vitæ consilia, pietate & religione Christiana metiaris. Nec enim regius atque domesticus splendor, ita tibi vnquam animos extulit, vt non multo, plus gloriæ atque decoris in Christiani nominis dignitate ponendum statueres. Nec ita præclaras actiones suscepisti, vt popularis laudis auram respiceres. Nec eo animo vitam multis periculis obiecisti, vt aliquod humanum præmium tibi proponeres. Sed cum alta quadam mente præditus sis, in omnibus rebus, quæ abs te singulari consilio, & incredibili virtute efficiuntur: siue illæ ad pacis ornamenta, siue ad belli ~~g~~endirationem pertineant, ostendis fa-

cillimè, te humana negligere, & diuina studio ardentissimo contueri. Non immeritò igitur te omnes boni diligunt, omnis nobilitas intuetur, omnis Hispania laude atque prædicatione celebrat. Nemo enim est, qui modò te nouerit, quem non habeas suauitate morum, ingenij diuinitate, incredibili pietatis ardore tibi admirabiliter deuinctum. Et quanquam virtutis spectatz conditio sit longè difficillima, siquidem non leue negotium est, hominum expectationi iam propter res præclare gestas concitatæ respondere: ea tamen est animi tui magnitudo, vt omnium de te opinionem facillimè vincere atque superare valeas. Nec enim Christus Optimus Maximus, tibi omnia præclara facinora ad illius gloriam dirigenti, deerit vnquam: sed numine suo te proteget, atque sempiternis ornamentis decorabit.

FINIS.

LIBRI DE GLORIA

primi, Capita.

P RAEFATIO causas & scopum huius scripti continens.	28.
Narratio, diffinitionis de Gloria occasionem continens.	36.
Dialogi exordium.	40.
Gloriae commendatio.	44.
Quod gloria non sit bonum, nec expetendum.	47.
Quod Gloria malum contingit.	48.
Quod in opinione populari consistat.	49.
Quod expulsa virtute Remp. evertat.	51.
Gloria unde deducatur.	53.
Opinio quare semper incerta.	54.
Vitia non omnibus nec ubique turpia.	56.
Quod Gloria pro populi moribus & legibus variet.	56.
Legibus antiquis multa facinorosa permissa laudataque fuisse.	58.
Quare populi mores olim, quam nunc, meliores.	60.
Quod seditiosi vulgò laudenter, & de seditionum incommodis.	

Libri secundi Capita.

V T Rum omnes populi sint dementes.	71.
Quod Glorae studium insanos, abiectos, & sceleratos faciat.	80.
Præstantissimus quisque quanto cum suo, cum Reipub. damno gloriam sectetur.	82.
Quod Gloria cupidus, philosophiae contemptor est, & quantum ex eo damnum.	83.
Gloriae cupiditas philosopho indigna.	86.
Quod Glorae studium turpe sit.	86.
Ff. ij.	Quod

<i>Quod cum prudentia pugnet.</i>	87.
<i>Quod aduersetur Iustitia.</i>	89.
<i>Quod fortitudini repugnet.</i>	90.
<i>Quod temperantia sit inimicum.</i>	104.
<i>Epilogus, malorū Glorie catalogum cōtinens.</i>	111.

Libri tertij Capita.

<i>D</i> <i>Efensionis Glorie exordium.</i>	122.
<i>Quod Gloria non in opinione, sed in natura</i> <i>ita sit, plurimus omnis generis exemplis o-</i> <i>stenditur.</i>	124.
<i>Quod Gloria abusus aliquis esse possit.</i>	129.
<i>De vi & ratione Glorie.</i>	130.
<i>Glorie principium, honestas.</i>	134.
<i>Quasdam opiniones veras esse, & quēnā eae sint.</i>	136.
<i>Quod vulgi de rebus laudandis & vituperandis o-</i> <i>pinio, a Sapientium iudicio non discrepet.</i>	137.
<i>Quod populus ex mediocribus tantum constet.</i>	143.
<i>Populum iniuste seditionis accusari, & quid publi-</i> <i>cē contulerit.</i>	144.
<i>Non populum in viros insignes, sed paucos quosdam,</i> <i>ingratos extitisse.</i>	147.
<i>Rerum pub. interitus, quibus imputandus.</i>	148.
<i>Populum non, ut feras, legum vincula repellere, sed</i> <i>sponte expetere: & quibus leges scribantur.</i>	150.
<i>Populi mores ius facere.</i>	153.
<i>Quod populus tyrannis, virtutis imagine deceptus</i> <i>adheret: eosdem deprehēsos odio persequatur.</i>	154.
<i>Virtutis expresse laudem tribus impediri, & que-</i> <i>nam ea sint.</i>	155.
<i>Quod notio de bonis & malis, omnibus insita.</i>	158.
<i>Populum quidem decipi posse, non diu tamen.</i>	158.
<i>Certissima ad Gloriam via.</i>	161.
<i>Certissima ad Sapientiam via.</i>	162.
<i>Sola vera virtute stabilem gloriam gigni.</i>	163.
<i>Quare viri prestantes gloriam non ambiant.</i>	168.
<i>Libri</i>	

Libri Quarti capitū.

Defensionis Glorie brevis repetitio. 170.

Quantum fructum rebus humanis Glorie
studium adferat. 171.

Gloriam non pugnare cum prudentia. 177.

Gloriam iustitiae contrariam non esse. 179.

Quod gloriae studium cum fortitudine non pugnet.
198.

Quod Gloria Temperantiae non aduersetur. 203.

Libri Quinti capita.

Quod Gloria Christianis institutis non repug-
net. 210.

Epilogus defensionis Glorie, rationem laudis
continens, ab hominis ortu repetitam. 226.

Quae causa lapsus Adams fuerit, & quae inde mi-
seria consequuta. 228.

Quod immoderato laudis studio vera Gloria perie-
rit. 229.

Quod Christus verae Glorie reparator sit & Do-
ctor. 237.

Quod humilitas gloriae non aduersetur. 244.

De caelesti priorum Gloria. 251.

Vera Gloria quomodo paranda. 252.

De Nobilitate Ciuili, Libri

Primi Capita.

TRefatio. 253.

Occasiones & causa huius libri conscribendi.
225.

Qua vis sit & ratio Nobilitatis. 259.

Quemadmodum Nobilitas ab ingenij virtutibusq;
praestantia nata, summis honores adipsa sit, &
opinionem attulerit antiquitati. 267.

Genus clarum esse cum dijs sanguine & antiquita-
te diuinctum. 273.

Quanto in honore generis Nobilitas apud bene con-
stitutas

Stabilitas nationes semper fuerit. 276.
Quantum conferat ad dignitatem, generis vetu-
stas. 280.
Utrum plebi sit commodum, Nobilitati imperio gu-
bernari. 283.

Libri Secundi Capita.

Nobilitas in generis esse maiorem, & qui-
 bus ex causis hoc fiat. 293.
 Quibus artibus comparetur Nobilitas.

294.
Quod acquiratur iustitia. 297. *Fortitudine.* 299.
Liberalitate. 302. *Eloquentia, Jurisprudencia*
alijsq; multis artibus. 303.
Quibus vitijs & modis Nobilitas amittatur. 307.
Quod extinguatur iniurijs & iniustitia. 308. *vi-*
miditate & ignavia. 310. *avaritia.* 310.
De Novitate generis, deq; inani Nobilitatis ostan-
tatione. 310.
Novorum hominum cum Nobilibus & antiqua
stirpe generis collatio, & utri sint alteri prefe-
rendi. 313.

De Nobilitate Christiana, libri
primi, Capita.

Prefatio. 316.
Argumentum librorum omnium de Nobili-
tate cum Civili, cum Christiana. 321.
De fine hominis ultimo, siue de summo bono. 322.
Quid Academici & Peripatetici de hoc senserint.
 326.
Stoicorum de summo bono sententia. 332.
Epicuri de summo hominis bono sententia. 340.
De summo bono quid verè Christianeq; sit sentien-
dum. 343.
De hominis origine. 345. *Creationis mundi de-*
scriptio, & quare sit conditus. 345.
 Ho-

Hominis creatio, eiusque prestantia ante lapsum.

348.

*Falsarum de summo bono opinionum cum vera
collatio & refutatio.*

350.

De lapsu Ade, & eius post lapsum miseria.

356.

*Depravationis natura & vanitatis opinionum o-
rigo.*

359.

Peccati Originalis labes.

360.

Idololatriæ initium unde.

362.

Humana sacrificia quando & unde cœperint.

362.

Imago Dei in homine, quid?

364.

*Quod soli Iudei veram religionem habuerint ad
Christi usque tempora.*

362.

*Quod Israelitas essent nonnullos, si persistit in se-
ceris.*

369.

*Conclusio operis, quod olim vera virtus & gloria
prorsus extincta fuerit.*

370.

Libri Secundi, Capita.

Summa Libri precedentis.

372.

*Quod Tempore Gratiæ, vera tandem Virtus
& Gloria eluxerit.*

372.

Quod Christus virtutem & docuerit & dederit.

377.

De virtute Christiana in genere.

381.

De Nobilitate Christiana.

383.

*De Spiritus S. gratia, deq; Christiani nominis dig-
nitate.*

386.

De Christiani nominis antiquitate.

391.

De singulis Christianorum virtutibus.

399.

*De iustitia ibid. benignitate. 402. liberalitate. 402.
charitate & amicitia.*

405.

Libri

Libri Tertij, Capita.

D e fortitudine & constantia Christiana.	408.
D e Humana Christianeque fortitudinis difference- rentia.	409.
Confusatio calumniarum Machiaueli, aduersus re- ligionem Christianam.	415.
De Christianorum Virtute militari.	423.
An bellum Christianis sit licitum.	436.
Peroratio.	450.

F I N I S.

